

Recherches de Théologie et Philosophie médiévales

BIBLIOTHECA

Direction — Redaktion

Jan A. Aertsen, Jos Decorte (†), Dom Guibert Michiels,
Andreas Speer, Carlos Steel

Managing editor

WOUTER GORIS

Averrois Cordubensis
commentum magnum super
libro De celo et mundo Aristotelis

ex recognitione Francis James Carmody †
in lucem edidit Rüdiger Arnzen

Editioni praefatus est
Gerhard Endress

Tomus I: Praefatio, Liber I

PEETERS

PREFACE TO THE SERIES
AVERROIS COMMENTARIA MAGNA
IN ARISTOTELEM

It is well-known that the Latin translations of Averroes' writings, especially of his commentaries on the works of Aristotle, gave an immense impetus to medieval and Renaissance Western philosophy by introducing a rationalistic philosophical system methodologically independent of Muslim or Christian theology. Since H. A. Wolfson's "Plan for the Publication of a *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*" (1931) tremendous efforts have been made to produce reliable critical editions of these Latin translations, among which the project AVERROES LATINUS, based for the past two decades at the Thomas Institute of the University of Cologne, deserves particular mention. Nonetheless, those who do research in the field have had to rely up to the present day in many cases upon thoroughly insufficient Renaissance editions, the most widespread of which is the 1562-74 edition by the Giunta brothers of Venice, a revised reprint of their 1550-52 edition, reprinted as *Aristotelis Opera cum Averrois Commentariis*, Frankfurt am Main: Minerva, 1962. These editions not only fail to meet the typographical and editorial standards of modern scientific publications, but they are also restricted in at least one other respect crucially important for the study of medieval philosophy: They often do not give the text as read during the thirteenth and fourteenth centuries, offering instead a revised, sometimes augmented or otherwise restructured version based on earlier editions as well as on different Arabic-Latin (or even Hebrew-Latin and Graeco-Latin) traditions.

The present edition is the first of three editions, the publication of which has been undertaken by the Thomas Institute of the University of Cologne in cooperation with the De Wulf-Mansion Center of the Catholic University of Leuven and with the support of Peeters Publishers. Apart from the Commentary on Aristotle's *De Celo*,

All rights reserved.

© 2003 – Peeters. Bondgenotenlaan 153, 3000 Leuven, Belgium

D. 2002/0602/13
ISBN 90-429-1087-9

contained in this volume, the series comprises two further very influential works of the *Corpus Commentariorum Averrois*: the Latin versions of Averroes' Long Commentaries (*Commentaria magna*) on Aristotle's *Physica* and *Metaphysica*. Among the five Long Commentaries composed by Averroes, each of these three addresses central issues of medieval philosophy such as Nature and God (being as moved or unmoved being and the First Unmoved Mover, *natura naturata* and *natura naturans*), cosmic order and the eternity of the world (being as eternally moved and celestial being), and (prime) matter, substance and form (being as being). Averroes himself gave evidence for the significance of the doctrines and problems treated in the Aristotelian texts not only by the sheer extents of his commentaries, but also by the fact that the commented texts are the only ones to which he devoted three different kinds of philosophical interpretation each, namely: an Epitome, a Middle Commentary and a Long Commentary.

In order to make these important texts available to researchers of medieval philosophy in modern editions as quick as possible, the lengthy editorial process of a critical *editio maior* has been replaced by a careful choice of a limited number of testimonies sufficient for the preparation of a reliable semi-critical edition, with the exception of the present volume, which, due to the careful philological work accomplished by Francis James Carmody (†), almost meets the criteria of a critical edition. After completion of all three editions, these *Commentaria magna* will be included in an indexed and searchable CD-ROM, which is intended to comprise, as a further surplus, the Latin texts of the following editions and prints:

- 1 *Commentum medium super libro Peri hermeneias Aristotelis*: translatio Wilhelmo de Luna attributa. Ed. Roland Hissette. Leuven 1996.
- 2 *Averrois Cordubensis Commentarium medium in Aristotelis De generatione et corruptione libros*. Rec. Franciscus Howard Fobes adiuvante Samuele Kurland. Cambridge, Mass., 1956.
- 3 *Averrois Cordubensis Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros*. Rec. F. Stuart Crawford. Cambridge, Mass., 1953.
- 4 *Averrois Cordubensis Compendia librorum Aristotelis qui Parva naturalia vocantur*. Rec. Aemilia Ledyard Shields adiuvante Henrico Blumberg. Cambridge, Mass., 1949.

- 5 *Averrois Cordubensis sermo De substantia orbis*. Venetiis apud Iunctas 1562. (Vol. IX, fol. 3ra-14vb.)

The editors of this series would like to express their deepest thanks to Peeters Publishers for their grateful support and intense cooperation.

Jan A. Aertsen,
Cologne

Carlos Steel,
Leuven

Rüdiger Arnzen,
Cologne

CONTENTS

TOMUS I

Preface to the series Averrois Commentaria Magna in Aristotelem	5*
Preface to the present edition <i>by Gerhard Endress</i>	11*
Editorial Note <i>by Rüdiger Arnzen</i>	43*
Sigla codicum et abbreviationes	46*

Averrois Cordubensis commentum magnum super libro De
celo et mundo Aristotelis

Dedicatio et tabula	1
Liber primus	2

TOMUS II

Liber secundus	271
Liber tertius	483
Liber quartus	653

Index auctorum et philosophorum ab Averroee nominatorum	761
Index operum et titulorum ab Averroee nominatorum	764

PREFACE

Ibn Rušd (Abū-l-Walīd Muḥammad ibn-Aḥmad ibn-Muḥammad, A.H. 520–595 / A.D. 1126–98, Averroes in the Hispano-Latin reading of the West), defended philosophy by returning to the text of Aristotle. In his secular effort to explain and to revive the true doctrine of Aristotle, cosmology took a place of special importance. Aristotle's book 'On the Heavens' (*De caelo*), the *Kitāb al-Samā' wa-l-'ālam* 'Book on the Heaven and the Universe' of the Arabic tradition, is one of the few to which he devoted an early *Epitome* (*Ġawāmi'*), a *Paraphrasis*, or 'Middle' commentary (*Talḥīṣ*), and a *Commentarium magnum* (*Tafsīr*, or *Šarḥ*). Ibn Rušd encountered here the essential rationalism of Hellenistic philosophy where reason is actual and visible in the reality of the cosmic order. The concepts and principles of this philosophy, ancient and 'modern', had become a field of unrelenting controversy: the dogma of the eternity of the world in physics, the universalist, rationalist theology of metaphysics, and the claim to absolute knowledge based on apodeictic logic. But the Aristotelian philosopher had a hard time to hold his own. He had to master particular difficulties as a commentator in that Aristotle's book is not without contradictions in itself and with regard to his later works. His aspiration after a coherent interpretation of this work accompanied all of his life.

The doctrinal development has been analyzed in G. Endress: 'Averroes *De caelo*: Ibn Rushd's cosmology in his commentaries on Aristotle's *On the Heaven*', *Arabic Sciences and Philosophy*, 5 (Cambridge 1995): 1–41.

All three of Ibn Rušd's treatments of the *De caelo* have come down to us:

a) The *Epitome* is the second part of Ibn Rushd's compendium (*Ġawāmi'*) of Aristotle's four works on natural philosophy, intended to give "an analysis of Aristotle's demonstrative statements", and completed in 554/1159. The economy of the genre results in a strictly systematic layout; the subject of book III is relegated to *De Generatione et corruptione* (*Kitāb al-Kawn wa-l-fasād*). The printing

of Hy¹arabad (*Rasā'il Ibn Rušd*, Dā'irat al-Ma'arif al-'Utmāniyya, 1948) is based on two inferior MSS of the late Šafavid tradition, and should be replaced by a critical edition giving due consideration to the MSS of Madrid (Biblioteca Nacional, Gayangos 5000) and Cairo (Dār al-Kutub al-Miṣriyya, hikma wa-falsafa 5) and taking into regard other copies stemming from the school of Isfahan (sixteen MSS of which are known at present) as well as the Hebrew version of Mōšē b. Tibbōn.

b) The *Middle Commentary* or *Paraphrasis* (Arabic, *Talhīs*), dated 566/1171 according to the Hebrew version, viz. between the Middle commentaries on the *Physica* of 565 and on *De Generatione* of 567, and before *De substantia orbis* (574/1178-9); a meticulous systematization of Aristotle's topics, statements and proofs. Ġamal-al-Dīn al-'Alawī's edition (Casablanca 1984), based on the two available MSS of the original Arabic, provides a reliable text and a valuable apparatus similium from the *Epitome* and the *Commentarium magnum*.

c) The *Commentarium magnum* (in the MS: *Tafsīr*, also called *Šarḥ*, a literal commentary on the full text of the Aristotelian work quoted in sections (*textus*, followed by *commentaria*), is one of Averroes' later works, probably written around 584/1188, i. e. after the *šurūḥ* on the *Analytica posteriora* and the *Physica*, but before those on the *De anima* and the *Metaphysica*. Although the main endeavour is towards literal exegesis, here again, and even more markedly than in the early interpretations, the consistency of Aristotle's doctrine is stressed by numerous cross-references (notably to book VIII of the *Physica*).

In the course of his work, the commentator mentions three dated events, one of them a personal observation, in Almohad Morocco: (a) In 514 H./ 1120-21 A.D., date of "domus regis de Maroche quam erexit Almudi de Haceno [v.l. de Aceuç]" (i. e., the year of the advent of Ibn Tūmart in Marrakesh, and his erection of the Almohad régime), a giraffe (*ceurafe*, < Arabic *zarāfa*) was observed there (II, c. 111, commenting on II.14, 298a13 τεχμαιρόμενοι καὶ τοῖς ἐλέφασιν)¹; (b) in

530/ 1135, at the age of nine, he saw an *idolum* (Arabic, *šanam*) destroyed on the Spanish side of the strait of Gibraltar: "in ultimo occidentis Hispanie, quod dicebatur Idolum Cadiz: et ego vidi ipsum elevatum, deinde fuit corruptum in prelio quod crevit inter Barbaros et homines istius insulæ in anno CCCCC et XXX anno a predicatione Machometi a quibusdam erigentibus se super quasdam regiones maris in illo tempore" (II, c. 111, commenting on *De celo* II.14, 298a10 τὸν περὶ τὰς Ἡρακλεΐας στῆλας τόπον). (c) According to the *Talhīs* (*Commentarium medium*), he made observations on a journey to Marrakesh in 548/1153, mentioning "the mountain of Suhayl" in Andalusia ("where alone, of all Andalusia, Canopus [Arabic, *Suhayl*] is sighted"), and a mountain near Marrakesh where he saw a star not observed "in this country", said to be Canopus.² Also found in his commentary are various other observations regarding the visibility of certain stars in Marrakesh³.

THE ARABIC TEXT OF AVERROES' *COMMENTARIUM MAGNUM*

Only a third of the original Arabic text of Ibn Rušd's *Tafsīr al-Samā' wa-l-'ālam* has been preserved in the unique manuscript of Tunis, National Library (al-Maktaba al-Wataniyya), no. 11821 (*olim* al-Madrasa al-Aḥmadiyya, no. 5538). It was endowed by *waqf* (*ḥabūs*) to the Aḥmadiyya library at the Great Mosque (al-Ġāmi' al-A'zam) of Tunis in 1268/1851-2. There are no other clues for dating the codex; the quality of the paper, worm-eaten and frayed, and the neat Magribī script seem to indicate a period not later than the 8th/14th century, the time when the scholarly traditions of both the Andalus and Morocco united in Ḥafsid Ifriqiyya.

The manuscript has 114 leaves. In a recent restoration, it was rebound in the old leather binding; the size of the written area is 14.5x22 cm on cahiers measuring 20.5x28 cm. The leaves are in a great disorder. The original volume, as it was presented to the library in 1268 H., can be reconstructed from the folio numbers which were

question, but the long commentary on *De celo*, written within the reign of Abū Yūsuf (1184-99), is more likely to have served as a cause of offence.

2. *Talhīs al-Samā' wa-l-'ālam* / li-Abī l-Walid Ibn Rušd, ed. Ġamal-al-Dīn al-'Alawī (Fes 1984), 275.10-15.

3. F. J. Carmody, *Innovations in Averroes De Celo* (Berkeley, Cal., 1982), 11-12.

1. According to the 'History of the Almohads', *al-Mu'ğib fī talhīs aḥbār al-Mağrib*, by 'Abd-al-Wāhid al-Marrākuṣī (ed. R. P. Dozy, Leiden 1881), p. 224, the cursory mention of the Almohad leader without adding his princely titles and epithets, was used against Averroes as a pretext to backbite him to the sultan Abū Yūsuf Ya'qūb in 590/1194. The source gives the commentary on Aristotle's *De animalibus* as the *locus in*

added about that time: After the *waqf* record (fol. 1a), the text begins with book II, comm. 1–42, breaking off in the middle of comm. 42 (ff. 1b–47b); it goes on with book I, comm. 61 (truncated in the beginning) to the end of book I, comm. 140 (ff. 48a–117a). Thus the volume was given the outward appearance — presumably by a clever bookseller — of a complete copy of book II. At an earlier date already, two leaves after fol. 75, and one leaf after fol. 96, were lost.

The following is a table of the parts available in Arabic and the corresponding sections of the Latin version (where the section numbers in square brackets refer to the Juntine printing of 1550, *v. infra*, p. 37):

Book, textus/commentary	Arabic text, ms. Tunis	Latin version, Venice 1562
I: c. 61–c. 94 [95]	ff. 48a–75b	ff. 42vbK–63rbE
I: c. 96 [97]–c. 118 [119]	ff. 77a–96b	ff. 64vbL–80raC
I: c. 119 [120]–c. 140 [141]	ff. 97a–117a	ff. 81raA–95rbF
II: t. 1–c. 42	ff. 1b–47b	95vaG–125rbD

Facsimile edition: *Commentary on Aristotle's Book on the Heaven and the Universe. Sharḥ al-Samā' wa-l-'ālam*, by Ibn Ruṣd, Muḥammad ibn Aḥmad ibn Muḥammad al-Ḥafid (d. 1198 A.D.), with an introduction by Gerhard Endress, Publications of the Institute for the History of Arabic-Islamic Sciences, ed. by Fuat Sezgin: series C. Facsimile editions, vol. 57 (Frankfurt am Main, 1994). — With a table of concordances between the folia of the Tunis manuscript, the sections of the principle Renaissance printings of the Latin version, and the Greek text of Aristotle's *De caelo* (pp. 4–12).

A recent (early 20th-century) copy of this manuscript in 110 folia is kept in the same library, no. 18117 (see 'Abd-al-Ḥafiz Maṣṣūr, *al-Fihris al-'amm li-l-maḥṭūṭāt*; qism 1: Raṣīd Maktabat Ḥasan Ḥusnī 'Abd-al-Wahhāb. Tunis: Dār al-Kutub al-Waṭaniyya, Qism al-Maḥṭūṭāt, 1975, p. 397b).

The Arabic text of Aristotle's *De caelo*, quoted by Ibn Ruṣd in the lemmata of his commentary, is the vulgate translation by Yaḥyā (also: Yūḥannā, Johannes) ibn al-Biṭrīq, a *mawlā* (client) of the caliph al-Ma'mūn (d. 218/833) working with a circle of early translators who provided the source materials of the Arab scientist and philosopher

al-Kindī. It is labelled as one of the 'translations of al-Kindī' by Ibn Ruṣd who deplores (*Comm. mag.* III, c. 35) not having one of the superior productions of Ishāq ibn Hunayn (the translator of Aristotle's *Physics*) at his disposal. The Western tradition of this version is also represented by the Latin translation of Gerard of Cremona (*v. infra*, p. 13). The Eastern tradition exists in a family of several manuscripts, all coming from Isfahan of the late Ṣafavid period (11th/17th century) and going back to an exemplar (now lost) copied in Damascus in 580/1184.

A specific difficulty of this early translation of *De caelo* is its terminology, not consistent with the standard established in later translations and original writings of Aristotelian philosophy, and making use of transliterated Greek terms which, having fallen out of use, became prone to corruption in the manuscript tradition. Examples for transliterations are *abūfāsīs* for ἀποφασίς, *qāṭāfāsīs* for κατάφασίς; in some cases, the transliterated term is combined with an Arabic word, as *ṣarḥ wa-ṭaqs* for τὰς. In some cases, Averroes himself was at a loss; for κύβος in *De caelo* III.8, he found the Persian *narda* 'die [in the game of *nard*, backgammon]' instead of the familiar *ka'b* or *muka'ab*, but due to wrong or missing punctuation, he read *barāda* or *burūda* 'coldness' (*frigidum*, *grando* in the Latin of Gerard, *frigus* in Scotus' version; *v. Comm. mag. Cael.* III, c. 71, f. 229E).

Ibn Ruṣd had access to another version of *De caelo*, which he calls the translation of Abū l-Faraḡ (referred to three times in book III, *comm.* 52, 56, and 58). This is the version of Abū l-Faraḡ 'Abdallāh ibn al-Ṭayyib († A. D. 1043), physician and philosopher, who wrote a number of commentaries on Aristotle dependent on the late Alexandrian tradition. Only a large fragment of his commentary, for which he made his own translation of the lemmata from the Syriac, is extant in a manuscript of the Bibliothèque nationale at Paris.

For the Arabic versions of Aristotle's *De caelo* and their textual history, see G. Endress, *Die arabischen Übersetzungen von Aristoteles' Schrift De caelo* (Ph. D. thesis, Frankfurt am Main, 1966); also the same, 'The circle of al-Kindī: early Arabic translations from the Greek and the rise of Islamic philosophy', in: *The Ancient Tradition in Christian and Islamic Hellenism: studies on the transmission of Greek philosophy and sciences, dedicated to H. J. Drossaart Lulofs on his ninetieth birthday*, ed. by G. Endress and R. Kruk, CNWS Publications; vol. 50 (Leiden:

Research School CNWS, 1997), 43–76. — A defective edition of the Arabic text, on the basis of one manuscript containing a later recension of book I, was published by 'Abd-al-Rahmān Badawī: *Aristūṭālīs, al-Samā' wa-l-Āṭār al-ūlwiyya* (*Aristotelis De Calo et Meteorol<og>ica*), Cairo, 1961.

THE LATIN TRANSLATION OF AVERROES' *COMMENTARIUM MAGNUM*

The full text of the *Commentarium Magnum* is available in the Latin translation of Michael Scot († c. 1235), made for Stephen of Provins between 1220 and 1230; this is extant in numerous manuscripts and Renaissance editions.

Michael Scotus as a translator of Arabic philosophy and science.

Michael Scotus was born in Scotland in the second half of the 12th century and died in Sicily between 1234 and 1236. Through his translations from the Arabic, he became one of the principal mediators of Arabic astronomy, astrology, and of Aristotelian philosophy to early European science. Equipped with a rare mastery of Arabic, he introduced the natural philosophy of Aristotle and its interpretations by Averroes — as also the astronomy of al-Bīṭrūḡī (Alpetragius) — in a form palatable to its European readers. It is through his work that the early period of Latin Aristotelianism, shaped by Avicenna and the Arabic Neoplatonism transmitted under Aristotle's name — Alfred of Shreshel, Gundissalinus, still discernible in the sources Albertus Magnus — was superseded by a more authentic Aristotelianism made accessible through the commentaries of Averroes, and leading up to Latin Averroism. On the basis of Arabic Aristotelianism, and of Arabic astronomy, astrology, physical science and medicine, he wrote a number of manuals of the natural sciences, among which the *Liber introductorius* is the most important.

There are some indications that he studied in Oxford and Paris before appearing, already as a *magister*, in the entourage of the Archbishop Rodrigo of Toledo at the fourth council of the Lateran in 1215. From 1217 to 1220 he worked in the Toledo school of translators of Arabic works into Latin, and among other works, completed

his Latin version of al-Bīṭrūḡī's *Kitāb fī l-Hay'a* (Alpetragius, *De motibus celorum*) on 18 August 1217⁴. While still in Toledo, he began, and perhaps completed, his translation of Aristotle's 19 books *De animalibus* (i.e., *Historia animalium*, *De partibus animalium*, and *De generatione animalium*) before he left for Bologna in 1220⁵. The Emperor Frederick II was in the vicinity of Bologna at this time, returning from Germany, and it is possible that here already he first engaged the scholar to enter his service. For the years 1224 to 1227, the papal registers provide evidence of his contacts with the popes Honorius III. (1216–27, Frederick's boyhood teacher) and Gregory IX. (Hugolinus of Segni, pope 1227–41), both of whom held him in high esteem⁶. From 1227 (1228) he became court astrologer in the service of Frederick II in Sicily.

On Michael Scot's biography, and his works as a translator and scientist in general, see *Dictionary of Scientific Biography*, general ed.: Charles Coulston Gillispie (New York 1970–1980; repr. 1981), ix: 361–5; *Lexikon des Mittelalters* (München & Zürich: Artemis, 1992–99), 6: 606f. s. n. (1992) (Silke Ackermann); Martin Grabmann, 'Kaiser Friedrich II. und sein Verhältnis zur aristotelischen und arabischen Philosophie', in: Grabmann, *Mittelalterliches Geistesleben*, 2 (München: Hueber, 1936): 103–37; Lynn Thorndike, *Michael Scot* (London and Edinburgh: Nelson, 1965); J. F. Rivera, 'Personajes hispanos asistentes

4. Ed. Francis J. Carmody, *Al-Bīṭrūḡī, De Motibus Caelorum*. Critical edition of the Latin translation of Michael Scot (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1952); see the translator's concluding words, p. 150 § 53: "Perfectus est liber Auen Alpetraus, laudetur Ihesus Christus qui uiuit in eternum per tempora, translatus a magistro Michaelae Scoto Tholeti in 18^a die ueneris augusti hora tertia cum Abuteo leuite anno incarnationis Ihesu Christi 1217." — Cf. Wingate 73 and n. 100.

5. A sworn statement by Michael Scot about a missed abortion, dated at Bologna in 1220, is appended to his version of Aristotle's *De animalibus* ("Michael Scotus qui dedi hunc librum latinitati"), in several mss.; v. H. J. Drossaart Lulofs in A. M. I. van Oppenraaij, *Aristotle: De Animalibus*, 3, p. x; text and commentary *ibid.*, p. 244–6, 'Appendix'; cf. Haskins, *Studies*, 274; Thorndike, *Michael Scot*, 72f..

6. On the efforts of Pope Honorius to provide a living for Michael Scot, "qui inter litteratos alios dono viget scientiæ singulari", v. Petrus Pressutti, *Regesta Honorii Papa III* (Roma 1888–95; repr. Hildesheim, New York 1978), vol. 2, no. 4682, also nos. 4871, 5025, 5052, 5470; M. P. Sheehy, *Pontificia Hibernica: medieval papal chancery documents concerning Ireland, 640–1261* (Dublin 1962), I: 249f. (nos. 163–4), 253f. (no. 167); Ch. H. Haskins, 'Two Roman formularies in Philadelphia', in: *Miscellanea Ehrle*, 4 (1924): 281; Manselli, 'La corte di Federico', 67f. and 79f.; Thorndike, *Michael Scot*, 33; on the letters of Pope Gregory IX concerning Michael Scot, see L. Auvray, *Les registres de Grégoire IX* (Paris 1896), I: no. 61.

IV Concilio de Letran', *Hispania sacra*, 4 (1951): 335–55; en 1215; Haskins, 'Michael Scot and Frederick II', *Isis*, 4 (1921–22): Charles revised in: id., *Studies in the history of medieval science*. Cambridge, 1924, 219–27; 1927, 272–98; id., 'Michael Scot in bridge', *Estudios eruditos in memoriam Adolfo Bonilla y San Martín*, Spain, 1930; Raoul Manselli, 'La corte di Federico II e Michele Scoto', in: *Averroismo in Italia: convegno internazionale (Roma, 18–20 aprile 1979)*, Atti dei Convegni Lincei, 40 (Roma: Accademia dei Lincei, 1979), 63–80; R.-A. Gauthier, 'Notes sur les débuts des sciences arabes et théologiques', *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 66 (1982), pp. 331–334, id., 'Préface', in: *Philosophie au Moyen Âge*, Opera Omnia, t. 45,1: *Sentencia libri De anima* (Roma: Edizione di manoscritti scientifici in Italia meridionale: la cultura e la circolo della Scuola Medica Salernitana da quella Parigina di Petit Pont', in: *Convegno internazionale (Roma, 2–4 ottobre 1984)* (Roma: Accademia dei Lincei, Fondazione Leone Caetani, 1987), 167–192; Nazional, 'Michael Scot and the transmission of scientific culture from Toledo to Bologna via the court of Frederick II of Hohenstaufen', *Micrologus*, 2 (1994): 101–26; Wolfgang Stürner, *Frederick II* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1992–2000), Teil 2: 'Der Kaiser 1220–1250', 400–22.

On the *works of the Aristotelian scientific corpus, with special reference to Latin versions*, London, Univ. phil. diss. 1930 (London 1931), the biology, 6 and index; Palémon Glorieux, *La Faculté des Arts et ses maîtres au XIIIe siècle*, Études de philosophie médiévale, 59 (Paris: Vrin, 1977), 258–60; Al-Bīṭrūjī, *De Motibus Celorum*: critical edition and translation of Michael Scot, ed. by Francis J. [James] Carver of the University of California Press, Los Angeles: University of California Press, 1952), 17 part 3: Books XV–XIX. Generation of Animals, ed. by van Oppenraaij, Aristoteles Semitico-Latinus, 5, Leiden, Aafke M. I. (1992), pp. i–xv: 'Preface', by H. J. Drossaart Lulofs; Aafke M. I. 1992 (pp. i–xv), 'Michael Scot's Arabic-Latin translation of Aristotle's *Generation of Animals*: some remarks concerning the relation between the book and its Arabic and Greek sources', in: *Aristotle's Animals in the Middle Ages and Renaissance* (Leuven: Leuven University Press, 1999), 31.

On his place in the reception and development of Arabic science in the West: Clemens Baeumker, *Petrus de Hibernia, der Jugendlehrer des Thomas von Aquin und seine Disputation vor König Manfred*, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Jhg. 1920 (München 1920); cf. Martin Grabmann, 'Magister Petrus von Hibernia etc.', in: Grabmann, *Mittelalterliches Geistesleben: Abhandlungen zur Geschichte der Scholastik und Mystik*, 1 (München: Hueber, 1926): 249–65, esp. p. 260; id., *Mittelalterliches Geistesleben*, 2, 1936: 103–37.

Michael Scot's translation of Aristotle's De caelo with the commentary of Averroes

Scot's translation of the Long Commentary on Aristotle's books 'On The Heavens', *Commentum Averrois super libro de celo et mundo*, was made after 1217⁷ since it mentions the version of al-Bīṭrūjī's *De motibus celorum*. This appears from the dedication to Stephen of Provins, preceding the text in several codices:

Tibi Stephane de Provino hoc opus quod ego Michael Scotus dedi latinitati ex dictis Aristotelis specialiter commendo. Et si aliquid Aristoteles incompletum dimisit de constitutione mundana in hoc libro, recipies eius supplementum ex libro Alpetrangii quem similiter dedi latinitati, et es in eo exercitatus⁸.

Stephanus de Provino was a French ecclesiastic — canon of Reims and archdeacon of Paris — who is found in various documents from 1211, and in 1231 is named as a member of the abortive commission appointed by Pope Gregory IX to examine the newly translated works of Aristotle on natural science, and to revise them for use in the University⁹. According to a report of Roger Bacon, Michael Scot

7. Probably not before he joined the court of Frederick II in the late twenties; cf. Grabmann, 'Kaiser Friedrich II. und sein Verhältnis', 111f.

8. Cf. R. de Vaux, 'La première entrée d'Averroès chez les Latins', *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, 22 (1933): p. 196 (from cod. Vat. lat. 2184, with n. 2, enumerating the mss. containing this dedication).

9. Wingate, *Medieval Latin versions*, 95; Lynn Thorndike, *Michael Scot*, 27; id., *University records and life in the Middle Ages*, Records of Civilization, 38 (New York: Columbia University Press, 1944; repr. New York 1949 et saepius), 34, 38–40. President of this commission was William of Auxerre, author of the *Summa aurea* of theology conceived as demonstrative science; his death on the 3rd November, 1231, put an early end to its activities.

appeared in Paris in 1230, coming from Italy to bring versions and commentaries of Aristotelian works — perhaps in connection with such plans:

[After referring to the translations of Boethius:] "... tamen a tempore Michael Scoti, qui annis domini 1230 transactis apparuit deferens librorum Aristotelis partes aliquas de Naturalibus et Metaphysicis cum expositionibus authenticis, magnificata est philosophia Aristotelis apud Latinos. (*Opus maius* [written in 1266], pars II, c. 13, ed. by John Henry Bridges: *The 'Opus Maius' of Roger Bacon* (Oxford: Clarendon Press, 1887–1900, suppl. 1964), vol. I, p. 55 = vol. III [revised text], p. 66.)¹⁰

Among the Aristotelian works studied in Paris by 1254, the statutes of the Faculty of Arts mention *De caelo* along with the rest of Aristotle's physical writings¹¹.

On Michael Scot and his translation of the *Commentum Averrois super libro de celo et mundo*, see Charles H. Haskins, 'Michael Scot and Frederick II', *Isis*, 4 (1921–22): 250–75, p. 256; id., *Studies in the history of mediæval science*. Cambridge, Mass., 1924, 219–27; id., 'Michael Scot in Spain', in: *Estudios eruditos in memoriam Adolfo Bonilla y San Martín*, t. 2. Madrid 1930, p. 131 with n. 6; Martin Grabmann, 'Kaiser Friedrich II. und sein Verhältnis zur aristotelischen und arabischen Philosophie', in: Grabmann, *Mittelalterliches Geistesleben*, 2 (München: Hueber, 1936): 103–37; Francis J. Carmody [ed.]: Al-Biṭrūjī, *De Motibus Celorum*. Berkeley and Los Angeles 1952, p. 17.

Averroes' *Commentarium magnum* on Aristotle's *De anima* is frequently found together with that on *De caelo* in the manuscripts, and in some of them is expressly stated to be his work (as in ms. Paris, Bibl. nat., lat. 14385); cf. Crawford, 'Prolegomena', p. xi¹².

Also the *Metaphysica nova* — a version of Aristotle's *Metaphysics* made after the Græco-Latin *Metaphysica vetus* (c.1230), and in con-

10. Cf. Haskins, *Studies*, 260–62, 283 n. 76; Wingate, *Medieval Latin versions*, 95 and 116.

11. Wingate, *Medieval Latin versions*, 19 and 20, note 17, referring to Heinrich Denifle, Émile Chatelain, *Chartularium Universitatis Parisinae* (Paris 1889–97), I: 278; M. Grabmann, *Die lateinischen Aristoteles-Übersetzungen des XIII. Jahrhunderts*, Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters, 17, Heft 5–6 (Münster 1916), 26f.

12. Wingate, *Medieval Latin versions*, 95 and note 256.

nection with Averroes *Commentarium magnum* — was probably translated by Scotus in his later period¹³, and appeared in the Christian schools after 1231. — For the Emperor Frederick II, the instigator and recipient of much of his scientific oeuvre (notably the *Liber introductorius*), he also translated Avicenna's *De animalibus* (being the eighth book of the *Libri naturales* in Avicenna's encyclopædia *al-Sifā*), referred to as *Abbreviatio Avicenna* in one branch of the manuscript tradition¹⁴.

For the *textus* of Aristotle's *De caelo*, he had a predecessor in the *translatio vetus* of Gerard of Cremona (*c. 1114, † 1187)¹⁵, but seems to have worked quite independently of the earlier version. Against Gerard's notorious *verbum e verbo* method of translation, Michael draws from a remarkable competence both in the Arabic of Averroes and in the subject matter, he will smooth out the awkward style of the Arabic version of Ibn al-Biṭrīq (from a Syriac intermediary), simplify the frequent use of *hendiadyoin* and paraphrasis and to some extent, unify the terminology of the Arabic translator, who, working in the first period of the Græco-Arabic translation movement and in lack of a consistent technical terminology, leaned heavily on approximative paraphrase and also on the transliteration of Greek words (*u. supra*, p. 15*).

Both Gerard's and Michael's translations of Aristotle's text go back to a Western recension of the Arabic *De caelo*, also represented in the portion of the *Commentarium magnum* available in Arabic. But

13. Haskins, 'Michael Scot and Frederick II', 256; Wingate, *Medieval Latin versions*, 41 and note 54.

14. Most of the mss. derive from an exemplar dated in 1232. M. Th. l'Alverny, 'L'explicit du «De animalibus» d'Avicenne, traduit par Michel Scot', *Bibliothèque de l'École de Chartres*, 115 (1957): 32–42; ead., 'Notes sur les traductions médiévales d'Avicenne', *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Âge*, ann. 27: 1951 (1953): 337–58, pp. 347, 357; ead., *Avicenna Latinus: codices* (Louvain-la-Neuve & Leiden: Académie Royale de Belgique, 1994), 13; Aafke M. I. van Oppenraay, 'Michael Scot's Latin translation of Avicenna's Treatise on Animals: some preliminary remarks on the future edition', in: *Tradition et Traduction: les textes philosophiques et scientifiques grecs au Moyen Âge latin: hommage à Fernand Bossier*, éd. par R. Beyers [etc.] (Leuven: Leuven University Press, 1999), 107–14. As van Oppenraay points out, the Arabic text available to Michael Scot was not complete, omitting a number of smaller and larger passages.

15. Edited by Ilona Opel in: Alberti Magni *De celo et mundo*, ed. Paulus Hossfeld, Alberti Magni Opera Omnia, t. V, pars 1 (Monasterii Westfalorum: Aschendorff, 1971), beneath the text of Albert the Great. — *V. infra*, p. 33, on contamination between the two translations in the witnesses of Averroes' commentary.

where Scotus appears to rely on Gerard on the evidence of the Renaissance editions of the Giuntina press, this is due to "contamination effected by scribes and editors, notably of the edition of 1550".¹⁶ One remarkable case of Scot's use of Gerard is not found here, but in his version of al-Biṭrūḡī's *De motibus celorum*, where (according to F. J. Carmody), "for no apparent reason, Scot borrows from Gerard the Latin of al-Ḥajjāj's *Almagest* [i.e., translated from al-Ḥaḡḡāḡ ibn Maṭar's Arabic version], wholly distinct in style and vocabulary from the remainder of the work"¹⁷.

Gerard's translation is rarely given jointly with Michael's and the *Commentarium magnum* in the manuscripts (as in MS Paris 17155), whereas the early printed editions, beginning with the incunabula of 1489 and 1495, give the lemmata of Aristotle's text both in the Arabo-Latin version of Michael and the *translatio nova*, i. e., the Græco-Latin version probably made by William of Moerbeke († 1286).

Incipit of the *translatio vetus* (Gerardus Cremonensis):

Summa cognitionis naturæ et scientiæ ipsam significantis in corporibus existit ...

Incipit of the *lemmata* in Michael Scot's version:

Maxima cognitio naturæ et scientia demonstrans ipsam est in corporibus ...

Incipit of the Græco-Latin version (Guillelmus de Moerbeke):

Scientia de natura [v.l. De natura scientia] fere plurima videtur circa corpora et magnitudines et horum existens passionem et motus ...

A thorough study of Michael's translation technique has been made by Aafke M. I. van Oppenraaij in connection with her edition of his translation of Aristotle's *De animalibus*, to be published in the

16. See Carmody, *Innovations in Averroes De Celo*, 7: "Contamination of Scot from Gerard includes the interpolation in the Juntine [sc. of 1550, v. *infra* p. 36*] alone of the long presentation of syllogisms of 5ra45–5va30 [= I, c. 11], and the substitution of some 50 words in [book] I. [textus] 11. [line] 2–5 in the Great manuscript B [i.e. Paris, Bibl. nat., lat. 15453, dated 1243], and in [Y =] Bibl. nat. lat. 14385, effected therefore before 1243. The Juntine, and related manuscripts, also show frequent substitution of single words and, for example in 1.96, other editorial intervention in 30 interpolated words absent in all other versions here considered."

17. Carmody, *ibid.*, 7.

first volume of her critical edition¹⁸; see also her article: 'Quelques particularités de la méthode de traduction de Michel Scot', in: *Rencontres de cultures dans la philosophie médiévale: traductions et traducteurs de l'Antiquité tardive au XIVe siècle* (Louvain-la-Neuve & Cassino, 1990), 121–29. Based on the present version of Averroes' *De caelo* is a study of the editor, Francis J. Carmody, 'The Latin style of Michael Scot in *De Celo*', in: *Humaniora: essays in literature, folklore, bibliography, honoring Archer Taylor on his seventieth birthday*, ed. by Wayland D. Hand, Gustave Otto Arlt (Locust Valley, N. Y.: Augustin, 1960), pp. 208–18.

MANUSCRIPTS OF THE LATIN VERSION

Abbreviations:

AL = *Aristoteles Latinus*: codices descripsit Georgius Lacombe [etc.], 1 (Romae 1939); 2, supplementis indicibusque instruxit L. Minio Paluello (Cantabrigiae 1955); supplementa altera, ed. L. Minio-Paluello (Bruges, Paris 1961).

d'Alverny, *Avicenna Latinus* = Marie-Thérèse d'Alverny, *Avicenna Latinus: codices*, Louvain-la-Neuve, Leiden 1994

The sigla appearing in the left margin are those used by Carmody in the *apparatus criticus* of his edition (v. *infra*, p. 40* and 46*).

a) Complete Commentary

ADMONT, BIBL. MONASTERII, 480

sæc. xiv

AL I: 252f. no. 32. — Jakob Wichern, *Catalogus codicum manu scriptorum Admontensis* (1889) [manuscript, copy in München, Staatsbibliothek, shelf no. Hbh Ea 1620].

Parchment; 291 ff. in 2°, in double columns.

• ff. 1r-116: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino nuncupatoria in capite præmissa [manu altera contemporanea exarata].

18. V. *supra*, p. 18*.

ASSISI, BIBL. COMMUNALIS, 279

sæc. xiv

AL II: 869 no. 1255. — On Frater Urbanus Averroista (first half of 14th century) as a reader of this ms., v. Horst Schmiedeja, 'Urbanus Averroista und die mittelalterlichen Handschriften des Physikkommentars von Averroes', *Bulletin de philosophie médiévale*, 42 (2000): 133–43, esp. p. 144.

- ff. 102r–145r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

BASEL [COD. BASILEENSIS], BIBL. UNIVERSITATIS, F. I. 31 sæc. xiii ex.–xiv in.

AL II: 808 no. 1134. — Carolus (Charles) Lohr, *Aristotelica Helvetica: catalogus codicum latinorum in bibliothecis Confederationis Helveticae asservatorum quibus versiones expositionesque operum Aristotelis continentur*, Scrinium Friburgense, Sonderband 6 (Freiburg [Switzerland]), 1994; P. O. Kristeller, *Iter italicum* (London, Leiden, 1963–92), V: 5: 65; K. Escher, *Die Miniaturen in den Basler Bibliotheken, Museen und Archiven* (Basel 1917), p. 70 no. 83.

Parchment; 21+123ff., 331×233 mm, 2 coll.

- ff. 1r–123v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
- ¶ Inc. mutil., cum commento Averrois mutil.

V CAMBRIDGE, BIBL. COLLEGII GONVILLÆ ET CAII, 486 (482) sæc. xiv in.

AL I: 348f. no. 235. — Montague Rhodes James, *A descriptive catalogue of the manuscripts in the library of Gonville and Caius College* (Cambridge 1907–8), 556f.

Parchment; 498 + 4 ff., 375×235 mm, double columns.

- ff. 235r–384r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
- ¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

CAMBRIDGE, BIBL. DOMUS PETRI, 126

sæc. xiv

AL I: 357 no. 254. — Montague Rhodes James, *A descriptive catalogue of the manuscripts in the library of Peterhouse* (Cambridge 1899), p. 144.

Parchment; 146+60+13+8 ff., 337×216 mm, double columns.

- I, ff. 1r–146r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
- Contrary to the statement of the catalogue, this is the complete commentary, and not part I only.

CHICAGO, BIBL. SCIENTIARUM MEDICARUM

University of Illinois at Chicago, Library of Medical Sciences [now: Library of the Health Sciences].

AL, Suppl., p. 227f.; Seymour De Ricci & D. J. Wilson, *Census of medieval and Renaissance manuscripts in the United States and Canada, Supplement*, originated by C. U. Faye, continued and ed. by W. H. Bond (New York 1962), 227f.

- ff. 157r–188v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

CLERMONT-FERRAND, BIBLIOTHECA MUNICIPALIS, 168

sæc. xiii

Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France: Départements, t.14: Clermont-Ferrand [etc.] (Paris 1890), p. 61; see also database of the Institut de recherche et d'histoire des textes (IRHT).

- ff. 73–103 [IRHT: 75–101v]: *Liber de celo et mundo* [dubium an sit Comm. mag. completum].

Inc. textus: Summa cognitionis naturæ et scientia ipsam significantis ... [= translatio vetus Gerardi Cremonensis]. — *Inc. comm.* [IRHT]: Incipit primo narrare subiectum istius artis et dicit quod maxima cognitio nature et scientie demonstrans ipsam ... — *Expl.*: ... venimus super intentionem nostram in eo.

DURHAM [COD. DUNELMENSIS], BIBL. CAPITULI, C. I, 17 (B) sæc. xv in.

AL I: 365 no. 270.

- ff. 1r–147r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
- ¶ Expl. ex abrupto in libro quarto.— Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria.

• DURHAM [COD. DUNELMENSIS], BIBL. CAPITULI, C. I, 18 sæc. xiv

AL I: 365f. no. 271.

- ff. 1r–101r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
- ¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

ERFURT, AMPLONIANA [Wissenschaftliche Bibliothek der Stadt s. xiv in.

Erfurt], 2° 351

AL I: 662f. no. 886. — Wilhelm Schum, *Beschreibendes Verzeichnis der Amplonianischen Handschriften-Sammlung zu Erfurt*, [...] bearb. u. hrsg. mit dem Vorwort über Amplonius und die Geschichte seiner Sammlung

(Berlin: Weidmann, 1887), 246f.; Miecislaus Markowski, *Repertorium commentariorum medii aevi in Aristotelem Latinorum quae in Bibliotheca Amploniana Erffordiae asservantur* (Wrocław [etc.] 1987), p. 59f., 186 (with reference to Schum's entries).

- ff. 191v-275r: [Commenta] super quattuor libros de celo et mundo Aristotelis.
¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite praemissa.

KYNŽVART, MS. CASTELLI (Zámeska knihovna), 22 D 2 sæc. xiii ex.
(11 Phil. antiqu.)

d'Alverny, *Avicenna Latinus* (Addenda), p. 372-5; Franciscus Čáda, *Codices manu scripti Bibliotheca Castelli Kynžvart in Bohemia Occidentali* (Pragae, 1965), pp. 122-30 no. 80.

Parchment; 288 ff., 290×205 mm.

- ff. 81-205v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite praemissa.

LEIPZIG, BIBL. UNIVERSITATIS 1433 sæc. xiv in.

AL I: 710f. no. 992.

- ff. 70r-203r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.
¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite praemissa.

Expl.: Explicit commentum Averrois super librum de Celo et Mundo scriptum completum per manus Roberti scholaris, Parisii anno domini MCCC quinto, XVI kalendas Augusti.

D MADRID, BIBL. PALATII 150, ff. 142r-203r:

v. Salamanca, Bibl. Universitatis, 2671.

MILANO [COD. MEDIOLANENSIS], BIBL. AMBROSIANA, E. 80 inf. sæc. xiv

AL II: 985f. no. 1443 et p. 1280 (Errata). — *Inventario Ceruti dei manoscritti della Biblioteca Ambrosiana*, vols. 1-5 (facsim.) ed. A. Paredi, Fontes Ambrosiani vol. 50, 52, 57, 60, 63 (Trezzano 1973-9), vol. I, p. 740; Astrik L. Gabriel, *A summary catalogue of microfilms of one thousand scientific manuscripts in the Ambrosiana Library, Milan* (Notre Dame, Indiana: The Mediaeval Institute, University of Notre Dame, 1968), p. 135 no. 288; Ezio Franceschii, 'L'«Aristotele Latino» nei codici dell'Ambrosiana', in: *Miscellanea Giovanni Galbiati*, 3 (Milano 1951), 227-47.

Parchment; 57 ff.

- Averrois commentaria in Aristotelis *De celo et mundo* [incomplete].
Inc.: [...] duorum elementorum ... — *Expl.*: ... quæ existunt [...].

MONTPELLIER [COD. MONTEPELLUSANUS], sæc. xiv
BIBL. FACULTATIS MEDICINÆ, 33

AL I: 477f. no. 493. — *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques des départements, publié sous les auspices du Ministère de l'Instruction publique*, t. 1. Paris 1849, pp. 279ff.: Manuscrits de la Bibliothèque de l'École de médecine de Montpellier [rédigé par G. Libri et H.-M. Kühnholz], p. 298 no. 33; Charles Samaran & Robert Marichal, *Catalogue des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, de lieu ou de copiste*, tome IV (Bourgogne, Paris 1968), p. 303.

Parchment; 140 folia in 2°. — Dated A. D. 1321.

- ff. 1r-82vb: Aristotelis *De celo et mundo* cum commentario [Adveroy].

σ NAPOLI, BIBL. NATIONALIS, VIII E. 36 sæc. xiv in.

AL II, 1011f. no. 1480.

- ff. 181r-284v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

OXFORD, BIBL. BODLEIANA, Canon. lat. class. 287 sæc. xiv

AL I: 392 no. 327.

- ff. 1r-147r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

OXFORD, BIBL. COLLEGII BALLIONENSIS 243 sæc. xiv in.

AL I: 404f. no. 351; Roger A. B. Mynors, *Catalogue of the Manuscripts of Balliol College, Oxford* (Oxford 1963), p. 265.

Parchment; 117 ff., 368×241 mm, 2 coll.

- ff. 2r-112v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

OXFORD, BIBL. COLLEGII BALLIONENSIS 244 sæc. xiv in.

AL I: 405 no. 352. — Roger A. B. Mynors, *Catalogue of the Manuscripts of Balliol College, Oxford* (Oxford 1963), p. 265f.

Parchment; 134 ff., 375×229 mm, 2 coll. — Dated A. D. 1308.

- ff. 2r-134r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

F PARIS, BIBL. MAZARINEA 3473 sæc. xiii ex.—xiv in.
(olim S. Iacobi Parisiensis)

AL I: 495f. no. 534. — Auguste Molinier, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Mazarine*, Catalogue général des bibliothèques publiques de France (Paris 1885–98), 3 (1890): 96f., no. 3473; Wladyslaw Senko, *Repertorium commentariorum medii ævi in Aristotelem Latinorum qua in Bibliothecis publicis Parisiis asservantur*, fasc. 2, Opera philosophorum medii ævi. Textus et Studia, V, 2 (Warszawa 1982), p. 138f [with further bibliography]; d'Alverny, *Avicenna Latinus*, 26–8. — Siglum J in *Comm. mag. Metaph.* ed. Darms (p. 32, with further bibliography), ed. Bürke, ed. Ruggiero (p. 50*f.) and Ponzalli (p. 45f.); siglum F in *Comp. Parva Naturalia* ed. Shields & Blumberg (descr. p. xx), *Comm. med. De gen. et corr.* ed. Fobes & Kurland (p. xiv), *Comm. mag. De an.* ed. Crawford (p. xiii).

Parchment; I + 194 folia 400×277 mm, double columns.

- ff. 69r–100r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

γ PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 6504 sæc. xiv

AL I: 519f. no. 585. — Siglum D in *Comm. mag. Metaph.* edd. Bürke (p. 17), Ponzalli (p. 47), Ruggiero (p. 51*). — François Avril & Marie-Thérèse Gousset, *Manuscrits enluminés d'origine italienne*, vol. 2: XIIIe siècle (Paris 1984), p. 91 (no. 113) + ill.

- ff. 151r–222v: *Comm. mag. de Cælo*.

Y PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 14385 sæc. xiii ex.

AL I: 541ff. no. 634. — Siglum V in *Comm. mag. Metaph.* edd. Darms (p. 35f.), Ponzalli (p. 46), and Ruggiero (p. 52*f.).

- ff. 1r–44v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

B PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 15453 (olim Sorbonne 943). sæc. xiii

AL I: 551f. no. 654. — Charles Samaran & Robert Marichal, *Catalogue des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, de lieu ou de copiste*, t. 3: Bibl. Nat. 8001 à 18613 (Paris 1974), p. 429. — On the significance of the codex as one of the first — still incomplete — collections of the commentaries of Averroes, v. Fernand Van Steenberghen, 'Le problème de l'entrée d'Averroès en Occident', in: *L'Averroïsme in Italia* (Roma,

18-20 aprile 1977), Atti dei Convegni Lincei, 40 (Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1979), 81–9. — Siglum B in *Comm. mag. De an.* ed. Crawford (pp. xiv, xvii), *Comm. med. De gen. et corr.* ed. Fobes & Kurland (p. xii), *Comp. Parva Naturalia* ed. Shields & Blumberg (p. xiv); siglum C in *Comm. mag. Metaph.* edd. Darms (p. 31f.), Ruggiero (p. 48*f.) and Ponzalli (p. 44f.).

Parchment; 414 ff., 395×275 mm, double columns. — Dated A. D. 1243, of Italian origin.

- ff. 121r–202r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

× [?] PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 16155 sæc. xiii

AL I: 567f. no. 681.

- ff. 2r–140v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

C PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 16156 sæc. xiii

AL I: 568 no. 682. — Siglum C in *Comm. mag. De an.* ed. Crawford (pp. xiv, xvii).

- ff. 3r–187r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

ν [?] PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 16159 sæc. xiii

AL I: 568f. no. 683. — Cf. *Comm. mag. Metaph.* edd. Darms (p. 34), Ruggiero (p. 53*), and Ponzalli (p. 47).

- ff. 158r–223v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

Z PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 17155 sæc. xiii

AL I: 582 no. 708. — François Avril & Patricia Danz Stirnemann, *Manuscrits enluminés d'origine insulaire VIIe — XXe siècle* (Paris 1987), p. 141f. (no. 177); planche LXXI.

- ff. 225r–344v: *De Celo* veteris transl. et Averroes in *De Celo*.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino nuncupatoria in capite præmissa.

¶ Also giving the translatio vetus of Aristotle's text made by Gerard of Cremona.

ω PARIS, BIBL. UNIVERSITATIS, 601

sæc. xiii

AL I: 592 no. 731. — *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France: Université de Paris et universités des départements* (Paris 1918), 1-368: Bibliothèque de l'Université de Paris / Ch. Beaulieux, no. 601.

Parchment; 150 ff., 290×220 mm, 2 coll.

- ff. 104r-150r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino nuncupatoria in capite præmissa.

D SALAMANCA, BIBL. UNIVERSITATIS, 2671

sæc. xiii ex.

(olim Collegii S. Bartholomei 176; Palatii Regii Matritensis VII G 2, 2 c. 2, 150)

AL II: 840f. no. 1207. — Siglum D in *Comm. mag. De an.* ed. Crawford (descr. p. xvii); *Comm. med. De gen. et corr.* ed. Fobes & Kurland (p. xxv f.). — G. Beaujouan, *Manuscrits scientifiques médiévaux de l'Université de Salamanque et de ses "Colegios mayores"* (1962), pp. 178-81, table p. 193; d'Alverny, *Avicenna Latinus*, 229-31.

Parchment; 250 ff., 340×215 mm., double columns.

- ff. 142r-203r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino nuncupatoria in capite præmissa.

W TOLEDO, BIBL. CAPITULI, 98.22

sæc. xiii

AL II: 860 no. 1246. — J. M. Millás Vallicrosa, *Las Traducciones orientales en los manuscritos de la Biblioteca Catedral de Toledo* (Madrid 1942), pp. 202-6 (cf. P. O. Kristeller, *Iter Italicum* [London, Leiden 1963-92], IV: 645).

- ff. 2r-65v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino dedicatoria in capite præmissa.

A VATICAN, COD. OTTOBONIANUS, lat. 2215

sæc. xiii

AL II: 1186f. no. 1768. — Siglum A in *Comm. mag. De an.* ed. Crawford (descr. p. xvi); v. R.-A. Gauthier, 'Quelques questions à propos du commentaire de S. Thomas sur le De anima', *Angelicum*, 51 (1974): p. 421.

- ff. 174r-244r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

Ψ VATICAN, COD. URBINAS, lat. 221

sæc. xiv med.-ex.

AL II: 1207f. no. 1814. — Cosimus Stornajolo, *Codices Urbinate latini, Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ codices manu scripti recensiti* (Romæ 1902-21), 1: p. 213 no. 221; Roland Hissette, 'Le corpus averroïcum des manuscrits vaticans Urbinate latins 220 et 221 et Nicoletto Vernia', in: *Miscellanea Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ III*, Studi e Testi, 333 (Vatican, 1989), pp. 257-356; id. [ed.], *Commentum medium super libro Peri Hermeneias Aristotelis*, Averrois Opera, series B: Averroes Latinus, 12 (Lovanii 1996), pp. 15*-17* (p. 15*, n. 44: "Dans ma récente étude 'Le corpus averroïcum [...]' (1989), p. 257-258 et passim, j'ai pu établir que les deux manuscrits Vat. urb. lat. 220 et 221 sont complémentaires et conservent le corpus pratiquement complet des commentaires aristotéliens d'Averroès connus par le moyen âge latin").

Parchment; 257 ff., double columns of 21 lines.

- ff. 2r-107r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

E VATICAN, CODD. VATICANI, lat. 2089

sæc. xiii ex.

AL II: 1221 no. 1846. — Claudius Leonardi, Maria Magdalena Lebreton, *Codices Vaticani Latini: Codices 2060-2117*, Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ codices manu scripti recensiti (Vatican 1987), pp. 124-9; d'Alverny, *Avicenna Latinus*, 89-91; Antonio Manfredi, *I codici latini di Niccolò V*, Studi e Testi, 359 (Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1994), p. 365f. no. 584; Richard C. Taylor, 'The «Liber de Causis»: a preliminary list of manuscripts', *Bulletin de philosophie médiévale*, 25 (1983): p. 78. — Siglum E in *Comm. med. De gen. et corr.* ed. Fobes & Kurland (descr. p. xii-xiv).

Parchment; 359 ff. (358 + 79bis), 315×207 [210] mm, 2 coll.

- ff. 6ra-195rb: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

X VATICAN, CODD. VATICANI, lat. 2184

sæc. xiii-xiv

AL II: 1227 no. 1862. — Anneliese Maier, *Codices vaticani latini: Codices 2118-2192*, Bibliothecæ Apostolicæ Vaticanæ codices manu scripti recensiti (Vatican 1961), pp. 189-91.

Parchment; 98 ff., 330×215 mm, 2 coll.

- Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

¶ Cum epistola ad Stephanum de Provino nuncupatoria in capite præmissa.

η VATICAN, CODD. VATICANI, lat. 2436 sęc. xiv

AL II: 1229 no. 1866.

- ff. 1r-55r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

Expl.: Explicit comm. Averrois super libro de Celo et mundo Aristotelis quod complevi in scribendo Bon[onie] 1345 in vigilia Ascensionis Domini.

λ VENEZIA, BIBL. S. MARCI, lat. VI, 52 sęc. xiv

AL II: 1101f. no. 1610.

- ff. 1r-186v: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno.

b) *Fragments and Excerpts*

ASSISI, BIBL. COMMUNALIS 281 sęc. xiv

AL II: 870f. no. 1255.

- ff. 44v-67v: Aristotelis *De celo et mundo*; in notulis marginalibus textus commentarii Averrois additi.

BASEL, BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS, D. I.9 sęc. xiv

Carolus [Charles] Lohr, *Aristotelica Helvetica*, Scrinium Friburgense, Sonderband 6 (Freiburg [Switzerland] 1994), p. 28.

Parchment; 337×228 mm, 2 coll.

- ff. 1r-2v; 59r-62v: Aristoteles, *De celo et mundo*, II-III, fragmentum cum Averrois Commento.

BOLOGNA [COD. BONONIENSIS], BIBL. UNIVERSITATIS, lat. 1180 (2344) sęc. xiii

AL II: 889f. no. 1286.

- ff. 127r-175v: Aristotelis *De celo*, in margine alia translatio, translatio commentatoris et commentator.

CAMBRIDGE, BIBL. AULÆ VALENCIÆ MARIÆ, ms. 312 sęc. xiv

AL II: 1260 no. 1938.

- B. 22-23 (2 ff.): Excerptum ex Averrois comm. in *De celo* III.

ERFURT, AMPLONIANA sęc. xiv med.

[Wissenschaftliche Bibliothek der Stadt Erfurt], 2° 337

AL II: 661 no. 882. — Wilhelm Schum, *Beschreibendes Verzeichnis der amplonianischen Handschriften-Sammlung zu Erfurt*, [...] bearb. u. hrsg. mit

einem Vorwort über Amplonius und die Geschichte seiner Sammlung (Berlin: Weidmann, 1887), p. 232f.; Miecislaus Markowski, *Repertorium commentariorum medii ævi in Aristotelem Latinorum quæ in Bibliotheca Amploniana Erfordiae asservantur* (Wrocław [etc.] 1987), pp. 62, 183.

Parchment; 85 ff.

- ff. 45r-50v: Excerpta ex commentario in Aristotelis librum cui *de celo et mundo* inscribitur.

Inc.: Maxima cognitio nature et sciencia demonstrans ipsam ... —

Expl.: ... propter quantitatem et similiter intelligendum est de terra.

Expl. excerptum de commento sup. de cel. et mun.

FIRENZE, BIBL. LAURENTIANA, S. CRUCIS, PLUT. XV Sin. 1.

AL II: 946 no. 1376.

- ff. 60r-109v: *De celo* (corpus vetustius); in marg. et in interlin. glossæ et notulæ ex Averrois comm.

GRAZ, BIBL. UNIVERSITATIS II, 482 sęc. xiii ex.

AL I: 263-5 no. 57. — d'Alverny, *Avicenna Latinus*, 173-80 (p. 177 no. 35).

Parchment; 242 ff., 296×210 mm., double columns.

- ff. 214r-216v. Averrois *Commentarium magnum* in Aristotelis *De celo et mundo* <excerpta>.

Inc.: Corpora que sunt partes tocus ..., *Expl.*: ... diuerse huiusmodi diuersitate, etc. hoc significat.

LONDON, MUS. BRIT. ADD. 19582

AL, Suppl., 75 no. 2045.

- ff. 60r-82v: *De celo* (corpus recentius), cum glossis multis in *De celo*, partim ex Averrois.

PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 16110 sęc. xiv

AL I: 561-3 no. 671. — Charles Samaran & Robert Marichal, *Catalogue des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, de lieu ou de copiste*. Tome III (Bibl. Nat. 8001 à 18613) (Paris 1974), p. 699; Wladyslaw Senko, *Repertorium commentariorum medii ævi in Aristotelem Latinorum quæ in Bibliothecis publicis Parisiis asservantur*, fasc. 2 = Opera philosophorum medii ævi. Textus et Studia, V,2 (Warszawa 1982), p. 7-14.

- ff. 115r-118r: Aristotelis *De celo et mundo* cum Averrois Commentario magno, in librum II, textus et commentaria 43-59.

Inc.: Dixit Aristoteles quod stelle cum videntur... — *Expl.*: ... et non est sicut diximus.

PARIS, BIBL. NATIONALIS, lat. 17837

AL I: 584f. no. 715.

- ff. 63r-96v: *De celo* (corpus recentius) in marginibus fragmenta commentorum.... Averrois.

VENEZIA, BIBL. S. MARCI, lat. XIV, 259

sæc. xiv

AL II: 1114 no. 1632. — Pietro Zorzanello, *Catalogo dei codici latini della Biblioteca Nazionale Marciana di Venezia non compresi nel catalogo di G. Valentinelli*; vol. III, class XIV (Trezzano 1985), 457-9 (cf. P. O. Kristeller, *Iter Italicum* [London, Leiden, 1963-92], VI: 258).

- f. 118v: *De celo* veteris translat. fragmentum perbreve cum Averrois comm. in idem.

WÜRZBURG [COD. HERBOPOLITANUS],

sæc. xiii ex.

BIBL. UNIVERSITATIS, Mp. Med. f. 3

AL I: 191f. no. 952. — Hans Thurn, *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Würzburg*, B. 1: Die Ebracher Handschriften (Wiesbaden 1970), pp. 8-10.

- ff. 214va-218vb: Averroes, Comm. mag. in *De celo* II, c. 43-59.
Inscr.: Sermo ubi de comparatione motu <s> stellarum. — Inc.: Dixit Aristotiles quod stelle cum videantur....
- ff. 227vb-228rb: In *De celo* I, 1-2
Inscr.: Differentia de Trino. — Inc.: Dixit magister: Continuum quidem est ...

EARLY PRINTED EDITIONS

a) Incunabula

Gesamtkatalog der Wiegendrucke, vol. 2: Alfarabius—Arznei (Leipzig: Hiersemann, 1926), coll. 567-89 [abbrev. GW].

Aristoteles: *Opera*. [With commentaries of Averroes.] Ed. Nicoletus Vernia. — T. I, 1-III, 2. — Venetiis: Andreas Torresanus & Bartholomæus de Blavis, 1483 [-1484]. 2°

GW 2: 563-67 no. 2337. — On the manuscript basis of Nicoletus Vernia, v. R. Hissette, 'Le corpus averroicicum' [v. *supra*, p. 31*], and esp. p. 299 n. 179 on the dating of the edition.

- T. 2, no. 1, ff. 2ra-101rb: *De celo et mundo*. — Dated VI. Kal. Jun. [27th May], 1483.
Lemmata of Aristotle are given both in the Græco-Latin and in Scotus' Arabo-Latin translation.

Aristoteles: *Opera*. [With commentaries of Averroes; also Leonardus Brunus Aretinus, Comm. in libros ethicos.] — T. 1-5. — Venetiis: Bernardinus Stagninus (de Tridino), 1489. 2°

GW 2: 568-72 no. 2339, col. 569.

- T. 2, ff. 2ra-71vb: Aristotelis Stagyrice peripateticorum principis *de celo & mundo* liber primus: cum Averrois cordubensis expositione. — Dated pridie kal. feb. [January 31], 1489.
Lemmata of Aristotle are given both in the Græco-Latin and in Scotus' Arabo-Latin translation.

Aristoteles: *Opera*. [With commentaries of Averroes and Leonardus Brunus Aretinus, Comm. in libros ethicos. Ed.: Augustinus Niffus. Supplement ed. by Nicolaus Grassetus.] — T. 1; 2. — Venetiis: [Iohannes et Gregorius de Gregoriis, for:] Octavianus Scotus, 1495-96. 2°

GW 2: 572-74 no. 2340, col. 572f.

- T. 1, no. 2, ff. 161ra-262rb: Aristotelis Stagyrice peripateticorum principis *de celo & mundo* liber primus: cum Averrois cordubensis expositione. — Dated 28 November, 1495.
Lemmata of Aristotle are given both in the Græco-Latin and in Scotus' Arabo-Latin translation.

b) 16th Century Editions

F. Edward Cranz, *A bibliography of Aristotle editions, 1501-1600*, Bibliotheca Bibliographica Aureliana, 38 (Baden-Baden: Koerner, 1971) [based upon, and following the numbering sequence of the *Index Aureliensis*]; see also the same: 'Editions of the Latin Aristotle accompanied by the commentaries of Averroes', in: *Philosophy and Humanism: Renaissance essays in honor of Paul Oskar Kristeller*, ed. by E. P. Mahoney. Leiden 1976, pp. 116-28; on the editions of the Giunta press, see P. Camerini, *Annali dei Giunti* (Firenze, 1962). — The first part of the following short list of editions of the works of Aristotle, containing *De caelo* with Averroes' *Commentarium magnum* in the translation of Michael Scot, is based on the data provided by Cranz.

Aristotelis *Physica. De coelo et mundo* [etc]. — Venetiis: Paganinus de Paganinis / Ioa. & Gregorius de Gregorii, 1501. 2°

Index Aureliensis, no. 107.693.

Aristotelis *Opera*. [With the commentaries of Averroes and of Leonardo Bruni.] [Ed.: Marcus Antonius Zimara. — Venetiis: Bonatus Locatellus, 1507. 2°

Index Aureliensis, no. 107.753a. Based on the edition Venetiis 1495-6, GW 2: 2340.

Aristotelis opera. [With the commentaries of Averroes and of Leonardo Bruni.] [Ed.:] Augustinus Niphus. — Venetiis: Octavianus Scotus, 1516. 2°

Index Aureliensis, no. 107.838. Based on the edition Venetiis 1459–6, GW 2: 2340, cf. GK VI: 5957.

Aristotelis ex physiologia libri duodeviginti. [...] *De coelo quattuor.* [...]. — Parisiis: Henricus Stephanus, 1518. 4°

Index Aureliensis, no. 107.850.

Aristo. De celo & mundo, cum com. Aver.: Aristote. Stagyrice Lib. iiij de celo et mundo: subnexis eius duobis illis de generatione et corrup. cum singulorum Epitomis hactenus non impressis: ac Averro. fidiss. interprete: necnon eiusdem opusculum de substantia orbis: in calce operis appposito: cum apostillis M. Ant. Z[imaræ]. — Lugduni [Lyon]: apud Scipionem de Gabiano, per Iacobum Myt., 1529. 271 ff. 8°

Index Aureliensis, no. 107.909.

Aristotelis Stagyrice libri quatuor de coelo, et mundo, subnexis eius duobis illis de generatione & corrup. cum singulorum Epitomis hactenus non impressis, ac Averro. fidiss. interprete: necnon eiusdem opusculum de substantia orbis, in calce operis appositum, cum apostillis M. Ant. Z[imaræ] quibus nil inesse vitij deprehendes. — Lugduni [Lyon]: apud Iacob Giunctam, 1542. 324 ff. 8°

Index Aureliensis, no. 108.039.

J *Aristotelis quæ extant opera,* nunc primum selectis translationibus, collatisque cum Græcis emendatissimis exemplaribus, margineis scholiis illustrata: et in novum ordinem digesta: additis etiam nonnullis libris nunquam antea Latinitate donatis: Averrois Cordubensis in ea opera omnes qui ad nos pervenere commentarii Græcorum, Arabum et Latinorum monumenta quædam ad hoc opus spectantia. — Vol. 1–10. — Venetiis: Apud Iuntas, 1550–1552. 2°

Index Aureliensis, no. 108.193. — This edition was recommended as a reference basis for the *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*, ed. H. A. Wolfson et al. Its folia are given in the margins of Crawford's edition of the *Commentarium magnum* on Aristotle's *De anima* (1953). — On the Giuntine edition of the works of Aristotle with the commentaries of Averroes, v. Charles B. Schmitt, 'Renaissance Averroism studied through the Venetian edition of Aristotle–Averroes (with particular reference to the Giunta edition of 1550–2)', dans *L'Averroïsme in Italia (Roma, 18–20 aprile 1977)*, Atti dei Convegni Lincei, 40 (Roma: Accademia Nazionale dei Lincei, 1979), 121–42; on the methods of emendation and correction (*castigatio, purgatio*) of the available translations, see Charles Burnett, 'The second

revelation of Arabic philosophy and science: 1492–1562', in: *Islam and the Italian Renaissance*, ed. by Ch. Burnett and Anna Contadini, Warburg Institute Colloquia, 5 (London: Warburg Institute, 1999), 185–98.

• Vol. V: *Aristotelis De Coelo, De Generatione & Corruptione, Meteorologicorum, De Plantis, cum Averrois Cordubensis variis in eosdem commentariis.* — Folia 1–271: *Aristotelis De Coelo.*

The *textus* of Aristotle are given first in the Græco-Latin translation, probably made by William of Moerbeke¹⁹, followed by the Arabo-Latin version of Michael Scot.

Aristotelis Stagyrice omnia quæ extant opera, nunc primum selectis translationibus emendationibus ex collatione græcorum exemplarium, scholiis in margine illustr., nova etiam ordine digesta: add. præterea non nullis libris nunquam antea latinitate donatis. — Averrois Cordubensis in ea opera omnes, qui ad nos pervenere, commentarii. Nonnulla super add. dubia, figuræ, notationes, nunquam antea ed., ut Averrois media in libros metaphys. commentatio: eiusdem de spermate libellus. Græcorum, Arabum, & latinorum monumenta quædam, ad hoc opus spectantia. Marci Antonii Zimaræ in Arist. et Aver. dicta contradictionum solutiones, quibus nunc addidimus doctissimorum virorum solutiones 100. Acc. autem omnia tum ex præfatione, tum ex indice librorum clarius innotescunt. — Vol. 1–11. — Venetiis: apud Cominum de Tridino Montisferrati, 1560. 8°

Index Aureliensis II, 225: no. 108.423.

J₂ *Aristotelis omnia quæ extant opera.* Selectis translationibus, collatisque cum græcis emendatissimis, ac vetustissimis exemplaribus, illustr., præstantissimorumque ætatis nostræ philosophorum industria diligentissime recogn. — Averrois Cordubensis in ea opera omnes qui ad hæc usque tempora pervenere, commentarii. Nonnulli etiam ipsius in logica, philosophia, & medicina libri, cum Levi Gersonidis in libros logicos annotationibus, quorum plurimi sunt, à Iacob Mantino in lat. conversi. Græcorum, Arabum & Latinorum lucubrationes quædam, ed hoc opus pertinentes. Marcantonii Zimaræ in Aristotelis [...]. — Vol. 1–11. — Venetiis: apud Iuntas, 1562. 4°

Reprinted as: *Aristotelis opera cum Averrois Cordubensis commentariis.* Frankfurt a. M., 1961–2 [in 14 vol.].

19. Cf. *Aristoteles Latinus*, pars prior, 53–54; M. Grabmann, *Mittelalterliches Geistesleben*, 3, p. 85.

Index Aureliensis, no. 108.456. — On the original titles and contents of the single volumes, v. Paolo Camerini, *Annali dei Giunti*, vol. 1 (Firenze, 1962), parte 1: p. 426 no. 658; p. 430 no. 663.

- Vol. V: Aristotelis De Coelo, De Generatione & Corruptione, Meteorologicorum, De Plantis, cum Averrois Cordubensis variis in eosdem commentariis. — Folia 1-271: Aristotelis De Coelo.

The *textus* of Aristotle's *De caelo* are given first in the Græco-Latin translation, probably made by William of Moerbeke, followed by the Arabo-Latin version of Michael Scot (as in J, Venice 1550-52, v. *supra*). — The folia of this edition are given in the left margin of the present edition of *De caelo*.

Aristotelis omnia quæ extant opera. Selectis translationibus, collatisque cum græcis emendatissimis, ac vetustissimis exemplaribus, illustr., præstantissimorumque ætatis nostræ philosophorum industria diligentissime recogn. — Averrois Cordubensis in ea opera, omnes qui ad hæc usque tempora pervenere, commentarii. Nonnulli etiam [...]. — Vol. 1-10. — Venetiis 1675: Iuntæ.

Index Aureliensis, no. 108.599; cf. *GW* 6: 5973.

FRANCIS J. CARMODY'S EDITION

A critical edition of Michael Scot's Latin translation of Averroes' *Commentarium magnum* was undertaken by Francis James Carmody (1907-1983), professor of French at the University of California, Berkeley, as a sequel to his edition of al-Bīṭrūḡī's *De motibus celorum*²⁰, on the suggestion of Francis H. Fobes²¹. On completion, in 1962, this was offered to Harry Austryn Wolfson, who was general editor of the *Averrois Commentaria in Opera Aristotelis* on behalf of the Mediæval Academy of America²², for publication in the series. After a lengthy correspondence, and prolonged evasion and stalling on the

20. V. *supra*, p. 17* with note 4.

21. Editor of the Middle Commentary of *De gen. et corr.*: *Commentarium medium in Aristotelis de Generatione et corruptione*, recensuit Franciscus Howard Fobes adiuvante Samuele Kurland, *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*, versionum latinarum vol. IV, 1 (Cambridge, Mass., 1956).

22. For the general outline of this project, see H. A. Wolfson, 'Plan for the publication of a *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*', *Speculum*, 6 (1931): 412-22; the same, 'Revised plan for the publication of a *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*', *Speculum*, 38 (1963): 88-104; repr. in Wolfson, *Studies in the history of philosophy and religion*, vol. 1 (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1973): 430-54.

side of the Academy, the proposal was finally declined in 1962, (a) because, for lack of funds for the publication, they could not promise publication within a reasonably time, (b) because, since the Juntine edition of 1562 had been reprinted by offset in 1962, Wolfson felt that for those works that did not have Arabic and/or Hebrew counterparts, it was not worth-while to work on the Latin text alone. Carmody continued working on the text, and finding out from the dissertation of the present writer that part of the Arabic had been discovered, procured himself a photocopy of the Tunis manuscript, and started on a comparison between the Arabic and the Latin. But giving up hope of a publication in print, he put together a booklet *Innovations in Averroes De Caelo* (Berkeley, Cal., 1982 [privately printed]), "an adaptation of the traditional prolegomena of my critical edition" which, rather than presenting the philological basis of his edition, expounded the sources and substance of Averroes' cosmological doctrine. Shortly before his death in 1983, he provided a carbon copy of the typescript which he had been using as a working copy for entering variants and emendations gleaned from the Arabic and other documentation for his apparatus criticus, to Albert Zimmermann, then director of the Thomas-Institut at Cologne and general editor of the *Averrois Opera* editorial project. After his demise in 1983, his widow, Carole Carmody, made photostats of the clean copy of his edition and sent them to the present writer who had started work on an edition of the part preserved in Arabic.

Apart from two pages of remarks in his *Innovations in Averroes De Caelo*, on the "critical method" he followed, and fragments of a typescript found among his papers, Carmody did not leave any *Prolegomena* to his edition to be consulted for a listing of the available manuscripts, an explanation in detail of his *recensio codicum*, and a key to the sigla and abbreviations used in his apparatus. Most of the sigla could be identified only through comparison of the variants listed with copies of the manuscripts available at the Thomas-Institut of the University of Cologne; some of them, rarely referred to, could not be identified at all and have been omitted from the revised apparatus presented here in print. The evidence of the original Arabic of Averroes's commentary was not adduced in Carmody's edition as submitted for publication, and consequently, has not been considered for the present printing.

For the preparation of his edition, Carmody adhered to certain guidelines prescribed by the Mediæval Academy, and taking the edition of the *Commentarium medium in Aristotelis de Generatione et corruptione*, published by F. H. Fobes in 1956, as a model for his general layout. The alineation was to be that of the Giuntina of 1550; in the present edition, we have indicated the folio and column breaks of the 1562 edition because it is now easily accessible in a modern reprint (v. supra, p. 37*, siglum J₂). Also imposed was the choice of the Parisinus 15453, dated in 1243, as a basic reference text (siglum B). Four other manuscripts were to be selected as representatives of four sub-families, presupposing a stemma to be determined by the collation of specimen passages from a larger number of codices. Resulting from this procedure, and noting all variants from 24 manuscripts for the proœmium, book I, c. 1–5, and book IV, c. 40–45, Carmody obtained four such families, viz.

- b ABJXγδστ
- w EWκλν
- y Υημνω
- z αβεζοπρφχ

The capital letters used as sigla represent the following manuscripts, reported regularly in the apparatus of variants for the whole work (adding D, not figuring in one of the “four families”):

- A Vaticanus, cod. Ottobonianus lat. 2215, ff. 174r-244r
- B Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 15453, ff. 121r-202r
- C Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 16156, ff. 3r-187r
- D Salmanticensis, Bibl. Universitatis, 2671 (*olim* Matritensis, Bibl. Palatii VII G 2, 2 c 2, 150), ff. 143–204
- E Vaticanus, lat. 2089, ff. 6r-195r
- F Parisinus, Bibl. Mazarinea 3473, ff. 69r-100r
- V Cantabrigiensis, Bibl. Collegii Gonvillæ et Caii 486/482, ff. 235r-384r
- W Toletanus, Bibl. Capituli 98.22, ff. 2r-65v
- X Vaticanus, lat. 2184, ff. 1r-98r
- Y Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 14385, ff. 1r-44v
- Z Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 17155, ff. 225r-344v

Further quoted are one early printed edition, and — in regard of its influence on the reading of the *lemmata* in some of the mss. — the *translatio vetus* of the text of Aristotle by Gerard of Cremona:

- J impr. Venetiis, apud Iunctas, 1550-52, t. V, ff. 2r-125r
- G Aristotelis *De Celo et mundo* in versione Gerardis Cremonensis [from a collation of MS Paris, Bibl. Nat. lat. 17155, and four other manuscripts]

The Greek sigla denote those manuscripts which had been collated only for the sample passages. Only the following codices could be identified, occurring, however, rarely in the apparatus criticus to support specific editorial decisions in doubtful cases:

- γ Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 6504, ff. 151r-222v
- η Vaticanus, lat. 2436, ff. 1r-55r
- κ [?], presumably Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 16155, ff. 2r-140v
- λ Venetus, Bibl. S. Marci, lat. VI, 52, ff. 1r-186v
- ν [?], presumably Parisinus, Bibl. Nationalis lat. 16159, ff. 158r-223v
- σ Neapolitanus, Bibl. Nationalis VIII E. 36, ff. 181r-284v
- φ Dunelmensis (Durham, Bibl. Capituli), C. I, 18, ff. 1r-101r
- ψ Vaticanus, cod. Urbinas, lat. 221, ff. 2r-107v
- ω Parisinus, Bibl. Universitatis 601, ff. 104r-150r

The following are some further remarks gleaned from Carmody's *Innovations in Averroes De Caelo* (pp. 63f.) and from his typescript notes, in lieu of a *recensio* which would have to be re-established on the basis of the manuscripts and other witnesses:

“The sigla C, E, F and A²³ were set [...] by Crawford²⁴ and Fobes: it was obvious that in these manuscripts *De Caelo* belonged to sub-families other than those formed by these researchers. Before rejecting them I made further extensive samples. It was also clear that A was better than B in not being so extensively infected by Gerard (*v. infra*).

The relative reliability of BJVWXYZ, and of my groups bwyz, may be measured by the percentage of error in 1, 2 or 3 copies: in one the basic quality; in two according to accord or disaccord with the groups; in three with a possible doubt regarding my solution — in 2ra–4ra [= *proœmium* and book I, c. 1–5] 1% in WZ, JW and JWZ; omitting the remaining combinations, I note 5.5 for W, 10 for Z, 11.5 for B, J and X.

23. Carmody, *Innovations*, 63, line 14: “C, E, F and L” — this is clearly a lapsus calami.

24. Averrois Cordubensis *Commentarium magnum in Aristotelis De anima libros*, rec. F. Stuart Crawford, *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*, Versionum latinorum vol. VI, 1 (Cambridge, Mass.: The Mediæval Academy of America, 1953).

Another measure of reliability is the presence of forms borrowed from the *translatio vetus* of Gerard of Cremona (*v. supra*, p. 13), particularly important in JZ, BJ, Z and especially J.

W: No decisive trace of Gerard's translation, in contrast to the interlinear cribs W₁, written on erasures, the original being quite readable, and W₂ (probably by the same hand) in the margins, almost all present also in Z and λ, probably transmitted by D.

B: The most striking example of contamination in B, in common with γ, and hence present in their model copy, but otherwise absent from family b, is the substitution of almost one entire *textus* [viz. book I, c. 11] from Gerard's translation (*Innovations*, p. 11; *v. supra*, note 16). A number of isolated words or expressions illustrate the same phenomenon, less significant than in J and Z (cf. a further borrowings from Gerard in BZ, book I, t. 96, line 1, and in BW₂, book I, t. 64, l. 6).

J: The editors of 1550 "improved" Scot's text by numerous adjustments from Gerard and from the Greek, perhaps the latter through William of Moerbeke. There are substantial interpolations from Gerard (I, t. 2, line 14; I, t. 4, line 23; I, t. 8, ll. 3–4; I, t. 20, l. 6, etc.), and from unidentified sources (2rb60–61, 4ra51, etc.). The most important is a massive application of syllogisms (5ra45–5rb56 [= I, c. 11]), in Gerard's style, with a formal commentary also in his style. Further, the editors reworded many *textus* to match the lemmata interpolated in the commentary, or vice-versa.

X and Y: Although of little merit, I maintained these as pilot copies. They were hastily and carelessly prepared, showing many of the same lacunæ, and many incorrect spellings of common words.

The critical apparatus gathers all readings common to two or more copies, and all readings in B, W, Y, and Z. In order to relieve the apparatus of excessive and plausibly useless details, I omitted mention of variants peculiar to J, V, X, Y or Z, and those peculiar to XY. With few exceptions, the text is determined by three among BJWZ, and the dilemma BJ versus WZ is resolved by recourse to V, X or Y. In principle, BZ vs JW results from contamination. Finally, the sources and parallels may serve to resolve dilemmas. It remains true however that certain omitted readings are or might be of interest [*n.b.* quotations of such readings found in Grosseteste and Albertus Magnus]."

Gerhard ENDRESS

EDITORIAL NOTE

The following edition presents the text of Averroes' Commentary as intended for publication by Francis J. Carmody. Apart from some minor exceptions, we have refrained from altering the wording fixed by Carmody in his final typescript and confined ourselves instead to incorporating his final handwritten corrections. Although Carmody's decisions in favour of a particular variant reading might be disputable in some cases, any substantial change of the text would have been unjustifiable from a philological point of view in the absence of a new, complete and systematic *recensio codicum*. Such a project, however, having the possible result of a different critical evaluation of the filiation and its consequences for the *constitutio textus*, would have exceeded the scope, aim and timetable of the present series of Latin Averroes editions.

Alterations of Carmody's text have been limited to (1) obvious typographical errors in the typescript, (2) cases of doubt left undecided by Carmody in his clean copy and (3) a very few instances of evident mistakes in the Latin tradition emendable on the basis of the unique Arabic manuscript. In several cases it seemed reasonable to modify the punctuation, orthography or capitalization of letters for the sake of consistency, yet always in accordance with Carmody's general systematics and without impinging upon his classicizing standardizations. In addition, long commentary sections typed by Carmody throughout in a single paragraph (following the line breaking of the Giuntina of A.D. 1550) have been subdivided into paragraphs (with an independent line breaking beginning with line # 1 for each Aristotelian lemma) in order to facilitate the approach to the often quite intricate structure of argumentation.

Since the comparison of the Latin text with the original Arabic of the commentary, as far as it has been preserved in ms. Tunis, National Library 11821, has brought to light several significant divergences, we have indicated the folio numbers of the Arabic manuscript in the right margin of the edition in order to facilitate references. For the correspondence between the page numbers of the

facsimile edition and these folio numbers, unfortunately cut off in this edition, see pp. 4-12 of the facsimile edition (v. supra, p. 14*). Most of the divergences between the Arabic translation of the Aristotelian text, quoted in the lemmata of the commentary, and the Greek original, caused by the paraphrastic and verbose style of the Arabic translator, are mirrored in the corresponding passages of the Latin translation. Those of passages lacking any equivalence in the Greek text have been marked in the present edition by 'superscript hooks'.

The critical apparatus has undergone by far the most significant modification. In place of Carmody's minimalist notation, which aimed at avoiding explanatory notes by using a system of diverse brackets and, in cases of variant readings or inversion of words, even omitting the word(s) of the edited text referred to in the apparatus, we have employed a more explicit notation adopting standard abbreviations and sigla. Generally, we cite the word(s) to which the variant refers at the beginning of the note followed by the variant reading(s) or an abbreviated explanation of how the text edited diverges from one or more manuscripts. In some difficult instances, we have given a 'positive' apparatus. Wherever variant readings of subsequent words are evidently attributable to one common error or problem in the manuscript tradition, we have combined Carmody's separate notes into a single note of the apparatus. Most of this revision could be carried out on the basis of Carmody's own working copy, in which he had entered numerous variants and emendations not included in the apparatus intended for publication. Nevertheless, in some cases it was necessary to consult a microfilm of the manuscript(s) in question. Moreover, we have incorporated several variants and discrepancies mentioned in Carmody's working copy but left out in his clean copy of the apparatus. In other cases, we have decided to document variants of the second Juntine edition (A. D. 1562) or of the original Arabic in support of a specific Latin reading not taken into consideration by Carmody. For reasons mentioned in the foregoing preface, other references of Carmody's original apparatus had to be omitted.

Finally, two indices have been added, in part based on preparatory notes by Carmody. For the purposes of further medievalist studies of the Latin reception or transmission of Greek and Arabic philosophical works, names and titles of or references to works appear in the

way they are adduced in the edited text, which often does not correspond to contemporary orthographical and bibliographical habits (e. g., *Tholomeus* instead of *Ptolemeus*, *Posteriora analetica* instead of *Analytica posteriora* etc.). Where necessary, additional information has been supplied in square brackets or footnotes. Names and works mentioned by Aristotle but not taken up by Averroes for commentation have not been included in the indices.

We wish to express our warmest thanks to Dr. Roland Hissette, who made various helpful suggestions for the preparation of the critical apparatus, as well as to Andreas Buschmann, Dr. Heidrun Eichner, and Hermann Hastenteufel for their invaluable editorial assistance at various stages of the project.

Rüdiger ARNZEN

SIGLA

- A Vatican, cod. Ottobonianus lat. 2215, ff. 174r-244r
 B Paris, Bibl. Nationalis lat. 15453, ff. 121r-202r
 B₂, B₃ = annotationes alterius, tertiae manus.
 C Paris, Bibl. Nationalis lat. 16156, ff. 3r-187r
 D Salamanca, Bibl. Universitatis, 2671 (*olim* Madrid, Bibl. Palatii Regii VII G 2, 2 c 2, 150), ff. 143-204
 E Vatican, cod. Vat. lat. 2089, ff. 6r-195r
 F Paris, Bibl. Mazarinea 3473, ff. 69r-100r
 G Aristotelis *De Celo et mundo* in versione veteri Gerardis Cremonensis (v. *supra*, pp. 21*, 41*f.) secundum cod. Parisin., Bibl. nat. 17155 [= Z]
 J impr. Venetiis, apud Iunctas, 1550-52, vol. V, ff. 2r-125r.
 J₂ impr. Venetiis, apud Iunctas, 1562, vol. V, ff. 1r-271v.
 V Cambridge, Bibl. Collegii Gonvillæ et Caii 486 (482), ff. 235r-384r
 W Toledo, Bibl. Capituli 98.22, ff. 2r-65v
 W₁ = annotationes adiectae inter lineas, W₂ = in margine, eadem manus ut vid.
 X Vatican, cod. Vaticani lat. 2184, ff. 1r-98r
 Y Paris, Bibl. Nationalis lat. 14385, ff. 1r-44v
 Z Paris, Bibl. Nationalis lat. 17155, ff. 225r-344v
 Z₁, Z₂ = annotationes alterius, tertiae manus.

Raro citantur:

- γ Paris, Bibl. Nationalis lat. 6504, ff. 151r-222v
 η Vatican, cod. Vaticani lat. 2436, ff. 1r-55r
 × [?], presumably Paris, Bibl. Nationalis lat. 16155, ff. 2r-140v
 λ Venice, Bibl. S. Marci, lat. VI, 52, ff. 1r-186v
 ν [?], presumably Paris, Bibl. Nationalis lat. 16159, ff. 158r-223v
 σ Naples, Bibl. Nationalis VIII E. 36, ff. 181r-284v
 ϕ Durham, Bibl. Capituli C. I, 18, ff. 1r-101r
 ψ Vatican, cod. Urbinas lat. 221, ff. 2r-107v
 ω Paris, Bibl. Universitatis 601, ff. 104r-150r

Division and foliation:

The division and counting of the sections (*commentum*, with preceding *textus*) are taken from the Juntine edition of 1562. The

segments of the Arabic, and of the Giuntina of 1560, are generally identical (without section numbers in the Arabic), with two exceptions:

t. / c. 64 is not a separate section in the Arabic, the *textus* being quoted only as a subordinate *lemma* within the commentary, fol. 49b19-23.

t. / c. 65 of the 1550 Juntine edition is not a separate *textus* and *commentum* in the Arabic, nor in the Juntine edition of 1562 (following some of the Latin manuscripts). In the latter, the first *lemma* belonging to this section, quoted within c. 64, starts fol. 45raA, line 1ff. From here to the end of book I, the count of the *commata* in the two Juntine editions differs by one. In the present edition, the count of the 1550 Juntine edition appears in square brackets.

¶ In the left margins, folio references are given to the ed. Venice, apud Iunctas, 1562, vol. 5, ff. 1r-271r (*v. supra*, p. 37*).

¶ In the right margins, numerals preceded by the letter T indicate folios of the original Arabic text, as far as extant in ms. Tunis (=T, *v. supra*, pp. 13*-15*)

¶ The numerals printed in the right margins beside the lemmata of Aristotle key the Latin translation to Immanuel Bekker's standard edition of the Greek text of 1831 (*De caelo*, 268a1-313b23).

ABBREVIATIONES

<i>app. crit.</i>	apparatus criticus
<i>c.</i>	commentum
<i>cf.</i>	conferatur
<i>cod. cett.</i>	codices ceteri
<i>coni.</i>	coniecit
<i>corr.</i>	correxerit
<i>del.</i>	delevit
<i>dittogr.</i>	dittographia
<i>exp.</i>	expunxit
<i>fol.</i>	folium, folia
<i>haplogr.</i>	haplographia
<i>homoiarch.</i>	homoiarchon
<i>homoiotel.</i>	homoioteleuton
<i>inv.</i>	invertit
<i>iter.</i>	iteravit
<i>lac.</i>	lacuna
<i>leg.</i>	legendum
<i>marg.</i>	marginem
<i>obsc.</i>	lectio obscura
<i>om.</i>	omisit
<i>praem.</i>	praemisit
<i>spat. vac.</i>	spatium vacuum
<i>suppl.</i>	supplevit
<i>t.</i>	textus
<i>transp.</i>	transposuit
<i>v.</i>	versus

AVERROIS CORDVBENSIS COMMENTVM MAGNVN SVPER LIBRO DE CELO ET MVNDO ARISTOTELIS

LIBER PRIMVS

Venetiis apud
Iunctas 1562

Tibi Stephane de Provino hoc opus quod ego Michael Scotus dedi latinitati ex dictis Aristotelis specialiter commendo. Et si aliquid Aristoteles incompletum dimisit de constitutione mundana in hoc libro, recipies eius supplementum ex libro Alpetrangii quem similiter dedi latinitati, et es in eo exercitatus.

De Caelo
ed. Bekker

5

1r7 In primo tractatu istius libri continentur decem summe magne: prima de substantiis istius artis; secunda de diffinitione corporis naturalis et quod ipsum solum inter omnia corpora est completum; tertia in demonstratione quod mundus est perfectus; quarta in demonstratione eius quod est corpus esse simplex rotundum consimilis nature cuilibet corporum simplicium motorum motu recto; quinta in demonstratione quod hoc corpus neque est grave neque leve; sexta in demonstratione quod non accipit generationem neque corruptionem neque aliquam specierum motuum nisi localem tantum, et quod numerus simplicium est quinque; septima quod totum 10

Ad titulum operis: Averrois—primus scripsi: Incipit commentum Averrois yspani cordubensis super libro De celo et mundo Aris. greci stragelice B: Incipit commentum Averrois super libro primo De celo et mundo et Michael Scotus transtulit in latinum E/z: Incipit commentum Averrois super libro celi et mundi X;

Ad dedicationem: 1-5 Tibi—exercitatus CDFVWYZ. [om. cod. cett. 2 commendo] continendo Y 3 incompletum] om. Z: imple- Y 4 recipies] incip- Y [Alpetrangii] -trandi Y₆

Ad tabulam: 1-8 In—demonstratione AB/X₇o] om. cod. cett. 1 magne] om. B; 2 istius artis] inv. X 3 et] eo Jo [omnia] alia A: omnis alia J 5 consimilis] dissim- J 6 cuilibet] cuius- J 7 quod] + est BX } hoc corpus] inv. B: corpus X } neque¹] non J 8-16 quod—corruptibile Jo] om. cod. cett.

est finite quantitatis; octava quod unus mundus est numero tantum; nona quod non est extra mundum neque vacuum neque plenum; decima in demonstratione quod mundus neque generabilis est neque corruptibilis, neque habet potentiam corruptionis, et quod impossibile est aliquid esse generabile incorruptibile neque aliquid non generabile esse corruptibile.

1. *Maxima cognitio nature et scientia demonstrans ipsam est in corporibus et in aliis magnitudinibus et in passionibus et in motibus eorum, et in principiis cuiuslibet quod assimilatur isti. Nature, etiam naturalium rerum quedam sunt corpus et magnitudo, et quedam habent corpus et magnitudinem, et quedam sunt principia habentium corpora et magnitudinem.*

Quia iste liber primus, in quo loquitur de rebus sensibilibus naturalibus, scilicet in singulis partibus istius mundi quarum quilibet continetur in uno libro de suis libris in hac scientia, incepit primo narrare vel dicere subiecta istius artis, et dixit *Quod maxima cognitio nature et scientie demonstrans ipsam* etc., vult dicere quod scientia naturalis maxime est in corporibus et in magnitudinibus et in consequentibus istorum et in motibus eorum et causa omnium illorum. Et dixit *Maxima cognitio* quoniam artifex in hac facultate considerat etiam in rebus extra istas sicut de vacuo et de infinito et de loco et sibi similibus ex eis que dicta sunt in libro predicto; et intendebat dicere per cognitionem cognitionem certam, et per naturam naturalia, et intendebat per scientiam demonstrantem ipsam scientiam certificatam que acquiritur per demonstrationem. Et videtur nobis quod

11 est¹—quantitatis] finitum est secundum magnitudinem σ | unus] *post* est² J | tantum] 3 σ 12 non est] *om.* σ | mundum] + nihil est σ 13 generabilis] -ratus σ 14 neque—potentiam] et quod non est in eo potentia σ 15 esse—incorruptibile] esse generatum non corruptibile σ 15-6 neque—corruptibile] aut aliquid non generatum corruptibile σ

1. 2 eorum] ea- Y : ipso- BX 3 etiam] entium enim J 9 incepit] -cipit B/Y 10 subiecta] -tum JZ | et] vel Y | Quod] *om.* JZ 11 scientie] -tia JZ 12 maxime est] *inv.* W : maxime BXY | in²] *om.* JXZ 15 istas] ipsas Z | et³] *om.* B 16 eis] hiis W 17-8 dicere—intendebat] *om.* *homoiotel.* WY

nomen cognitionis et scientie non dicebantur sinonima, cum doctrina demonstrativa non utatur talibus nominibus: intendebat igitur per cognitionem intelligere imaginationem, et per scientiam fidem, aut intendebat per cognitionem primam cognitionem et per scientiam cognitionem provenientem a prima cognitione, scilicet acquisitionem per rationem; quapropter inquit *Scientia demonstrans ipsam*, et non dixit Scientia eius.

Et intendebat dicere cum dixit *Erit in corporibus* corpus divisibile in tres dimensiones; et quia magnitudo dividitur in corpus, superficiem et lineam, dixit *Et in aliis magnitudinibus*, scilicet quod ista ars considerat in corpore quod est unus modorum magnitudinis, et in aliis magnitudinibus. Et bene potes scire ex aliis libris quomodo Naturalis considerat in magnitudinibus et quomodo Mathematicus: Mathematicus enim considerat in eis que sunt abstracte a materia, Naturalis autem secundum quod sunt ultima materie, ut determinatum est in aliis locis. Et cum narravit quod maxima consideratio istius artis est in tribus magnitudinibus, inquit *Et in passionibus et motibus eorum*, et intendebat per passionem qualitates essentielles eis que sunt naturalia, et intendebat per motus eorum vias ducentes ad generationes istorum: omnia enim existentia aut sunt substantie aut accidentia, aut sunt vie ad esse istorum et sunt universaliter transmutatio. Themistius autem inquit quod magister intendebat per motus locales quibus non mutatur substantia rei mote, et intendebat per passionem mutationes quibus mutatur substantia rei; et complementum istarum transmutationum sunt qualitates sensibiles; et quocumque sit, isti sermones propinqui sunt. Deinde dixit *Et in principiis cuiuscumque assimilati isti nature*, idest et Naturales etiam considerant in sua consideratione in corporibus naturalibus et in accidentibus eorum in causis omnium istorum scilicet in causis corporum et accidentium: scientia enim modorum naturalium et consequentium eorum non completur nisi per scientiam causarum. Et

22 et] *om.* W 27 Erit] erant B : est JW 28 et] *om.* W | corpus] + et W 31 bene] hoc WZ : habere Y : unde X 32 considerat] communicat Z | Mathematicus] + considerat B 33 que] secundum quod B/JX 37 et] *om.* B 39 existentia] *om.* Y : entia B/JX 41 magister] Aristoteles $JW_2 Z$ 44 sunt] scilicet BWY 45 sit] sint WYZ 46 cuiuscumque] cuiuslibet J : cuiusque X : uniuscuiusque Y 46-7 etiam considerant] *inv.* JY 49 et¹] + in B | modorum] + corporum B/JX

cum dixit *In principiis cuiuscumque assimilati nature*, intendebat quod considerat Naturalis in causis istorum predictorum et in causis omnium generatorum ab eis; quapropter dixit Aristoteles *Naturalium enim quedam sunt corpus et magnitudo, et quedam habent corpus et magnitudinem*; et intendebat cum dixit *Quedam sunt corpus et magnitudo* corpora simplicia, et precipue habentia | animas. Deinde dixit *Et quedam sunt principia habentium corpora et magnitudinem*, intendendo quod causarum quedam sunt cause simplicium, ut materia et forma, et quedam cause compositorum ut elementa ex quibus componuntur res consimilium partium; et intendebat monstrare per hoc quod Naturalis considerat in duobus modis corporum naturalium scilicet simplicium et compositorum, et dat causas eorum et causas accidentium eorum.

- 2rb 2. Continuum quidem est quod est divisibile in recipientia divisionem successive, corpus autem est divisibile in omnibus mensuris: magnitudinis vero quod est unius measure est linea, et quod duarum superficies, trium autem corpus, et post ista nulla mensura est; omnia enim sunt tria et divisa in tres mensuras. Et similiter inquierunt Pitagorici quod omne et res terminantur tribus mensuris, fine, medio et principio. Et est hic numerus cuiuslibet, et est demonstrans trinitatem rerum; et non invenimus istum numerum nisi ex natura, et sustinemus ipsum quasi legem nobis; et secundum istum numerum tenemur magnificare Deum creatorum remotum a modis creaturarum. Et etiam appellamus istum numerum secundum hunc modum: dico quod nominamus duos numeros duo et duos viros duos viros; et non dicimus omnes, sed hoc omne non dicitur nisi de tribus, et per ipsum nominantur tria primo. Et hoc fuit dictum quoniam natura naturata ita fecit; et nos sequimur ita suum opus, sicut prius narravimus.

51 dixit] -cit BX | cuiuscumque] -libet JZ | assimilati] + isti JZ 57 intendendo] -tendo B 60 monstrare] om. BZ: demonstrare J 61 considerat] est Z

2. 1 Continuum] Et praem. WZ 2 est divisibile] inv. W | in] secundum B/X 4 ista] illa Z | mensura est] inv. BX 5 inquierunt] -quint Z 6 fine medio] inv. B | est hic] inv. JZ: quod est B 8 sustinemus] + per W 9 istum] illum BX 10 appellamus] nomina- JG 11 numeros] viros W 12 duos viros] haplogr. B | omnes] eque B 13 nominantur] -namus B/ 14 fecit] facit B

Cum intendebat describere magnitudinem que est corpus cum est subiectum universale istius artis, quoniam oportet quemlibet artificem prius describere genus in quo considerat; in | diffinitione autem corporis accipitur continuum: cum sit quasi genus ipsius, incepit diffinire continuum dicendo *Et continuum est quod est divisibile in recipientia divisionem successive*, idest quod continuum est illud quod dividitur in res divisibiles semper et numquam terminabitur divisio, sicut declaratum est in sexto de Auditu Naturali; et hec est differentia inter quantitatem discretam et continuam. Continuum autem est quasi genus corporis quoniam continet in se corpus et locum et tempus et superficiem et lineam et motum; quapropter incepit diffinire ipsum antequam diffiniret corpus. Deinde incepit diffinire corpus, dicendo *Et corpus est divisibile secundum omnes mensuras*, idest et corpus dividitur in tres partes, in longitudinem, latitudinem et spissitudinem, scilicet quod corpus est illud quod possibile est in eo ponere tres diametros secantes se; dixit autem *Secundum omnes mensuras* in loco trium mensurarum quoniam non est mensura quarta in qua dividitur magnitudo.

Et cum diffinit corpus, diffinit superficiem et latitudinem: ut demonstret quod quantitates sunt tres, dixit quod linea non dividitur nisi in una parte scilicet in longitudinem, et quod non est in ea nisi mensura que dicitur longitudo. Deinde dixit *Quod est duarum mensurarum est superficies*, scilicet secundum longitudinem et latitudinem. Deinde dixit *Trium autem mensurarum est corpus*, scilicet quod corpus dividitur in tres mensuras: magnitudo enim aut longitudinis erit tantum, aut longitudinis et latitudinis, aut longitudinis et latitudinis et spissitudinis, et quia manifestum est per se ex hac divisione; et quia manifestum est per se quod nulla mensura est quarta, dixit *Et post istas nulla quantitas est*. Deinde reddidit causam illius dicendo

18 prius describere] inv. B: prius declarare Z: prius WY 19 incepit] -cipit BX 21 idest] idem W₂XY 22 res] tres W | terminabitur] -natur W 24 discretam... continuum] inv. B | autem] om. W | est] om. WY 26 superficiem] -ficies B 29 longitudinem] + et W 30 in eo] post tres (31) JZ 31 diametros] -metras W 34 diffinit] om. B | latitudinem] lineam JZ 35 demonstret] -straret JZ | dixit] -cit WY: + enim Z 36 ea] eo BWY 37 dixit] + et JZ 38 scilicet] om. WY | secundum] om. B 40 in] + istas BX 41 aut] -latitudinis] om. homoiotel. WY 42 quia] hoc Z: quod W 43 et] -se] om. JX 44 reddidit] recludit B

45 *Omnia enim sunt tria et divisibilia in tres quantitates*, et est intelligere
 2vb sic: necesse est ut non | sit magnitudo quarta, quoniam omnes
 dimensiones sunt tres quoniam dividuntur in tria scilicet in longitu-
 dinem et latitudinem et spissitudinem, et non in plura; et ista ratio
 non est accepta per locum a divisione quo utimur ad declarandum ea
 50 que sunt latentiora primis cognitionibus et apertiora primis questio-
 nibus; et similiter inductione non utimur nisi ad declarandum talia
 occulta.

Et cum dedit in hoc rationem inducentem ad certitudinem, dedit
 rationem famosam secundum suam consuetudinem in dando
 55 rationes famosas post rationes certificantes, et dixit *Et similiter dixe-
 runt Pitagorici quod omne et res terminantur tribus mensuris, fine et
 principio et medio, et hic est numerus cuiuslibet rei*, et est sic intelligere
 (et testatur hoc sermo Pitagoris) quod tria terminant numerum totius
 et omnis: totum enim et omnia habent principium et finem et
 60 medium, et tria tantum habent istos tres modos; et ideo dixit *Hic est
 numerus cuiuslibet*, scilicet tria. Deinde dixit *Et est demonstrans trini-
 tatem rerum*, scilicet quod hoc significat quod natura omnium rerum
 est trina; deinde dedit etiam aliam rationem famosam quod hoc fuit
 causa ut lex apud eos preciperet ut orationes eorum essent tres aut
 65 sacrificia; et dixit *Et non invenit legislator hominibus istum numerum
 nisi ut sequeretur naturam ut ista lex sit quasi sequens naturam*. Deinde
 dixit *Et secundum istum numerum tenemur magnificare creatorem
 remotum a modis creaturarum* in orationibus et sacrificiis, nam omnia
 ista non fiunt nisi ad magnificandum creatorem. Deinde dixit *Et*
 70 *etiam nominamus numerum secundum hunc modum, dico quod duos
 numeros numeramus duo et duos viros duos viros, et non dicimus omnes:*
 omnis enim non dicitur nisi de tribus, et per ipsum nominantur
 3ra prius tria. Et ista etiam est ratio famosa grammaticae: vide[mus] enim

45 est] *om. B* | intelligere] -gendum *Z* 46 omnes] + divisiones aut *Z* 49 non]
om. JWY | per] secundum *W* | utimur] -tur *B/X* 51 utimur] -tur *B/X* 53 cer-
 titudinem] -ficationem *Z* 55 Et] *om. B* 56 terminantur] + in *B* | et] *om. JZ*
 58 testatur—sermo] hic sermo testatur *W*: testatur hic sermo *BY*: testatur sermo *X* |
 Pitagoris] -goricus *JX*: -goricus *W* | quod] quia *YZ* 60 ideo] cum *BXY* 60-1 est
 numerus] *inv. X*: numerus *B* 63 trina] tria *B*: eterna *Z*: forma *X* 67 istum]
 hunc *BX* 69 magnificandum] glorifi- *B* 70 etiam] *om. B* | nominamus]
 numera- *BX* 71 duos viros] *haplogr. B* 72 enim] nomen enim omnis *B/X*
 73 etiam] *om. J*: enim *BX* | est ratio] *inv. J*: ratio *WY*

idiomata ponere singulari unum nomen scilicet Sor vel Plato et duo-
 bus nomen proprium et pluribus nomen proprium; et paucior 75
 numerus quem poterimus nominare numero plurali est tres; hoc igitur
 quod dixit *Quod nominantur duo numeri duo* est intelligere quod
 due res non dicuntur numerus sed tantum duo, et duo viri duo viri
 non viri simpliciter. Deinde dixit *Et hoc fuit ita quoniam natura natu-
 rata ita fecit, et nos sequimur suum opus*, scilicet quod in rebus volun- 80
 tariis invenitur trinitas, quoniam natura ita fecit in rebus naturalibus;
 quapropter voluntas sequitur ipsam in lege et in grammatica, scilicet
 quod nos sequimur opus eius in eis que ponimus per legem et insti-
 tutionem: lex enim et institutio posite sunt voluntarie, et res volun-
 tarie que vere ponuntur assimilantur naturalibus et consequuntur 85
 opus eius.

3. *Dicimus etiam quod res et omne et complementum non differunt
 secundum formam sed secundum naturam; et cum ita est, manifestum
 3rb est igitur quod solum corpus est perfectum et perfectius omnibus magni-
 tudinibus. Corpus enim terminatur per tres mensuras, quapropter divi-
 ditur in omnes mensuras; aliarum autem quedam sunt duarum quanti- 5
 tatum et quedam unius quantitatis. Et sicut de eis dicitur quantitas, ita
 dicitur continuatio de eis aut discretio: habens enim unam mensuram
 dicitur continuum, habentia autem duas dicuntur discreta; et corpus
 recipit duo nomina.* 268a20 268a25 268a28

Vult dicere quod magis generalia nomina pluralium, que sunt *Res* 10
et omne et perfectum, significant idem, et non diversantur secundum
 formam sed secundum naturam; subiectum enim istius rei si fuerit
 quantitas discreta dicitur omne, et si quantitas continua dicitur
 totum, et si in forma et qualitativis dicitur perfectum. Deinde dixit
Manifestum est quod solum corpus est perfectum etc., et intellige quod, 15

74 idiomata] -mate *X*: predicta *Y* | singulari] -larum *B*: significari *Z* | Sor vel Plato]
 Sortem vel Platonem *Z* 74-5 scilicet—nomen] *om. homoiotel. B* 76 hoc] hic *BX*
 78 viri!] + et *Z* 79 viri] numerus *JW₂* 80 sequimur] subsequi- *W* | scilicet]
 secundum *B* 85 consequuntur] sequi- *B/X*

3. 1 et] *om. BX* 2 naturam] materiam *JZ* 5 aliarum] alia *WYZ* | quedam
 sunt] *inv. JWYZ* 10 pluralium] -lia *Z* 11 diversantur] -sificantur *Z*
 12 subiectum] + est *B* 13 dicitur!] + origo vel *Z* 15 intellige] -gere *WY*: -gitur *J*

cum declaratum est quod numerus perfectus est ternarius, manifestum est quod corpus est perfectum: corpus enim solum dividitur in tres mensuras, alie autem magnitudines non sunt perfecte cum non dividantur in tria, sed quedam dividuntur in duas mensuras scilicet superficies, et quedam in unam mensuram scilicet linea.

Deinde dixit *Et secundum quod de eis dicitur mensura, sic dicitur de eis continuatio aut discretio*: potest ergo hoc intelligi quod illud quod ex eis habet unam mensuram dicitur esse continuum secundum unam partem et discretum secundum aliam, ut linea: linea enim continua est secundum longitudinem et discreta secundum divisibilitatem. Quod autem habet duas mensuras dicitur esse continua secundum duas partes et discretum secundum duas, ut superficies que est continua in longitudine et latitudine et divisibile in eas, quapropter describitur hiis duabus descriptionibus; corpus autem discretum est in tribus partibus et continuum in tribus. Et potest intelligi per descriptionem predictam descriptio unius eorum est in diversas mensuras; et secundum hoc erit linea continua tantum non discreta, cum non dividatur in aliam magnitudinem, et erit superficies discreta secundum duo scilicet longum et latum; corpus autem erit discretum in tres magnitudines, et hoc est apertius. Dixit enim post hoc *Habens unam mensuram dicitur continuum et quod habet duas dicitur discretum, corpus autem recipit duo nomina*, scilicet quod linea, inquantum non dividitur in aliam magnitudinem, dicitur tantum continua, et superficies inquantum dividitur in aliam dimensionem dicitur discreta tantum, cum hec divisio sit opposita continuationi linee inquantum non dividitur in aliam dimensionem. Corpus autem recipit duo nomina, idest quia corpus dividitur in superficiem et spissitudinem (spissitudo autem est linea), contingit quod totum corpus producit ex corpore et linea; inquantum igitur continet in se lineam, dicitur continuum non discretum, secundum quod in linea

16 cum] *om. B* 17 quod] + solum *BX* 19 quedam] qui- *B* 20 quedam] qui- *B* | scilicet] ut *J*: ut sunt *Y* 22 ergo hoc] *inv. BX*: hoc *J* 24 linea] *haplogr. BX* | enim] est *B* 25 continua] -num *Z* | secundum divisibilitatem] scilicet divisibilis *B* 26 continua] -num *BX* 27 secundum] + que *B* 29 descriptionibus] *om. Y*: discretio- *Z* 31 descriptionem] discretio- *JW₂* | diversas] duas *YZ* 38 non dividitur] *om. B* 41 linee] nature *Y*: sed *X* 42 et] + in *B* 44 corpore] superficie *JW₂*

dicatur continuum, et inquantum continet in se superficiem, dicitur discretum non continuum, secundum quod dicitur de ipsa superficie, dicitur discretum.

4. Et dicimus etiam quod omnis magnitudo discreta necessario etiam est continua. Utrum autem continuum sit discretum aut non adhuc non est manifestum. Quod vero est notum et manifestum est hoc quod impossibile est ferri in aliud genus sicut linea fertur in planitiem, deinde planities in corpus: si autem possibile est ferri in aliud genus, tunc non erit corpus magnitudo perfecta sed imperfecta. Talis autem latio non existit necessario nisi in imperfecto; perfectum igitur impossibile est esse imperfectum diminutum; discretum enim est in omnibus mensuris. Unumquodque autem aliorum corporum que sunt sicut corpus in formis suis est perfectum sicut diximus de diffinitione perfecti. Quodlibet enim illorum habet tres mensuras, tamen habet terminum quo tangit illud quod est post ipsum ex corporibus, quapropter unumquodque corporum est plura. Totum autem cuius hec sunt corpora partes necessario est perfectum et non diminutum; et est sicut nomen eius significans totum significatione perpetua, et non est quibusdam rebus totum et quibusdam non totum. Et nos dicemus post naturam totius, et utrum habeat finem.

Dixit *Dicamus etiam* etc.: dicit quod manifestum est per se quod omnis magnitudo recipiens divisionem est continua; sed si omne continuum recipiat discretionem non est adhuc manifestum scilicet converse; quapropter non vere diffinitur corpus hac diffinitione, scilicet quod sit divisibile secundum omnes dimensiones, donec declaretur quod nullum corpus sit indivisibile, quapropter visum est quod quamvis geometria ponat hanc diffinitionem, tamen Naturalis speritur probare. Quoniam autem nulla pars est indivisibilis decla-

46 continet] + igitur *B* 48 discretum] *om. BXY*

4. 1 etiam est] *inv. B* 2 non adhuc] *inv. Y*: aliud ergo hoc *X* 3 vero] autem *JG* | hoc] + scilicet *B/JX* 4 genus] *om. XY* 7 esse] *om. BX* | imperfectum] + vel 8 diminutum] *om. BX* 8-10 diminutum—perfectum] *om. Y* 8 enim est] *BX* | est—mensuris] est secundum omnes quantitates *Z* 9 aliorum] *om. Z* | corpus] pars *Z* 10 diximus] -cimus *JX* 13-4 et non diminutum] *om. WXY* | quibusdam] + rebus *JX* 16 finem] + aut non in magnitudine *JG* 21 scilicet] *B* | dimensiones] divisio- *Z* 22 sit] est *BXY*

25 ratum est in sexro de Naturali Auditu, unde continuum diffiniēbatur superius quod est continuum illud quod est divisibile in semper recipientia divisionem; deinde diffinivit corpus et alias mensuras.

Et cum narravit quid sit manifestum de natura continua et quid non, incipit dicere quod voluit intendere de diffinitione corporis; et est quod est perfectum, cum sit manifestum quod impossibile est ferri in aliam naturam sicut fertur superficies in corpus et linea in superficiem, et dixit *Quod autem | est notum est hoc* etc., scilicet impossibile est ut corpus fertur in quartam magnitudinem addita quarta mensura, cum nulla quarta mensura sit per quam corpus fertur sicut linea fertur in superficiem per mensuram additam et superficies in corpus per aliam mensuram additam; et voluit demonstrare per hoc quod solum corpus est perfectum: perfectum enim est quod non recipit additionem nec fertur in aliud esse. Deinde dixit *Si autem impossibile est ferri in aliud* etc., scilicet si impossibile est ut corpus feratur in aliam magnitudinem sicut est possibile in linea et superficie, tunc non erit corpus perfectum sed diminutum. Deinde dixit *Latit autem non existit nisi imperfecto necessario*, scilicet quod necessaria est ut corpus sit diminutum si possibile est ipsum ferri: orne enim latibile est diminutum quoniam possibile est in eo additio. Deinde dixit *Impossibile est igitur ut perfectum sit diminutum*, discretum enim est secundum omnes quantitates, et hec est quasi corroboratio cause propter quam perfectum non est diminutum. Deinde dixit *Unumquodque autem aliorum corporum que sunt sicut pars in suis formis perfectum est sicut diximus in dispositione perfecti*.

Et cum declaratum est de diffinitione corporis quod est perfectum, et quedam corporum non continentur in aliis et est corpus totius mundi, et quedam continentur et sunt corpora que sunt partes corporis totius mundi aut sunt in suis formis sicut partes eius, manifestum est quod in corporibus que sunt partes mundi est perfectio que videtur esse in corpore inquantum est corpus, et est quod impos-

25 unde] nam WYZ 26 semper] om. BWY 27 diffinivit] -niunt Z: -nitum B |
[et] + secundum Z: + in Y 29 incipit] -cipit B 30 ferri] servari B 32 scilicet]
+ quod /W₂ 39 impossibile? poss. -IX 40 in? -superficie] lineam et superficiem
Z 42 Latit autem] om. Y: inu. J 43-4 si] -diminutum] om. homototet. B
44 est? + diminutum B 46 enim est] inu. JZ | quasi] quod BX: cum Y
48 autem] om. Y: aut X | aliorum] om. WYZ | suis formis] inu. BXZ

44a] sibile est in eo ipso ferri; unde dixit *Quodlibet enim eorum habet tres mensuras*. | Deinde dixit *Tamen habet terminum contingentem illud quod est post*, idest sed tamen iste partes que sunt partes totius habent ultima scilicet superficies tangentes superficies corporum continentium, et est intelligere quoniam secundum hunc modum sic sunt diminuta et possunt recipere additionem. Deinde dixit *Quapropter unumquodque corporum per se multum est*, idest quod corpora que sunt partes totius non sunt multa nisi quia sunt partes continētis; et quod invenitur ex eis plusquam unum est diminutum, quia si esset perfectum sufficeret esse unum sicut est in mundo; et hec est causa 65 esse multorum individuatorum unius speciei, scilicet quod propter diminutionem non fuit natura contenta esse unius.

Deinde dixit *Totum autem cuius hec corpora sunt partes est perfectum necessario non diminutum*, idest quod totus mundus est perfectus omnibus modis perfectionis: est enim perfectus secundum quod 70 partes eius sunt perfecte, et est etiam perfectus quoniam nichil continet ipsum; et non est plus uno individo, sive illud totum ponatur finitum sive infinitum, necessario contingit ut nichil continueat ipsum. Si enim ponatur infinitum, manifestum est quod nichil continet ipsum, et si ponatur quod aliquid continet ipsum, tunc erit pars 75 nec totum; sed positum est totum scilicet quod hoc nomen totum quod dicitur de toto mundo significat hanc intentionem vere, cum nunquam contingat ei diminutio que contingit toti in partibus inquantum continentur in aliquo et corruptuntur; unde dixit *Significatione perpetua*, scilicet quod non est aliquando totum et aliquando 80 non totum, sicut est totalitas in rebus generabilibus et corruptibilibus. Et quia non manifestum est adhuc, de toto quod est mundus, utrum sit finitus aut infinitus, promissit declarare quod | finitus est, et dixit *Et nos dicemus post naturam totius et utrum habet finem aut non in magnitudine*, idest quod ipse perscrutabitur utrum mundus sit 85 finitus aut infinitus.

56 enim] om. Z 59 corporum] eorum BX 60 sic sunt] inu. BX
61 Quapropter] + dixit Z 62 idest] + patet W₂Z 64 est] quia est in eis Z | quia]
quoniam BX 65 hec est] inu. B 66 esse] om. Z 69 idest] + unum est W₂Z
71 est etiam] inu. Z: etiam BX | quoniam] quod B 72 illud totum] inu. BX: illud Z
74-5 Si] -ipsum] om. homototet. WYZ 76 positum] com- YZ 77 vere] necessario Z
82 manifestum est] inu. YZ 83 finitus est] inu. BX 84 post] prius XY | habet] -beat
85 magnitudine] imagine WXYZ | idest] om. Z 86 infinitus] non finitus B

5. *Primo modo autem volo dicere partes totius diversarum formarum, et incipiam sic: Omnia corpora naturalia et magnitudines moventur per se motu locali: natura enim est principium motus in eis. Et omnis quidem motus localis aut est equalis aut circularis aut compositus ex istis duobus; et isti duo motus sunt tantum simplices, | et causa illius est quod corpora simplicia sunt ista, longum et rotundum. Motus autem circularis est circa medium, motus autem equalis aut est superius aut inferius; et est dicere ad superius motum a medio, et ad inferius motum ad medium.*

Cum dixit et diffinivit corpus quod est universalius subiectorum eius, et declaravit ipsum esse perfectum et quod mundus qui est totum est perfectum duobus modis scilicet secundum quod est corpus et secundum quod nichil continet ipsum, incepit loqui de suis simplicibus et primo de nobiliori eorum, et est corpus quod movetur circulariter; et incepit proponere ea ex quibus apparet natura istius corporis: esse enim eius sensibile est per se. Et dixit *Omnia corpora naturalia* etc., idest quod manifestum est per se quod omnia corpora naturalia moventur secundum locum per principium existens in eis quod dicitur natura, et corpora dicuntur naturalia ista per ipsum; et hoc fundatum est super hoc scilicet quod naturam esse in rebus naturalibus est manifestum per se, sed in hoc est questio non parva, natura enim ut dicitur in sua diffinitione est principium in aliquo per quod movetur et quiescit res ipsa ex se, et videtur quod huiusmodi primo dicatur de forma et secundo de materia.

Si ergo naturam esse in omnibus rebus naturalibus notum est per se, et quod movens in istis corporibus aliud est a moto (ut estimatur quod hoc declaratum est in principio octavi de Naturali Auditum cum declaravit quod omne motum per se habet movens in se), tunc corpus celeste, cum movetur per se aut pervenit ad motum per se, necesse est ut sit in eo principium quo movetur per se et quod | illud sit aliud a moto; sed cum hoc ponitur, continget quod corpus celeste

5. 1 modo autem] *inv. B*: autem *X* | totius diversarum] *inv. B* 2 magnitudines] imagines *WZ*: imaginationis *Y* 3 quidem] *om. JX* 4 ex] *om. BXY* 7 aut est] *inv. BY*: est autem aut *X* 8 ad] quod *WY* 9 subiectorum] -iectum *WY* 12-3 suis simplicibus] *inv. BX* 15 eius] + esse *Z* 16 quod¹] + est *Z* 18 ista] *om. J*: istum *WXY* | ipsum] ipsam *JZ* 19 scilicet] secundum *Z* | quod] + secundum *Z* 21 natura enim] *inv. B*: non enim *Y* 23 et] *om. B* 25 moto] motibus *B* 26 octavi] septimi *BX*: li *Y* 29 necesse—per se] *om. homoiotel. B*

sit compositum ex materia et forma, quapropter continget ut sit generabile et corruptibile. Et si posuerimus hanc formam in eo non consistentem per naturam, scilicet formam que declarabitur in fine octavi Phisicorum non esse per naturam, quomodo ergo contingit ex diversitate motus ut diversetur natura moti? Natura enim moti non diversatur nisi propter diversitatem sue forme, et hoc non invenitur nisi in forma existente per naturam, verbi gratia quia ignis non differt a terra in motu nisi propter diversitatem suarum formarum, scilicet quod terra est gravis et ignis levis. Non est ergo intelligendum hoc quod dicitur quod natura in corpore celesti est causa motus esse formam: forma enim abstracta non significat naturam corporis, neque in corpore celesti est forma naturalis que sit causa motus ipsius in quo Aristoteles dicit neque esse grave neque esse leve; queret igitur aliquis quod si ita esset, necessario corrumpetur corpus celeste aut in eo est potentia corruptionis; sed nos post declarabimus hoc esse impossibile. Et cum ita sit, forte intelligendum est in hoc loco de natura que est causa motus subiectum simplex forme corporis abstracte corporis celestis, et hoc ipsum corpus non habet in se formam corporalem; et iste locus esset fortior locorum facientium errare opinantes quod corpus celeste componitur ex materia et forma qua dicitur neque esse grave neque leve, sicut ex forma ignis dicitur ignis levis et terra ex sua forma gravis: secundum hoc igitur possumus intelligere hoc nomen natura que dicitur de corpore celesti et de aliis corporibus simplicibus gravibus scilicet et levibus; et erit hoc equivoce. | Aut dicemus quod forme abstracte, secundum quod sunt forme abstracte, innate sunt ut quod illud quod ab eis movetur sit corpus neque grave neque leve, sicut innate sunt ut motum ab eis sit rotundum et sicut innata est forma ignis ut habeat materiam propriam. Dicitur igitur hoc nomen natura secundum hoc de forma, sicut dicitur de formis aliorum corporum simplicium; et post perscrutabimur

33 naturam] materiam *BJ* | scilicet] + per *W* 34 octavi] *om. B* | naturam] materiam *BJ* | ergo] igitur *JX* 36 propter] per *BW* 39 est²] post intelligendum *Z* 40 quod²] *om. W* 43 dicit] -xit *JW* | esse²] *om. B* 49 locus esset] *inv. Y*: locus *W* 51 esse grave] *inv. W* | leve] + esse *W* | ignis dicitur] *om. BX* | ignis²] *om. B* 52 forma] materia *Z* 54 scilicet] post levibus *Z*: *om. X* 55 sunt forme] *inv. Z* 56-7 quod¹—ut] *om. homoiotel. X* 56 illud quod] *om. B* | ab eis] *om. Y* | movetur] + de eis *Y* 58 sicut] sic *YZ* 59 igitur] ergo *Y*: prius *X*

plus de hoc; et quocumque modo sit, non debemus intelligere de natura que est neque gravis neque levis nisi naturam corporis simplicis, non naturam compositam ex corpore et forma; et forte hoc est manifestius, et iste due explanationes sunt propinque.

- 65 Et cum posuit hanc propositionem dicentem quod natura est principium motus et quietis in omnibus rebus mobilibus secundum locum, ad probandum quod causa diversitatis motuum secundum genus aut speciem est diversitas naturarum agentium, et quod impossibile est unam eandem naturam habere diversos motus secundum
70 speciem, incepit narrare motus diversos ad demonstrandum quod numerus naturarum debet esse secundum numerum motuum secundum locum, et dixit *Et omnes motus locales aut sunt equales aut circulares* etc., idest recti. Deinde dixit *Et isti tantum simplices*, scilicet aut rectus aut circularis. Deinde reddit causam propter quam necessario
75 motus simplices dividuntur in ista duo, et dixit *Quod causa illius est quod corpora simplicia sunt ista longum scilicet et rotundum*, scilicet quod necessario dividuntur in ista duo, quia magnitudo continua que est causa motus continuationis dividitur in ista duo scilicet in rectam et rotundam. Et non est estimandum quod propter divisionem magnitudinis super quam est motus in ista duo, dividitur motus in ista duo,
80 sed propter divisionem ipsius magnitudinis mote secundum ista duo, scilicet quod omne motum necessario aut est corpus rectarum dimensionum aut rotundarum, cum nulla dimensio sit tertia; et iam declaratum est in sexto Phisicorum quod omne motum est corpus.
85 Et cum ostendit modos motuum simplicium et reddit causam propter quam sunt tot, incepit describere motum circularem et rectum secundum quod sunt motus naturales sensibiles et in corporibus naturalibus motis natura non violentia, et dixit *Motus autem circularis est circa medium* etc., idest manifestum est sensui quod motus circularis naturalis est eorum que circa medium moventur; dixit enim
90

61 de—modo] quomodo de hoc modo B | et] in X | quocumque] -libet X: -modo Z | modo] om. Z 62 naturam] materiam B 64 explanationes] expositio- X: propositio- W: compositio- Y 66 rebus] corporibus B 67 locum] motum B 69 unam] + et JZ 70 incepit] -cipit WY | motus diversos] inv. J/WY 71 naturarum] -raliter W | debet] om. B 73 aut] ut B 74 reddit] dedit YZ 75 illius] istius B 76 longum scilicet] inv. B/JX 77 quod] de B | dividuntur] -ditur BY 78 in?] om. YZ | rectam] -tum J/WZ 79 et] om. B | rotundam] -dum BJ 80 duo?] + scilicet Z 90 moventur] -vetur Y

hoc quia motus circularis est terminatus natura propter terminationem medii: motus autem naturales debent esse terminati, alii autem motus circulares qui sentiuntur non sunt naturales cum non habeant centrum terminatum; et ideo videmus quod epicicli quos ponunt astrologi falsi sunt, et forte similiter est de ecentricis magis. Motus
95 autem equalis est superius aut inferius scilicet motus duorum elementorum levium et gravium: motus enim levium est rectus et ad superius scilicet aeris et ignis, et gravium ad inferius scilicet aque et terre; et quia superius est superius naturale et inferius similiter, descripsit ea et dixit *Et dicere superius est motus a medio*, scilicet a medio
100 mundi quod est centrum ad suam circumferentiam, et ad medium scilicet a circumferentia mundi ad eius medium quod est centrum terre deinde aque.

6. Manifestum est igitur quod omnis motus simplex aut a medio aut ad medium aut circa medium est. Et hoc sequitur hoc quod diximus superius quod corpus componitur ex tribus mensuris, quapropter et motus corporis sunt tres.

268b22

268b25

268b26

Hoc quod dixit manifestum est ex positis: cum enim posuerimus motus simplices esse duos scilicet rectum et circularem, et manifestum est sensui quod motus rectus naturaliter dividitur in duos motus contrarios; hoc autem non videtur in circulari: circularis enim non contrariatur circulari. Manifestum est ex hiis quod motus simplices
10 sunt tres; et post declarabitur certius cum declaraverimus quod motus circularis non contrariatur circulari. Deinde testificat super hoc et dixit *Et hoc sequitur hoc quod dixit superius quod corpus componitur ex tribus mensuris*, idest ostendit motus simplices esse tot hoc quod prediximus, scilicet corpus componi ex tribus mensuris, scilicet quod trinarius est numerus perfectus, quasi igitur diceret quod isti
15 motus sunt tres quia trinarius est numerus perfectus ut corpus com-

95 similiter] simile WX 96 aut] ad Z 99 superius naturale] inv. Z 100 dicere] + ad J/WZ 101 medium] comfontiam (?) Z

6. 4 tres] + etiam BZ 5 Hoc] Ex praem. Z 7 quod] quia WY | motus?] modos W 8 videtur] dicitur Z 9 contrariatur] -riat XY 11 contrariatur] -riat XY | testificat] -catur J/W 15 igitur] om. Z

ponitur ex tribus mensuris, scilicet quod causa eorum eadem est et est quod trinarius numerus est perfectus, non quia mesure sunt tres: inquantum sunt measure sunt motus tres; et sic intelligendum
20 est.

6rb6 7. Et cum corporum hoc quidem est simplex hoc autem compositum ex 268b26
simplici, et dicere est corpus simplex omne corpus in quo est principium
motus naturalis, verbi gratia ignis et terra et similia formis eorum et
generi. Et etiam necessario motuum hic quidem simplex hic autem com- 268b30
5 ponitur, et motus corporum compositorum erunt diversi, sed tamen
moventur secundum motum corporis simplicis in eis dominantis. 269a2

Cum posuit motus naturales simplices sensui manifestos esse tres, voluit demonstrare quod causa esse motuum simplicium est simplicitas corporum moventium, et dixit *Et cum corporum* etc., et cum quedam
10 corporum sunt simplicia quedam composita, necesse est ut quidam
motus sint simplices et quidam compositi, et quod dicere est *Simplex omne corpus* etc., idest omne habens in se aliquod principium princi-
piorum naturalium moventium secundum locum; et non est questio
quod descriptio compositi est intellecta ex hoc quod est quod in se
15 habet principia plura uno. Et cum manifestum est quod corpora sunt
aliqua in quibus non est nisi unum principium tantum principiorum
moventium ut ignis et terra et sibi similia, scilicet quod est sicut dixit
secundum formas eorum, manifestum est quod si aliqua corpora sunt
6va simplicia, et cum sint corpora simplicia, sunt motus simplices; | motus
20 enim simplices sunt corporum simplicium et compositi compositorum. Et cum quedam composita non moventur naturaliter nisi a simplici
dominanti, et si in ipso sint diversa quamvis estimetur per sensum
in simplicibus eorum esse equalem et unum, et potest aliquis dicere
fingendo quod ita est in motibus elementorum, dixit *Et motus corpo-*

19-20 intelligendum est] *inu. WXY*

7. 1 cum] + quedam XG 2 omne corpus] *om. BX* 3 et¹—similia] et forma terra B 4 Et] + similia B | componitur] *om. BY*: -positus JZ 9 et cum] *om. WY*: idest X 10 simplicia] + et B | 11 dicere] *om. J*: -citur B 12 principium principiorum] *inu. B* 14 hoc] eo B/JX 17 et¹] *om. WY* | dixit] -cit WZ: -citur J 19 et—simplicia] *om. homoiotel. WYZ* | sunt motus] motus eorum Z 21 quedam] + corpora sunt B 22 estimetur] -matur BX 23 simplicibus] pluribus B/JX

rum compositorum erunt diversi sed tamen moventur secundum motum 25
corporis simplicis dominantis, idest quod motus eorum erunt secundum
naturam corporis simplicis dominantis: impossibile est enim in corpo-
ribus compositis aliqua componi equaliter; et nos post declarabimus.
12 Et si esset contingeret quod aliquod corpus non moveretur
omnino sed staret in quocumque loco poneretur sed staret aut supe- 30
rius aut inferius aut in medio duorum contrariorum et moveretur in
ceteris, quod non invenitur; et dixit totum hoc ne aliquis fingeret
quod ista elementa quatuor non sunt simplicia. Et cum motus eorum
sit secundum partem dominantem, erit rectus secundum dominium
abundantis, aut erit incurvatus, aut ad inferius ut turbines descen- 35
dentes ex aere ad terram, aut ad superius ut turbines ascendentes, aut
circa medium ut motus ventorum, et que sunt septentrionales et dex-
tri et sinistri et ad ante et ad retro: omnes enim isti preter ad supe-
rius et ad inferius sunt compositi.

8. Et etiam cum motus equalis sit simplex et motus circularis sit simplex, 269a2
corporis simplicis est motus simplex, et motus simplex habet corpus sim- 269a5
plex; si ergo corpus compositum habuit motum simplicem, erit ille motus
corporis simplicis dominantis in illo. Manifestum est igitur ex hiis que
diximus quod necessario est corpus simplex quod per naturam eius move- 5
tur motu circulari. 269a7

Quia eadem natura est principium motus unius, necesse est ut
eadem natura habeat eundem motum et econverso; et quia corpus
simplex est habens eandem naturam, oportet ut corpus simplex
habeat eundem motum; et quia nature plures una necesse est ut 10
habeant plus uno motu, corpora in quibus sunt plures una natura

27 est enim] *inu. BXZ* 28 componi] -positionem Y 34 partem] + eorum Z
35 abundantis] -davet W: duorum X 37 que] etiam B/JX 38 preter] prestant B:
principaliter WZ 39 compositi] oppositi B

8. 1 etiam] *om. B/JYZ* | equalis] *om. BY*: rectus J | sit¹] *om. BXY* | sit²] *om. Z*
2 et—simplex²] *om. homoiotel. Z* | et—simplex³] *om. homoiotel. B* | simplex²] -plicitur Y
3 corpus] *om. Z*: -pora J: -pori (*obsc.*) B | habuit] -buerit Y: inveniatur JG 4 illo]
ipso W 5 est] *om. B* | simplex] + et W | quod²] quia Z 7 Quia] Et *praeem. Z*
8 et²] *om. WY*: ergo Z 9 corpus simplex] *om. B* 10-1 eundem—habeant] *om. homoiotel. B*
11 plures] plus XY

oportere ut habeant plus uno motu; et si forte habuerint unum motum erit secundum corpus dominans simplex, non secundum quod est compositum. Quoniam si esset ita, contingeret ut compositum sit simplex: motus enim unus non provenit nisi ab una natura, et habens unam naturam necessario est simplex; et cum hoc positum est sic, et etiam quod motus sint simplices, oportet ut corpora simplicia sint secundum numerum modorum motuum simplicium; et cum positum est quod motus circularis circa medium est simplex, necesse est quod corpus quod movetur in illo motu sit simplex necessario.

Aristoteles igitur, cum posuit quod natura est principium motuum corporum scilicet motuum localium, et posuit | quod corpora simplicia habent principium unius motus (composita autem habent plus una natura), ex quibus declaratum fuit quod corpora simplicia non habent nisi motus simplices; posuit etiam quod causa motuum simplicium est esse corporum simplicium, et cum hoc dictum sit et descripti sint modi motuum simplicium, posuit etiam quod sequitur ex hiis, et est quod si inventus est motus simplex, oportet ut habeat corpus simplex, idest manifestum est ex hiis que diximus cum motus simplices sint, et unus eorum est motus circularis, et omne corpus simplex habet motum simplicem, et omnis motus simplex habet corpus simplex, necesse est ut motus circularis habeat corpus simplex. Sed tamen tacuit consequens istius propositionis, quoniam sequitur a consequenti parte quod sequitur ab hoc quod posuit precedens; et posuit consequens hoc quod corpus simplex habet motum simplicem et motus simplex habet corpus simplex; et hoc quod sequitur ab hoc quod posuit precedens et potest accipi pars precedentis sicut nos fecimus, quoniam quando acceptum fuit cum precedenti quasi precedens, concludet conclusionem quesitam.

12 oportere] -tet WXY 14 esset ita] *inu.* X: est ita Y: ita essent Z 15 unus] *om.* B: unius W 16 est] *om.* B | positum] *com-* B 18 sint] *om.* WXY 19 medium] *post* simplex Z 20 quod] ut WXY | in] *om.* JX 21 Aristoteles igitur] *om.* Z | igitur] modo W 23 principium] -pia W 25-6 posuit—corporum simplicium] *om.* *homoiotel.* J 25-7 posuit—simplicium] *om.* *homoiotel.* B 27 sint] sunt X 29 idest] et W 30 simplices sint] *inu.* W | unus] unius BX 31-2 motum—simplex] *om.* B 33 tamen] + non WYZ | istius] huius W 34 quod] que Z 36 hoc] *om.* WY | quod—hoc] *om.* *homoiotel.* BX 38 quando] *om.* Z: + que Y 39 concludet] -deretur B: -deret J | quesitam] finitam B

Et quia propositio dicens quod motus simplex est corporis simplicis que est pars precedentis, potest contradici ab aliquo dicente quod motus simplex est corporis compositi, dixit respondendo *Si ergo in corpore composito inveniatur motus simplex, ille motus erit corporis simplicis dominantis in eo*, idest et quo-cumque modo sit, necesse est quod omnis motus simplex habeat corpus simplex aut singulare per se aut pars compositi. Et voluit dicere quod cum inveniatur pars compositi, necesse est ut inveniatur per se; et cum ita est, necesse est ut numerus corporum simplicium sit secundum numerum motuum simplicium. Et quia conclusio sicut diximus collocatur in sillogismo potentia propinqua narravit illud quod declarabitur ex hoc quasi diceret ipsam actu, et si non dixit, dicendo manifestum est igitur ex hiis que diximus quod necesse est corpus simplex quod per naturam eius movetur motu circulari; et iam apparuit ex sermone nostro quomodo hoc sequitur necessario ex propositionibus positis. Et laboravit Iohannes Grammaticus secundum quod narravit Alfarabius in contradicendo propositioni dicenti quod omnis motus simplex idem secundum speciem est corporis simplicis eiusdem secundum speciem ex hoc quod cum in corporibus diversis secundum speciem invenitur unus motus specie, verbi gratia quia in aere et igne invenitur unus motus in specie, similiter fingit de terra et aqua; quapropter non sequitur ut omnis unus motus specie habeat unum corpus in specie proprium. Et hoc quidem quod dixit non est ita: motus enim ignis esset idem cum motu aeris si moverentur ad eundem locum specie, quia iam dictum est quod motus unus specie est qui ad unum locum specie est: locus autem ignis necessario differt a loco aeris; et ideo si aer poneretur in loco ignis, descenderet ad inferius, similiter de motu aque et terre scilicet quod specie differunt in se propter diversitatem suorum locorum.

43 motus] corpus B 46-7 Et—compositi] *om.* *homoiotel.* E 50 quasi] quod B 51 igitur] autem B 52 est] + quod sit Z 55 Alfarabius] + secundum quod narravit WY 57 est—simplicis] habet corpus simplex BX | est—speciem] *om.* *homoiotel.* W | simplicis—speciem] *om.* Y | eiusdem] idem B: *om.* X 61 omnis unus] *inu.* W: unus B | specie] non Z 64 est] *om.* WY 66 in] *om.* WY

9. *Et etiam, quoniam possibile est ut aliquod corpus moveatur motu accidentaliter, manifestum est igitur quod in alio corpore sit motus naturalis ita quod impossibile est ut illius corporis sit natura etiam.*

7va Cum posuit quod motus circularis sensibilis in corpore celesti
5 circa medium est simplex naturalis, unde sequeretur quod esset corporis simplicis, voluit affirmare hanc demonstrationem, quoniam aliquis potest dicere Forte est iste motus in hoc corpore accidentaliter, tamen est unum elementorum quatuor. Quare dixit respondendo *Manifestum est quod si* aliquis motus inveniatur in aliquo corpore
10 accidentaliter, necesse est quod in aliquo corpore sit naturalis, ita quod illud corpus non habeat alium motum naturalem; et cum quatuor corpora habeant motum naturalem preter circularem, necesse est ut sit naturalis alii corpori. Et hoc ostendit per suum sermonem dicentem *Et etiam impossibile est ut aliquod corpus* etc., idest quod iste
15 motus circularis, si estimetur esse in hoc corpore accidentaliter ita quod sit ignis aut aer, manifestum est quod necessarium est ut inveniatur naturaliter in alio corpore carente alio motu naturali, cum sit impossibile in simplici corpore duos motus esse naturales. Et quia unumquodque istorum elementorum habet motum naturalem,
20 manifestum est quod, si motus circularis sit in aliquo illorum accidentaliter, quod necessarium est ut naturaliter sit in quinto corpore, et iste modus demonstrationis post affirmabitur secundum quod estimo. Et quasi voluit probare sic quod iste motus aut erit in hoc corpore naturaliter aut accidentaliter, posito ipsum unum esse ele-
25 mentorum aut naturaliter aut accidentaliter: si naturaliter, necesse est ut in corpore simplici sint duo motus naturales, ergo accidentaliter; et si accidentaliter, necesse est ut in alio corpore sit naturalis ita quod in illo corpore non sit alius motus naturalis; quapropter necesse est ut sit aliud corpus quintum.

9. 1 etiam] *om.* Z | possibile] *im-* Z 2 quod] + idem corpus motus B | alio] aliquo W: aliud Y | corpore] -pus Y 3 etiam] etc. W₂XY: + alius motus B | 4 posuit] *im-* W 10 accidentaliter] + motum B | aliquo] alio BXY 11-2 quatuor corpora] *inu.* B 14 etiam] *om.* BX | impossibile] poss- B | 18 quia] quod WY 20 motus] *om.* B 22 modus] motus Z 23 quasi] quod WY | sic] + est Z 24-5 posito—accidentaliter] *om.* homoiotel. B 24 ipsum] *distogr.* J | elementorum] + igitur cum sit JZ 26 ergo accidentaliter] *om.* B | accidentaliter] -ales Z: -aliter XY | et] *om.* BX 28 corpore] *om.* WYZ | naturalis] *om.* WYZ 29 quintum] *om.* WY: simplex B

10. *Et etiam motus naturalis contrarius est motui accidentaliter; et regula est maxima ut unum non habeat contrarium nisi unum, et quod motus circularis est simplex; si ergo iste motus non naturalis est in corpore moto, necesse est ipsum esse accidentalem. Hoc quidem corpus quod movetur hoc motu circulari aut est ignis aut est aliud corpus corporum simplicium: igni erit ergo motus naturalis contrarius motui circulari. Et iam diximus superius quod unum est contrarium uni; motus ergo ad superius est contrarium motui ad inferius, non contrarius motui circulari.*

Hec est alia demonstratio preter demonstrationem predictam: demonstratio enim prima fundata est super duas propositones, quarum una est quod motus circularis est simplex, secunda autem est quod omnis motus simplex est corporis simplicis, et ex eis concluditur quod motus circularis necessario est corporis simplicis preter corpora motu recto. | Hec autem demonstratio fundabatur super hoc quod iste motus circularis necessario est naturalis alicui corpori aut alicui elementorum quatuor aut corpori quinto: si alicui corporum quatuor verbi gratia igni ut Antiqui dicunt, erit accidentaliter igni, quoniam si non esset accidentaliter, contingeret ut haberet duos motus contrarios scilicet motum ad superius et ad inferius, et iam dictum est quod unum contrariatur uni; et cum accidentaliter est unicuique quatuor, necessario est naturalis corpori quinto, et hoc manifestum est ex verbis magistri, quamvis sint difficilia.

11. *Si ergo aliud corpus preter ista corpora predicta movetur circulariter secundum accidens, necessario habet alium motum naturalem, quod est*

10. 3 naturalis est] *inu.* B: naturalis WY 5 simplicium] similitudine B/X 6 igni] igitur WZ | erit] + modo W: + motus Z | ergo] + modo BX | naturalis] + est Z 13 corpora] + mota WXY 14 fundabatur] -dabitur W: -datur B | 15 est] *om.* Z 16 alicui corporum] alieni corpori Z 17 Antiqui dicunt] *inu.* JZ 19 superius ... inferius] *inu.* JYZ 22 difficilia] + Et quasi—contra naturam J (fol. 5ra45-va36; cf. J2 fol. 8ra15-9ra16) : *om.* cod. cett.

11. 1 aliud corpus] *inu.* B 1-4 predicta—aeris] de quorum rememoratione evacuati sumus movetur motione circulari per accidens, tunc proculdubio est ei motus naturalis alius. Hoc autem est ex eis quod impossibile est esse, quod est quia aut est motus sursum, et est motus aut aeris aut ignis, aut est deorsum, et est aut aque aut terre, quamvis B₇G 1 predicta] + non WXZ | movetur] -ventur WXYZ 2 motum naturalem] *inu.* W

impossibile; erit enim aut motus ad superius, et tunc erit aut ignis aut aeris, aut motus ad inferius, et tunc aut aque aut terre.

269a18

5 Cum declaravit quod impossibile est ut iste motus circularis sit alicuius corporum simplicium recti motus, neque natura neque accidente, et potest aliquis dicere quod est accidentalis alii corpori preter ista corpora mota motu recto, et omnino non erit naturalis corpori moto secundum circulationem. Hoc enim possibile est poni in loco
9rb 10 propositionis minoris dicentis in prima demonstratione | quod iste motus idest circularis est naturalis corpori naturali, quoniam potest aliquis dicere quod est ei accidentalis, sive sit unum elementorum sive aliud, aut naturalis ei ita quod sit unum elementorum quatuor.

Et cum posuit primam demonstrationem, incepit destruere istos
15 tres modos confirmando suam demonstrationem, et dedit tres demonstrationes contradicentes istis modis; et quedam eorum sicut diximus auferunt dubitationem contingentem in minori propositione et quedam in maiori prime demonstrationis per quam probavit corpus quintum esse; secundum hoc ergo intelligendum est hunc locum
20 non quod quelibet istarum demonstrationum sit sufficiens per se; prima enim demonstratio dat quod iste motus circularis debet esse corporis circularis natura; et omnia que diximus post ex tribus sermonibus sunt confirmantia primum sermonem. Cum ergo dixit *Si ergo corpus aliud preter ista* etc., vult dicere si aliquis dixit quod iste motus
25 potest esse accidentalis vel alii corpori preter ista que recte moventur, necessario continget ut hoc corpus habeat motum naturalem preter motum istorum quatuor corporum; sed hoc est impossibile. Non enim est motus rectus naturalis si non confiteatur a nobis quod motus circularis sit naturalis nisi ad superius aut ad inferius: si ad superius,
30 erit motum necessario aut ignis aut aer, si ad inferius necessario erit aut terra aut aqua; si ergo iste motus erit accidentalis alicui corpori, impossibile est ut sit aliud ab uno istorum elementorum.

3 et tunc] *om.* X | aut²] ut WY 4 aeris] aer Z | aut³] et W 5 est] *om.* XY
7 alii] alicui BY 8 omnino] ideo Z 9 circulationem] -cumlocutionem BX
11 idest] scilicet BX 12 sive sit] cum sint Y 13 ei] *om.* WY 18-9 corpus
quintum] *inv.* JZ 20 quod] *om.* WY 22 circularis] naturalis WY 23 confir-
mantia] -manda XYZ: + post WYZ 25 vel] *om.* JZ 27 quatuor corporum] *inv.* W
28 confiteatur] -tetur J: -terentur Y 29 nisi] + aut WXY | aut—superius] *om.*
homoiotel. B 30 motum] -tus JW 31 terra ... aqua] *inv.* JZ 32 aliud] *om.* WY

12. Et etiam motus circularis est primus motus motuum necessario: per-
fectum enim et completum est ante diminutum, et est prius eo prioritate
naturali, et quod circulus est perfectior figurarum, sed linearum equa-
lium nulla est perfecta, sive infinita sive finita. Si autem infinita, erit
diminuta non perfecta; non enim habet complementum neque finem, 5
perfectum enim habet complementum et finem. Si finita, etiam erit
diminuta, cum habeat continens, quapropter possibile est eam augmen-
tari in omnem partem et crescere. Et etiam revertar et dicamus quod, si
primus motus est naturalis primo corpori, et motus circularis est princi-
pium motus equalis, et motus equalis simplicibus corporibus ut | ignis 10
vadens ad superius equaliter et terra descendens ad inferius scilicet ad
medium, necessario erit motus circularis quorundam corporum simpli-
cium. Et iam diximus superius quod corpora composita sunt secundum
corpus simplex existens in eis et dominans in eis. 269a29

Hec est alia demonstratio a predicta, et vult declarare quod motus 15
circularis est naturalis corpori moto hoc motu; et incepit dicere *Et
etiam motus circularis* etc., idest quod motus circularis est prior
secundum naturam omnibus motibus naturalibus. Deinde dedit
causam per quam declarabitur hec propositio, dicendo *Perfectum est
et completum* etc., idest quod motus circularis est primus omnium 20
motuum, nam est perfectus et alius motus diminutus; et quod est
perfectum est prius diminuto, ergo motus circularis est prior recto.
Et cum propositio, dicens quod motus circularis est perfectus et rec-
tus diminutus, non est manifesta per se, incepit declarare eam et
dixit *Quod circularis est perfectior figurarum*, idest quod motus circu- 25
laris est perfectior motuum, proprius enim est corpori circulari et
quod est circulare est perfectius figurarum; ex quibus contingit
quod motus circularis est in eo quod est perfectioris figure; et quod
est perfectioris est perfectius, ergo motus circularis est perfectissimus
motuum. 30

12. 2 ante] aut WY 3 quod] quia W | circulus] -laris BX 4 erit] et Y
6 perfectum] *distogr.* WY 7 augmentari] -mentum W: -menta X: augeri JY
8 revertar] -tamur J: -tatur B | dicamus] -cam BX 10 et] + est J | simplicibus cor-
poribus] *inv.* BX 14 et] *om.* Y | et—eis] *om.* homoiotel. W 19 causam] ter-
minum BX | quam] quod XY 22 diminuto] -tum W | est prior] *inv.* WZ
23 cum] + hec JZ 25 circularis¹] -culus JZ 26 motuum] + quia W₂Z | enim est]
inv. X: est WYZ

Et cum propositio dicens quod circulare est perfectius secundum figuram recte, incepit declarare eam dicendo *Linearum autem equalium nulla est perfecta* etc., idest quod corpus circulare differt a recto quia est finitum et impossibilis est in eo additio; corpus autem rectarum dimensionum | est diminutum, sive finitum sive non. Deinde incepit declarare hoc, dicendo *Quoniam si infinitum, erit diminutum non perfectum* etc., et compositio istius sermonis est in secunda figura ita: omne corpus infinitum non habet complementum neque finem; et omne corpus perfectum habet complementum et finem; ergo omne corpus infinitum non est perfectum. Deinde dixit *Si finitum erit etiam diminutum* etc., idest quod si posuerimus corpus rectarum dimensionum finitum, non erit finitum nisi propter corpus continens ipsum extrinsecus, ergo possibilis est in eo additio inquantum corpus, et omne in quo possibilis est additio est diminutum, et quod est diminutum non est perfectum; corpus igitur rectum est imperfectum. Et omne hoc quod affirmavit in corpore recto intelligendum est per negationem in circulari: corpus enim circulare videtur nullo modo posse recipere additionem et maxime ex sua concavitate, quare est perfectum. Et difficile est imaginari corpus circulare infinitum nisi ex parte superficiei extrinsece; et ipse declarabit quod corpus circulare impossibile est ut sit infinitum ex parte superficiei extrinsece, et universaliter quod hic apparet principaliter est quod corpus rectum est diminutum ex omnibus modis, et quod rotundum est perfectum ex parte concava; et est dubium in gibbositate.

Et cum declaravit quod motus circularis est primus motuum in natura, incepit declarare ex hoc illud quod intendebat declarare, et est quod motus circularis existit secundum naturam in corpore quod movetur eo, et dixit *Etiam revertamur et dicamus* etc., iste sermo est quasi sillogismus hypotheticus. Sed tamen posuit in eius precedenti maiorem propositionem | que potest esse per se in sillogismo categorico et ab ea concluditur questio que propositio maior est, motus

31 circulare] -laris B 37 ita] + quod Z 39 omne²] om. JZ 40 non est] inv. B | finitum] in- B 40-1 erit etiam] inv. JY 42 corpus] om. WYZ 44 possibilis est] inv. WY 45 est¹] + additio B 50 extrinsece] + et naturaliter quod hic apparet principaliter est W | quod—circulare] om. B 53 ex] + hiis WYZ | est²] + et B 57 corpore] + et WY 58 revertamur] -tar XY | dicamus] -cam XY 59 in eius] motus Y 61 propositio maior] inv. W | est] + si WY

primus est naturalis primo corpori, quoniam quando huic propositioni fuerit adiuncta hec alia, scilicet quod motus circularis est primus, erit conclusio quod motus circularis est naturalis. Alia autem accepta in precedente faciunt perfectum precedentem per se in sillogismo hypothetico facto et confirmato per locum a digniori, scilicet si motus circularis est prior naturaliter motu recto, et motus recti existunt naturaliter in corporibus simplicibus, tunc multo fortius motus circularis existit in corpore simplici; et hoc non contingit posteriori motui scilicet recto nisi quia invenitur in eo ex precedente, et ideo locus iste est necessarius in precedente et posteriori naturaliter. Et cum dixit *Iam diximus superius quod corpora composita etc.*, dixit muniendo se ab aliquo dicente quod motus simplices inveniuntur in corporibus compositis; et hoc iam dicebatur superius, sicut dixit.

13. *Quoniam igitur hoc corpus aliud est, et alia substantia preter ista corpora que nobis vicinantur et est substantia et corpus nobile et gloriosum, et est primum istorum omnium corporum manifestum est.*

Manifestum est ex demonstrationibus predictis quod hoc corpus celeste neque est unum elementorum quatuor neque factum est et compositum ex eis, | sed est alia natura preter istas naturas et est corpus divinum. Non enim generatur neque corrumpitur, ut declaratum est in Phisicis et ut declarabitur hic, quapropter est primum corporum simplicium et compositorum cum sit ingenerabile et incorruptibile, et secundum partem et secundum totum: alia autem que sunt sub eo sunt generabilia aut secundum totum aut secundum partem.

14. *Et si aliquis dixerit quod omnis motus aut est naturalis aut accidentalis, motus autem naturalis quibusdam corporibus erit accidentalis alii aliis corpori verbi gratia ascensus et descensus, motus enim ad super-*

67 si] + locus B 68 existunt] -tant WY 70 nisi] om. WY 74 iam] om. WY 13. 2 nobis vicinantur] inv. B 2-3 gloriosum et] om. homoiotel. Z 5 et] neque J | incorruptibile] corr- VZ 14. 1 dixerit] om. BWXY | quod] om. BWY | omnis] om. B: causas X 3 alii] om. | enim] autem Z

rius est naturalis alicui corpori et accidentalis alii, igni vero naturalis,
 5 terre vero accidentalis, similiter motus ad inferius terre naturalis, igni
 accidentalis. Necessarium est dicere etiam quod cum motus circularis,
 cum est accidentalis hiis corporibus, non est dubium quin sit naturalis
 alii corpori.

269b2

10 Hec est demonstratio sexta aut quinta ad verificandum motum
 10b 10 circularem esse naturalem corpori moto per ipsum, et est propositio
 minor prime demonstrationis super quam sustentatur in hoc loco; et
 apparet ex ea quod est demonstratio secundum confessionem adver-
 sarii, non quia est demonstratio in se; et non est ita quoniam non
 induxit ipsam nisi tali modo quod si confessus fuerit, contingeret
 15 conclusio quoniam manifestum est quod adversarius omnino confi-
 tebitur. Dixit *Si aliqui dixerit* etc., idest si aliquis dixerit quod omnis
 motus aut est naturalis aut accidentalis, et confessi fuerimus, sequitur
 quod in quolibet modorum motuum est motus naturalis et alius
 extra naturam, verbi gratia quia in motu ad superius est naturale et
 20 accidentale, et similiter in motu ad inferius. Deinde dixit *Et motus*
qui est naturalis quibusdam est accidentalis alii corpori, idest et posue-
 rit iste dicens aliam propositionem concessam a nobis, et est quod
 unus motus specie naturalis alicui corpori erit accidentalis alii, et
 econverso, verbi gratia quod motus ad superius est accidentalis terre
 25 et naturalis igni, similiter motus ad inferius terre naturalis et igni
 accidentalis.

Deinde dixit *Necessarium est nobis dicere quod cum motus circularis*
 etc., idest et cum dicens confessus fuerit istas propositiones, contin-
 get ei, inquantum motus circularis est unus motuum simplicium,
 30 quod si alicui corpori fuerit accidentalis verbi gratia igni aut aeri,
 quod alii corpori sit naturalis; iam enim posuimus quod omnis unus
 motus specie, si fuerit accidentalis alicui corpori, est naturalis alii,
 quamvis magister non posuerit nisi conversum, sed tamen intendebat

6 etiam] *om. JZ* 7 cum] *om. JZ* 11 super] secundum *Z*: sunt *Y* 12-3 secun-
 dum—demonstratio] *om. homoiotel. B* 13 est demonstratio] *inv. Z* 14 confessus
 fuerit] *inv. JYZ* | contingeret] -get *W* 17 est naturalis] *inv. WY* | sequitur] -quetur
Y: -queretur *J* 20 similiter] + est *JXZ* | in] a *B* 22 propositionem] + esse *YZ*
 23 alii] alieni *WY* 28 fuerit] fuit *B* 30 si] sit *WYZ* 31 quod] aut *JWY*: vel
B 33 magister] autem *Z* | conversum] -sam *J* 33-4 sed—conversum] *om.*
homoiotel. X 33 tamen] cum *VW* | intendebat] -bant *WY*

intelligere conversim. Cum enim positum fuerit quod omnis motus
 naturalis alicui corpori necessarium est ut in alio corpore sit acci-
 35 den] talis scilicet in eodem modo motuum, continget necessario per
 locum a digniori quod, si motus accidentalis fuerit in aliquo corpore,
 quod sit naturalis in alio; et si non, continget ut species motuum
 esset secundum accidens tantum, non naturaliter omnino, quod est
 impossibile; naturale enim est prius accidentali.

40

Et Avicenna renuit hanc propositionem et dixit quod noluit ipsam
 concedere, sed esse motum circularem in corporibus motis recte
 secundum accidens quando intelligitur ex accidente motus contra-
 rius motui naturali, continget ut idem habeat plura contraria uno, ut
 dicit Aristoteles, et ideo videmus quod confesse inducit istam
 45 demonstrationem scilicet quod si concessum est adversario quod in
 corporibus motis recte est motus circularis accidentaliter. Propositio
 autem dicens quod motus accidentalis quibusdam corporibus neces-
 sarium est ut sit naturalis alii corpori credetur universaliter, cum
 concessum fuerit quod ignis movetur in circuitu secundum accidens,
 50 similiter et aer; et ideo concessa hac propositione quam renuit Avi-
 cenna, continget quesitum. Et forte Aristoteles intendebat per
 motum accidentalem universaliter predicto idest oppositum essentiali
 non contrarium naturali; motus enim contrarius naturali non inveni-
 tur nisi in aliquo corporum quatuor simplicium. Oppositus autem
 55 essentiali invenitur in pluribus eorum uno: ignis enim et aer moven-
 tur in circuitu scilicet quod motus eorum est compositus ex recto et
 circulari; et cum fuerit positum huius antecedens, sequitur ut visum
 est motum circularem esse naturalem corpori circulari. Propositio
 autem dicens quod motus accidentalis alicui corpori necessario erit
 60 naturalis alii corpori est vera: | naturale enim in aliqua specie necessa-

34 intelligere] dicere *J* | conversim] -versum *WY*: -tentum *J* 37 fuerit] fuit *W*
 38 naturalis] -rale *JWXY* | continget] -geret *Z* 42 concedere] recipere *WYZ* |
 motum circularem] -tus -laris *B/X* | motis] *om. B* 44 motui] -tio *B/* | continget] +
 enim *Z* | contraria] -tinua *B* 46 si] *om. WY* | concessum] -fessum *Z* 50 con-
 cessum] -fessum *JWY* 51 et] *om. WY* | hac propositione] hanc -tionem *B*
 52 Aristoteles intendebat] *inv. JZ* 53 oppositum] com- *B* | essentiali] accidentali *W*
 54 contrarium] -ria *Z*: + a *WY* | enim] *om. B* 56 essentiali] naturali *Z* 57 scil-
 icet] secundum *W* | eorum] post compositus *WY* 58 antecedens] accidens *BWY*
 60 alicui corpori] *inv. J* 61 aliqua] alia *W*

rium est ut sit prius accidente, et impossibile est ut posterius sit sine priori et quod aliquod sit accidentaliter et numquam est essentialiter; sed tamen non videmus quod circulare sit in aliquo accidentaliter, 65 quapropter non est verum quod omnis motus naturalis sit accidentaliter alii corpori, et conversum est verum nisi intelligatur ex accidente oppositum essentiali.

15. *Et etiam, si motus circularis sit naturalis, manifestum est quod ali-* 269b2
quod corporum priorum simplicium movetur motu circulari naturali,
sicut motus ignis ad superius et motus terre ad inferius. Si ergo corpora 269b5
11va mota motu circulari non moventur nisi accidentaliter, hoc est mirabile
5 et extra rationem omnino, scilicet ut motus accidentaliter tantum sit conti-
nuus et eternus et infinitus. Sed visus testatur contrarium: videmus enim
res accidentales corrumpi et consumi cito. Et etiam si illud quod circular- 269b10
riter movetur est ignis, ut quidam dicunt, accidentaliter est ei; videmus
enim quod motus ignis est ascendere equaliter ad superius. 269b13

10 Hec est demonstratio sexta aut septima ostendens motum circula-
 rem esse naturalem; et dixit *Et etiam si motus circularis* etc., idest et
 hoc manifestum est quoniam omnis motus simplex proprius est cor-
 pori simplici; esse autem motum circula rem naturalem ipse declarat in
 hoc loco dicendo *Si igitur corpora mota motu circulari* etc., idest impos-
 15 sibile est ut iste motus sit accidentaliter corpori rotundo: declaratum est
 enim in libro predicto quod iste motus est continuus et perfectus, et
 impossibile est continuum perpetuum esse accidentale. Deinde osten-
 dit ipsum esse continuum per sensum et dixit *Et visus testatur* etc.,
 idest celum autem non videtur corruptibile neque consumptibile per
 20 sensum: hec autem est de propositionibus de quibus dicit Albinacir
 quod non inducunt ad prime certitudinis ordinem, sed tamen nullus

62 prius] *om. WYZ* | accidente] -dentale WZ | et] + quia Z | posterius sit] *inv. B*
 63 est] sit WY 64 circulare] occultare B | aliquo] + sit Z 65-6 quod—verum]
om. homoiotel. B 65 naturalis... accidentaliter] *inv. W* 66 alii] alicui Z
 67 essentiali] -lis Z

15. 2 corporum] -pus JZ 3 motus ignis] *inv. JZ* 7 consumi] assumi Y: finiri
 JZG 10 ostendens] *om. BWY* 12 proprius est] *inv. JZ* 14 idest] + et JXZ
 15 accidentaliter] + vel WY 16 perfectus] -petuus JZ 20 de¹] ex JX 21 pri-
 me—ordinem] ordinem certitudinis prime B

sensus contradicit eis neque ratio. Deinde dixit *Et etiam si illud quod*
movetur motu circulari etc., idest ex hoc apparet quod impossibile est
 ut hoc corpus quod movetur circulariter sit ignis, quoniam si esset
 11vb ignis, esset | motus circularis ei accidentaliter; motus enim ignis natu- 25
 ralis est ascendere superius, et in eodem corpore non sunt duo motus
 naturales cum non habeant nisi eandem naturam unam.

16. *Et habens rationem potest ex omnibus predictis ratiocinari quod* 269b13
aliud corpus est preter ista corpora vicinancia et continentia nos separa- 269b15
tum ab eis cuius natura nobilior est naturis eorum secundum suam
remotionem ab eis et elevationem eius super ipsam. 269b17

Idest bene possunt illi quibus innatum est intelligere rationes 5
 congregare ex omnibus istis unam rationem ex qua contingit neces-
 sario quod aliud corpus est preter corpora quatuor *cuius natura est*
nobilior etc., idest quia est prius eis naturaliter et terminans ea
 secundum longitudinem, idest quia natura eius est gloriosior eis
 secundum remotionem in loco, scilicet quod remotio duarum natu- 10
 rarum abinvicem in substantia est sicut remotio earum in loco; qua-
 propter videmus quod vilis eorum est terra et mobilis est ignis; et
 non tantum elementa succedunt sibi in hoc sed etiam in corporibus
 celestibus; unde Aristoteles in libro de Animalibus dixit quod natura
 lune similis est nature terre. 15

12a28 17. *Manifestum est ergo ex propositionibus predictis et ex hiis demon-* 269b18
strationibus quod primum corpus nobile quod circulariter movetur neque
habet gravitatem neque levitatem. Quapropter videtur esse rectum decla- 269b20
rare grave et leve que sunt, et disserere in eis secundum necessitatem in
hoc loco ab eis; demonstratio autem sufficiens et perscrutatio abundans 5
 12rb *erit in futuro, cum note fuerint substantie eorum. Po[natur ergo quod*

25 ei] *om. B* 27 unam] *om. JXZ*

16. 2 vicinancia] numeran- WY: immutan- Z | separatum] -rant WZ: semper aut Y
 3-4 cuius—eis] *om. homoiotel. B* 4 elevationem] electio- BX: collocatio- JW₂
 5 rationes] + et Z 7 corpora] -pus XY 9 quia] quod XY | eius] *om. W*
 10-1 scilicet—loco] *om. homoiotel. XZ* 11 abinvicem] adin- WY 13 sibi] nisi BW
 14 dixit] -cit XZ

17. 1 ergo] igitur B 4 disserere] discernere B: discernere XY

grave sit descendens ad medium et leve ascendens a medio, et ponamus
gravissimum descendens sub omnibus descendantibus ad inferius, et levis-
simum quod super omnia ascendentia elevatur. Cum igitur ita est, omne
10 ergo corpus procedens ad superius aut inferius necessario habet gravita-
tem aut levitatem aut ambo insimul, non eodem modo sed in respectu,
sicut in respectu aeris ad aquam et aque ad terram.

269b25

269b29

Cum declaravit quod natura corporis quod circulariter movetur
differt a natura corporum que recte moventur, vult modo declarare
15 quod natura est eius, declarando eam esse naturam neque gravem
neque levem, et quod corpora non dividuntur tantum in ista duo
opposita ut estimatur sed in tres naturas, gravem et levem et neque
gravem neque levem, ut est in substantiis que non sunt innate dici
esse in altero contrariorum: verbi gratia lapis dicitur esse neque
20 loquens neque mutus, et puer neque dicitur sapiens neque insipiens.
Et cum hoc non bene apparet quousque declaratum sit quid sit grave
et quid leve, incepit prius describere eas, postquam demonstravit
quod ex sermonibus predictis apparet hoc, idest ex eis que declarata
sunt quod impossibile est ut illud quod circulariter movetur movea-
25 tur recte, et ex illo quod post dicit quod levia et gravia moventur
recte. Et dixit *Manifestum est ergo* etc., idest manifestum est quod
corpus circulare neque est grave neque leve, quoniam quando
adiunctum fuerit ei quod declaratum est quod non movetur neque
12va ad superius neque ad inferius, | quod illud quod habet gravitatem aut
30 levitatem movetur hiis duobus modis, concluditur in secunda figura
quod corpus circulare neque est grave neque leve. Et ideo dixit post
Visum est nobis esse rectum grave et leve declarare que sunt, idest quod
hoc non declarabitur antequam notum sit que sunt grave et leve; *Et*
dicemus in eis secundum necessitatem etc., idest quod in hoc loco non
35 loquemur de diffinitionibus eorum nisi quantum modo sufficit:

prescrutari autem de eis et dicere opiniones antiquorum de suis sub-
stantiis erit in quarto tractatu istius libri.

Deinde dixit *Ponamus modo quod grave est descendens ad medium et*
leve ascendens a medio, et hec descriptio universalis videtur levi et
gravi simpliciter scilicet igni et terre, et levi et gravi etiam in respectu 40
scilicet aeri et aque; aqua enim gravis est in respectu aeris et levis in
respectu terre, et ideo si esset in centro mundi scilicet in loco terre
naturali, moveretur ad concavitatem aeris, similiter aer est gravis in
respectu ignis, levis in respectu aque, aqua ergo collocatur sub de-
scriptione gravis uno modo et sub descriptione levis alio modo, 45
quamvis magis abundet in ea gravitas; est enim gravis in duobus locis
scilicet ignis et aeris, et levis in loco terre, similiter et aer collocatur
sub descriptione gravis et levis, sed descriptio levis dominatur in eo,
est enim levis in duobus locis terre et aque et gravis in loco ignis. Et
intelligendum est ex descriptione gravis et levis naturam que innata 50
est ad movendum ad medium vel a medio scilicet habitum et for-
mam ex qua procedit hec operatio, et si hoc nomen gravitas et levi-
tas non dicantur vulgariter nisi de accidente.

Deinde descripsit grave et leve alia descriptione, et dixit *Et pona-*
mus grave etc., idest describemus | etiam grave quod est illud quod 55
gravitate precedit omnia gravia et residet sub omnibus descendanti-
bus ad inferius idest quiescit sub eis. Hec quidem descriptio est
accepta ex quiete in loco proprio, prima autem ex motu; et cum dixit
Residet sub omnibus, est descriptio gravis simpliciter scilicet terre:
aqua enim non residet sub omnibus. Similiter cum dixit *Illud quod* 60
precedit gravitate omnia est descriptio gravis simpliciter; et etiam
videtur quod hec descriptio continet in se etiam duas descriptiones,
quarum altera est illud quod precedit, et altera residere. Deinde dedit
etiam duas descriptiones levi simpliciter, et dixit illud quod precedit

7 ponamus] -natur B 10 aut] + ad Y | necessario] om. WYZ 12 sicut in
respectu] om. homoiotel. XY 13 declaravit] narra- BZ: + et narravit X 15 est eius]
inv. B: eius cuius Y 17 et¹] om. JZ 18 ut] et Z 19 neque] ante dicitur B]
22 quid] om. WY: + sit JZ 24 est ut] om. B: est quod JZ 25 dicit] -ceret WY
| levia ... gravia] inv. B 27 neque²] + est XY 28 est] + et Z 29 quod¹] quia B
30 concluditur] -dicitur B 31 neque²] + est BXY | dixit] om. B 32-3 declarare—
Et²] om. X 33 sunt] sint BY 34 eis] hiis B

36 et] est Z 39-40 levi ... gravi¹] inv. JYZ 41 enim] om. X: igitur B | gravis]
+ius YZ | levis] -ius YZ 43 naturali] om. WY | moveretur] -ventur XY 44 ignis]
+ et W 46 magis abundet] inv. B | ea] eo WY 47 et³] om. W 49 et²] om. B
53 de] ex W | accidente] actione B 55 describemus] -scripsimus X: -scribimus JZ |
est] om. B 56 omnibus] + gravibus B 58 autem] enim Z 59-60 Residet—
dixit] om. homoiotel. Y | est—omnibus] om. homoiotel. W 59 simpliciter] -plex BX
60 aqua] + est X 61 precedit] proced- BY | gravitate omnia] inv. JZ | simpliciter]
-plex XY | et] om. XY: in W: post etiam B 62 etiam duas] inv. XY 63 residere]
-det J | dedit] dixit B 64 simpliciter] -plex BY

65 levitate idest omnia levia; deinde dixit *Quod elevatur super omnia ascendentia superius*, et forte intendebat compositionem unam ex duabus ut esset manifestior, non ex utraque proprietas coniuncta gravi ita quod faceret unam descriptionem.

Deinde dixit *Si igitur ita est, omne corpus vadens ad superius* etc., et hoc quod dixit manifestum est, quoniam hec descriptio convertitur super se sicut innatum est descriptionibus; quoniam si grave est illud quod descendit ad inferius, necessario omne descendens ad inferius est grave, et similiter si leve est illud quod ascendit ad superius, necessario omne ascendens ad superius est leve, et si simpliciter simpliciter et si in respectu in respectu; et similiter de gravi. Quapropter dixit *Non eodem modo sed in respectu* etc., idest cum dixerimus quod omne descendens est grave, non est intelligendum eodem modo scilicet grave simpliciter, sed intelligendum est ex eo illud quod intelligendum est ex descensu; si igitur descensus simpliciter grave simpliciter, et si descensus in respectu grave in respectu, et similiter de ascensu et levi.

13ra19 18. *Manifestum est ergo modo etiam quod corpus rotundum non habet levitatem neque gravitatem; impossibile est enim moveri ad medium neque a medio motu naturali neque motu accidentali. Motus enim equalis non est ei naturalis, quoniam non est proprius nisi corporibus simplicibus; si ergo moveretur eo motu, esset cum illo corpore idem, et si corpus rotundum moveretur motu accidentali, aut esset motus eius ad inferius motus accidentalis et motus eius ad superius motus naturalis, aut moveretur ad superius motu accidentali et ad inferius motu naturali. Et iam diximus quod cum alter motuum contrariorum fuerit naturalis,*

65 idest] om. Y: et X 67 ex] quod B | proprietat] + esset B 72 descendit] post inferius¹ JZ 74 et] sed W | si] om. BWZ | simpliciter¹] -plex BXY | simpliciter²] -plex B 75 in respectu] haplogr. X | et²] om. J 75-6 et²-respectu] om. homoio- tel. B 75 similiter] + est W 76 sed] si Y 77 grave] om. Z 78 simpliciter] -plex B | est] om. Z 79 ex] de JZ | igitur] ergo B | simpliciter¹] -plex B: sit Y | simpliciter²] -plex WZ 80 si] om. JX: est Z | in respectu¹] om. WXY: + et BJ | in respectu²] om. Z 81 et] om. W

18. 2 est enim] inv. Z 3 motu²] om. B 5 esset] erit JW₂: erunt Y 6 moveretur] -vetur Z: -ventur Y | motu] om. Z 7 naturalis] accidenta- BXY 8 moveretur] -vetur Z: -ventur Y 9 iam] ideo W | diximus] pre- BJX | cum] om. B

13rb *alter erit accidentalis necessario; et corpus rotundum non habet aliquod contrarium omnino.*

270a3

Cum declaravit quod omne leve aut grave movetur aut a medio aut ad medium, et iam declaratum erat quod corpus rotundum non movetur neque ex medio neque ad medium neque naturaliter neque accidentaliter, concluditur ex hoc quod corpus rotundum neque est grave neque est leve, et dixit *Manifestum est ergo modo etiam* etc. Deinde propalavit maiorem minorem propositionem cum maior esset iam declarata; deinde incepit determinare eam, et dixit *Motus enim equalis* etc., idest causa in hoc est quod motus rectus non est ei naturalis, quoniam iste motus non est naturalis nisi alicui corporum simplicium scilicet elementorum, idest quoniam iste motus non est nisi nature corporum elementarium, non nature corporis rotundi. Deinde dedit rationem dicendo *Si ergo moveretur hoc motu esset idem cum illo corpore*, idest quod si hoc corpus rotundum moveretur motu recto natura, esset corpus rotundum idem cum illo corpore quod naturaliter movetur illo motu; esset ergo corpus rotundum unum elementorum quatuor, quod est impossibile; unus enim motus in specie non est nisi unius corporis in specie.

Et cum declaravit quod impossibile est corpus equale rotundum moveri motu naturali recto, incepit destruere aliam partem, et est quod etiam impossibile est moveri motu recto extra naturam scilicet violenter, et dixit *Si ergo corpus rotundum movetur motu accidentali* etc., idest si hoc corpus rotundum movetur recte extra naturam recte et simpliciter extra naturam, aut erit iste motus ad inferius extra naturam, quapropter necessario contingit ut motus eius naturalis esset ad superius, et tunc esset necessario aut ignis aut aer, quod est impossibile. Deinde dixit *Aut moveretur ad superius* etc., idest neces-

12 aut¹] et B 12-3 a—medium] ad medium aut a medio B 13 et] om. Z | iam] + erit Y: + erat BX | erat] om. BXY | non] om. WZ 15 hoc] eo B 16 est¹] om. JZ | ergo] om. WXY | modo] om. B | etiam] om. BJ 17 maiorem] om. JZ: + et X 20 corporum] -pori BJX 22 elementarium] -tatum Y: -torum tantum X | non] nec W 23 dedit] reddit W | moveretur] -vetur B 29 equale] om. JZ 30 naturalis] + et Y: + ex natura X | aliam] secundam JZ 32 violenter] -tum BX: -tam Y: -tem W 33 movetur] -veretur B 35 contingit] -get JW: + et WY | motus eius] inv. BX 36-7 quod est impossibile] om. Z 37-8 necessarium est] om. JW

sarium est si motus eius ad superius esset accidentaliter, ut esset motus eius ad inferius naturalis, quapropter erit tunc aqua aut terra.

- 40 Et cum posuit quod cum poneretur quod haberet unum motum istorum motuum accidentaliter, contingeret ut oppositus motus esset naturalis, fecit rememorare illud ex quo apparet hoc, et dixit *Et iam prediximus quod cum alter motuum* etc., idest et iam prediximus et apparet ex potentia nostri sermonis quod quando posuerimus alterum duorum motuum contrariorum simplicium in aliquo corpore naturaliter, continget quod alter sit accidentaliter in eo, et si non contingeret duos motus esse in eodem corpore naturaliter. Et iam posuit in sermone predicto quod impossibile est in corpore simplici esse duos motus naturales; et intentio eius ex ista propositione non est nisi eius conversa dicens quod cum in aliquo corpore posuerimus alterum duorum contrariorum esse accidentalem, necesse est ut alter sit ei naturalis; et hec conversio magis est occulta quam prima, potest enim aliquis dicere non est remotum ut in corpore rotundo sint duo motus recti insimul accidentaliter scilicet motus ad inferius et motus ad superius, et naturalis sit ei circularis. Et cum subintellexit hoc Aristoteles, dixit *Et corpus rotundum nullum contrarium habet omnino*, idest si aliquis duorum motuum rectorum esset in eo accidentaliter, oporteret ut corpus in quo est naturaliter esset ei contrarium, et nos declarabimus quod corpus rotundum non habet contrarium.

- 13v615 19. *Et etiam locus motus totius rei idem est cum loco motus partium eius, verbi gratia tota terra et una gleba moventur ad eundem locum; et cum sint secundum quod diximus, non est dubium quod corpus rotundum neque habet gravitatem neque levitatem omnino, nam si haberet gravitatem aut levitatem, possibile esset ipsum moveri a medio vel ad medium. Manifestum est etiam quod corpus primum rotundum impossibile est moveri motu locali, neque ad superius neque ad inferius, neque*

38 ut] aut X: necessario JW 39 erit tunc] inv. J: tunc W 40 poneretur quod] om. B 42 rememorare] remove YZ | et¹ + iam B 44 posuerimus] -suimus B 46 continget] -tingi J: -tingeret Z 47 duos motus] inv. Z 48 posuit] -suimus Z 52 magis est] inv. B 53 est] esse X 55 sit ei] inv. W 56 Et] quod Z

19. 1 rei] om. JZ 2 una] tota W 5 aut] et YZ 7 est] om. B

alio motu accidentali neque secundum totum neque secundum partes; sermo enim de toto et parte est idem, sicut diximus superius.

270a12

- 14ra Quia fundamentum demonstrationis est quod corpus rotundum non habet gravitatem neque levitatem est super duas propositiones quarum altera est quod corpus rotundum non movetur neque a medio neque ad medium, altera autem est quod ita movetur est aut grave aut leve, et iste sunt iam declarate, iam ratione vult declarare minorem sensu et ratione. Et fundatum est super duas propositiones, quarum altera est intellectus, idest quod locus totius corporis gravis aut levis idem est et partis. Quomodo enim movetur grave cum fuerit extra centrum illuc moveretur terra tota si esset extra suum locum? Natura enim partis corporis similium eadem est cum natura totius diffinitione, et cum sit eadem diffinitione, eadem est forma, et cum forma eadem actione proveniente ab illa forma: si igitur actiones provenientes a gravi et levi sint isti duo motus, necesse est ut sic proveniant a parte sicut a toto. Secunda autem propositio est accepta a sensu, et est quod non apparet in partibus corporis rotundi motus neque a medio neque ad medium, ergo neque levitas neque gravitas; et cum non in partibus, ergo neque in toto; *Et cum sit secundum quod diximus, non est dubium* etc., idest cum sit corpus celeste secundum hoc scilicet quod partes eius non videntur moveri a medio neque ad medium, manifestum est quod neque est grave neque leve.

Deinde dixit *Quoniam si haberet gravitatem aut levitatem, possibile esset* etc., idest possibile esset in isto longo tempore ut partes eius viderentur moveri vel a medio vel ad medium, quapropter non habent gravitatem neque levitatem; et stelle cadentes non sunt celi, ut estimant quidam: stelle enim celi note sunt non transmutabiles; et si stelle caderent a celo, diminuerentur in isto longo tempore, et post dicitur de causa calefactionis solis quia non sequitur ut omne calefa-

9 est—sicut] idem est sicut iam JZ 10 est] om. JZ 14 iam²] om. J: nunc X 16 intellectus] -ligitur WY: -ligibilis J: -ligi Z | quod locus] inv. B | gravis] + est W 18 illuc] om. WYZ | terra tota] inv. XY 22 sint] sunt JXZ | proveniant] -niat XY 24 est] + secundum Z 26 Et²] ergo Z 27 dubium] nobis B | idest] om. BXZ: + et JXZ 30 Quoniam] quod WY | haberet] -bet WYZ 31 ut] aut B 32 vel²] om. B 34 celi] om. WZ | note] nate X: tote YZ | non] in W | non transmutabiles] om. YZ 35 post] possumus W₂Z 36 dicitur] -cent Y: -cere Z | quia] quoniam WX

ciens sit ignis. Et Alexander secundum quod Themistius narrat de eo
 14rb dicit quod Aristoteles | dixit hunc sermonem opponendo et contra-
 dicendo dicentibus celum delatum super totum, et quod si hoc non
 40 esset, caderet, respondendo quod si ita esset, oporteret quod in isto
 longo tempore caderent eius partes; quoniam igitur corpora celestia
 non sunt unum quatuor elementorum bene manifestum est ex isto
 sermone. Quod autem non est ut composita ex eis, ut plures anti-
 quorum putabant, manifestum est ex hoc quoniam si essent, essent
 45 aut ad superius ignis aut ad inferius scilicet terre: omne enim com-
 positum tendit ad locum partis dominantis; et etiam si esset in loco,
 necessario haberet continens ipsum extrinsecum, cum hoc sit natura
 loci.

14va 20. Et oportet nos dicere etiam quod corpus gloriosum non est factum 270a12
 neque generatum ab aliquo, neque cadit sub corruptione, neque recipit
 augmentum neque diminutionem neque alterationem neque aliquam
 transmutationem. Omne enim generabile non generatur nisi a subiecto 270a15
 5 illi contrario, neque corrumpitur nisi in suum contrarium. Et iam dixi-
 mus quod motus contrariorum corporum sunt contrarii etiam; et cum
 ita sit, nullum contrarium habet corpus primum, nullum enim contra- 270a20
 rium motum habet motus circularis. Consulta igitur bene fuit natura
 cum fecit hoc corpus gloriosum non generabile et removit ipsum a contra-
 10 riis; generatio enim et corruptio necessario existunt in contrariis. 270a22

Cum declaravit quod corpus quod circulariter movetur est nature
 quinte, quoniam natura movens circulariter est alia a natura motus
 equalis, et declaravit ipsum neque grave neque leve; vult etiam osten-
 dere quod non est generabile neque corruptibile neque augmentabile
 15 neque diminuibile neque transmutabile neque alterabile alteratione

39 si hoc] inv. Z 40 ita esset] inv. JZ | oporteret] -tet Z 42 bene] unde BYZ
 43 Quod] quia YZ | non] + sunt BZ | ut¹] om. JYW 44 essent²] + motus eorum JZ
 45 aut¹] om. B 46 partis] om. Z 47 ipsum] ipse B | hoc] om. B

20. 1 etiam] om. YZ 4 generatur] om. Y: -rantur X | a subiecto] ab Y: ab altero
 X: ab fabricato J: a fabricato G 5 contrario] + quod YZ 8 motum] om. JW |
 circularis] -lares JZ | igitur] post fuit BX | bene] om. BXY 12 circulariter] -laris B
 13 equalis] om. BXY | declaravit] -rat Z 14 neque¹] vel XY 15 neque alterabile]
 om. B

passiva, et dixit *Neque generabile ab aliquo*, et non dixit neque gene-
 rabile simpliciter quoniam hec est differentia inter opinantes quod
 hoc corpus est creatum a prima causa et opinantes ipsum esse primam
 causam scilicet quod dicentes ipsum esse primam causam opinantur
 ipsum esse non generabile simpliciter, et dicentes quod est causatum 20
 14vb a prima causa opinantur quod non est | generabile ab aliquo, et quod
 si diceretur esse generabile a nullo et in nullo tempore, bene posset
 hoc institui sed invoce secundum transmutationem: generabile vero
 est terminatum tempore et generabile ab aliquo. Et hoc nomen gene-
 rationis est vulgariter quod Aristoteles vult remove a celo; et intel- 25
 ligit per transmutationem quod est generabile tribus modis, et intel-
 ligit per alterationem alterationem quam sequitur generatio et
 corruptio; alteratio enim que est illuminatio non est impossibilis.

Et cum dixit hoc, incepit ponere propositiones ex quibus apparet:
 omne enim generabile non generatur nisi ab aliquo ente ei contrario, 30
 et hec propositio est vera in generatione simplici et composita scilicet
 in generatione quatuor corporum simplicium abinvicem et in gene-
 ratione compositorum ab eis; sed compositum est ei contrarium ex
 quo componitur, sicut medium dicitur contrarium extremis contra-
 riis cum fuerit prima compositio ex quibus componitur, et hoc erit 35
 quando compositum a primis contrariis fuerit prima compositio, non
 mediante aliquo composito ut compositio mineralium et plantarum
 que non fiunt a semine sed ab elementis, et generatio animalium per
 putrefactionem generatorum. Compositum autem a primis contrariis
 mediante secundo composito, ut generatio sanguinis a pane et mem- 40
 brorum a sanguine, est ei contrarium ex quo fit, secundum quod
 media que sunt inter extrema contraria contrariant se adinvicem,
 cum inter extrema fuerint plura uno medio sicut contrarietas colo-
 rum qui sunt inter album et nigrum adinvicem. Manifestum est ergo

18 opinantes] + quod hoc corpus est B | ipsum] ipsam Z 19 scilicet—causam] om.
 homoiotel. B | dicentes] videntes XY 20 esse non] inv. JZ | est] esse W
 21 aliquo] alio XY 22 diceretur] -ret X 23 sed] secundum B/X | invoce] vocem
 BJ 23-4 vero est] inv. W 24 hoc] + est B 25 est] om. BWXY 26 modis]
 motibus BX 27 quam] qua W 28 illuminatio] lumi- BY: quolibet modo X
 30 ei] sibi W 31 et²] + contraria B 32 corporum simplicium] inv. JZ 33 ei]
 eis JW | ei contrarium] inv. BX 34 contrarium] + in WY 35 cum] om. JY
 37 mineralium] numerabi- Y: anima- X 38 fiunt] fuerint BY | animalium] + que JZ
 42 contrariant] -antur JW 43 colorum] oculo- B 44 ergo] igitur JZ

45 sive in simplicibus sive in compositis quod omne generatum genera-
tur ab aliquo contrario, et hoc firmabitur per inductionem et ratione;
15ra generans enim simile est generato et contra[r]ium ei ex quo fit gene-
ratum, non enim agit in materia generati nisi inquantum est contra-
rium; si ergo illud ex quo est generatio esset simile generato, non
50 posset generans agere in materiam generati; nihil enim agit in suum
simile sed in contrario.

Deinde posuit secundam propositionem et dixit *Et iam diximus
quod motus contrariorum corporum sunt contrarii*, idest quod motus
corporum contrariorum simplicium est contrarius; et non est dubi-
55 tandum quin concludatur ex istis duabus propositionibus, quamvis
iste non propalavit hoc quod motus omnis generati simplicis est
contrarius motui eius ex quo generatum est; si ergo motus alicuius
corporis non habet contrarium, ergo neque illud corpus habet
contrarium; et cum non habet contrarium, ergo neque est generabile
60 neque corruptibile. Quapropter dixit post *Et cum ita sit, corpus pri-
mum non habet contrarium omnino, non enim motus circularis habet
motum contrarium*, idest ut declaratum est ex suo sermone, non quod
hoc sit manifestum per se.

Deinde dixit *Bene consultata fuit natura cum posuit* etc., et innuit per
65 hoc quod impossibile esset hic generatio et corruptio si non esset cor-
pus non generabile vel corruptibile: hoc est consilium primum ex
operatione nature; consilium autem secundum est quod cum voluit
facere neque generabile neque corruptibile, non fecit ei contrarium
neque generavit ipsum ex contrario; quoniam si haberet contrarium,
70 corrumperet ipsum omnino, quapropter necesse est ut omne genera-
bile sit corruptibile. Et ex hoc apparet bene quod corpus celeste non
est compositum ex materia et forma sicut sunt corpora quatuor sim-
plicium, et quod est simplex; forme enim que sunt in materia contra-
15rb rie sunt; et | si esset forma in materia sine contrario, tunc natura

46 aliquo] *om. JYZ* | firmabitur] *con- JZ* | *et*²] + in *WY* 47 generato] -ratio *BX*
48 generati] -ranti *YZ*: -randi *J* 50 generans] -rari *X*: agens *B* | materiam] naturam
BXY | generati] -randi *J*: -ranti *Y* 51 contrario] -rium *JZ* 52 Deinde] + dixit *B*
54 corporum contrariorum] *inv. JY* | contrariorum simplicium] *inv. X* | dubitandum]
dubium *BX* 55 istis] hiis *JW* 56 iste] ipse *Bf*: ipsum *X* 59 ergo] *om. W* |
est] *om. WX* 60 neque] *om. WX* 64 innuit] + et *B* 68 fecit] *om. Z*
69 generavit] + igitur *Z* 70 corrumperet] -rumpet *Y*: -rumpi *X* | ipsum] eum *W*
72 simplicium] -plicia *JZ*

otiose ageret cum in ista materia non sit aliqua potentia omnino; in 75
materia enim non est potentia nisi apud separationem eius a forma.
Si igitur substantia materie est in potentia, et fuerit aliqua materia
cuius potentia numquam exit ad actum neque in aliquo tempore, ista
potentia est otiosa et superflua; et si non esset generatio et corruptio,
non staret operatio istius virtutis scilicet potentie, operatio enim 80
istius potentie que est ex ea que est abscissio ex acumine gladii est
generatio et corruptio; si ergo ista potentia esset sine generatione et
corruptione, contingeret ut aliquod ens esset sine actione propter
quam fuit ens; quod est impossibile.

21. *Et etiam omne quod augmentatur et omne quod corrumpitur non
augetur aut corrumpitur nisi ex aliquo homogeneo quod fertur in ipsum;* 270a22
15va *diminuitur ergo | quod preparatum est ad corruptionem in sua materia.*
Corpus autem gloriosum non est ex aliquo omnino; et si non recipit aug- 270a25
mentationem et additionem, propter hoc etiam non recipit transmutatio- 5
nem nec lationem: transmutatio autem est motus qualitatis, et qualitates
habent dispositiones et formas que non sunt sine alteratione activa, verbi
gratia sanitas et egritudo. Et visum est quod omne corporum naturalium 270a30
alteratur alteratione per quam recipit additionem et diminutionem, sicut
corpora animalium et partes eorum, et corpora plantarum et partes 10
eorum; similiter est alteratio elementorum mutatorum adinvicem. 270a33

Cum declaravit quod corpus celeste non recipit generationem
neque corruptionem, quia non habet materiam neque contrarium,
vult declarare quod neque augmentum neque diminutionem neque
iuventutem neque senectutem, et dixit quod *Omne quod augetur* etc., 15
idest omne quod augetur et diminuitur non augetur neque diminui-
tur nisi propter nutrimentum: nutrimentum autem oportet esse
homogeneum cum nutriendo cum in ipsum alteratur, quapropter

75 in¹] *om. BX* | materia] *om. Z* 78 exit] *post actum WZ* 79 otiosa ... superflua]
inv. Z

21. 1 *Et*¹] *om. BWXY* 2 augetur] augmentatur *BX* 3 quod] *om. Z* | *est*] *om.*
YZ 4 autem] + primum *Bf* | non est] *inv. W* 7 et] in *B* | que] et *Z*
8 omne] + corpus *BfX* | corporum] *om. BX* 10 eorum] ea- *Z* 11 est] *om. JZ* |
mutatorum] -tabilis *BX*: -tabit *Y*: -tationem *W*: + et *B* 13 corruptionem] corpora
XY | materiam] naturam *B* | neque²] + habet *JZ* 15 quod¹] *om. X*: et est *JZ*

nutrimentum ultimum rei debet esse equale in specie cum materia
 20 eius ex qua fit propinqua, verbi gratia quia sanguis est materia ani-
 malium, contingit ut sit nutrimentum propinquum; diminuitur ergo
 quod preparatum est corruptioni, quod si nutriendum non fuerit
 15vb preparatum corruptioni, augmentabi|tur propter nutrimentum adve-
 niens; si autem fuerit preparatum corruptioni, diminuitur per ipsa
 25 elementa donec dissolvitur in naturam ex qua componitur aut in
 materias. Deinde declaravit quod corpus celeste non habet homoge-
 neum, et dixit *Corpus autem primum gloriosum non est ex aliquo*
omnino, idest et omne homogeneous alicui, inquantum eius alteratio
 et transmutatio in substantia alterius est, non est homogeneous nisi
 30 propter naturam communem illi, sed corpus celeste non habet mate-
 riam; et potest etiam intelligi quod nutrimentum aliquo modo debet
 esse simile et aliquo modo contrarium, sed corpus celeste non habet
 contrarium.

Et cum declaravit quod non recipit augmentationem neque dimi-
 35 nutionem quam intendebat per corruptionem nisi sit error scripture,
 incepit narrare quod non recipit transmutationem, et dixit *Et si non*
recipit augmentationem et additionem, propter hoc non recipit transmu-
tationem neque lationem, et intelligit per transmutationem mutatio-
 nem qualitatum existentium in eo, quapropter dixit *Neque lationem*,
 40 et non quia non recipit augmentationem non recipit mutationem,
 sed propter causam propter quam non recipit augmentum non reci-
 pit transmutationem in qualitate, quasi dicat propter illam causam
 non recipit transmutationem. Deinde incepit ostendere modum ex
 quo apparet quod non recipit transmutationem, quia transmutatio
 45 est motus qualitatis, idest non recipit transmutationem quia trans-
 mutatio est motus in predicamento qualitatis; genera autem prima
 qualitatum non sunt sine alteratione, ut genus quod est animatum in
 16ra eo quod est animatum, et genus quod | dicitur potentia naturalis, et

19 rei] *om. B* | debet] oportet *W* 24 per] propter *WY* 27 ex] ab *Z* 28 eius]
 + est *JWZ* 29 est¹] *om. JW*: et *YZ* 30 illi] illis *BX* 30-2 materiam—habet]
om. homoiotel. YZ 31 etiam] *om. Z* 32 et] ex *BX* 35 quam] que *B*: quod *J* |
 sit] esset *B* 37 additionem] diminutio- *J*: diminutionem additionem *Y*
 41 sed—non¹] sed causam quapropter non *B* 42 illam] istam *JZ* 44 quia] et *BJ*
 | transmutatio] + autem *BJ* 45-6 qualitatis—motus] *om. homoiotel. WXYZ*
 46 predicamento] -dicto *B*: generatione *Z* | genera] -ratio *YZ* 47 sunt] fit *Z*
 48 et¹] vel *Z*: vel et *Y*

genus quod est in quantitate inquantum quantitate non transmuta-
 tur nisi alteratione: alteratio autem non est nisi in habente subiec- 50
 tum. Corpus autem celeste non transmutatur omnino in qualitatibus
 que fiunt per alterationem illuminatio autem et simile sibi ex quali-
 tatibus que non fiunt per alterationem non est impossibile. Et ideo
 dixit in qualitatibus tamen sunt dispositiones que non sunt sine alte-
 ratione idest quorundam scilicet quatuor generum notorum; qua- 55
 propter non est intelligendum per transmutationem in hoc loco
 transmutationem que fit sine tempore que intrat in capitulum rela-
 tionis vel illuminationis.

Deinde dixit *Et visum est quod omne corpus corporum naturalium*
etc., idest et testatur quod alteratio est ex conditionibus augmenti et 60
 diminutionis quod nos videmus quod omne quod augetur ex corpo-
 ribus animalium et partibus eorum et corporibus plantarum et parti-
 bus earum non augetur neque diminuitur nisi per alterationem; et
 hoc non est tantum in compositis sed etiam in simplicibus, quod
 apparet ex eis quod non transmutantur adinvicem nisi per alteratio- 65
 nem. Concluditur ergo ex omnibus istis quod omne generatum et
 omne augmentatum alteratur alteratione passiva, scilicet a qualitati-
 bus activis que sunt calor et frigus et humidum et siccum, et sunt
 unum quatuor generum qualitatis, et hoc ergo genus impossibile est
 esse in corpore celesti, et similiter quod sequitur hoc ut sanitas, infir- 70
 mitas, iuventus et senectus et omnia accidentia animalium prove-
 nientia ab istis qualitatibus; et etiam impossibile est esse in eo muta-
 tio aliarum qualitatum que fit per alterationem, et non est
 16vb impossibile ut in eo sit semper ut figura; qualitates autem quarum
 alteratio non est contradictio nisi secundum suum esse non est 75
 impossibile ut sint in eo secundum esse et secundum mutationem.

16va12 22. *Et etiam si corpus rotundum non recipit additionem neque diminu-*
tionem, dignum est ut non recipiat neque transmutationem neque alte-

270a33

52 simile] -liter *XY* 53-4 que—qualitatibus] *om. homoiotel. WYZ* 57 capitulum]
 -tulo *B* | relationis] *om. WYZ* 58 vel] *om. Z*: et *Y* 63 earum] eo- *BX*
 63-5 et—alterationem] *om. homoiotel. B* 64 quod] quia *YZ*: quoniam *X*
 65 quod] quia *J* | transmutantur] -tatur *XZ* 66 omnibus] *om. JZ* 67 a] *om. Y*:
 in *X* 68 et^{1,2}] *om. W* | humidum] -ditas *JW*: hiis *Z* | et⁴] *om. Z* 69 generum]
 genus ergo *B* 74 sit semper] *inv. JZ* 75 nisi] *om. BXY* | suum] *om. Z*

rationem. Cum igitur hoc corpus gloriosum est semper permanens, prop-
 ter hoc etiam non recipit additionem neque diminutionem, neque intrat
 5 ipsum senectus neque recipit passiones. Et hoc bene manifestum est ex hiis
 quod diximus eis qui voluerunt credere et suscipere et considerare in pro-
 positionibus et sillogismis predictis et intelligere eas. Et etiam ratio testa-
 tur visui et visus rationi. Omnes enim homines conveniunt in hoc quod
 hoc corpus primum gloriosum est locus spirituum, scilicet Greci et alii
 10 primarum gentium qui cognoverunt Deum et eius divinum; et dixerunt
 hoc quoniam illud super quod non cadit corruptio neque latio debet esse
 in loco qui non corrumpitur neque diminuitur, neque transmutatur
 neque alteratur. Et oportet esse, sicut est in loco qui non diminuitur
 16vb neque corrumpitur neque transmutatur | neque alteratur neque fertur,
 15 creare additionem, diminutionem, corruptionem, transmutationem, alte-
 rationem et lationem, et creare quodcumque recipit et patitur additio-
 nem et diminutionem corruptionem, transmutationem, lationem et alte-
 rationem. Et impossibile est ut sit contrarium eius quod diximus, et recte
 dixerunt in hoc, quoniam hoc corpus gloriosum est perpetuum. Iam
 20 ergo declaravimus et demonstravimus sufficienter et perfecte in prima
 substantia corporum, et inducimus testimonium de visu, et sufficiens
 hominibus per ipsum sufficientia perfecta. Non enim cessabit hoc corpus
 scilicet celeste per secula preterita, secundum quod hereditabunt homines
 25 unus post alterum permanere in suo esse, neque transmutatur neque alte-
 ratur neque secundum totum neque secundum partem omnino. Antiqui
 autem videbant et in hoc conveniebant secundum opinionem nostram, et
 dixerunt in eo quod nos diximus non semel nec bis sed pluries, et perve-
 niunt ad nos. Videbant igitur et dicebant quod primum corpus est aliud
 a terra et ab igne et ab aere et ab aqua, et appellaverunt istum locum

22. 3 permanens] -net JZ 3-4 propter—additionem] om. Z 4 intrat] curat Y:
 mutat Z: inferentem X 6 quod] que XY | voluerunt] -lunt B/X | et¹] que Z
 7 et²] om. JZ | intelligere] om. JZ: -lige WY | eas] om. JZ: causas B | Et³] dicitur WY
 | etiam] om. WYZ: + super ea JZ 8 in hoc] om. WXY 10 eius divinum] inv. JZ
 14 neque alteratur] om. Z 15 corruptionem] + et J/WY 17 diminutionem] om.
 B/J: post corruptionem Z | corruptionem] + et JY 18 contrarium] -rius BX
 19 hoc²] est BX | est perpetuum] inv. J: perpetuum BX 20 et demonstravimus] om.
 WXY: et declara- Z 22 ipsum] ipsa B | cessabit] -vit JZ 23 preterita] predicta B
 | homines] + vel heredes Z 24 permanere] -nendo JZ 25 neque¹—partem]
 neque secundum partem neque secundum totum B 26 autem] + hoc XY 27 nec]
 neque JZ | perveniunt] -nerunt JXYZ 28 igitur] enim WX 29 istum] illum XY

octavum ethereum, nomine derivatum a sua actione; est enim in motu
 17va eterno velocissimo permanens | sine diminutione in se neque cum trans-
 mutatione neque cum alteratione in se, neque corruptione neque latione
 accidente in se. Anaximandras autem non utebatur hoc nomine secun-
 dum suam veritatem, quia vocavit ignem ethereum, et peccavit in ser-
 mone suo.

35 270b25

Vult ostendere in hoc capitulo convenientiam inter sensum et
 rationem de isto corpore, et convenientiam testimoniorum anti-
 quorum, et verba eorum obscura in antiquo tempore dicta; et ince-
 pit dicere *Et etiam si corpus rotundum* etc., idest omne quod non
 recipit augmentum neque diminutionem necesse est ut non recipiat
 transmutationem neque alterationem: omne enim augmentabile est
 alterabile et non convertitur. Et est intelligere quod si non recipit
 additionem et diminutionem propter causam quam diximus, scilicet
 quod caret subiecto, necesse est ut propter illam causam non recipiat
 transmutationem neque alterationem nisi large intelligantur additio
 45 et diminutio, scilicet additio in quantitate et diminutio in ea. Quod
 est tribus modis: aut secundum augmentum verum et diminutionem
 veram, et hoc tantum est in plantis et animalibus, aut secundum alte-
 rationem ut accidit aque et aeri quod cum inspissantur fiunt minoris
 quantitatis, et hoc multum invenitur in corporibus consimilis nature,
 50 ut accidit in musto; tertius est additio secundum accumulationem, et
 hoc invenitur in corporibus consimilium partium compositis ut in
 mineris, et invenitur etiam in elementis, et est ut super rem addantur
 aliqua extrinseca et continentur cum prima, et secundum hoc dici-
 17vb tur quod ignis augetur a pre[dictis. Omne ergo quod non recipit aug-
 55 mentum aut diminutionem non recipit alterationem neque transmu-
 tationem, omne enim transmutabile et alterabile recipit additionem

30 octavum] om. W | a] in YZ 31 velocissimo] -mum J/WYZ 33 accidente] + ei
 JZ 34 quia] quoniam BX 36 hoc] isto WY 38 eorum] eius WYZ 42 est]
 + etiam Z | intelligere] -lige Z 44 subiecto] + et motu Z | non] om. B/JWZ
 49 quod] et Z 51 accumulationem] accidens X: + vel accumulatum extensionem
 W₂Z 52 hoc] om. W | corporibus] animalibus Z | compositis] om. B 53 rem]
 res Z 53-4 addantur aliqua] inv. Z 54 aliqua] alia BX: + alia JY | continentur]
 -nentur Z 56 aut] neque JZ | alterationem ... transmutationem] inv. WY
 57 enim] igitur B

et diminutionem hoc modo: secundum conversionem contrarie
contingeret ut omne quod non recipit additionem hoc modo neque
60 diminutionem non recipiat alterationem.

Et cum declaravit hoc, dedit conversum eius et dixit *Si ergo hoc
corpus gloriosum semper permanet* etc., et hoc manifestum est sine
dubio quoniam si reciperet additionem et diminutionem, non sem-
per permaneret, ergo quod semper permanet numquam recipit addi-
65 tionem neque diminutionem. Deinde dixit *Neque intrat ipsum senec-
tus* etc., idest quod illud cui non contingit additio neque diminutio,
neque contingit ei senectus neque transmutatio, neque recipit quali-
tates activas; et causa in hoc est quod caret materia. Et videtur quod
non posuerit privationem additioni nisi ad significandum quod non
70 recipit senectutem et universaliter neque alterationem; manifestum
est enim sensui quod non recipit alterationem neque diminutionem,
quoniam considerantes stellas in tempore antiquo semper invenerunt
corpora earum in eadem quantitate; et hoc manifestum est sensui.

Deinde dixit *Et hoc bene manifestum est* etc., dixit hoc magister
75 quoniam multi homines non possunt recipere primas propositiones,
aut propter diminutionem in natura innatam aut propter paucita-
tem exercitationis, aut propter pessimam consuetudinem que radi-
cata est in eis, ut videmus accidere eis qui in primo recipiunt doctri-
nas apparentes sed tamen falsas, quoniam isti negant necessarium
80 esse et possibile et impossibile nisi in Deo tantum, in omnibus autem
aliis non concedunt neque necessarium esse neque possibile neque
17va virtutes agentes in corporibus neque | passivas, et omne hoc est error
et peccatum. Deinde dixit *Et ratio testatur visui et visus rationi* etc.,
tales propositiones in eis dixit Albinacir quod fides est propinquis-
85 sima veritati certe; et cum Galienus estimavit quod nullus potest
scire mundum esse eternum nisi per has propositiones quarum origo

58 modo] *om.* X: + ergo B | secundum] + genus WZ: + ergo X | conversionem] + ergo
JZ 61 declaravit] + per B: + quod X 62-4 et—ergo] *om.* *homoiotel.* WYZ
63 et] aut X 64-5 additionem ... diminutionem] *inv.* W 66 contingit] -venit YZ
67 contingit] -venit Z 68 quod¹] quia B/X | videtur] dicitur W 69 additioni]
-tionis J: -tionem Y 71 alterationem] additio- J 72 semper] *om.* WYZ
73 earum] *om.* W: eo- JYZ 74 est] + bene Z | magister] sensibiliter Z 75 pri-
mas propositiones] *inv.* Z 76 in natura] *post* innatam JX 77 radicata] indi- B
78 recipiunt doctrinas] *inv.* W 78-9 doctrinas apparentes] -nam -tem Z 81 pos-
sibile] im- W 84 quod] *om.* JY 86-7 quarum—vetustatis] *om.* BWXY

est a sensu et testimonio vetustatis, dixit in suo libro quem posuit in
eis que credidit quod nullum certum habebat de mundo utrum esset
novus aut antiquus; et manifestum est quod ipse non utitur in anti-
quitate mundi nisi talibus propositionibus ex verbis suis in libro suo 90
quem appellavit Demonstrationem.

Et cum dixit quod *sensus testatur rationi*, in hac ratione incepit
dare significationes ex propositionibus famosis apud plures gentes,
dicendo *Omnes enim homines conveniunt* etc., idest et testatur huic
quod diximus quod omnes gentes concedentes Deum esse conve- 95
niunt in hoc quod celum est locus Dei et aliorum spirituum qui vul-
gariter dicuntur angeli; similiter invenitur in omnibus legibus que
sunt in hoc tempore, leges autem non differunt a legibus Grecorum
nisi quod iste leges dicunt angelos esse corporeos. Et cum dixit quod
omnes gentes concedentes Deum esse conveniunt in hoc quod ipse et 100
alii spiritus sunt in celo, dixit quomodo sequitur a sermonibus eorum
quod celum est ingenerabile et incorruptibile. Deinde dixit *Et dixe-
runt hoc quoniam illud super quod non cadit* etc., idest et confessi fue-
runt eternitatem celi secundum quod apparet ex suis verbis quoniam
cum credebant Deum et alia spiritualia sine generatione et corrup- 105
tione, viderunt quod necessario fuit ut locus eorum sit huiusmodi et
17vb debes scire Deum in celo esse et corpus in loco et aquam in vase; | et
iam declaratum est hoc in fine octavi Phisicorum, modus secundum
quem dicitur esse Deum in celo, et post declarabitur magis in Scien-
tia Divinali.

Deinde dixit *Et oportet sicut est in loco* etc., potest intelligi hoc per
primum principium, et potest intelligi per celum quoniam ambo
bene possunt esse vera, et intendebat dicere quod illud cuius natura
non recipit additionem neque diminutionem et alia, oportet agere

88 credidit] -dunt B: -dit J: concludit X | certum] + testimonium Z: + eternum W
90 verbis suis] *inv.* Y: verbis X | libro suo] *inv.* B 92 cum] *om.* B | rationi] + et WY
| incepit] cepit Z 93 ex] in W 94 enim] *om.* WYZ | conveniunt] -nerunt Z
95 gentes] *om.* B: + que J: + qui Z | concedentes] -dunt JXZ: dicentes B 96-7 vul-
gariter dicuntur] *inv.* BX 99 iste] ille Z 100 gentes] + que J: + qui Z | conce-
dentes] -dunt JZ 101 eorum] illo- WX 102 incorruptibile] corr- B 103 hoc]
om. WXY 105 cum] *om.* JX: qui B | spiritualia] + esse JZ | sine] *om.* BWXY |
generatione et corruptione] -nem et -nem B: + et ideo JWZ 107 debes] -bet JWZ |
scire] + quod dicere B/X | in celo] *post* esse WXY 109 esse Deum] *inv.* B/X | *post*
postea WZ 111 hoc] *om.* XY 113 bene] *om.* JZ: *post* possunt W | vera] natura
XY | illud] + corpus B

- 115 transmutationem et ceteras alias mutationes, et non tantum agit has
transmutationes sed etiam recipientia has transmutationes. Deinde
dixit *Impossibile est ut sit econtra*, et innuit per hoc ligamenta inter
generabilia et corruptibilia, et corpus ingenerabile et incorruptibile,
et ligamentum istius corporis cum ente eterno non corporeo; neces-
120 sarium est enim ut sit corpus ingenerabile et incorruptibile quod
numquam in sua substantia transmutatur nisi tantum in loco ita
quod ipso transmutato semper in loco remanente substantia non ces-
set agere alias mutationes predictas in corporibus que sunt sub eo, et
etiam non cesset generare recipientia ista; necessarium est ut inter
125 principia eterna et res generabiles sit ens talis modi, et si non ita,
impossibile esset quod a principiis eternis proveniret aliqua actio
temporalis: actio enim eterna est necessario, et hoc innuebat cum
dixit *Impossibile est ut sit econtrario*; hoc est ergo quod dixerunt anti-
qui, et verum est in se. Et ideo via loquentium de lege nostra ad pro-
130 bandum Deum esse non inducit eas nisi ad corpus eternum necessa-
rio, quoniam cum posuerit mundum esse novum, continget
necessario ut inquantum est novum sit generatum; et quia omne
generatum habet generans, et omne generatum non generatur nisi
135 | postquam primo alteratur in qualitate ab agente, necessario est quod
alterans ipsum sit corpus, quapropter necesse est ut ante mundum
esset corpus alterans ipsum; et si ponatur illud corpus generatum,
contingeret ut prius esset aliud corpus, et sic in infinitum; necessario
ergo oportet ut sit corpus alterans non alterabile neque generabile
omnino, et perscrutabimur de hoc corpore.
- 140 Apparet autem quod impossibile est quod semper mobile per se
nisi per principium extrinsecum non corporeum neque quod sit virtus
in corpore; revertamur ergo ad sermonem nostrum: *Iam ergo declara-*

116 etiam] *om.* JWZ: et Y 117 econtra] contrarium JZ 119 ligamentum]
-mento J: -menta X | corporeo] corrupto WZ | necessarium] -ario WYZ 120 sit] +
hoc B 121 transmutatur] *om.* XY | ita] ipso WYZ 122 remanente] perma- B
123 eo] ipso JW 124 est] + enim JZ 125 ita] + esset Z 126 eternis] eterni B
127 est necessario] *inv.* Z 130 eas] eos BJ | nisi] *om.* B 131 posuerit] -suerint
BX | continget] -geret BX 134 ab] *om.* XY | est] *om.* BW 135 alterans—cor-
pus] *om.* B 136 ipsum] ipse B | corpus generatum] *inv.* B: + esse Z 137 con-
tingeret] -get BXY | aliud] illud B 138 neque] *om.* X: aut B 139 per-
scrutabimur] -bitur J: -buntur Y 140 autem] *om.* WXY | quod²] + sit JWZ
142 ergo²] igitur Z

vimus in prima substantia illius corporis, idest declaratum est ex hoc
quod primum corpus oportet esse huiusmodi scilicet ut non recipiat
permutationem neque alia, quod si non esset ita, non esset primum 145
alterans. Deinde dixit *Et inducemus testimonia ad illud* etc., idest ad
hoc quod apparet ratione ex hoc quod apparet sensui; et dixit *Suffi-*
ciemus per ipsum, quoniam sufficere per illud est facere quod sensui
videtur; et non apparet in aliqua hora aliquod contradicens isti suffi-
cientie, sed semper permanet eodem modo in sufficientia perfectis- 150
sima; et talis sufficientia, quando non fuerit sustentata per aliquid, est
de modis propinquis veritati certe: cum autem fuerit sustentata per
demonstrationes certas, erit complementum illorum sermonum, quo-
niam ex conditione sermonum demonstrabilium est convenientia sen-
sus, quoniam quando different, sunt demonstrationes quarum alteri 155
testatur sensus et alteri non, aut quia non est innata sentiri aut quia
non est possibilis ut sentiatur, fides prime demonstrationis erit magis
perfecta; et appellavit hanc sufficientiam, quoniam hic modus cre-
dendi compositus est ex sensu testimonio, quapropter est sufficien-
160 | tior sermonibus probabilibus, et inquantum | intrat ipsum testimo-
nium, descendit a sermonibus demonstrabilibus. Quapropter dixit *Et*
inducemus testimonium in hoc per visum etc., et hoc quod dixit est
verum et conveniunt in hoc omnes gentes, quoniam numquam
latum fuit ab hominibus alicuius seculi quod ipsi viderunt transmu-
tationem in celo, neque secundum totum neque secundum partem. 165
Et quia ipse fuit primo dicens ex Phisicis grecis quod celum esset
ingenerabile, dedit testimonium ex Caldeis: dicitur enim quod phi-
losophia perfecta erat tempore eorum sicut tempore Aristotelis, et
dixit *Et hoc videbant Antiqui et in eo convenerunt* etc., idest et illud
quod latum est ab Antiquis in natura istius corporis convenit ei quod 170
in eo diximus scilicet quod est natura quinta: dicebant enim quod

143 illius] istius BX 145 ita] utrum Z 146 alterans] -rius W | testimonia] -nium
J 147 Sufficiemus] + facere BX 148 est] *om.* Y | est facere] *om.* BX: + per illud
J 151 aliquid] -quod B 153 erit] ut B 154 conditione] -traditione Z: dicto
X | sermonum] + nam WX | demonstrabilium] -bilis W 155 quando] *om.* Z: ante
Y: autem quando JZ | different] -rens Y: -rentes J: -rere W: due BX | sunt] *om.* BWY
sed suppl. W₂ | alteri] -ra YZ 156 testatur] attest- BX | sensus] *om.* Y: senso X
157 est] *om.* WY | possibilis] *om.* Z 159 sensu] + et WZ 160 et] *om.* B
162 testimonium] *post* in hoc JZ 164 latum] rela- JWZ | viderunt] -bant Z
166 Phisicis] philosophis B 169 in eo] ideo WZ 170 latum] re- JZ

aliud est a quatuor elementis, et derivaverunt ei nomen a velocitate
 motus et eius permanentia scilicet ethereum, quapropter credimus
 quod illi dixerunt ipsum esse materiam quintam, et cum sit natura
 175 quinta, non habet contrarium; si enim haberet contrarium, esset
 natura sexta: contraria enim debent esse paria sicut in corporibus
 simplicibus quatuor, et cum non habet contrarium, non habet natu-
 ram neque est generabile neque corruptibile. Et quia quidam anti-
 quorum peccaverunt in intellectu huius nominis scilicet ether, osten-
 180 dit Aristoteles peccatum eius dicendo *Anaximandras non utebatur*
etc., idest quod non utebatur hoc nomine secundum veram interpre-
 tationem cum estimabat quod hoc nomen non dicitur simpliciter
 nisi de igne, et credidit propter hoc quod celum esset ignis, dixit *Et*
est error in idiomate scilicet quod hoc nomen non dicitur de igne sed
 185 de velociter moto; et cum ignis est levis et velocis motus, estimavit
 quod hoc nomen diceretur de eo.

18va11 23. *Manifestum est igitur ex hoc quod diximus quod hec corpora simpli-* 270b26
cia impossibile est ut essent plura. Et iam diximus quod motus corporum
simplicium est simplex necessario; dicimus etiam quod motus simplices 270b30
sunt duo scilicet motus circularis et motus rectus, et quod motus equalis 270b31
 5 *istorum duorum motuum est ad medium aut a medio.*

Idest declaratum est iam ex omnibus istis sermonibus predictis
 quod corpora simplicia sunt quinque, quatuor mobilia motu recto et
 unum mobile circulariter. Et cum dixit conclusionem, dixit proposi-
 tiones radicales ex quibus concludebatur, et dixit *Et iam diximus*
 10 *etiam quod motus corporum simplicium etc.*, idest et hoc quod dixi-
 mus declaratum est ex propositionibus propositis scilicet quod motus
 corporum simplicium oportet quod sit simplex, et e converso scilicet

172 derivaverunt] *om.* J: dimina- Y | nomen a] nomina Z 173 scilicet] *om.* BX
 174 materiam] naturam BJX | quintam] veram YZ 177 simplicibus quatuor] *inv.* B
 | contrarium] + eum W | habet naturam] *inv.* B: habet materiam JYZ 180 eius]
 suum JZ 182 dicitur] erit YZ | simpliciter] -plex Z 183 creditur] -diderunt Z
 184 est] *om.* BW | dicitur] erit JYZ 185 est] sit JZ | motus] + et WZ

23. 3 dicimus] dix- BX 4 quod] quia Z 5 motuum] + aut XY 6 declaratum
 est] *post* iam Z | istis sermonibus] *post* predictis W 11 propositis] positus XYZ
 12 sit simplex] *inv.* Z

quod motus simplices oportet quod sint corporum simplicium; et
 posuimus cum hoc quod motus dividitur primo in duo scilicet circu-
 larem et rectum, et quod rectus dividitur in duo scilicet a medio aut
 ad medium, et uterque istorum aut simpliciter aut in respectu; qua-
 15 propter motus simplices debent esse quinque, quatuor recti et unus
 18vb circularis. Corpora ergo simplicia sunt quinque, cum numerus
 eorum est secundum numerum motuum simplicium.

24. *Et motus circularis non habet contrarium omnino, et potest conside-* 270b32
rans in hoc suffici ex multis; quorum unum est quoniam si posuerimus
motum circularem habere contrarium, erit motus rectus dignior ut sit
contrarium. 270b34

Cum primum posuit sine demonstratione quod corpus rotundum 5
 non habet contrarium, ex quo declaravit quod non habet subiectum,
 et quod non est generabile neque corruptibile et quod nullum corpus
 est sextum, vult modo declarare illud quod posuit *Et potest conside-*
ranti hoc sufficere ex multis, et intelligit secundum sufficientiam fidem
 perfectam non abundantiam estimationis. Et hec demonstratio est 10
 accepta a loco maiori sic: si motus circularis habet contrarium, erit
 dignius ut motus rectus sit eius contrarium quam circularis; et cum
 motus rectus non est ei contrarium, ergo per locum a maiori neque
 circularis erit ei contrarius. Et hoc fuit necessarium quoniam motus
 rectus differt a motu circulari secundum speciem, circularis autem a 15
 circulari non differt secundum speciem, et contrarium differt a
 contrario secundum speciem, ergo illud quod differt secundum spe-
 ciem dignius est ut sit contrarium quam illud quod convenit secun-
 dum speciem. Et manifestum est quod motus rectus non est contra-

14 dividitur] -duntur BX: dicitur Y | scilicet] + in JZ | circularem] -cumferentiam Z
 15 scilicet] + aut JZ | aut] et BX 18 ergo] enim B | numerus] numquam B
 19 est] sit JZ | motuum simplicium] *inv.* B

24. 1 circularis—habet] -res non -bent JW | considerans] -rari Z 2 suffici] -cere J:
 -cientia WZ 3 habere] + motum JZ 7 et] *om.* BX | quod] cum WXY
 8 declarare illud] *inv.* JZ : declarare W | consideranti] -rari BX 8-9 consideranti
 hoc] *inv.* JZ 10 abundantiam] -tia B 11 loco] + a BJ | maiori] -ris YZ
 13 rectus] eius B | est] *om.* B: habet W | ei] *om.* WX | contrarium] -rius XY
 16 differt] *post* contrario (17) Z 19 est] + ergo Z: + etiam X

19ra 20 rius motui circulari, | quoniam duo contraria debent esse in eodem ordine secundum genus quod dividitur per ipsa, et ut sit remotio inter ea ultima in fine remotionis; et remotio inter motus non est nisi secundum locum; et quia non est contrarietas inter locum motus circularis et recti, ergo nec est inter motus: illud enim quod revolvitur
25 circa medium non contrariatur ei quod movetur a medio vel ad medium, sicut contrariat illud quod movetur a medio ei quod ad medium; et hoc notum est per se.

Et etiam si inter corpus celeste et elementa esset contrarietas, oporteret quod corrumperentur adinvicem sicut est in elementis; sed
30 apparet contrarium, corpora enim celestia conservant elementa et continent ipsa et universaliter sunt in eis quasi forma. Et ex hoc omnino scitur quod inter ea et ea que sunt sub eis non est contrarietas omnino; et cum ita sit, dignius est ut inter corpora celestia non sit contrarietas.

25. *Motus autem contrarius concavus qui est in ventre arcus, et motus gibbosus qui est super dorsum arcus, sunt contrarii, et sunt contrarii motui equali in suis formis et suis compositionibus. Si ergo motus contrarius inveniatur motui equali preter ista, necessario habebit motum circumlarem contrarium.* 270b34
5 271a3

19rb Cum posuit ante quod si motus circularis habeat contrarium, dignius est ut sit motus rectus, vult declarare modum secundum quem est dignius, et est quod circularis differt a recto duobus modis oppositis scilicet gibbositate et concavitate arcus: circularis autem a
10 circulari non differt in aliquo modo modorum oppositorum. Dixit *Motus autem concavus* etc., intelligit per contraria opposita secundum relationem; hec enim est dispositio gibbosi cum concavo; et cum dixit quod isti duo modi sunt oppositi, incepit declarare quod differunt a motu equali in diffinitione et forma, et hoc intellexit cum

21 per] propter B 24 nec est] neque WX | motus] -tum YZ 25 contrariatur] -riat XY 26 quod¹] + contrarie W 27 notum est] inv. X: notum W 29 quod] ut WXY | est] om. B 31 sunt] om. Z | in] om. W: cum YZ

25. 3 suis²] om. JZ | motus contrarius] om. B 4 circumlarem] -laris BX: -lari J 6 habeat] -bet WXY 8 modis] motus W 9 autem] om. B 10 modo] om. Z 11 Motus autem] inv. W | etc.] + et BX 14 in] om. Z: et a Y | intellexit] -ligit JZ

dixit *In formis eorum et compositione* idest quod cum circulare non est contrarium recto quamvis differat ab eo hiis duabus oppositionibus, dignius est ut non sit contrarium ei circulare.

Deinde dixit *Si igitur inveniatur aliquis motus contrarius motui circulari* etc., idest et cum motus rectus sit dignior ut sit contrarius circulari quam alius, manifestum est quod, si inveniatur aliquis motus
20 contrarius motui circulari preter rectum quasi dicat alius circularis, dignius est ut rectus sit eius contrarius. Et hoc voluit dicere cum dixit *Necessario erit etiam motui circulari contrarium*, idest necessario erit motus rectus contrarius circulari; deinde incepit declarare quod
25 motus rectus non est contrarius, ad concludendum oppositum precedentis scilicet quod motus circularis non habet contrarium omnino.

19va 26. *Et iam diximus multotiens quod motus equalis est contrarius sibi adinvicem; superius autem et inferius sunt nomina cadentia super diversitatem locorum et contrarietatem eorum.* 271a3
271a5

Idest et significatio quod motus equalis non est contrarius motui circulari est quoniam multotiens diximus quod motus recti sunt
5 contrarii sibi adinvicem, quoniam loca eorum scilicet superius et inferius sunt contraria; et cum motus recti contrarii erunt sibi adinvicem, impossibile est ut sint contrarii circulari, quoniam tunc duo essent contraria uni. Et hoc quod dixit est manifestum visui, quoniam si corpora celestia essent contraria elementis, corrumperetur
10 mundus statim propter augmentum corporum celestium in magnitudine ad elementa; quoniam sicut dicit Aristoteles in primo Meteororum, quoniam si celum esset ignis, destrueret omnia in tempore brevi.

15 formis] diffinitionibus BXY | compositione] -tionibus JWZ | cum] om. WZ: est X 16 oppositionibus] compo- B 17 contrarium] -rius XY | contrarium ei] inv. JZ: ei B 18 aliquis] om. BX | circulari] om. JZ 19 et] om. B 20 si] om. B 22 rectus sit] inv. Z 23 Necessario¹] -cesse XY | erit etiam] inv. Z 25 contrarius] + motui circulari JZ | oppositum] compo- B

26. 2 adinvicem] + propter loca JZG 6 loca] locorum B: loco W: loci X 7 recti] + sint JZ | contrarii] -rient XY | erunt] om. JWYZ 8-9 duo essent] inv. JZ 9 hoc] + est Z | quoniam] quod B 12 Meteororum] Metato XY 13 quoniam] om. JZ

27. Qui ergo dixit quod sermo de motu equali et motu circulari est idem 271a6
 peccavit: motus enim ab A ad B contrarius est motui a B ad A. Et noluit
 19vb dicere | quod motus equalis habet ultimum: circulus autem non habet
 finem super puncta; et non intendebat eos per sermonem eius, et sit hec
 5 figura. 271a10

Hec est alia demonstratio preter predictam ad destruendum esti-
 mationem dicentis quod motus circularis est equalis in hoc recto, sci-
 licet quoniam motus rectus est contrarius motui recto; et est qui
 incipit a loco ad quem alius intendit, scilicet quod sic sunt circulari,
 10 scilicet quod motus ad aliquam partem esset contrarius motui ab illa
 parte. Et dixit Qui ergo dixit quod sermo, idest quod idem quod
 contingit in eis scilicet quod contrarietas invenitur in eis similiter. Et
 cum narravit quod dicens hoc peccat, incipit declarare modum ex
 quo apparet quod motus rectus differt a circulari in hoc, dicendo
 15 Motus enim ab A ad B etc., verbi gratia si aliquis ponat quod motus
 ex A usque ad B super arcum AB est contrarius motui ex B ad A,
 sicut aliquis potest estimare. Deinde dixit Et noluit dicere etc., idest
 20ra dicens hoc non estimavit hoc quod motus qui est ex A ad B super
 arcum AB est contrarius motui ex B ad A super illum arcum etc.,
 20 nisi quia motus qui est ex A ad B super cordam arcus est vere motus
 contrarius motui qui est super illam eandem cordam ex B ad A. Et
 propter hoc estimavit quod sicut invenitur hoc in linea, ita invenitur
 hoc in arcu, propter coniunctionem lineae recte cum circulari.

27. 1 equali] + motui circulari non est motus circularis contrarius Z | est] om. Z
 2 noluit] vol- BXYZ 3 dicere] + per sermonem suum hoc nisi propter coniunctionem
 que est lineae recte et circularis super eadem puncta et non dixit per sermonem suum JWZ
 [ultimum] + circulum B 4 eos] om. BWXY sed suppl. WZ 5 figura] + ista W: + ita
 X: + BA B/; + l'g a. a. Y 6 est alia] inv. W | alia demonstratio] inv. BX: + iterata JZ
 | preter] post JZ | predictam] -tum Z 7 scilicet] om. B 8 quoniam] + sicut B/ |
 rectus] + sicut X 9 incipit] -cipit WY 10 esset] est BX 11 quod] om. BX
 12 similiter] + peccavit JWZ 14 in hoc] om. B 15 ab] om. BX: ad W
 15-6 ad B—ex A] om. homoiotel. Y 16 ex A—ad B] om. Z 17 noluit] vol- BXYZ
 18 hoc] om. BXY 18-9 super—AB] om. Z 19 est—B] om. B | est contrarius]
 inv. JZ 20 est] om. BW 22 in] om. Z 23 hoc] om. WXZ

Deinde dedit rationem ex qua apparet quod motus ex A ad B
 super lineam rectam, et ex B ad A, sunt contrarii motus tantum, et 25
 quod motus qui sunt inter ista super lineam arcualem non sunt
 contrarii. Et fundavit ipsam super duas radices, quarum una est quod
 contrarium non habet nisi unum contrarium, et secunda quod una
 contrarietas non invenitur nisi super lineam rectam; et causa illius est
 quod inter duo puncta non potest cadere nisi una linea recta. 30
 Contrarietas ergo non invenitur nisi in longitudine recta: longitudo
 autem recta est motus recti, contrarietas ergo non invenitur nisi in
 motu recto; longitudines autem non recte inter duo puncta sunt infi-
 nite, quapropter in motu super illas non invenitur contrarietas, quo-
 niam si ita esset, haberet unum infinita contraria. Et omne hoc 35
 intendebat cum dixit Quod motus equalis habet finem, idest quod
 opposita earum sint super unam longitudinem tantum; Circuli autem
 sunt infiniti super puncta, idest circuli cadentes inter duo puncta
 posita; possibile est enim ut ab altero puncto ad alterum exeant lineae
 circulares infinite, et una tantum recta. 40

20rb 28. Similiter etiam erit in medio circuli in motu qui est ex C ad D et ex 271a10
 D ad C; et iste motus existit in diametro super puncta diversa; et hec est
 forma. 271a13

Cum aliquis posset dicere quod non est possibile ut inter duo
 puncta cadant circulares infinite nisi quando linea circularis non fue- 5
 rit semicirculi, cum autem erit semicirculi non potest cadere inter ea
 nisi unus arcus tantum, qui est arcus semicirculi, dixit respondendo

24 motus] om. WXY 28 nisi] om. WY 30 potest] possunt WXY 31-2 in—
 nisi] om. homoiotel. B 31 longitudine] om. W 32 ergo] om. Z 34 illas] om. B
 35 esset] om. B 37 earum] eo- XYZ 38 infiniti] + et B 39 enim] om. B
 40 recta] + dixit B: + dicit XZ

28. 1 circuli] -lari Y 3 forma] + idest Z 4 possibile] im- WYZ 5 linea]
 arcus W | fuerit] fuit W: sit JZ 6 semicirculi] -laris JYZ | semicirculi] -laris J
 7 dixit respondendo] inv. JZ

Similiter etiam erit in medio circuli etc., idest et sic contingit in duobus motibus oppositis qui sunt ex duobus punctis oppositis qui sunt super semicirculum ut non sint contrarii quamvis non cadat inter illa duo puncta nisi illa medietas tantum. Deinde dixit *Et iste motus existit in diametro super puncta diversa*, et non estimavit dicens quod isti duo motus, qui sunt super eundem arcum qui est semicirculus, sunt contrarii, nisi quia sunt super diametrum, idest quia sunt inter extrema lineae recte; sunt ergo oppositi inquantum extrema sunt extrema lineae recte, non inquantum sunt duo puncta in circumferentia circuli, quoniam non opponuntur inquantum sunt in circumferentia circuli sed inquantum sunt extrema diametri.

20va Et hoc quod dixit invenitur in omnibus punctis qui sunt in circumferentia circuli, quoniam cum contraria sunt ea inter que est maxima remotio in loco, et maxima remotio non mensuratur nisi secundum lineam rectam; unde dicitur in descriptione lineae recte quod est linea brevissima inter duo extrema copulata. Cum ergo remotio in fine non invenitur nisi in recto inquantum recti, et contraria sunt ea que in fine sunt remotionis, ergo contrarietas non invenitur nisi in linea recta; et cum adhuc fuerit aggregatum quod ea que moventur super extrema diametri sunt contraria, continget necessario quod contrarietas eorum sit propter diametrum non propter circumferentiam.

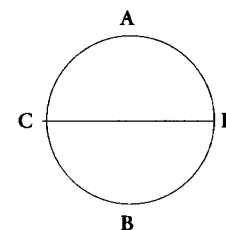
29. *Et similiter descripsit circulum et posuit motum semicirculi contrarium motui medietatis residue; et hec est figura eius. Ponamus ergo circulum integrum, et sit semicirculus B, et moveatur ex H ad C contrario modo motui semicirculi A, qui quidem movetur ex C ad H. Si ergo isti*

8 circuli] -lari W | sic] si Z 10 ut] quod Z: et JX | sint] sunt XZ | cadat] -dant WYZ 12 super] + duo Y | quod] om. B 13 arcum] + d'ntu B 14 sunt] om. W 15-6 sunt] -recte] om. homoiotel. Y 15 oppositi] -sita WZ 16 sunt] + in W 17-8 quoniam—circuli] om. homoiotel. B 17 quoniam] quia Y | opponuntur] -nitur WZ: -netur X 20 est] om. B 21 remotio] + est BWXY | mensuratur] -rata JZ: -ra Y 23 est linea] inv. Z 24 in] om. Z | recto] recta B 25 in fine] post sunt] JZ

29. 1 similiter] + qui JG 2 et] om. BX | hec] om. BY | est] ex BWXY | eius] om. BY | circulum] + et Z 4 motui] -tu B | quidem] om. BJX | ad] om. BY | ergo] igitur Z

motus fuerint contrarii, non erunt omnes motus circuli motus totius circuli contrarii per illos motus.

271a19

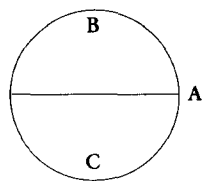
20^{vb}21ra

Cum illud quod movetur naturaliter super lineam circularem necesse est ut sit circulare, oportet intelligere ex suo sermone quod illud quod movetur circulariter non est contrarium illi quod movetur circulariter, corpus scilicet rotundarum dimensionum non corpus rectarum; sed quia ipse posuit quod duo mota opposita a duobus punctis super arcum non sunt contraria secundum estimationem nisi inquantum quod mota super lineam rectam sunt contraria, apparet ex sermone suo quod illa duo mota sunt rectarum dimensionum non rotundarum. Rotundas ergo dimensiones impossibile est moveri super lineam rectam; quapropter modo posuit motum partem rotundi, quoniam posset ei aliquis dicere quoniam non est estimandum in duobus motibus ex duobus punctis diversis esse contraria inquantum motus eorum super cordam arcus est contrarius, nisi quando duo mota fuerint rectarum dimensionum. Si autem fuerint arcualia, non erit contrarietas in eis propter contrarietatem motus super lineam rectam, cum sit impossibile in motu arcualis dimensionis moveri per rectam; quapropter dixit *Similiter qui descripsit circulum etc.*, idest similiter contingit ei qui descripsit circulum, et posuit mota super ipsum ad partes oppositas duos semicirculos aut duo arcus circuli, quasi ergo dicit primo quod mota in duas oppositas partes super arcum circuli impossibile est ut sint contraria. Aut enim

5 fuerint] + circuli YZ | circuli] om. BJ | totius] om. B 6 contrarii] om. B | per] super B | motus] + et ista est forma circuli completi sicut vides JW₂G 8 necesse] -ario Y: -arium J | suo sermone] inv. BX 10 scilicet] om. BXY 13 quod] om. BJ 17 ei] om. BX: eis WY 18 contraria] -rietatem JW₂Z 24 etc.—circulum] om. homoiotel. B 25 mota] om. J: post ipsum BX: + vel moveri W₂Z | ipsum] eum Z: + moveri J | oppositas] + scilicet WZ | duos semicirculos] inv. B 27 contraria] -rii Z

erunt dimensionis recte aut arcualis: si recte, non erunt contraria nisi propter motum super diametrum aut cordam, si arcuales (verbi gratia semicirculus ita quod utrumque motorum moveatur contra reliquum donec compleatur circulus) non continget ex concessione contrarietatis in motu semicirculorum ut circuli sint contrarii. Semicirculi enim et universaliter sectiones circulorum non sunt circuli sicut partes lineae recte; quapropter motus oppositi super lineam rectam sunt contrarii secundum partes et totum; et si fuerint contrarii secundum partem, continget ut sint contrarii secundum totum; et non ita est in circulis et partibus eorum. Et hoc intendebat cum dixit *Si ergo isti motus sunt contrarii adinvicem, non erunt motus omnes circuli contrarii*, idest si aliquis posuerit motus semicirculi contrarios, non erunt circuli facti a motibus illarum medietatum contrarii; non enim semicirculus est circulus.

21rb7 30. *Et etiam motus totius circuli qui est ex A ad B non est contrarius motui qui est ex A ad C, quoniam motus qui est in circulo est super unum punctum quod non mutat illum locum; et hec est figura circuli. Et iam diximus superius quod motus contrarii sunt super puncta diversa in locis diversis.*

Hec est demonstratio tertia fundata super duas propositiones; quarum altera est quod motus oppositi super unum circulum sunt, quorum quilibet facit unam revolutionem completam et movetur ab

28 erunt¹] erit B | si] om. Z 29 arcuales] -lis B 30 moveatur] -ventur Z
36 partem—secundum] om. homoiotel. B 37 ita est] inv. XZ 38 motus omnes]
inv. Z 39 posuerit motus] inv. B 40 erunt] om. W: erit BX 41 enim] + est BW

30. 1 Et] om. XY 2 est²] om. BWXY 4 puncta diversa] inv. Y 7 sunt] scilicet BXY 8 movetur] vide- Y: + ab alia est Z

uno loco locorum ex quo movetur quilibet eorum ad eundem punctum; motus autem contrarii sunt qui moventur super puncta diversa, ergo motus super circulum non est contrarius motui super circulum. Et incepit dicere | *Etiam motus totius circuli* etc., idest motus diversi qui sunt in toto circulo non sunt contrarii, verbi gratia sit circulus super quem movetur aliquid a puncto A in partem B donec revertatur ad A, et aliud movetur a puncto A in partem C opposito B donec revertatur etiam ad A: dico quod motus ex A ad B ad C non est contrarius motui ex A ad C ad B ad A: duo enim motus sunt ab eodem puncto A scilicet et ad idem scilicet A; et hoc intendebat cum dixit *Motus enim qui est in circulo est super punctum unum* etc., idest quoniam motus qui est super circulum incepit a puncto et pervenit ad ipsum, et numquam mutat illum locum sed semper a quo movetur ad ipsum revertitur.

Deinde dixit *Et iam diximus superius* etc., scilicet quod ex quo est motus et ad quod sunt contraria; et cum posuerimus has duas propositiones, concludetur in secunda figura quod motus circulares sunt non contrarii, scilicet propositionem dicentem quod motus circularis super rotundum non sunt in loco ad suum oppositum, et dicentem quod motus rectus qui est super dimensionem rectam est ex loco ad suum oppositum.

21vb 31. *Etiam si motus circularis esset contrarius motui circulari, esset aliter eorum otiosus. Et etiam corpus quod circulariter movetur equaliter movetur in omnibus locis diversis contrariis a quocumque loco incipit. Et iam diximus quod diversitas locorum est superius et inferius, et anterius et posterius, et dextrum et sinistrum, et quod diversitas motuum est secundum diversitatem locorum.*

9 movetur] vide- XY | movetur quilibet] inv. Z | punctum] + alia est W₂Z: + non sunt J 11 ergo motus] om. Z 12 Etiam] omnia Z: a scientia Y | motus¹] mota Z 13 sit] si B 14 in] ad BX 16 ad²] om. W: per JW₂Z 17 ad¹] per JW₂Z | ab] ex B 18 A scilicet] inv. YZ: scilicet AZ B | scilicet A] om. B 19 unum] om. B: quod X: + quod J: oportet Y: unde oportet Z 20 incepit] -cipit WXY 21 ad] + punctum B | illum] ipsum W 22 ad ipsum] et ipse B 23 quod] om. B 25 circulares] -laris B 25-6 sunt non] inv. BX 26 dicentem] + scilicet B | circularis] -lares JXZ 27 in] ex JXY

31. 1 contrarius—esset] om. homoiotel. B 3 movetur] om. Y: -veretur Z

Hoc quod primo dixit, post declaravit ipsum; et cum incepit dicere hanc propositionem, transtulit se ad aliam demonstrationem, dicendo *Et etiam corpus quod circulariter movetur* etc., idest quod quando corpus rotundum movetur per suas partes in locis diversis, scilicet sursum et deorsum et ante et retro et dextrorsum et sinistrorsum, non continget a motu suarum partium in istis locis ut motus eius sit contrarius, cum non moveatur in illis totaliter sed partialiter; et dixit hoc quia ipse videt et plures Antiquorum quod celum habet dextrum et sinistrum et ante et retro et sursum et deorsum, ut post declarabitur. Et causa propter quam non diversatur motus partium celi propter diversitatem esse eorum in istis locis est quia celum non mutat totaliter suum locum numero quamvis mutet eum secundum formam; et hoc apparuit in Phisicis.

Si ergo partes eius essent contrarie propter contrarietatem loci, tunc natura fecisset otiose quiddam et res esset contraria sibi; et reputo quod non intendat ut hoc sit demonstratio per se, sed intendit declarare per hanc propositionem per quam incepit suum sermonem scilicet declarare quomodo contingit illud impossibile si posuerimus motus circulares esse contrarios per hanc propositionem, et sic erit intelligendus sermo eius ita, et quod diversitas motuum est secundum diversitatem locorum, idest *Et iam diximus* quod motus contrarii sunt qui contrariantur per sex loca: motus autem qui non propter loca contrariantur scilicet circulares non sunt contrarii, quoniam si haberent contrarietatem propter loca, contingeret ut aliquid esset contrarium sibi. Et potest esse demonstratio per se, sed manifestum est; et erit intelligere quod corpus rotundum non habet contrarietatem propter cursum in locis contrariis, et quod contraria sunt ea que habent contrarietatem propter cursum in locis contrariis.

32. *Et etiam si motuum circuli diversitas esset equaliter omnino, non moveretur circulus; et si quidam motuum esset fortior quodam omnino,*

7 post] *om.* VX 10 locis diversis] suis locis WYZ 11 scilicet] idest JWY | et] ante W | dextrorsum] -trum YZ | sinistrorsum] -trum WYZ 13 illis] istis Z | partialiter] -culariter BX 14 ipse] *om.* Z | celum] *om.* Z 15 dextrum] -tro Y: -trorsum X | sinistrum] -tro Y: -trorsum BX : + celum Z | ut] et Z 16 Et] *om.* Z 24 contingit] -venit YZ | impossibile] + et WY 28 per] propter XWZ 31 sed] + et sic JZ | manifestum] -tius JX 33 propter] per suum WZ | locis contrariis] *inv.* Z

non esset motus victus; et si ita esset, esset aliqua pars circuli otiosa ubi motus eius non est per se, ut dicimus quod sotular est otiosus cum non fuerit eo quis calciatus; natura autem nihil facit otiosum.

5 271a33

Quia motus circularis non differt a motu circulari secundum speciem, necesse est si habet contrarietatem ut sit in eodem individuo, scilicet quod necesse est ut in eodem corpore rotundo sint due partes contrarie. Et dixit *Et etiam si esset diversitas motuum* etc., idest et cum contingit ex istis locis ut in eodem circulo sint due partes contrarie, contingit ex hoc alterum duorum: aut cum potentia utriusque partium circuli contrariorum sit equalis, et tunc prohibebit altera alteram quapropter non movebitur circulus cum opposite moveantur eius partes, et hoc intendebat cum dixit quod *Si diversitas motuum circuli esset equaliter omnino, non moveretur circulus*: aut altera duarum partium esset aut ut altera duarum partium erit fortior altera, et tunc prohibebitur pars debilior a motu semper; natura igitur tunc fecisset otiosum cum fecit ens sine actione omnino; et hoc intendebat cum dixit quod *Si esset quidam motuum fortior quodam omnino, non esset motus victus*, idest quod si altera duarum partium contrariorum que sunt in circulo fortior altera, non posset moveri pars victa omnino.

Deinde dixit *Si ita esset, et tunc esset aliqua pars circuli otiosa* scilicet victa: motus enim eius semper esset violentus non naturalis, et hoc intendebat cum dixit *Ubi motus eius non est per se*, idest non est naturalis, et esset corpus rotundum otiosum cum non haberet actionem, sicut sotular cum non calciatur; et secundum hanc explanationem intendebat occulte in hac demonstratione propositionem dicentem quod si in corpore rotundo esset contrarietas, oporteret ut in eodem individuo essent due partes contrarie: omnia enim rotunda sunt convenientia secundum speciem.

32. 3 non] si WYZ *sed corr.* W₂ | victus] vinctus B: motus Y 4 dicimus] -ximus WXY 5 quis] ali- JW 9 esset—motuum] motuum diversitas esset BJ | cum] *om.* B 11 cum] quod JZ 15 moveretur] -ventur XY 16 esset—partium] *om.* homoitel. Z | aut] debilior J | ut] et J: non erit X: + erit WY 17 debilior] *om.* BWXY 18 cum fecit] *om.* YZ 20 si] *om.* XY | duarum partium] *inv.* W 21 que] *ditto.* XY | circulo] + esset JZ: + non Y 23 ita esset] *inv.* BX | et] *om.* JY | tunc] *om.* Y: iter B | circuli] *om.* WXY *sed suppl.* W₂ 27 explanationem] -positionem Z 28 hac demonstratione] hanc -nem WY | propositionem] -situm Z 30 individuo] + ut Z

22va Et potest etiam | apud me intelligi quod fundamentum demon-
strationis est secundum aliam intentionem propinquiorem ista, et est
quod si corpus rotundum esset contrarium corpori rotundo, verbi
35 gratia illud quod movetur ab oriente ad occidentem est contrarium
illi quod movetur in orientem ab occidente, necesse est ut essent
super unos polos et unum centrum; et si ita esset, contrariet sibi in
motu et prohiberent se adinvicem, aut unum eorum esset semper vic-
tum et tunc esset otiosum. Et quamvis hec intentio appareat, mon-
40 stravit ipsam dicendo *Et cum etiam corpus quod movetur circulariter
equaliter movetur in locis contrariis a quocumque loco incepit*, idest
quod corpora celestia moventur in locis contrariis eodem motu; et si
esset in eis contrarietas, esset in partibus diversis et tunc prohiberent
se adinvicem. Sed nos videmus ea moveri in locis contrariis motibus
45 non contrariis; quapropter necesse est ut non sint contrarii adinvi-
cem, quoniam si essent contrarii, oporteret ut partes diverse in qui-
bus moventur moverentur super eosdem polos et idem centrum, et
essent se prohibentes adinvicem si esset fortitudo in illis equalis; aut
si esset vincens in altera, pars victa numquam suo motu moveretur, et
50 si ita esset, tunc natura fecisset otiose. Hoc est ergo quod mihi vide-
tur de explanatione istius loci, et est verum per se et valde est mani-
festum.

Themistius autem explanavit hunc locum et non addidit super
intentiones quas dixit Aristoteles aliquid, neque ostendebat modum ex
55 quo verificabatur demonstratio Aristotelis; et inquit quod Alexander
explanavit ipsum alia explanatione, sed non dixit illam; et concessit
22vb quod est locus valde difficilis. Et fundamentum eius | demonstrationis
est super duas propositiones: quarum altera est quod si motus circu-
lares essent contrarii, contingeret quod essent super idem centrum et
60 eosdem polos; et hec propositio est manifesta: spera enim que move-

33 est¹] om. W 36 in] ab B/JXY | orientem] -te XY: occidente B/J | ab] in B/JX: ad
Y | occidenre] -tem Y: orientem B/JX 37 unos] duos JZ | esset] -ent WZ: actione
X | contrariet] -rientur B/J: contraria essent Y: contrariat etiam X 38 et] ut YZ |
unum] nullum BW | eorum] illo- XY | semper] super Y: se B | victum] iunctum
B 39 esset] + semper B | monstravit] narra- W: innuit Z 40 cum] om. JZ
41-2 a—contrariis] om. homoiotel. B 41 incepit] -perit XY 42 moventur] -veren-
tur XZ 47 moventur] om. X | moverentur] om. WYZ 48-9 essent—et] om.
homoiotel. BWXY sed suppl. W₂ 50 fecisset] + aliquid JZ | est ergo] inv. J: ergo
WYZ 51 et¹] om. Z | est²] om. JZ 54 aliquid] om. Z 57 quod] + non Z
58 altera] una Z 59 quod] ut Z 60 hec] om. Z

tur super diversum centrum ab eo super quod movetur alia spera non
est contraria illi, similiter et que moventur super idem centrum sed
super polos diversos, quoniam tales non prohibent se, et contraria
sunt que se prohibent; et ex hoc declaratur quod illud quod Aristo-
teles intendebat per hanc demonstrationem est valde manifestum. 65

Ego autem longo tempore feci moram in quo non intellexi expla-
nationem istius loci ultimam, sed Deus induxit me ad veritatem; et
secundum hanc explanationem erit intentio sermonis Aristotelis
quod motus circularis non habet contrarium, non in eo quod est
motus abstractus a corporibus naturalibus, sed inquantum est in cor-
pore moto secundum naturam; quoniam si acceptus fuerit motus in
imaginatione abstractus a moto, non continget impossibile ponendo
eos contrarios et eosdem secundum speciem, verbi gratia cum imagi-
naverimus duos motus super eundem polum et idem centrum ad
duas partes diversas, continget necessario ut prohibeant se et contra-
75 rient se; et secundum hunc modum possibile est estimare quod in
motu circulari sit contrarietas. Et cum isti duo motus fuerint positi
in corporibus naturalibus, revertetur possibile ad impossibile scilicet
esse contrarietatem in eadem specie, quia tunc contingeret ut una res
destrueret se, et sic natura faceret otiosum; verbi gratia quod secun-
80 dum considerationem Geometre in superficie et spera possunt
contingere se super punctum, et cum fuerint in corpore naturali non
possunt se tangere nisi super partem divisibilem.

23ra36 33. Et cum declarata sunt ista et bene determinata, volumus perscrutari 271b1
23rb de hoc quod remanet. Primo igitur incipiemus utrum aliquod | corpus
possit esse sine fine, ut plures Antiqui dicunt; deinde perscrutabimur de
mundo utrum sit unus aut plures, quoniam si hoc fuerit aut contrarium,
non est parva differentia immo valde magna. Differentia enim cadens in 5 271b5
principiis mundi et in toto mundo facit cadere diversitatem in compre-

61 diversum centrum] -sa -tra B 62 similiter] + illi Z 64 quod¹] om. BX
65 demonstrationem] + et B 67 ultimam] ante istius Z 69 non²] om. B
72 imaginatione] -tionibus J: magnitudine B | impossibile] : poss- BWXY sed corr. W₂
74 eundem polum] inv. Z 76 secundum] + diversas continget B 78 ad] om. X:
et Y 79 quia] quoniam B 80 secundum] si B 82 contingere se] se contingere
J: se tangere B

33. 3 possit] posset YZ 4 aut¹] vel Z | aut²] + fuerit Z 5 valde magna] inv. Z
6 facit cadere] facere B | comprehendendo] appre- YZ

hendendo veritatem, hoc igitur est principium omnium diversitatum scilicet propter quas diversificati sunt in narratione totius nature in preterito, et illi qui diversificabuntur in futuro; et non habent tantum diversitatem nisi quia qui parum pertransit de veritate mille millies persaltabit veritatem post, sicut ille qui dixit corpus minimum esse quoniam quando in suo sermone posuerit minimum, movebit et excitabit maximam disputationem inter homines. Et causa illius est quod principium est magnum aut in potentia aut in actu aut in magnitudine; manifestum est igitur quod minimus error in principiis rei multiplicatur in fine. Infinitum autem valde magnum est et habens magnam potentiam et magnam quantitatem maximam in magnitudine: est enim principium rerum. Non est ergo mirum neque extra rationem ut diversitas in hoc sit valde mirabilis.

Cum declaravit quod corpus rotundum est natura quinta, et quod est neque grave neque leve neque generabile neque corruptibile, vult modo perscrutari de accidentibus quesitis in eo utrum sit finitum aut infinitum aut unum aut plura. Et hec perscrutatio universalis de esse infiniti in actu firmior: in hoc loco enim sic vertebat perscrutationem suam in corporibus tantum, et non divisit ipsum in potentiam et actum sicut fecit ibi, sed posuit perscrutationem tantum in corporibus quodcumque corpus sit; et dixit *Et primo incipiemus perscrutari* etc., et cum perscrutatio de hoc est propior, quoniam quando declarabitur quot sunt corpora simplicia, fiet perscrutatio de hoc in singulis eorum, deinde perscrutabitur post hoc de composito, quoniam post declarationem quot sunt species corporum simplicium erit demonstratio perfectior et propior et firmior; cum autem numerus specierum corporum simplicium est ignotus, perscrutatio est dimi-

7 igitur est] inv. X: ergo est J: est B | omnium] -nis BX | diversitatum] -tatis BXY
8 totius nature] inv. XYZ 9 diversificabuntur] -versabuntur XY 10 qui] aut YZ
11 dixit] -cit YZ 12 et] om. BX 14 in¹] om. WYZ | in²] om. WXYZ | in³] om. YZ
15 igitur] ergo W 16 autem] enim B/X | habens] -bent B | et²] om. Z
18 ut] aut W: si JZ | in hoc] post sit WY 22 in] de YZ 23 hec] cum BX: est Y
| perscrutatio] + de esse B 24 enim] om. BX 25 suam] secundo BY | potentiam]
-tia X 26 actum] -tu XY 27 Et²] om. X: + in BX | incipiemus] -piamus Z | perscrutari]
+ actionem tantum in corporibus quod B 28 cum] om. JZ | hoc] homine Y
| est] om. Y: esset B | quoniam quando] hic quoniam non Z 29 fiet] fiat BW
32 cum] dum BX 33 perscrutatio] -scriptio B

nuta, quapropter revertebatur perscrutari hic de eo. Deinde dixit *Perscrutabimur de mundo utrum sit unum aut multa*, idest et cum perscrutati fuerimus hic de mundo utrum fuerit finitus aut infinitus in magnitudine, perscrutabimur de eo an sit unus aut plures.

Deinde dixit *Quoniam si sit, aut contrario* etc., idest quod diversitas cadens in istis questionibus provenit ad magnam diversitatem: est enim aut in principiis mundi, aut in eius toto; et diversitas in principiis mundi, idest in elementis, aut universaliter in totalitate eius, scilicet utrum sit unus aut plures aut finitus aut infinitus, est causa diversitatis hominum in comprehensione veritatis que est primum principium, et in comprehensione veritatis in omnibus rebus. Et hoc quod dixit est manifestum per se, quoniam qui dixit mundum esse infinitum in quantitate, non videt ipsum habere principium neque eternum neque non eternum, et qui dixit quod mundi sunt plures, contingit ei credere multa principia. Similiter etiam non est parva differentia inter credentes ipsum esse novum et antiquum; dicentes enim ipsum esse novum non possunt ponere generans nisi corpus: generans autem est alterans, alterans autem est corpus; et sic contingit querere de isto corpore utrum sit generatum aut eternum: si generatum, ergo a corpore generante, et sic in infinitum, si eternum est questio quare generavit ipsum in hac hora et non in alia, quapropter cogetur dicere ipsum motum esse motu eterno, quod est impossibile nisi in corpore quod circulariter movetur ita quod cum fuerit propinquum isti mundo, erit causa generationis, et cum sit remotum in alia hora erit causa corruptionis; contingit ergo ex hoc quod mundus sit pars mundi existentis extrinsecus continentis ipsum eternum; et omne hoc est impossibile.

Deinde dixit *Hoc igitur est principium omnium diversitatum*, idest quod diversitas cadens inter homines naturaliter in principiis mundi et in narratione sue nature est causa diversitatis in veritate in prete-

35 Perscrutabimur] + hic VW: + h' XY | multa] plura B: plures J | et] om. JZ
7 perscrutati] -magnitudine] om. homoiarch. X 36 hic] om. B/Y | fuerit] -infinitus]
finitum fuerit aut infinitum B 41 aut universaliter] om. B 43 hominum] huius
WYZ | in] om. B: ex Z 43-4 que] -veritatis] om. homoiotel. B 45 esse] om. BX
46 ipsum] ipse BX 48 etiam] autem Z 50 novum] + et B 51 et] om. B | sic]
sicut X: si B 53 in] om. B | si] sed Z | est] om. Z 55 ipsum] om. XY | motu]
+ contrario JYZ, 58 ergo] igitur W | quod] ut BX 59 continentis] -tibus Z

rito tempore et in futuro et in preterito. Et bene potest sciri hoc non
 65 tantum de philosophia sed ex legibus: leges enim non ponuntur nisi
 secundum estimationem ponentis legem in principiis mundi, aut
 secundum illud quod videt esse melius hominibus in fide; sed tamen
 debet ponere fidem propalatam vulgo in principiis similem fidei
 24ra 70 eius, si videt quod illud, quod videt illud propalandum est homini-
 bus, est aliud a vero: si autem videt quod non est pro|palandum vulgo
 nisi veritas, tunc illud quod ponet in lege est fides eius. Et propter
 hoc dixit quod ille qui persaltat veritatem parum, erit remotio eius
 millesies, idest quod qui persaltat veritatem parum in principiis, post
 75 removebitur a veritate magna remotione, sicut dixit post Quod mini-
 mus error cadens in principio vie itineris inducit errantem post in
 errorem maiorem; et sicut etiam dicit quod minimus motus accidens
 malo, similiter minimus error cadens in principiis est causa maioris
 erroris in eis que sunt post principia.

Deinde dedit exemplum dicendo *Sicut dicentes corpus esse mini-*
 80 *um* etc., idest sicut dicentes quod corpora componuntur ex parti-
 bus indivisibilibus, quoniam ponendo partem minimam esse movet
 magnam disputationem et excutit maximam diversitatem in red-
 dendo causas dispositionum entium; et potest intelligi sic, quod hoc
 movet magnam disputationem: dicere enim partem indivisibilem
 85 valde est sufficiens et difficile destruitur: sunt enim plures rationes ex
 quibus estimatur esse, et alie ex quibus non esse. Hec igitur questio,
 quamvis sit in radice in qua diversitas est causa diversitatis in pluri-
 bus rebus, est in se tamen disputabilis naturaliter, quapropter duobus
 modis est causa diversitatis, scilicet propter suam naturam et quia est
 90 principium; et propter hoc induxit exemplum ex eo; et cum pars
 minima faciat tam magnam diversitatem, quid ergo estimas de diver-

64 et in preterito] om. JZ 67 videt] -detur Z 67-8 tamen debet] inv. JW
 68 propalatam] preparatam Y: palam B 69 videt¹] om. JZ: -detur B | illud²] om.
 JZ: + quod XY | propalandum] -bendum Y: palam B 70 propalandum] palam B
 72 erit] ditogr. B: etiam cum X 73 qui] om. WYZ | persaltat] saltat Z
 75 itineris] + ille minus WZ | errantem] + quod Z 76-7 et—malo] om. J
 76 sicut] sic Z | etiam] et Y: in X | etiam dicit] inv. Z 77 cadens] -dit B | maioris]
 magni X: magni aeris B 79 dedit] dixit WY 82 magnam disputationem] inv. Z
 82-4 et—disputationem] om. homoiotel. Y 82 maximam] magnam BZ | reddendo]
 -ducendo Z 83 hoc] om. Z 84 movet] -vit X: continet Z 85 sunt] post plures
 B 86 alie] om. Y: alia B | quibus²] + estimatur B 90 et²] quod Z 91 esti-
 mas] -mat Z: est in eis J

sitate esse magnitudinis infinite? Deinde dixit *Manifestum est ergo*
quod minimus error in principie rei est magnus in ultimo, et non
 induxit hoc nisi ut omnino esset considerandum de principiis et
 24rb habere magnam sollicitudinem circa ea; | et ideo sermo de principiis 95
 est sermo de omnibus scilicet in potentia.

Deinde dixit *Infinitum autem est valde magnum* etc., idest quod
 ille qui ponit corpus esse minimum, non solum ponit diversum ab eo
 qui ponit infinitum, immo oppositum: potentia enim infiniti
 maxima omnium potentiarum corporis cum sit maioris quantitatis 100
 omnium corporum, potentie autem corporum sequuntur magnitu-
 dines eorum. Deinde dixit *Est enim principium rerum* etc., idest si
 enim est, necesse est ut sit principium rerum; et si ita sit, non est
 impossibile neque extra rationem ut in ipsum cadat diversitas, quo-
 niam perscrutatio dignior est ut sit in rebus huiusmodi, et ut diversi- 105
 tas hominum in eo non sit mirabilis sed naturalis.

34. 'Et cum quidam Antiquorum dixerunt corpus infinitum esse possi- [271b17]
 bile, volumus modo perscrutari de sermone suo et dicere in eo perfecte.
 Sed primo revertamur ad illud de quo loquebamur, quousque sit com-
 pletum antequam incipiamus contradicere eis; deinde incipiemus contra
 24va sermonem illorum et complebimus con|tra ipsum'. Dicamus ergo quod 5 271b17
 omne corpus aut est simplex aut compositum, corpus ergo infinitum aut
 est simplex aut compositum. Et etiam si corpora simplicia sunt finita, 271b20
 ergo compositum ex eis, et hoc manifestum est; corpus ergo compositum
 ex partibus finitis multitudine et magnitudine est etiam finitum multi-
 tudine et magnitudine, quoniam debet esse in multitudine et magnitu- 10
 dine, secundum multitudinem corporum ex quibus componitur et
 magnitudinem eorum. 271b23

92 infinite] finite Z | ergo] igitur BX 93 principie] -piis JW 94 induxit] -ducit
 WYZ 96 est] et Z 97 est valde] om. B 98 esse minimum] om. BX 98-
 9 non—infinitem] om. Y: infinitum maius ponit quam ille qui ponit corpus (corpus X:
 -pora B) esse minimum BX 103 est¹] om. BJX | sit²] sint Z 104 diversitas] + et
 B 106 naturalis] -raliter B

34. 1-5 Et—ipsum] paraphrasis textus Aristotelis translationem Arabicam secuta est
 2 modo] om. Z: ergo Y | suo] om. B 3 loquebamur] -batur B: -bor X 5 illo-
 rum] eo- W | complebimus] -vimus B 6-7 corpus—compositum] om. homoiotel.
 BY 6 ergo] autem Z 7 aut] + est Z 8 compositum¹] oppo- B | ergo] enim J:
 est Z: + ex eis X 9 finitis] in- WXY | finitum] in- WZ 10 debet esse] erit BJ
 11 multitudinem] similiter W

Cum dixit causam formandi perscrutationem de infinito, et cum quidam antiquorum credebant ipsum esse, immo magnificabant ipsum et faciebant ipsum esse principium sicut narravit de eis in Phisicis, dixit *Et cum quidam Antiquorum* etc., idest et cum de causis cogentibus nos ad perscrutandum de infinito est quod quidam Antiquorum dicunt ipsum esse, quapropter oportet nos perscrutari de sermone suo, idest de modo secundum quem dicunt infinitum esse.

Antiqui enim dicentes ipsum esse differunt inter se: hii quidem substantiam consistentem dicunt ipsum esse, hii autem corpus; et quia perscrutatio de sermone Antiquorum in eo est alia a perscrutatione de infinito in se, et est utrum corpus infinitum est impossibile aut non, dixit *Sed primo revertamur* etc., idest sed antequam perscrutemur de sermonibus antiquis et de rationibus eorum in hoc, revertamur ad nostrum, quod est querere utrum corpus infinitum sit possibile aut non, deinde perscrutabimur de hoc quod dicunt Antiqui in hoc. Et rectum est secundum sermonem Antiquorum post terminari: contradictio enim contra Antiquos in hoc erit complementum sermonis sed non necessario; quapropter premittendum est necessarium, quamvis in hoc libro non videmus ipsum perscrutari de sermonibus antiquorum in hoc, sed in tertio Phisicorum, et determinatio metaphysice; et in illo loco Phisice est hoc ei principium, et maxime ponentibus ipsum esse substantiam per se.

Deinde dixit *Dicamus modo quod omne corpus* etc., id est dicamus modo in ista questione sermonem continuum, et non curemus modo de contradictione contra Antiquos; et hec propositio a qua incepit in consideratione est manifesta per se: visum est enim quod omnia corpora que sunt inter nos aut sunt composita ab uno corpore aut a pluribus, aut sunt unum scilicet non compositum ex corpore; quoniam quid hii duo modi existunt in hoc mundo manifestum est per se, divisio autem hec est manifesta per intellectum; et non potest aliquis dicere quod nullum corpus est simplex: plura enim corpora dissol-

13 cum²] *om. BX* 14 ipsum esse] *inv. B* 16 Et¹] + etiam WYZ | de] *om. WXY*
 17 quod] et Z 19 dicunt] -citur Z | infinitum esse] *inv. Z* 22 de] + secundo B
 24 non] *om. BXY* | perscrutemur] -tamur Z 28 secundum] *om. WXY*: post Z
 29 enim] autem Z 30 premittendum] pretermittit- BZ 32 determinatio] decimo
 B: undecimo J 33 metaphysice] methaforice Z: methace W: methaphysice Bf:
 metha Y: fische X: mathematice v 35 dixit] *om. BWXY* 36 in ista] mixta WYZ
 39 pluribus] + corporibus JZ 41 quid] -dam BYZ: -dem X 42 aliquis] quis W

vuntur in alia, sed non procedit hec dissolutio in infinitum, quapropter necesse est ut sint corpora simplicia, et etiam iam declaravit prius corpora simplicia esse propter motus simplices, et quod sunt quinque: hec igitur propositio aut est nota per se aut iam declarata. Deinde dixit *Corpus ergo infinitum aut est simplex aut compositum*, et hoc etiam est manifestum per se, quoniam si omne corpus est aut simplex aut compositum, et posuit aliquis corpus simplex esse, necessario erit aut simplex aut compositum.

Deinde dixit *Si corpora simplicia* etc., idest et manifestum est etc.: si omnia corpora simplicia sunt finita in magnitudine et numero, quod necessarium est quod sint composita ex eis sint etiam finita: qui ergo declaraverit nobis quod omnia corpora simplicia sunt finita in magnitudine et numero, declaravit nobis quod omnia corpora sunt finita. Deinde inducit nos ad modum ex quo certificatur hec propositio dicens quod compositum a finito est finitum, et dixit *Corpus enim compositum ex corporibus finitis* etc., et hoc etiam est manifestum per se: compositum enim non intelligitur esse infinitum nisi aut quia unum simplicium ex quibus componitur aut plura uno est infinitum magnitudine, aut quia est compositum ex simplicibus infinitis numero, quamvis sint finita magnitudine. Et hoc intendebat cum dixit *Quoniam erit in multitudine et magnitudine* etc., idest quod non fuit necessarium ut compositum sit infinitum propter simplicia ex quibus componitur cum fuerint infinita, aut magnitudine aut numero aut utroque, nisi quia multitudo et magnitudo compositi sequuntur multitudinem et magnitudinem corporum simplicium; et hec propositio manifesta est in composito ex elementis in actu ut

44 hec] ista Z: huius X 45 est] *om. BJ* | iam] *om. BX* | declaravit] -vimus BX
 46 prius] + quod B 48-50 et—compositum] *om. homoiotel. B* 49 etiam est] *inv. Z* | est manifestum] *inv. XY* | est aut] *inv. JZ* 50-1 et—compositum] *om. homoiotel. X* 50 posuit] -suerit Y | simplex²] finitum /W₂Z: infinitum J₂ | necessario] *om. W* 52 Si corpora] *om. YZ* | simplicia] celestia B | est] *om. W*: esse JZ 54-5 quod—ergo] *om. WYZ* 54 necessarium est] *inv. X* | sint] *om. J* | etiam] *om. J* 55 declaraverit] -ravit X: -rat WY | simplicia] *om. WY* 56-7 in—finita] *om. homoiotel. WYZ* 56 declaravit] -rat X 57 inducit] -xit JZ 59 etiam] *om. BJZ* 60 se] + est Z 61 aut quia] aut quod W: *inv. BJ* 62 aut] *om. X* 62-3 aut—magnitudine] *om. homoiotel. Y*: aut magnitudine W: aut omnia multitudine Z 63-4 Et—magnitudine] *om. homoiotel. X* 64 in] *om. B* | multitudine... magnitudine] *inv. W* | et magnitudine] *om. Y* 65 compositum sit] *inv. W* | infinitum] + nisi X 67 compositi] -tione Z 68 sequuntur] *om. X*: -quitur B 69 ut] scilicet B

70 compositio dictionis ex literis. Et similiter videtur esse in composito secundum mixtionem: magnitudo enim admixti non est nisi propter magnitudinem rerum mixtarum; si ergo mixtum fuerit infinitum, ergo aut unum ex quibus componitur aut est infinitum magnitudine aut plura uno, aut omnia finita in magnitudine sed infinita numero.

25rb26 35. Oportet nos ergo querere utrum sit possibile quod aliquod corpus 271b23
simplex sit infinitum magnitudine, aut sit impossibile, et ponere perscrutationem nostram primo de primo corporum simplicium, deinde de aliis. 271b25
Et dicamus quod necessarium est ut totum corpus rotundum sit finitum
5 per hanc demonstrationem quoniam si corpus rotundum sit infinitum, 271b30
ergo linee exeuntes a medio erunt infinite etiam. Ergo et diversitas linearum infinitarum infinita est, et est intelligere per diversitatem distantiam linearum abinvicem: ergo non inveniretur magnitudo ex extrinseco
25va inter lineas infinitas: hec ergo distantia non habet finem necessario, corpus enim habens finem est finitum. Et etiam si distantia linearum sit
10 distantia qua alia maior non possit reperiri, ut diximus quod numerus 272a1
infinitus est ille qui caret termino in multitudine, similiter ergo infinita distantia est carens termino in distantia. Et etiam si impossibile est ut corpus infinitum abscindatur pertransitum et corpus infinitum fuerit
15 ens, necessario erit diversitas et distantia infinita; et cum ita sit, manifestum est quod impossibile est quod sit motus circularis. Visus autem testatur contrarium: videmus enim celum moveri motu circulari; et iam declaravimus hoc ratione cum diximus quod motus circularis est quorundam corporum simplicium. 272a7

20 Cum declaravit quod si corpus infinitum est, aut igitur est compositum aut simplex, incepit prius perscrutari hoc in simplicibus, et primo de nobiliori eorum quod corpus est quintum; et dixit quod Totum corpus rotundum est finitum necessario etc., idest quod corpus quod circulariter movetur, cuius esse est declaratum, necesse est ut sit

70 esse] post composito Z 73 est] om. B

35. 3 corporum] om. Z: -poris X 4 ut] om. W: quod Z 7 per] om. BWXY
8 abinvicem] adin- WYZ | inveniretur] -nitur BJ | ex] om. WYZ | extrinseco] -seca
XYZ 9 distantia] diversitas BXY 11 diximus] -citur BJ 12 termino] om. Y:
fine W₂Z | infinita] -ti BX 16 quod sit] om. XY | testatur] attes- WY 20 igitur]
ergo Z 22 corpus est] inv. BJX 23 Totum corpus] inv. Z

finitum magnitudine. Deinde dixit *Per hanc demonstrationem* etc., et 25
hoc manifestum est, quoniam si ponatur rotundum infinitum, contingeret ut linee exeuntes a centro sint infinite cum infinitum
25vb | careat circumferentia et linee exeuntes a centro non terminantur nisi per circumferentiam.

Deinde dixit *Diversitas autem linearum* etc., idest quod si linee 30
exeuntes a centro sunt infinite, necessarium est ut distantie que sunt inter illas sint infinite; et hoc necessarium est quoniam quando a centro exierunt due linee, necesse est ut quanto magis exierunt due linee, tanto magis magnificetur distantia inter eorum extrema. Si autem iste due linee sint infinite exeundo, necesse est ut distantia 35
inter ea sit infinita; cum enim distantia terminatur, aut ponatur distantia finita inter extrema istarum duarum linearum, necesse est ut due linee terminentur. Deinde explanavit diversitatem, et dixit *Et intelligere est per diversitatem* etc., et cum dixit quod distantia que est inter lineas infinitas necesse est ut sit infinita, dixit *Non invenitur ergo* 40
magnitudo ex extrinseco inter lineas infinitas etc., idest quod si distantia inter lineas infinitas est infinita, contingeret ut non inveniat magnitudo finita ex extrinseco corporis rotundi inter lineas infinitas secundum quod sunt infinite, quoniam si inter eas esset magnitudo finita, oporteret ut quod est inter eas sit finitum; et si quod est inter 45
eas esset finitum, essent linee finite.

Deinde reversus fuit ad declarandum quod ista distantia que est inter lineas infinitas est infinita, et dixit *Erit ergo hec distantia* etc., idest quod necessarium est quod hec distantia sit infinita; quapropter et magnitudo que est illic sit infinita: magnitudo enim habens finem 50
est finita idest terminata; et innuit per hoc ad hoc quod dicitur de diffinitione esse infiniti, scilicet quod est maximum omnium quantitatum, quasi igitur dicit quod non est necesse ut ista distantia sit infi-

27 contingeret] -get XY | sint] sunt Y 27-8 sint—centro] om. homoietel. X
28-9 et—circumferentiam] om. homoietel. B 31 sunt] sint WX | necessarium est]
necessario Y 31-2 necessarium—infinite] om. homoietel. BX 33 exierunt] -rint
WXY 34 eorum] ea- B/X 35 sint] sunt Z 37 extrema] post necesse Z |
duarum linearum] inv. JY 38-9 et—diversitatem] om. homoietel. X 38 Et] om.
YZ 39 intelligere est] inv. J | per] om. BWY 41-2 etc.—infinitas] om. homoietel.
BX 42 est] sit W: esse B 43 ex] et B 44 esset] est W 46 esset] om. Z: sit
Y 49 sit infinita] sit finita W: finita sit YZ 50 sit] est JZ 51 idest terminata]
om. B | innuit] intue B: intendit WZ | ad hoc] om. JZ 52 esse] enim X: + enim
WZ

26ra

nita | nisi quia ista distantia sit maior omni distantia posita, et quod
 55 ita est necessario est infinitum. Quapropter dixit post *Et etiam si distantia linearum est distantia* etc., idest manifestum est quod, si distantia istarum linearum infinitarum est talis, quod nulla alia distantia inveniatur maior, quod est infinita; et si est infinita, quod nulla alia distantia inveniatur maior, sicut numerus infinitus est in quo
 60 nullus finis invenitur in multitudine, et e converso. Et non voluit ostendere conversum nisi ut ostenderet nobis diffinitionem converti cum diffinito, idest quoniam sicut numerus est infinitus qui caret fine et e converso, ita etiam distantia est infinita illa que caret fine et e converso. Et non induxit hoc exemplum nisi ad demonstrandum
 65 conversionem esse in diffinitione distantie infinite sicut in numero infinito; et ita format suum sillogismum: distantia que est inter lineas infinitas est tanta quod nulla alia invenitur maior, et quod est huiusmodi est infinitum, ergo distantia que est inter lineas infinitas est infinita.

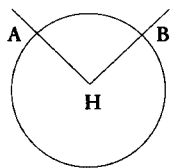
70 Et cum declaravit quod necessarium est quod ultima distantia que est inter istas lineas est infinita, et quod propter hoc continget ut magnitudines que sunt inter eas sunt infinite, coniungit ad has aliam propositionem ex quibus contingit impossibile, dicendo *Etiam si impossibile est quod corpus infinitum abscindatur transitu* etc., idest si
 75 manifestum est quod impossibile est quod corpus infinitum abscindatur idest pertranseat complete, et posuerimus corpus rotundum infinitum esse, ex cuius positione contingit ut diversitas inter lineas exeuntes a centro sint infinite, manifestum est ut sit impossibile quod sit motus circularis; contingeret enim, quando corpus rotundum
 80 moveretur ab aliquo puncto | quousque reverteretur ad idem, quod linee pertransirent distantias infinitas, quoniam unaqueque

53-4 infinita—sit] *om. homoiotel. B* 54 sit] *om. X: est J* 55 dixit post] *inu. Z*
 56 est] *om. YZ* 57 est talis] *inu. Z* 58 quod¹] quia JZ 58-9 quod¹—maior]
om. homoiotel. B 58 et—infinita] *om. homoiotel. X* 60 voluit] + nobis BX
 61 conversum nisi] *inu. WYZ* | ut] *dittogr. Y: et ut W* 63-4 ita—e converso] *om. homoiotel. B*
 63 etiam] et X | distantia est] *inu. Y* | est infinita] *inu. X* 67 invenitur] -niatur WY | quod est] *inu. Z* 68 inter] + istas BX | infinitas] *om. BXY*
 70-1 cum—et] *om. homoiotel. X* 71 istas] *om. WYZ* | quod] *om. YZ* 74 impossibile] poss- WY | transitu] per- JZ | si] *om. B* 76 posuerimus] -suimus JX
 77 positione] pro- Z: com- B: ratione W 79 quando] quod Z 80 moveretur]-vetur BX | reverteretur] -tetur W: -tantur X

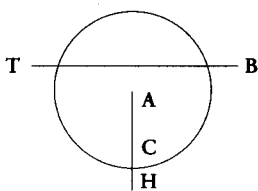
earum revertetur ad suum locum, et etiam contingeret ut permutarentur, scilicet ut unaqueque earum moveatur quousque veniat ad locum sui comparis. Et quia distantia inter eas est infinita, continget
 85 necessario ut pertranseat magnitudinem infinitam in tempore finito, sicut demonstratur in sexto Phisicorum; cum ergo corpus rotundum infinitum fuerit positum, impossibile est ut moveatur motu circulari completo.

Deinde dixit *Sed visus testatur contrarium, videmus enim quod celum movetur motu circulari*, scilicet completo; et quia celum non est
 90 nisi per rationem, et fuit etiam declaratum per rationem esse huiusmodi motum, dixit *Et iam declaravimus hac ratione superius cum diximus* etc., idest et iam declaravimus corpus esse quod naturaliter movetur motu circulari. Inducamus ergo huiusmodi rationem secundum doctrinam aspectibilem, et sit corpus rotundum infinitum cuius
 95 centrum est H et cuius concavum circulus AB; et extrahemus lineam HB in infinitum, et HA; distantia ergo maxima est infinita inter eas. Cum ergo linea AH movebitur donec superponatur super lineam HB, necesse est ut pertranseat spatium infinitum in tempore finito,
 100 quanto magis cum movebitur donec revertatur ad suum locum, scilicet quot spatia infinita debet pertransire in tempore finito: pertransit enim spatia infinita in numero; et quodlibet illorum est infinitum in magnitudine in numero, quoniam linee exeuntes a centro sunt infinite. Sit ergo inter quaslibet duas lineas aliqua distantia: si ergo linee
 105 sint infinite in numero, continget ut hec | spatia sint infinita in numero, et quia omnes due linee istarum linearum sunt infinite, continget ut distantia que est inter ea sit infinita quantitate, quod est valde impossibile et inopinabile.

82 contingeret] -get XY | permutarentur] -tentur BX: -taretur Y 83 ut] *om. BX:*
 quod W | veniat] per- Z 84 comparis] operis BX 86 rotundum] *om. WYZ*
 87 positum] *om. Z* 89 Sed] si Y: sicut Z 91 et—rationem] *om. homoiotel. X* |
 etiam] *om. JYZ*: et W 91-2 rationem²—motum] huiusmodi motum esse rationem et
 Z 92-3 hac—declaravimus] *om. homoiotel. XY* 92 hac] hoc JW 93 idest] *om. WZ*
 94 circulari] -lariter Z 95 et] ut B 96 concavum] + est W 97 in]
om. BY: etiam X | est infinita] post eas BX 100 cum movebitur] commove- B
 101 pertransit] -eat W 102-3 et—numero] *om. homoiotel. Y* 102 illorum] eo- W
 104 Sit] et W₂Z | ergo¹] *om. BZ* | quaslibet duas] *inu. X*: queslibet B 105-6 con-
 tinget—numero] *om. homoiotel. B* 106 quia] quoniam YZ | due] *om. Y*: differente
 Z | linee] *om. Z* 107 ut] + omnis JW₂Z | ea] eas Z

26va18 36. Et etiam si ex tempore finito accipiat^{ur} tempus finitum, remanet 272a7
tempus finitum, et habet principium; et cum tempus rei habet princi-
pium ergo et motus habet etiam principium, et propter hoc magnitudo
habet etiam principium, et etiam in quo est res; et secundum hoc erit in 272a10
5 omnibus aliis etiam. Sit ergo linea infinita ACH, sed extremum H solum
sit infinitum, et sit alia linea TB infinita in duobus extremis, et sint due
linee in circulo quasi corde, sicut in ista figura. Dicamus ergo quod linea
ACH abscindens circulum ex C abscindit lineam BT donec moveatur 272a15
motu circulari: tempus autem abscisionis ACH iam fuit finitum. Motus
10 enim celi et omnium que sunt in eo est motus circularis finitus, qua-
27ra propter et tempus acceptum ex eo in quo est motus circularis abscinden-
tis circulum, et lineam infinitam in utrisque extremis est finitum; et
cum ita est, est ergo principium abscisionis linee ACH per lineam TB,
quod est impossibile. Manifestum est igitur quod corpus infinitum
15 impossibile est ut moveatur motu circulari; et cum ita est, manifestum
est quod impossibile est ut mundus sit infinitus. 272a20

Hec est alia demonstratio preter predictam, et ipse proponit huic
demonstrationi propositiones, quarum una est quod Si accipiat^{ur} ex
tempore finito tempus finitum, remanet tempus finitum et habet princi-

36. 1 tempus finitum] om. W 3 hoc] + etiam Z 4 habet etiam] inv. WXY |
quo] qua B 5 omnibus aliis] inv. BJ | infinita] + linea W | extremum] -traneum B
6 sint] sunt WZ 7 sicut] + est JZ | in²] om. BXY | ergo—linea] om. BXY: + ab Z
8 abscindit] -dat W: -det J 9 finitum] -tus B 10 finitus] in- B 11 circularis]
om. XYZ 17 ipse] om. B 19 tempus²] om. XY

pium, idest quod hoc tempus remanens habet principium et finem; 20
hec enim est dispositio cuiuslibet finiti; et hoc intendebat cum dixit
Et etiam si ex tempore finito accipiat^{ur} etc. Deinde posuit aliam pro-
positionem et dixit Et si tempus rei habet principium etc., idest mani-
27rb festum est ex Phisicis quod | si tempus in quo est motus sit finitum,
habens principium et finem, et motus qui est in eo erit finitus, et 25
habebit principium et finem, similiter etiam res mota debet esse
finita, ut declaratum est in Phisicis. Et hoc intendebat cum dixit Et
magnitudo propter hoc habet principium, et etiam locus et spatium, et
hoc intendebat cum dixit Et etiam in quo est res, scilicet idest simili-
ter contingit ut spatium in quo est motus finitus sit finitum, et 30
habens principium et finem; et propter hoc explanavimus magnitu-
dinem idest rem motam. Deinde dixit Et secundum hoc est in omni-
bus aliis, idest quod iste propositiones sunt in omnibus mobilibus,
scilicet quod si moveantur in tempore finito, sunt finita in magnitu-
dine finita et in motu. 35

Et cum posuit maiores propositiones istius sillogismi, dedit propo-
sitiones quibus coniunctis concludatur impossibile, et utebatur in
hoc exemplo scilicet argumento exemplari loco sermonis universalis
ut diceret brevius, quasi igitur diceret Et cum hec propositiones sint
manifeste cum posuerimus corpus rotundum esse infinitum, possi- 40
bile est ut in circulo cadente in eius concavo ponamus cordam et
extrahamus extrema eius in infinitum, et imaginemur hanc cordam
esse extra centrum: dividet ergo circulum in duo equalia. Cum ergo
imaginati fuerimus lineam exeuntem a centro in infinitum in partem
circuli in qua non est linea infinita mota ad partem corde scilicet per 45
motum circuli, illa autem linea sit quiescens aut mota ad contrarium
illius partis, necessario pertransibit lineam infinitam in utriusque
extremitatibus in tempore finito. Tempus enim revolutionis finitum

20 remanens] ante hoc B | habet] -bens B 22 etiam] om. Z 23 et¹] + etiam B |
Et²] quod YZ 26 etiam] om. B | res mota] dittogr. B 27-9 Et²—etiam] om. BY
28 magnitudo] post hoc Z | spatium] + similiter debet esse finitum W₂Z 29 Et
etiam] om. WX 33 mobilibus] motibus Z 34 quod] + et Z 35 motu] + finita
in spatio W₂Z 37 concludatur] -ditur BXYZ 38 hoc exemplo] inv. Z | argu-
mento] a ratione XZ | loco] om. B 39 diceret¹] deberet YZ | igitur] om. WYZ |
diceret²] -cat B 43 esse] om. BX | extra] om. Y: per W | ergo¹] igitur BX
45 infinita mota] -am -am B 48 enim] + omnium W₂Z

est, et tempus in quo pertransivit linea infinita (in altera duarum
 27va 50 extremitatum suarum partem circuli, cui parti | non occurrit linea
 infinita in duobus extremis) est finitum necessario; ergo illud quod
 remanet est finitum necessario, et est tempus in quo pertransivit linea
 finita in altera extremitatum lineam infinitam in duabus extremitati-
 bus, ergo linea pertransiens in illo tempore est finita; omne autem
 55 finitum habet principium et finem, linea ergo posita infinita est
 finita; sed posita erat infinita, deductum ergo est ad impossibile, et
 hoc impossibile accidit ex predicto falso posito, ergo falsum est
 ponere corpus rotundum esse infinitum.

Sed Aristoteles induxit demonstrationem in exemplo et dixit *Sit*
 60 *ergo linea ACH* etc., idest verbi gratia si corpus rotundum sit infini-
 tum, possibile est ponere in suo concavo circulum in quo sit linea
 infinita exiens a centro: sit ergo centrum huiusmodi circuli A, et sit
 linea exiens ab A ad C ad H, et sit infinita in parte H. Deinde dixit
Et sit alia linea TB infinita in duabus extremis, idest et ponamus aliam
 65 lineam infinitam in duabus extremis extra centrum et in parte oppo-
 sita parti in qua est linea infinita exiens a centro: sit ergo linea TB.
 Deinde dixit *Dicamus ergo quod linea ACH* etc., idest dicamus ergo
 quod linea exiens a centro in infinitum scilicet ACH, cum movebitur
 quousque compleat revolutionem, necessarium est ut pertranseat
 70 lineam infinitam in duabus extremis scilicet T B, cum extremum eius
 fuerit quiescens scilicet centrum; et fuerimus imaginati ipsam motam
 super circumferentiam circuli, et illam lineam fuerimus imaginati
 quiescentem scilicet infinitam in duabus extremis. Deinde dixit *Et*
iam fuit tempus lineae ACH infinitum, idest et tempus in quo movet
 75 linea ACH quousque perficiat suam revolutionem, necessario est
 finitum. Deinde dedit causam in esse hoc secundum tempus finitum
 dicendo *Tempus enim motus celi*, idest hoc tempus, scilicet tempus in
 quo revolvitur | linea ACH que est infinita in duabus extremis non
 27vb contingit ut sit finitum nisi quia posuimus ipsam motam circulariter,

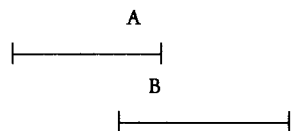
49 pertransivit] -sibit I: -sit B 51 duobus] dua- BX 56 erat] erit Y: erant Z |
 deductum] et educi W 57 falsum] si non B: finem non X 58 esse infinitum] inv.
 BX 59 induxit] -cit BX 63 ad¹] in W: per Z 64-5 idest—extremis] om.
 homoiotel. JX 64 et²] om. B 67 ergo¹] om. BJ 71 fuerit] sit Z 71-
 2 ipsam—imaginati] om. homoiotel. X 72 super] circa Z 73 scilicet] om. Z |
 duabus] duo- BJX 74 movet] -vetur WY 76 secundum] om. BJXY 77 idest]
 + et BX 78 duabus] duo- BXZ 79 circulariter] -culi Z

lineam scilicet per motum celi, sed quia celum et omne corpus 80
 rotundum contingit ut tempus sue revolutionis perfecte sit finitum,
 similiter contingit in omnibus mobilibus in ipso, ut ista linea quam
 posuimus mobilem in eo.

Deinde dixit *Quapropter tempus acceptum ex eo* etc., idest quia
 tempus revolutionis est finitum, et tempus in quo linea infinita in 85
 altera duarum extremitatum pertransit lineam infinitam in duabus
 extremis est pars eius, necesse est ut hoc tempus sit finitum: pars
 enim finiti est finita necessario. Et hec propositio secundum quod
 apparet est alia a propositione quam primo posuit: illa enim propo-
 sitio fuit quod cum a tempore finito abscinditur tempus finitum 90
 remanet finitum, hec autem est quod pars finiti est finita; et est pro-
 pinqua illi, et ambe sunt vere et habent eandem potentiam. Deinde
 dixit *Et cum ita sit, principium igitur pertransitus lineae ACH per*
lineam BT etc., idest et si hoc tempus, in quo pertransivit linea ACH
 per lineam TB, sit finitum, ergo utraque linea est finita. Et hoc 95
 intendebat cum dixit *Invenitur ergo principium pertransitus lineae*
ACH per lineam BT, quoniam cum tempus fuerit finitum, necesse
 est ut pertransiens et pertransitum sint finita, ergo necesse est ut
 inveniatur principium pertransitus unius earum ab altera; infinitum
 enim non habet principium, scilicet quoniam si posuimus ipsas esse 100
 infinitas, non inveniretur punctus qui sit principium occursus unius
 earum alteri. Si autem posuerimus eas finitas, necesse est ut iste
 28ra punctus inveniatur, et est punctus qui est in extremo lineae; | lineae
 enim que sunt huiusmodi non occurrunt sibi primo nisi super
 puncta extremorum; et visum est, ex quo impossibile est invenire 105
 hunc punctum in duabus lineis infinitis, quod est impossibile per-
 transire unam illarum per alteram neque in tempore finito neque in
 tempore infinito; et hec est alia demonstratio a predicta, et Aristo-
 teles utetur ea post.

80 quia] om. BWXY 82 contingit] -venit YZ | in ipso] om. BX 86 duabus] duo-
 BXYZ 89 primo posuit] inv. Z: proposuit BY 93 sit] + invenitur BX | igitur]
 sibi Z: ergo B 94 tempus] -pore Z | linea] + infinita B 96 ergo] igitur JX |
 principium pertransitus] inv. B 97 quoniam] + ut B 99 ab] ad Z 100 ipsas
 esse] inv. WY 102 earum] eo- Z | eas] ipsas BJX 103 lineae] haplogr. BX
 104 sibi] nisi BX 105 impossibile est] inv. BX 106 est impossibile] inv. JW |
 pertransire] -sit B

37. Et etiam corpus infinitum impossibile est moveri, et hoc manifestum
est ex hoc quod dicemus. Sint ergo due linee quarum altera sit A et altera
B, et sint finite; et eat linea A finita ad lineam B finitam, sicut vides in
figura; et eat linea B finita ad lineam A finitam sicut vides. Quoniam,
5 quando fuerit huiusmodi, erit separatio utriusque earum a sua compari 272a25
insimul, quoniam sicut alter duorum motuum occurrit alii, sic alter
primo. Si ergo due linee moventur insimul una contra alteram, separabi-
28rb tur una earum ab alte|ra in illa parte separatione veloci; et si altera
earum moveatur et altera non, et mobilis eat ad quiescentem, erit sepa-
ratio earum tarda, quamvis linea mobilis iens sit unius dispositionis in
10 velocitate. 272a28

Apparet ex hoc sermone quod est universalior quam quod inten-
debat declarare, et est quod corpus rotundum impossibile est ut sit
infinitum quoniam motus eius esset infinitus in tempore infinito, et
15 motus corporis celestis esset finitus. Et ideo videtur nobis quod ipse
intendebat inducere demonstrationem generalem, scilicet quod omne
infinitum non potest moveri omnino: Sint ergo due linee etc., idest et
sint ergo due linee mote per duas dimensiones equidistantes in dua-
bus partibus diversis. Deinde dixit Et eat linea A finita ad lineam B
20 finitam sicut vides, idest et moveatur linea A finita ad partem B
quousque equidistet ei: similiter imaginemur etiam lineam B finitam
moveri ad partem oppositam ad quam movetur linea A. Deinde dixit
Quoniam cum fuerint huiusmodi etc., idest quod utraque illarum exi-
bit ad equidistantiam sue comparis in eodem instanti. Deinde dedit
25 causam in hoc et dixit Quoniam si occurrerit alteri etc., et separatio

37. 2 dicemus] -ximus Z | Sint] sunt XZ | altera²] + sit BZ 3 et¹—A] om. Z |
sint] sunt W 3-4 in—vides] om. homoiotel. X 4 figura] -ram Y | eat] erat B
7 due linee] inv. B 9 eat] erat XY 10 linea] in ea B | mobilis iens] inv. Z
13 impossibile] poss- BXY 14 esset] om. BX | in] ex WY 15 esset] est XY
17 Sint ergo] inv. BX 20 sicut] om. Z | A] om. XY 21 etiam lineam] inv. X:
lineam et B 23 quod] de B 24 comparis] operis B | instanti] om. WYZ
25 si] sic Y: sicut X | occurrerit] -ritur WY: -ratur X

eorum non sit insimul nisi quia sicut altera earum separatur ab altera,
sic ista a prima.

Et cum dixit quod separatio utriusque illarum ab altera fuit insi-
mul, dixit Quoniam sicut alter duorum motuum occurritur etc., idest et
hoc fuit quia sicut alter duorum motuum venit ad suum comparem 30
et secatur illum, sic alterum venit ad istum et secatur eum. Et causa illius
est | quod illud quod secatur aliquid secatur ab eo, et quod mensurat
aliquid mensuratur ab eo: hoc enim est ex revolutione, sive alterum
sit motum sive alterum sit quiescens. Quapropter dictum fuit post
hoc quod Si due linee moventur insimul una contra alteram etc., idest 35
quod separatio utriusque earum a sua compari, quando insimul ambe
moventur, est velocior quam quando altera est mota, altera vero
quiescens cum fuerit motus mote illarum cum quiescente equalis
motui eius cum altera mota. Quapropter dixit Si autem altera earum
moveretur, altera autem non, idest quod pertransitus non erit tardior 40
nisi quando mota vadens ad partem quiescentem fuerit in eadem dis-
positione velocitatis quam habebat cum movebatur ad partem moti,
et cum proponit hanc propositionem.

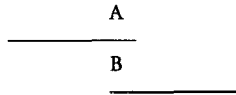
28vb19 38. Manifestum est igitur quod impossibile est ut motus finitus eat et 272a28
pertranseat motum infinitum in tempore finito; et cum impossibile est,
ergo pertransit eam in tempore infinito; et iam declaravimus hoc in libro 272a30
quem facimus de Motibus, et determinavimus ipsum bene. Modo autem
dicamus quod sive motus finitus iverit ad motum infinitum sive motus 5
infinitus ad motum finitum, non est ibi differentia, quoniam quando
alter duorum motuum separabitur ab altero, et tunc alter ab isto, sive sit 272b1
quiescens sive non; sed tamen separatio earum est velocior si ambe

26 eorum] illo- JZ | sit] fit B/X 27 sic ista] sicut illa Z 29 sicut] BXY | occur-
ritur] -rit JXZ: -runt Y 30 motuum] -torum JXYZ 31 Et²] om. B 33 eo] illo
B/X 34 sit¹] om. B | fuit] est W 35 moventur] -verentur XY 36 utriusque]
om. W | earum] illa- Z | insimul ambe] insimul ambo W: ambo insimul Z
37 mota] + altera Z 38 fuerit] fuit Z | motus] + alterius JW₂Z 39 altera²] -ri Z
40 moveretur] -vetur Z: -veatur J 41 nisi] ut B: via Y 43 proponit] prepo- Z

38. 1 igitur] ergo WZ 2 cum] om. Z: si J | impossibile] poss- BWZ 3 ergo] +
ut WZ | eam] eum JZ | iam—hoc] hoc declaravimus iam B 5-6 sive²—finitum]
om. homoiotel. WY 5 motus²] om. B/X 6 motum] om. B/X | finitum] in- W₂Z |
ibi] idem Z | differentia] circulariter Y: dicere Z 7 sit] om. JZ 8 earum] om.
WXY | est] eius B | ambe] -bo WZ

29ra 10 moveantur. Et secundum hoc forte non est impossibile ut separatio moti
super quiescentem sit velocior | separatione moti super motum motu
opposito diverso; et hoc est quando duo mota motu opposito eunt tarde, 272b5
et motus moti super quiescentem fuerit velocior. Revertamur modo et
dicamus quod sermo noster non est impossibilis, cum diximus etiam
15 quod motum separabitur a quiescente velocius a separatione eius que est
cum movetur ad motum, quoniam possibile est ut linea A moveatur ad
lineam B, et ipsa moveatur etiam motu tardo tardior quam motu eius ad
lineam quiescentem. Revertamur etiam et dicamus quod si illud tempus 272b10
est infinitum in quo pertransit motus finitus motum infinitum et sepa-
rabitur ab eo, et in quo ivit motus infinitus et pertransivit motum fini-
20 tum, tunc partes eius sunt infinite necessario. Manifestum est igitur ut
corpus infinitum impossibile est ut totum moveatur aut pars eius, quo-
niam si totum moveatur aut pars eius, etiam erit hoc necessario in tem-
pore finito, quod est impossibile, quoniam totum celum revolutum est et
ivit in tempore finito, et ivit pertransitum eius in omni quod est intra 272b15
25 ipsum, scilicet linea finita que est super quam est A. Et certe manifestum
est modo ut corpus rotundum fit infinitum. 272b17

29rb

Cum posuit quod cum linea secaverit lineam secundum equidis-
tantiam per motum unius, et quietem alterius (aut motum eius ad
oppositum motus alterius lineae), et fuerit utraque finita, necessario
30 secantur adinvicem in tempore finito, et separatio illarum abinvicem
ab equidistantia aut contactu est in tempore finito, dixit *Manifestum*

10 quiescentem—super] *om. homoiotel. B* 11 eunt] exeunt Z: erunt Bf 12 fuerit]
fuit Z: fiunt Y | modo] ergo XZ 13 diximus] -xerimus YZ | etiam] *om. Z*
14 motum] + etiam non Z 14-5 velocius—movetur] *om. Bf/WXY sed suppl. W₂*
15 A] *om. BX* | moveatur] -vetur Z 16 moveatur etiam] *inu. WY*: moveatur Z |
tardo] tarde qui est Z | motu] -tus Z 17 etiam] ergo BZ 20 eius] *om. B* | ut]
quod Bf/X 21 ut—pars] ut moveatur neque totum pars Bf 22 etiam erit] *inu. BX*
23 finito] in- /WY 24 pertransitum] -tus Bf 25 scilicet] + quod W | est¹] *om.*
JXY | super] sunt B 26 rotundum] + non Z 27 cum²] *om. Bf* | secaverit] -vit Z
28 quietem] -escentem WY | motum²] -tus JZ 31 ab] ad JYZ | equidistantia] -tiam
JWY | dixit] + igitur WZ: + ergo Y

est igitur quod impossibile est etc., idest cum ista proposito sit mani-
festa, manifestum est quod cum posuimus duas magnitudines secun-
dum figuram predictam, quarum altera sit finita, altera autem infi-
nita, impossibile est ut pertranseat magnitudo finita per suum 35
motum magnitudinem infinitam in tempore finito. Et hoc manifes-
tum est ex conversione propositionis quam posuit, quoniam conver-
sum eius est quod magnitudo que pertransit aliam magnitudinem
per motum eius in tempore finito est finita; et iam posuimus hanc
magnitudinem infinitam esse scilicet alteram duarum magnitudi- 40
num; ergo contingit impossibile etc.

29va Et cum declaravit quod due magnitudines huiusmodi, scilicet qua-
rum altera est infinita et altera finita, non possunt pertransire se in
tempore finito, dixit *Et si hoc igitur est impossibile* etc., idest et cum
illud quod pertransit motu aliquam magnitudinem aut movetur 45
super aliquam magnitudinem, necesse est ut pertranseat ipsam aut in
tempore finito aut in tempore infinito; sed iam declaratum est quod
impossibile est esse motum infinitum super spatium infinitum, aut
in directo lineae infinite aut motum infinitum super spatium finitum,
aut in directo lineae finite in tempore finito; remanet igitur ut per- 50
transeat ipsum in tempore infinito. Deinde dixit *Et iam declaravimus*
hoc etc., idest iam declaratum est in sexto Phisicorum quod motus
infinitus non est nisi in tempore infinito; et hic liber vocatur de
Motu, aut quia finis eius est perscrutari de motu, aut quia plura que
continentur in eo sunt de motu, aut quia finis eius sunt ista duo. 55

Deinde dixit Volumus declarare quod impossibile est in talibus
istis duobus motis quos posuimus pertransire se adinvicem in tem-
pore infinito nedum in tempore finito; et cum dixit *Quod sive motus*
finitus est iens etc., idest manifestum est per se quod nulla differen- 60
tia est in hac positione, scilicet quod alterum duorum motorum sit
finitum, alterum autem infinitum, et etiam alterum eorum motum

32 igitur] *om. WYZ* | idest] *om. WY* 33 posuimus] -suerimus BX 36 magni-
tudinem infinitam] -ne -ta BX 37 conversione] + per contrapositionem Z | quo-
niam] propter B 39 motum] -tus B 41-2 ergo—cum] *om. W* 41 contingit]
om. Z | impossibile] + est Z | etc.] *om. BX* 44 impossibile] poss- BX 48 esse]
om. B | infinitum] fin- JZ | super] aut B 49-50 aut—finite] *om. homoiotel. W*
49 spatium finitum] *inu. Z*: spatium B 51 in] *om. W* 52 idest] ut W: et Y |
iam] *om. Z*: nam X | sexto] quinto Y: post Phisicorum B 54 est] *om. WY* | quia²]
om. B 55 sunt²] est W 57 motis] motibus Z: modis B 59 est¹] sit W

ad alterum et alterum quiescens, aut quod sit motum finitum illud quod movetur ad magnitudinem infinitam, et quod sit magnitudo infinita illud quod movetur ad finitum. Et pronuntiavit motus loco
 65 rei mote quoniam sequitur rem motam in privatione finiti in eo quod dixit, sive sit motus finitus idest sit motus qui est in re mota finita; similiter intellexit cum dixit *Sive sit motus infinitus*, idest qui est in re mota infinita.

Et cum narravit quod nulla differentia est inter has duas propositiones, dedit causam et dixit *Quoniam quando alter duorum | motuum separabitur ab altero* etc., idest cum nulla differentia sit inter has propositiones in eo quod intendimus declarare quod, cum altera illarum duarum magnitudinum separabitur a suo comparari, continget necessario ut altera separetur ab illa, sive sit finitum illud quod movetur
 75 sive infinitum. Deinde dixit *Sive moveatur sive non*, idest et nulla differentia est in hac propositione, vel si ponatur altera istarum quiescens et altera mota aut ambe mote.

Deinde cum narravit quod similes sunt in eo quod intellexit declarare, incepit dicere differentiam inter istas, ut appareat ex hoc quod
 80 in hoc non sit aliqua vis, et dixit *Sed tamen separatio earum est velocior quando ambe moventur*, idest quod differentia, que est quod si unum duorum fuerit motum et alterum quiescens aut ambo mota, nullam facit vim in eo quod intendimus declarare, quia cum altera istarum magnitudinum separabitur a suo comparari, suum comparari
 85 separabitur ab eo. Deinde dixit *Et secundum hoc forte non est impossibile* etc., idest quod cum ambe magnitudines moveantur una ad oppositionem sui comparari, et hoc erit cum motus rei mote duarum magnitudinum fuerit velocior motibus earum adiunctis insimul, scilicet quando utraque illarum movetur ad oppositum sui comparari. Et

62 alterum¹] + motum aut VWZ (sed aut del. W₂) | et] ad Z 63 et] aut JZ
 64 moveretur] om. B 65 finiti] -ta Z 66 sit motus¹] inv. Z | est] om. W 67-
 8 similiter—infinita] om. homoietel. BX | qui est] om. Y 69 est] om. WY 71 has
 propositiones] inv. WY 72 quod²] quia WY | illarum] ista- XY 73 separabitur]
 -ratur JWY | necessario] -arium BWY 74 altera] -erum JWY 75 et] om. BJZ
 76 est] post hac W | vel] om. X: et B 77 aut] ut YZ 79 dicere] om. WY | dif-
 ferentiam] causam Z | istas] eas BX 81 quod¹] + ista XY | est] + velocior B
 82 aut] ut YZ 83 declarare] + et JXY | quia] quod JY: est quod X 83-4 quia—
 magnitudinum] om. B 83 altera] -ram X 84 istarum] om. X: + duarum WY |
 magnitudinum] om. X 85 eo] ea JW 86 quod] quia Z 87 oppositionem]
 compo- YZ: contrario positum W | cum] quod B | motus] motu WXYZ
 89 oppositum] -tionem X: operationem Y

hoc intendebat cum dixit *Et hoc erit quando due res mote motu oppo-* 90
sito erunt tarde etc., scilicet quando due res mote secundum opposi-
 tionem moventur tarde, et res mota que movetur super quiescentem
 movetur velociter, scilicet velocius quam motus coniunctus duarum
 rerum motarum oppositum.

Et cum dixit hoc universaliter, incepit uti in hoc exemplo, dicendo 95
Revertamur modo et dicamus quod sermo noster impossibilis non est etc.,
 30ra idest dicamus quod iste sermo non est impossibilis in duabus | istis
 magnitudinibus quas ponimus unam finitam et alteram infinitam,
 quando confessi fuerimus quod altera illarum pertranseat alteram,
 scilicet quod accadat illi quod movetur ex eis ut separetur a quies- 100
 cente super quod movetur velocius, quam separetur illud quod move-
 tur ex eis ab altero moto scilicet quod movetur in oppositione sui
 comparari. Et cum dixit quod hoc non est impossibile, dixit *Possibile*
est enim ut moveatur linea A ad lineam B etc., idest et hoc est possi-
 bile, quoniam possibile est imaginari rem motam scilicet A, que 105
 movetur ad aliam rem motam scilicet B, et illa res mota movetur ad
 oppositum prime et secut utraque illarum suum comparem in lon-
 giori tempore quam in quo secut res mota rem quiescentem; et cum
 hoc est possibile in duobus motis finitis, possibile est etiam quando
 alterum fuerit finitum et alterum infinitum, cum concesserimus 110
 quod altera illarum pertransit alteram.

Et cum declaravit hoc, revertebatur ad illud in quo stabat, idest
 quod si res mota infinita secaverit in pertransita quiescentem infini-
 tam, aut res mota infinita quiescentem finitam, omnino secut ipsum
 in tempore infinito, et dixit *Revertamur etiam et dicamus quod si hoc* 115
tempus sit infinitum etc., idest et cum posuerimus quod tempus in

90 res mote] inv. B 91 oppositionem] -situm JZ 92 moventur] -vetur WX
 94 oppositum] -tionem BX 95 in] om. JZ 96 modo] om. X: ergo BYZ | noster]
 + est B | non est] om. B: ante impossibilis X 97 duabus istis] inv. BX 98 poni-
 mus] -suimus XYZ 99 quando] quoniam WY 100 accadat] -dit YZ | quiescente]
 descendente B 103 quod] Z | est] + etiam JW 104 est enim] inv. XZ | hoc] +
 non JZ | possibile] im- JWYZ 105 quoniam] + non JZ | possibile] im- JWYZ
 105-6 A—scilicet] om. homoietel. B 105-7 A—utroque] om. W 107 oppositum]
 -tionem BXY | illarum] ha- Z: ea- Y 108 et] + hoc B 109 hoc] + non JW₂Z |
 possibile¹] im- Y 111 illarum] ea- Z 112 declaravit hoc] inv. Z | revertebatur]
 ante hoc B: post illud Z | illud] aliud B 113 infinita] finita XY | pertransita] -tum
 BJ: -tu J₂ 114 ipsum] ipsam JX 115 infinito] finito XY 116 sit] fuerit B

quo secatur res mota finita magnitudinem non finitam sit infinitum, aut tempus in quo secatur res mota infinita magnitudinem finitam aut spatium finitum, continget universaliter ut res mota infinita secatur magnitudinem finitam in tempore infinito: secatur enim partem ante totum. Et similiter contingit in re mota finita que ponitur secans, scilicet quod secatur rem motam infinitam in tempore infinito, ideo quod pars eius necessario secatur rem motam infinitam in tempore infinito; et cum pars secatur in tempore infinito, et quod secatur in tempore infinito est infinitum, necesse est ut partes motus per quas secatur suum totum sint infinite. Et hoc intendebat cum dixit quod partes eius necessario erunt infinite, scilicet partes motus universaliter. Et potest intelligi quod cum posuerimus partem vel corpus infinitum secantem vel consequentem rotundum, necessario erit finitum ex concavo et infinitum ex convexo, et cum ita sit, contingit ut partes illius corporis sint infinite; cum enim portio rotundi sit infinita ex convexo et finita ex concavo, necessarium est ut omnis pars eius sit infinita ex convexo. Si ergo posuerimus aliquam magnitudinem ex illa secantem magnitudinem infinitam, continget ut secatur totum eius in tempore infinito, et similiter pars partem illius magnitudinis; et cum ita sit, erit totus motus infinitus et similiter quilibet pars eius; et quasi ista explanatio sit convenientior ei quod post dicet, et prima convenientior verbis suis. Quod autem dicit post est hoc: *Manifestum est igitur quod corpus infinitum impossibile est ut moveatur, neque totum neque pars eius, quoniam si totum moveretur aut pars eius, erit necessario in tempore infinito*, idest quod corpus rotundum, si ponatur infinitum ex parte convexi, continget ut totum et partes sint infinite, ut declaratum est in prima demonstratione cum imagnate fuerint partes distincte exeuntes a centro in infinitum. Et potest

117 finita] in- XY | non] om. WX 117-8 non—magnitudinem] om. homoiotel. BYZ
117 finitam] in- WX | sit] distogr. X 119 continget] -geret B 121-2 que—
infinito] om. homoiotel. Y | scilicet quod] inv. Z: scilicet BWX 122 secatur] -atur B |
rem—infinitam] re mota infinita BX | in—infinito] om. BWXZ sed suppl. W₂
123 eius] ipsius WXY 126 sint] sicut Z: sive X 127 motus] eius YZ | univer-
saliter] -lis XY | Et] om. Z 128 quod] om. JX 129 secantem] societatem B
129-30 secantem—infinitum] om. homoiotel. Y 129 consequentem] consecantam J:
secantem sectam X: seccam B | rotundum] -dam X | finitum] in- X 134 secantem]
sequentem Y | magnitudinem] om. Z 135 similiter pars] inv. Z: + huis JW₂Z
136 totus] + mundus JZ 137 quasi] quod Z: quia BX 138 est] om. B/JX
139 impossibile est] inv. Z: impossibile Y 140 erit] om. W 141 idest] scilicet Z

intelligi ex hoc sermone secundum primam explanationem quod quando posuerimus quod corpus rectum sive rotundum secatur corpus infinitum in tempore infinito, aut secatur corpus infinitum corpus finitum, continget ut secatur partem eius in tempore infinito; proportio enim infiniti ad totam magnitudinem quam secatur, et ad minimam partem eius, est eadem proportio; et cum ita sit, impossibile est ut infinitum secatur aliquid in tempore finito, neque partem neque totum, quoniam si ponatur quod secatur ea, erit in tempore infinito, scilicet totum et partem: sed celum secatur omnia super que revolvitur in tempore finito, et similiter secatur partem eius super quam revolvitur; ergo est infinitum.

Et secundum hanc explanationem est intentio sermonis eius, qui est *Manifestum est igitur quod corpus infinitum impossibile est ut moveatur totum aut pars eius*, idest quod corpus infinitum impossibile est ut moveatur super aliquam magnitudinem, neque super totam neque super partem; et secundum hoc erit intentio sermonis eius *Quoniam celum totum revolvitur et ivit circulariter* etc., idest cum celum sit infinitum, continget ut secatur magnitudinem positam super terram, verbi gratia A in tempore infinito; similiter contingit ut secatur totam terram cuius hec magnitudo est pars scilicet tempore infinito. Et hoc est contrarium sensui: videmus enim totum celum secare lineam positam super faciem terre in tempore finito, et similiter totam terram. Et secundum explanationem postremam erit intentio quod nos invenimus partem celi secare partem terre in tempore finito, et totum terram totam. Et si esset celum infinitum, contingeret ut pars eius secaret partem terre in tempore infinito: pars enim eius est infinita ex convexo; et similiter contingeret ut secaret totum eius totam terram in tempore infinito; et totum hoc est contrarium sensui. Et quia hic sermo continet in se duos modos demonstrationis scilicet universalem et particularem, secundum quod declaratur ex eo

145 quod] quoniam Y: et B 146 posuerimus] -suimus JZ | rectum... rotundum]
inv. B | secatur] om. B: secatur X 147 secatur] -cet B/X 150 impossibile est] inv. B
152 ea] eam Z 155 ergo] + non JZ | infinitum] finitum WY 156 intentio] post
eius W | sermonis eius] inv. Z 163 similiter] -plicitur B | contingit] -get Z
164 scilicet] + in BZ | infinito] om. B 166 in—finito] om. WYZ | et] om. WZ
167 secundum] om. W 168 nos] non B 169 terram] om. B: post totam J | con-
tingeret] -get Z 171 est] + si B 172 totam terram] inv. Z 174 eo] + scilicet
B/J

30vb 175 quod impossibile est corpus infinitum simplici|ter moveri neque infi-
nitum, rotundum enim impossibile est ut per motum eius secet ali-
quid, quoniam cum res mota non possit moveri nisi secet ante
totum: infinitum autem neque secet totum neque partem; manifes-
tum est igitur quod est immobile, idest et cum ita sit, dixit *Et certum*
180 *manifestum est modo quod corpus infinitum est nullo modo*, idest quod
hec intentio est manifesta ex hoc sermone valde et bene.

39. *Et etiam linea finita non potest esse infinita: si autem possibile sit,* 272b17
ergo in altera duarum extremitatum scilicet extremitate procedente
secundum longitudinem infinitam; et similiter superficies etiam impossi-
bile est ut sit infinita in omnibus partibus nisi in dimensione infinita;
31ra 5 *superficies autem est prior figura, tunc enim | impossibile est ut sit qua-*
dratum infinitum in aliqua dimensione, neque circulus neque orbis 272b20
neque circulus sit infinitus, sicut est impossibile ut sit figura pedis infi-
nita. Si ergo neque orbis neque circulus sit infinitus neque motus circu-
laris omnino infinitus. 272b22

10 Et hec est demonstratio quarta preter tres predictas, et vult dicere
quod linea non potest imaginari infinita propter suas duas partes ex
quibus constituitur, scilicet quia est longitudo sine latitudine; sed
non imaginatur esse infinita nisi propter unam tantum scilicet longi-
tudinem que est in ea quasi materia et genus. Illud autem quod est in
15 ea quasi differentia, scilicet alia pars descriptionis, facit ipsam esse
finitam scilicet esse longitudinem sine latitudine; et similiter superfi-
cies non est infinita nisi ex parte materie que est longitudo et lati-
tudo: ex parte ergo forme, que est sine profunditate, est finita. Et
similiter corpus non potest imaginari esse infinitum nisi propter

176 enim] cum B/X | motum] -tus B 177 possit] posset WYZ 178 autem] aut
JY | secet] -cat XY | partem] -tes Z 179 igitur] om. XY | certum] -te BX
180 est¹] om. WY | modo] om. JY 181 est manifesta] inv. BX | valde] om. YZ

39. 1 possibile sit] inv. BX 3 superficies] -ciem B 4 dimensione] dimissio- BW₂
| infinita²] fin- Z 5 est prior] inv. XZ 6 aliqua] om. Z: qua W | dimensione]
dimissio- B 7 neque—infinitus] om. B/X | circulus sit] inv. W 8 orbis] om. J:
circulus Z | neque²—infinitus] om. homoiarch. W 10 Et¹] om. Z | est demonstra-
tio] inv. B | predictas] + causas B 11 suas duas] inv. B: duas X 13 imaginatur]
-netur Z 18 ergo] autem B/X

magnitudinem que est in eo quasi genus: propter autem illud quod 20
est in eo quasi forma, et est numerus dimensionum, scilicet quod
descriptio corporis quia est magnitudo divisibilis in tres dimensiones,
non potest imaginari habere quartam dimensionem neque habere
dimensiones infinitas, et non est possibile ut imaginetur in eo infini-
tum nisi ex parte generis, quod est magnitudo. Et cum totum hoc sit 25
sicut narravimus, et genus figure est superficies, manifestum est quod
non potest imaginari infinitum nisi propter genus quod est superfi-
cies, non propter differentiam que est ab una linea vel a pluribus. Et
31rb similiter figura corporea non potest imaginari esse infinita nisi ex
parte generis scilicet acceptio in sua descriptione idest corpus sim- 30
plex: ex parte autem differentie per quam est figura, impossibile est
imaginari esse infinitam nisi esset possibile imaginari finitum esse
infinitum secundum quod est finitum, scilicet quod dictum est in
diffinitione eius quod est corpus contentum superficie aut superfi-
ciebus; et cum corpus rotundum infinitum non sit, impossibile est 35
ut corpus celeste sit infinitum. Et ideo dixit Aristoteles *Dicamus*
etiam quod linea finita impossibile est ut sit infinita, idest quod linea
impossibile est ut sit infinita simpliciter, quoniam aliquo modo est
finita.

Et cum dixit quod impossibile est invenire lineam infinitam 40
omnibus modis, dixit modum ex quo possibile est imaginari ipsam
esse infinitam, et dixit *Si igitur possibile sit, erit in altera duarum*
extremitatum etc., idest quod linea, inquantum privatur a latitudine,
impossibile est ut imaginetur infinitum, et est modus quod est in ea
quasi differentia: inquantum autem longitudo, possibile est ut ima- 45
ginetur infinita, et est pars que est in eo quasi genus. Et cum dixit
quod linea non imaginatur infinita nisi uno modo, dixit quod
Superficies etiam impossibile est ut sit infinita in omnibus dimensi-
onibus nisi in dimensione infinita, idest quod superficies etiam non
potest imaginari infinita in omnibus dimensionibus: et non est pos- 50
sibile hoc in ea scilicet secundum estimationem, nisi in duabus

22 quia] que YZ | divisibilis] -viditur YZ 23 dimensionem] dimissio- B | neque]
nec Y: nedum BX | habere²] om. Z 24 imaginetur] -nemur JZ 30 acceptio]
-cepta Z: -cepi /W₂ 32 esset] esse B | esset possibile] inv. Z 33 est²] + superius
B 34 aut] vel Z 36 Et—Aristoteles] om. BY 37-8 idest—infinita] om.
homoiotel. B 41 modum] -dus B | ipsam] ipsum XY 42 infinitam] -tum XY |
igitur] ergo BX 44-6 modus—est¹] om. homoiotel. BZ 46 eo] ea B/J

dimensionibus tantum scilicet longitudo et latitudo, que sunt in ea quasi genus: ex profunditate autem non imaginatur cum careat ea; et hec privatio est in ea quasi differentia. Deinde dixit *Superficies est prior figura*, idest secundum quod differentia | est prior: corpus est differentia, corpus enim figuratum est quod continetur ab una superficie aut a pluribus, superficies igitur sunt in diffinitione corporis quasi differentie. Deinde dixit *Tunc enim impossibile est ut quadratum sit infinitum* etc., idest et cum corpus figuratum habuerit superficies terminatas, impossibile est corpus figuratum infinitum esse: impossibile est enim quadratum esse infinitum in aliqua parte nec aliqua figura quoniam hoc esse non remaneret quadratum. Deinde dixit *Quoniam neque circulus neque orbis* etc., idest impossibile est ut imaginetur corpus rotundum infinitum, sicut est impossibile ut imaginetur pes infinitus: non enim est pes nisi per eius figuram, et si imaginetur esse infinitus in aliqua parte, tunc non erit figuratus.

Deinde dixit *Si ergo orbis non est neque circulus infinitus, et etiam neque motus circularis infinitus*, idest et si aliquis posuerit ipsum in remota infinita in tempore infinito: potest enim aliquis dicere quamvis ponatur quod celum impossibile est ut sit infinitum, quia motus eius est in tempore finito, tamen non est remotum ut extra ipsum sit corpus rotundum continens ipsum cuius motus est infinitus et in tempore infinito? Quapropter dixit respondendo quod cum omne rotundum sit finitum, necesse est ut motus eius sit finitus et in tempore finito.

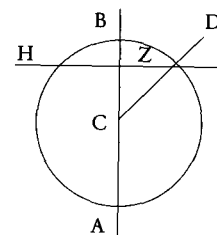
31vb 40. Et dicamus etiam quod aliquid quod impossibile est ut corpus quod movetur circulariter impossibile est esse infinitum. Sit igitur centrum C, et sit linea AB infinita, et linea HZ infinita etiam, et moveatur linea

55 corpus] + autem Y: -poris autem JZ 56 differentia] + est superficies JZ 57 a] om. B 60-1 infinitum esse] inv. Z 61 est enim] inv. Z | esse infinitum] inv. BX | in] om. B 63 orbis] cibus B 64 est impossibile] inv. Z 68 Si—orbis] om. WYZ 69 infinitus] om. B 72 tamen non] inv. BX | est²] erit JZ 75 eius] om. Z: finitus Y

40. 1 aliquid] om. Z: aliud BX: illud Y | quod²] ut BWZ | est] om. BW 2 impossibile est] om. JZ | esse] erit Y: sit Z 3 infinita¹] om. B | linea²] om. Z | infinita etiam] inv. Z | moveatur] + etiam BJ

CD: quoniam, cum movebitur, impossibile est separari a linea H omnino, sed erit simile lineae DZ, et secat lineam H in puncto Z. Et cum ita sit, impossibile est ut motus infinitus sit in corpore rotundo omnino.

272b28

Hec est demonstratio quinta quod corpus infinitum impossibile est moveri circulariter: sit ergo C centrum, idest manifestum est cum posuerimus quod corpus non movetur circulariter, necesse est ut habeat centrum sive sit finitum sive infinitum; ponatur ergo infinitum, et centrum eius sit C. Deinde dixit *Et sit linea AB infinita* etc., idest et cum ita sit, possibile est ut ponatur linea infinita transiens per eius centrum et infinita in duabus extremitatibus; sit ergo illa linea AB. Deinde dixit *Et sit linea equalis* etc., idest extrahamus super hanc lineam non super centrum perpendicularare, et sit etiam infinita in duobus extremis; sit ergo linea HZ. Deinde dixit *Et moveatur linea CD*, idest et extrahamus a centro C lineam infinitam in extremo, sit ergo CD secantem lineam HZ; et imaginemur hanc lineam CD moveri per motum corporis quod circulariter movetur, et duas lineas secantes se quiescentes. Deinde dixit *Quoniam cum movebitur, impossibile est separari a linea H omnino*, idest et cum imaginati fuerimus lineam exeuntem a centro (que est infinita in uno extremo scilicet CD, que secat lineam infinitam in duobus extremis scilicet HZ, motam et secantem eandem lineam HZ), manifestum est quod

4 a linea] lineam BXY 6 sit] + sicut narravimus similiter figura est superficies manifestum est etiam quod imaginari infinitum nisi propter grave quod est et etiam est superficies non propter differentiam que est ab una linea et est universaliter in partibus et similiter etiam figura corporea non B 7 omnino] + et forma quidam exemplificamus sicut vides WZG 8 demonstratio quinta] inv. B 9 ergo] igitur Z | idest] + et JZ 11 centrum] + suum B 14 et] om. JZ 17 duobus] dua- WXY 18 et] om. BX 19 secantem] -cans JZ 20 circulariter] + et B

numquam separabitur ab illa linea; si enim separabitur ab ea, non separabitur ab ea nisi in ultimo puncto eius, sed secundum quod est infinita non habet ultimum punctum scilicet in parte D. Deinde dixit *Sed erit simile lineae DZ*, idest sed oportet secare arcum similem
 30 arcui DZ. Deinde dixit *Et secat lineam in puncto Z*, idest quod linea CD secat lineam H in puncto Z et secat totum circulum; ergo necesse est ut tota linea infinita secet lineam HZ infinitam, quod est impossibile.

Deinde dixit *Et cum ita sit, impossibile est* etc., idest quia motus
 35 infinitus non perficitur et motus corporis rotundi perficitur, quia ergo motus corporis infiniti est infinitus, et motus corporis rotundi est finitus, ergo corpus rotundum impossibile est esse infinitum.

32rb7 41. *Et etiam si celum sit infinitum, et motus eius circularis est, necessario secatur in tempore finito corpus infinitum. Sit ergo celum fixum, et sit aliud intra ipsum simile in magnitudine motum: dico quod si corpus quod est intra celum est infinitum, et totum celum moveatur circulariter, tunc corpus infinitum pertransibit suum simile in tempore finito.* 272b28 272b30 273a1

Hec est demonstratio sexta idest quod si celum sit infinitum et motus eius sit circularis, necessario corpus infinitum pertransibit spatium infinitum in tempore finito. Et hoc intendebat cum dixit *Necessario secatur in tempore finito corpus infinitum*, et intendebat per corpus
 10 vacuum in quo imaginatur esse celum.

Deinde incepit declarare et dixit hanc consequentiam *Sit ergo celum fixum* etc., idest imaginemur celum fixum in vacuo equali ei, et hoc intendebat cum dixit *Et sit aliud intra ipsum sibi simile in magnitudine*. Deinde dixit *Dico quod si corpus intra celum* etc., idest
 15 quod si celum sit infinitum, vacuum etiam et dimensio in quo est celum erit infinitum; cum ergo celum moveatur in hoc vacuo infinito quousque compleat revolutionem, tunc pertransibit corpus

26-7 separabitur²—ea] separabatur ab eo B 26 ea] eo X 27 ab ea] om. J
 29 secare] om. B 35 et—perficitur] om. homoiotel. BW | motus] + infinitus Z
 36 infinitus] om. Z 37 corpus rotundum] inv. Z

41. 1 sit] esset JX 5 suum] om. J: sive B 10 esse] omne Y 11 et dixit] post consequentiam JZ 12 imaginemur] -netur B | ei] om. B 13 ipsum] dittogr. B
 15 quo] qua XZ 17 compleat revolutionem] -pleare volunt B

infinitum vacuum infinitum. Et hoc intendebat cum dixit *Tunc pertransibit corpus infinitum simile ei in tempore finito*, idest tunc |
 32va pertransibit corpus infinitum aliud corpus infinitum in tempore 20 finito ut dictum est in Phisicis. Et quidam dicunt quod hec demonstratio non est vera nisi secundum sermonem quod locus est dimensio et inane, et cum nulla dimensio et inane sit, in quo celum sit, ergo imaginari hoc est falsum; impossibile ergo non sequitur nisi ab hac positione falsa, non ab alio quod vult destruere. Dicamus ergo quod 25 cum ponetur corpus infinitum et ponetur quod omne corpus habet locum, continget necessario ut locus sit inane, cum inane diminuatur secundum diminutionem corporis et crescat equaliter: in continenti autem non sequitur ut corpora sint equalia secundum equalitatem eius, quasi ergo non sequitur hoc ab ista positione nisi quia concessa 30 est et concluditur impossibile; et non posuit ipsam quoniam est possibilis in se, sed quia sequitur a sermone eorum scilicet ponentium infinitum.

42. *Et possumus convertere sermonem nostrum: si tempus in quo pertransivit illud corpus celum fuerit finitum, erit necessario magnitudo etiam in qua pertransivit finita; pertransibit necessario corpus sibi simile in magnitudine.* 273a1 273a4

Hoc non est conversum sermonis predicti, immo conversum sue
 32vb potentie. Sermo enim quod Si tempus in | quo pertransivit illud corpus inane fuerit finitum, necessario erit illud inane; et corpus quod est in eo finitum est conversum sermonis, quod si corpus et inane in quo est fuerit infinitum, necessario erit tempus in quo pertransit ipsum infinitum. Hoc quidem non fuit positum in demonstratione 10 predicta cum induxit ipsam in modo ducendi ad impossibile non modo recto; quoniam ista demonstratio, cum inducatur hoc modo,

18-9 vacuum—infinitum] om. homoiotel. YZ 19-21 idest—finito] om. homoiotel. YZ
 21 quidam dicunt] inv. Z 23 cum nulla] illa Z | et³] om. BX | celum sit] inv. J:
 celum W 26 ponetur corpus] inv. Z: quo est W 27 continget] -git Z 30 ista] illa Z | quia] quod YZ 31 est possibilis] inv. Z

42. 1 possumus] posuimus BWX | si] secundum W 2 finitum] in- WXYZ
 3 pertransibit] + autem JZ 5 Hoc] + autem Z | est conversum] inv. Z 6-8 in—eo] om. Z 9 est] cum B | infinitum] -tus B 10 ipsum] ipse B 11 ducendi] dic- BXY | non] in B 12 cum inducatur] om. B

erit in sillogismo hypothetico; et cum destruxerimus consequens, sequitur oppositum antecedentis, scilicet quod cum destruxerimus ipsum pertransire in tempore infinito, ut visum est, continget necessario ut corpus inane non sit infinita; et ideo posuit quod tempus finitum sit, et coniungit ei positionem quam intendebat destruere; quapropter contingit impossibile quod est contradictorium illius quod sequitur in hypothetico dicente quod si corpus infinitum pertransit spatium infinitum, necessario erit in tempore infinito. Impossibile ergo consequens, quo utebatur Aristoteles in hac demonstratione, est contradictorium consequentis hypothetici, quod est in potentia illius sermonis de quo diximus quod posuimus convertere ipsum.

43. *Manifestum est modo quod celum est finitum, et quod corpus rotundum impossibile est ut sit sine ultimo et sine fine. Modo ergo volumus dicere de aliis corporibus simplicibus.* 273a4
273a6

33ra Manifestum est ex sermone nostro quod celum est finitum, et non tantum celum sed declaratum est quod omne corpus rotundum impossibile est ut sit infinitum, quodcumque corpus sit. Oportet nos igitur declarare hoc in aliis corporibus simplicibus que recte moventur, cum hoc enim erit verificatum quod omne corpus simplex est finitum.

44. *Volumus modo dicere de aliis corporibus quod impossibile est quod sint infinita, neque corpus vadens ad medium neque a medio; motus enim diversus est superius et inferius, et motus diversi sunt in diversis locis. Dicamus ergo quod si alterum contrariorum fuerit terminatum, alterum etiam erit terminatum, medium autem terminatum est; quod enim vadit ad inferius ab omni parte impossibile est ut pertranseat* 273a7
273a10

16 corpus] + et WXY | sit] sint WX 19 in] et JYZ 20 infinito] finito BWX | Impossibile] + est Z 22 est¹] + enim Z 23 posuimus] possumus JZ

43. 2 ut] quod W₂XYZ 3 simplicibus] + dicit BZ 5 celum] finitum W 6-7 nos igitur] inv. Z 8 cum] om. Bf | hoc] tunc J: causa B | verificatum] -tus B

44. 1 Volumus] + autem Z | dicere] om. WY | quod²] ut JYZ 2 sint] sit B 3-4 diversis locis] inv. BfX 5 alterum] om. B | autem] quod B 6 est] om. BWY

33rb *medium neque prolongetur ab eo; | si ergo medium est terminatum, et superius est terminatum necessario; et si loca sunt terminata, corpora erunt finita omnino.* 273a15

Vult declarare quod corpora simplicia recti motus sunt finita, et primo declaravit quod corpus inferius scilicet terra est terminatum, et similiter corpus superius scilicet ignis aut aliud; deinde declarat quod ea que sunt inter ista sunt terminata. Cum ergo dixit *Neque corpus motum ad medium* intendit terram, et cum dixit *Neque corpus tendens a medio* intendit ignem, cum ergo dixit *Motus enim diversus secundum contrarietatem et est superius et inferius*, idest quod loca ad que erunt hec corpora mota diversantur secundum contrarietatem et est superius et inferius. Deinde dixit *Et itiones diverse sunt in diversis locis*, idest quod hoc fuit quia motus contrarii sunt ad loca contraria.

Et cum posuit quod motus horum corporum simplicium contrarii sunt ad loca contraria, dixit *Quod si alterum contrariorum fuerit terminatum, alterum erit terminatum*, idest cum radix predicta est posita, scilicet quod loca istorum corporum sunt terminata, ponamus secundam radicem dicentem quod si alterum duorum contrariorum fuerit terminatum, necessario erit secundum terminatum. Et hoc manifestum est ex descriptione contrariorum que sunt in fine remotionis; et cum utrumque eorum maxime distet, necesse est ut sit equaliter in contrarietate, scilicet ut neutrum sit fortius reliquo. Sed cum posuimus alterum eorum finitum et alterum infinitum, tunc non contrariabunt sibi equaliter, quoniam forma contrarietatis que est in altero eorum non erit equalis forme contrarietatis alterius secundum quod sunt contraria. Et manifestum est per se ut sint in eodem gradu contrarietatis, et si non, non in fine distabunt; possibile enim esset addere super minorem ut esset magis contrarium, et tunc idem haberet plura contraria; et illud quod erat positum in maxima

7 prolongetur] -tegetur Y: -tegatur W | si ergo] signo B 8 superius] + etiam WY 10 motus] + non Z | sunt] sint B | finita] in- YZ 11 primo] post Y: prius BW | declaravit] -rat JX | terminatum] -tam B 12 aut] vel B 15 ergo] om. JZ 16 et¹] om. JZ 16-8 idest—inferius] om. homoiotel. B 18 diverse] -si Z | diversis locis] inv. BX 19 quod] est BX | quia] quod WX 22 alterum erit] inv. Z 25 erit secundum] inv. X: erit BW 27 eorum] isto- Z | sit] sint BX 29 et] om. B 30 sibi] + ad B 31 erit] est JZ | contrarietatis] om. B

distantia non est ita quod est contrarium positionis. Et etiam non essent opposita secundum quod sunt extrema, scilicet quod proportio alterius eorum in contrarietate ad alterum non esset sicut proportio alterius ad primum; sed notum est per se quod proportio ignis ad aquam in contrarietate est sicut aque ad ignem.

Et cum posuit istam radicem, dedit tertiam radicem dicentem medium scilicet esse terminatum; deinde induxit demonstrationem eius et dixit *Medium autem est terminatum* etc., et intendit per medium locum inferiorem: est enim medium, manifestum est quod est terminatum, quasi dicat Et significatio quod locus vocatus inferius est terminatus quia est medium, cum omnes lapides non pertranseant ipsum; cum ergo locus inferius est medius, medium autem est terminatum, ergo locus inferius est terminatus. Et significatio quod corpora gravia non pertranseunt medium est quod corpora gravia descendunt ex omni parte celi descensu consimili, quapropter videtur quod eundem locum intendunt; et universaliter si pertransirent medium, moverentur a medio non ad medium. Et hec propositio apparet ex casu lapidis secundum angulos rectos ad superficies ponderosas que sunt super terram ex omnibus partibus celi, ex quo videtur quod omnia intendunt punctum unum ut Antiqui dixerunt in spera; hoc enim non accidit nisi in spera. Hoc enim non videtur esse manifestum nisi in spera, sed tamen hec propositio non videtur esse manifesta nisi concedatur celum esse spericum: qui autem dicunt celum non esse spericum | non concederent quod sit in celo locus inferior loco. Et cum sit ita, continget ut descensus lapidis non sit super lineas equidistantes omnino, quapropter non concurrunt omnino; et cum non concurrunt, pertransibunt medium; ergo locus inferior non erit terminatus; ergo necessarium est ponere partes celi esse diversas; et tunc verificabitur nobis hec propositio, sed cum hoc

36 distantia] differentia YZ | etiam] ideo VW 39 ad primum] prima Z | quod] quia Z 44 inferiorem] + quia JW₂Z 45 Et] om. BX: quod Z | significatio] signum secundum Z | vocatus] -tur Z 48 est terminatum] inv. Z | terminatus] + est Z | significatio] + est BZ 49 pertranseunt] -eant JZ 53 lapidis] -dum BY | ad] om. BWY: super X 55 ut] et YZ 56 spera¹] + sed modo hoc B 57 esse] om. W 59 dicunt] om. XY | non esse] inv. Y: esse X | concederent] -det BX: -dunt Z 60 sit ita] inv. Z 61 concurrunt] -rent WXY 62 concurrunt] -rent WY: + non Z 63 erit] est W: erat Z 64 diversas] + spericas J: + partes plani sunt sed W₂: + partes plani sunt sed sperice ordinatus Z | cum] tamen JX

videtur esse manifestum per sensum. Celum enim videtur aut spera perfecta aut pars spere scilicet medietas spere; et cum motum sit per se, manifestum est quod partes illius sunt diverse; et cum videmus quod omnes lapides descendunt secundum eundem situm ex partibus diversis celi, scimus quod descendunt super lineas concurrentes in uno puncto, ille ergo est locus inferior.

Deinde dixit *Si ergo medium est terminatum, ergo superius est terminatum*, idest et cum necessarium est quod locus inferior sit terminatus, necessarium est ut locus superior sit terminatus inquantum est contrarius; iam enim diximus quod cum alterum contrariorum sit terminatum, alterum erit terminatum. Et potest aliquis dicere Cum locus inferior non videtur terminatus, donec concedatur quod celum sit pars spere; sed hoc posito, positum est esse terminatum arcum; iam ergo accepta est res in declaratione sui. Dicamus ergo quod locus superior, quem vult declarare esse finitum, non est quod est inter terram et celum; manifestum est enim quod hoc est finitum, sed vult declarare quod iste locus cum loco celi non est infinitus; celum enim si sit in loco est in superiori, et si iste locus est infinitus, continget ut locus inferior sit infinitus; sed locus inferior est finitus, ergo et locus superior.

45. Et etiam superius et inferius sunt terminata, ergo medium terminatum; si ergo non sit terminatum, invenietur motus infinitus; sed iam diximus quod impossibile est motum esse infinitum, et cum ita sit, medium ergo est terminatum, ergo quod est intra ipsum et quod potest esse in eo est terminatum, scilicet quod corpus tendens ad superius et ad inferius impossibile est quod sint in eo; alterum enim eorum movetur a medio et alterum ad medium.

65 manifestum] verum Z | enim] + ut B 67 quod] que YZ 68 descendunt] -dentes BW | situm] sicut BXY 69 quod] + non Z | descendunt] -derunt W 71 ergo²-terminatum] om. homoiotel. BY 73 locus superior] inv. Z 73-4 terminatus-sit] om. homoiarch. X 73 est²] + superius Y 74 quod] et Z 76 terminatus] ante non Z: om. BWXY sed suppl. W₂ 77 esse] + omnem JZ 78 ergo¹] enim Z | res] om. B 79 finitum] in- Z | est²] om. BY 81 cum loco] post celi Z 83 et] om. XY

45. 2 ergo] igitur WXY 5-6 et ad inferius] om. BWXY 6 sint] sit JXZ 7 alterum] om. B

Cum declaravit quod terra et ignis sunt finiti quia loca eorum sunt finita, vult declarare quod aqua et aer sunt finita, dicendo *Et etiam si* 10 *superius et inferius* etc., idest cum declaratum est quod locus inferior et superior sunt terminati idest finiti, necesse est ut locus qui est inter ea sit terminatus etiam, et hoc intendebat per medium. Cum enim 34rb duo extrema sint terminata, necesse est ut medium sit terminatum, quoniam si illud quod est inter locum terre et locum | ignis esset infinitum, et ignis moveretur a terra usque ad suum locum, contingeret 15 quod numquam veniret ad suum locum: esset ergo in perpetuo motu, et sic motus rectus esset infinitus, quod declaratum est esse impossibile in libro predicto.

Deinde dixit *Et cum ita sit, medium est terminatum*, idest et cum 20 impossibile est ut inter locum ignis et terre sit motus infinitus, necessarium est ut iste locus sit finitus scilicet medium, idest quod est inter duo extrema. Medium enim in hoc sermone dicitur secundum tres intentiones, secundum locum inferiorem et secundum medium spere et secundum medium quod est inter duo extrema contraria; et 25 hoc intendebat cum dixit *Et medium terminatum*. Deinde dixit *Quod ergo est intra ipsum et quod potest esse terminatum*, et necessarium est quod existit modo in eo, et que erunt in futuro seculo sint terminata idest finita. Deinde monstravit que sunt illa corpora, et dixit *Scilicet* 30 *quod corpus tendens ad superius* etc., idest et cum impossibile est ut in hoc loco sit motus, neque corporis quod a medio movetur scilicet ignis neque corporis quod ad medium movetur scilicet terre, quia est finitus et motus existit in eo, manifestum est quia est finitus; ergo corpora que sunt in eo sunt finita.

34va 46. *Manifestum est igitur ex eis que diximus quod impossibile est ut sit* 273a21 *corpus pondus infinitum; et omnino impossibile est ut aliquod istorum*

8 declaravit] -raverit B | sunt¹] sint B 9 aqua ... aer] inv. W | si] om. XY 10-11 inferior ... superior] inv. JXZ 12 intendebat] + cum dixit B 16 quod] ut Z 17 motu] -tus Z 19 Et¹] om. B | et²] om. B 22 sermone] loco Z 24 contraria] dittogr. BJ 25-6 Quod ergo] inv. JZ 26 esse] + in eo J: + in eo est X | et²] om. B 27 existit] -stunt XY | sint] sit XYZ 28 monstravit de- BXZ | sunt] sint BX 30 neque] in W | quod] et Z 32 finitus¹] in- BX | finitus²] in- B

46. 1 eis] hiis JZ | sit] om. J 1-2 sit—ut] om. homoiotel. X | sit—aliquod] om. B 2 pondus] ponderosum sit J

corporum gravium sit infinitum; corpus enim infinitum infinitam habet 273a25 *gravitatem, et similiter de levitate. Si igitur gravitas infinita sit, ergo* 273a26 *levitas infinita; et hoc erit si inveniatur corpus ascendens in infinitum.* 5

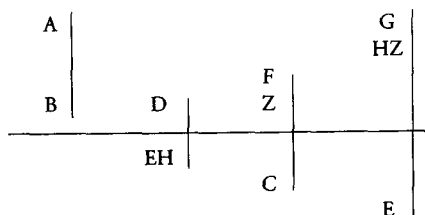
Hec est demonstratio fundata super tres propositiones: quarum una est quod omne corpus motum motu recto habet gravitatem aut levitatem, secunda est quod omne corpus infinitum grave aut leve habet gravitatem aut levitatem infinitam, tertia est et impossibile est gravitatem aut levitatem esse infinitam. Et dixit *Manifestum est igitur* 10 *ex hiis que diximus*, et potest intelligi quod iam declaratum est quod motus rectus impossibile est ut sit infinitus, ergo impossibile est ut gravitas sit infinita; quamvis ipse post addidit in declaratione istud. Deinde dixit *Et omnino est impossibile* etc., idest et cum declaratum sit quod impossibile est gravitatem esse infinitam, manifestum est 15 corpus grave impossibile esse infinitum. Deinde dixit *Corpus enim infinitum infinitam habet gravitatem*, idest quod necessarium est quod cum gravitas infinita non sit, ut corpus grave infinitum non sit: corpus enim infinitum habet infinitam gravitatem. Deinde dixit *Et* 20 *similiter de levitate*, idest et similiter dixit de levitate et corpore levi sicut de gravitate et corpore gravi: si enim gravitas est infinita et levitas, et si impos[s]ibile in uno et in altero. Deinde dixit *Et hoc erit si* 34vb *inveniatur corpus ascendens in infinitum*, idest quod non inveniatur levitas infinita nisi inveniatur corpus ascendens super alia corpora in infinitum, similiter non inveniatur corpus leve in infinitum nisi inveniatur levitas infinita. 25

47. *Et verificatio eius est secundum quod narrabo. Sit ergo gravitas corporis infinita, deinde perscrutemur utrum sit possibile aut non. Ponamus* 273a27 *ergo modo corpus infinitum lineam AB, et sit sua gravitas C, et extraha-*

3 gravium] om. Z | enim] est B 4 levitate] levi BWYZ | igitur] enim XZ 5 inveniatur corpus] inv. JX 7 aut] seu B 8 grave] -vitare B 9 et] quod JWZ 11 diximus] + idest dicemus B 13 istud] illud Z 14 est impossibile] inv. JZ 15 est²] om. B 17 infinitam] om. B 18 quod] om. JXY: ut W | cum] om. B: sit W | corpus grave] inv. BX 19 habet infinitam] inv. XY: habet W 20 dixit] om. X: -ximus JY: -camus B | levitate²] + diximus X | levi] + et B 21 est] om. WXYZ 23 inveniatur] -nitur B | idest] + et Z | inveniatur] -niatur YZ: -nitur J 24 ascendens] + et B | alia] aliqua Y: omnia JX 24-5 in infinitum] om. W

47. 1 ergo] om. BW 2 infinita] -tas Z 3 ergo modo] inv. XZ: modo B

mus a corpore infinito magnitudinem infinitam, et sit BD, et gravitas
 5 eius sit H. Erit ergo gravitas H minor gravitate C: gravitas ergo minoris
 corporis minor est gravitate maioris corporis. Et numeremus maiorem
 gravitatem per minorem quousque sit similis ei in gravitate; et similiter
 35ra numeremus etiam corpus maius per minus, scilicet per corpus B|D corpus
 BZ. Possibile est enim extrahere a corpore infinito quodcumque voluerit
 10 extrahens extrahere; erit ergo proportio H ad C sicut proportio BD ad
 BZ; et hoc volumus declarare. 273b3

Vult demonstrare quod omne corpus grave aut leve infinitum
 necessario habet infinitam gravitatem aut levitatem, et potentia huius
 demonstrationis est in sillogismo hypothetico sic formato: si corpus
 15 infinitum habens motum rectum sit, necessario habet gravitatem aut
 35rb6 levitatem infinitam; sed neque gravitas neque levitas est infini-
 ta, ergo neque habens corpus motum rectum est infinitum.

Sed quia continuatio et similiter destructio non sunt manifeste per
 se, incepit declarare continuationem per viam ducentem ad impossi-
 20 bile, deinde declaravit destructionem; et dixit Si ergo gravitas corporis
 infiniti infinita, idest ponamus contradictorium eius, quod est quod
 corpus infinitum habet potentiam infinitam, deinde queremus

utrum sit impossibile aut non. Ponamus ergo corpus grave esse infi-
 nitum et sit AB, et sit gravitas finita existens in hoc corpore linea
 exiens ab ea scilicet C, et accepit loco gravitatis lineam, quoniam
 25 linea est divisibilis. Deinde dixit Et extrahamus a corpore finito magni-
 tudinem finitam scilicet BD, idest et secemus ex corpore finito corpus
 finitum, et hoc possibile est, verbi gratia secemus ex linea AB, que est
 infinita, lineam BD finitam; et hoc quod dixit possibile est in cor-
 pore infinito, sive sit infinitum in una parte sive infinitum ex omni-
 30 bus partibus. Deinde dixit Et sit gravitas eius H, idest ponamus gravi-
 35va tatem istius corporis finiti lineam D ad H. Deinde dixit Erit tunc H
 minor C, idest quod ex hoc sequitur necessario quod gravitas corpo-
 ris finiti quod est BD, scilicet H, est minor gravitate corporis infiniti
 quod est AB, scilicet C. Deinde reddidit causam in hoc et dixit Gra-
 35 vitas enim corporis minoris est minor gravitate maioris corporis, idest
 quod cum manifestum est quod gravitas partis est minor gravitate
 totius, finitum autem est pars infiniti, manifestum est quod gravitas
 finiti est minor gravitate infiniti.

Deinde dixit Et similiter numeremus gravitatem maiorem per mino-
 40 rem etc., idest et mensuremus maiorem gravitatem per minorem
 multotiens, idest duplicemus minorem gravitatem multotiens
 quousque sit equalis maiori gravitati aut maior. Deinde dixit Et simi-
 liter numeremus corpus maius per minus etc., idest et cum imaginati
 fuerimus mensurationem maioris per minorem gravitatem quousque
 45 consumatur, manifestum est quod mensuramus etiam per corpus
 minus in quo est gravitas minor scilicet corpus BD, magnitudinem
 ex corpore maiori finitam: possibile est enim secare ex corpore infi-
 nito secundum mensuram minoris infinities necessario; ergo cum
 pervenimus ad gravitatem equalem gravitati corporis infiniti, perve-
 50 niemus ad corpus finitum. Et hoc intendebat cum dixit Possibile est

4 infinito] finito Z 5 Erit—H] om. homoietel. B | ergo¹] enim J | gravitas¹] tunc J
 6 minor est] inv. WZ: minorem B | gravitate] -tem B | numeremus] invenire- B: +
 cum Z 6-7 maiorem gravitatem] inv. J: gravitate maiore Z 7 per] om. Z |
 minorem] + gravitatem insistentas Z | ei] om. BZ 8 numeremus] invenire- B |
 numeremus etiam] inv. Z: numeremus J 9 est] om. WYZ 11 declarare] + de
 literis istis sicut vides W₂ZG 12 grave] + infinitum Z | infinitum] om. BWXY sed
 suppl. W₂ 13 et] + est Z 14 sillogismo hypothetico] inv. W | si] sicut B
 15 habens] -bet B 15-6 gravitatem ... levitatem] inv. WY 20 declaravit] -rabit
 BX | ergo] om. W 21 infiniti] om. B/X: + est Z | infinita] finita JW

23 esse] om. JZ 26 Et] om. BZ | finito] in- B₂/W₂Z₂ 29 corpore] aliquo WY:
 quolibet Z 30 infinitum¹] finitum JXY 31 Et] om. B 33 sequitur necessario]
 inv. B 34 finiti] in- B 35 reddidit] reddit JZ: dedit BX 36 corporis minoris]
 inv. Z | minoris—corporis] om. homoietel. B 38 est pars] post infiniti Z
 40 maiorem ... minorem] inv. B 41 mensuremus maiorem] inv. J: mensuremus B
 43 aut] et JW | maior] + minori JZ 44 numeremus] + etiam Z 45 gravitatem]
 om. B 46 manifestum] + etiam W | est] + etiam Z 48 finitam] in- BWXY: +
 que quidem est BZ J/W₂Z | infinito] finito W sed corr. W₂ 49 minoris] -rem B |
 infinities] -niti B | ergo cum] inv. Z 50 pervenimus] -nerimus YZ | infiniti] om. B

extrahere a corpore infinito quodcumque voluerit extrahens extrahere ex eo, idest possibile est enim dividere ex eo equale minori corpori, et non cessare hoc quousque perveniamus per proventum ad gravitatem C, que est infinita, et ad corpus finitum quod sit pars corporis infiniti. Cum enim additio procedit super corpus minus in infinitum, et potentia augmentatur per augmentationem eius, necessario perveniamus ad corpus finitum, scilicet cum pervenerimus ad potentiam equalem potentie C, | quam posuimus infiniti.

Deinde dixit *Erit ergo proportio H* etc., idest et ponamus corpus ad quod perveniamus per duplicationem corporis BD minoris corporis BZ: gravitas ergo istius corporis necessario est gravitas C, que erat infiniti; erit enim proportio gravitatis H, que est gravitas corporis minoris quod est BD, ad gravitatem C que est corporis infiniti, eadem cum proportionem corporis minoris quod est BD, ad corpus finitum maius quod est BZ. Et secundum permutationem proportionis erit proportio gravitatis H ad corpus BD sicut proportio gravitatis C ad corpus BZ; sed gravitas H est totius corporis BD minoris, ergo gravitas C est totius corporis BZ maioris; sed iam posuimus istam gravitatem esse corporis infiniti, erit ergo eadem gravitas corporis infiniti et finiti insimul, quod est impossibile. Et hoc intendebamus declarare, sed inducit hoc impossibile post hoc, et ipse quasi ponit quod cum duplicata est minor gravitas quousque perveniat ad equale gravitati maiori, necessarium est ut perveniat apud duplicationem ad corpus finitum. Deinde declaravit secundum viam proportionis quod necessarium est ut gravitas maior sit omnium partium istius corporis finiti, scilicet quod gravitas C sit corporis BZ.

53 possibile] im- B | enim] tantum Z | equale] -li Z 54 non—hoc] non hic cessare Z | perveniamus] -niemus W | proventum] punctum BW 55 C] + scilicet Z | infinita] -ti J: -to WY | sit] si B 56 additio] addeco BX 57 eius] om. B 58 pervenerimus] -niemus BJ: -nimus Y 61 corporis] om. X: -pus BJ 62 istius] illius YZ 63-4 corporis minoris] inv. W 64 minoris—corporis] om. homoiotel. X 64-5 ad—BD] om. homoiotel. Y 67 ad—BD] om. WY | sicut] sic BJ: sed cum Z 69 minoris] + gravitatis Z | maioris] + corporis Z | iam] + declaratum B 71-2 Et—impossibile] om. homoiotel. Y 72 sed] + ipsum B 75 declaravit] -rat WXY 77 quod] om. BJ

48. Revertamur etiam et dicamus quod si magnitudo corporum sit secundum gravitatem eorum, et gravitas minoris corporis sit minor et gravitas maioris sit maior, erit gravitas corporis infiniti et corporis finiti equaliter, quod est impossibile. Et etiam si gravitas maioris corporis est maior gravitate minoris corporis, erit gravitas BZ maior gravitate BZ, erit ergo gravitas corporis finiti maior gravitate corporis infiniti, et erit etiam gravitas | corporum inequalium in magnitudine eadem, quod est impossibile.

Vult demonstrare quot impossibilia existentia in hac conclusione sunt et numerare etiam impossibilia contingentia huic positioni, ex quibus principiis contradicit hoc impossibile, et dixit *Revertamur modo et dicamus*, idest et cum declaratum est quod sequitur ab ista positione inveniri gravitatem infinitam in corpore infinito et finito, revertamur ergo et dicamus impossibilia consequentia ab ista conclusione. Cum enim notum est per se quod magnitudo corporum est secundum eorum gravitatem, scilicet quod corpora superant se in gravitate secundum superationem eorum in magnitudine maxime eiusdem speciei, et quod gravitas minor est minoris corporis et maior maioris et e converso etiam scilicet quod corpus minus habet minorem gravitatem et maius maiorem, manifestum est quod sequitur ab illa predicta positione contradictorium horum principiorum scilicet quod potentia maioris corporis et minoris sit eadem idest equalis, immo impossibilius quod potentia finiti et infiniti sit equalis, que est maior duplicationibus infinitis.

Deinde incepit dicere aliud impossibile consequens ab hac positione inopinabilius, et dixit *Et etiam si gravitas maioris corporis sit maior gravitate* etc., idest quia manifestum est per se sicut diximus quod corporis maioris est gravitas maior gravitate minoris corporis, manifestum est quod possibile est duplicare corpus minus quousque aggregetur corpus maius corpore finito cuius gravitatem invenimus

48. 3 sit] est B | infiniti ... finiti] inv. Z 5 BZ¹] HC (obs.) B: BZH J₂ | BZ²] + quod B 6 ergo] om. W 9 demonstrare] declara- Z 12 ista] illa Z: hac J 13 infinito ... finito] inv. JXYZ 14 ergo] post dicamus B | ista] illa Z 17 superationem] exsupera- W: exupera- X: extiperatione B: experientiam Y 21 illa] ista Y 23 finiti] finita B 25 aliud impossibile] possibile Y 27 gravitate] om. Z 27-8 etc.—gravitate] om. homoiotel. X 27 quia] et W | est] + etiam WY 28 est gravitas] inv. Y 30 aggregetur] -gatur Z

equalem gravitati corporis infiniti; et cum ita sit, manifestum est
 36va | quod corporis huiusmodi gravitas est maior gravitate corporis cuius
 gravitas est equalis gravitati infiniti. Sit ergo hoc corpus BZH; et BZ,
 quod est minus BH, est illud in quo secutum est in sermone predicto
 35 ut gravitas eius sit equalis gravitati corporis infiniti; et cum gravitas
 magnitudinis BZH sit maior gravitate magnitudinis BZ, gravitas
 autem magnitudinis BZ est equalis gravitati corporis infiniti; ergo
 gravitas BZH finita est maior gravitate infiniti non tantum equalis,
 quod est impossibile. Et hoc reducitur in hoc scilicet quod gravitas
 40 corporum diversorum sit eadem, quod est impossibile; quapropter
 dixit post *Et etiam erit gravitas corporum inequalium eadem.*

49. *Et etiam quamvis corpus sit non consimilium partium, tamen nulla* 273b10
differentia est in eo quod diximus; sermo enim de ipso similis est sermoni
de corpore consimilium partium. Possumus enim accipere de corpore infi- 273b24
nito multas partes equales in gravitate, sicut fecimus in BD; si ergo volu-
 5 *mus addemus, et si voluerimus diminuemus, cum acceperimus de illo*
corpore, sicut vides in ista figura. 273b26

Cum non sequatur quod gravitas maioris corporis sit maior nisi in
 eodem corpore consimilium partium, in corporibus autem diversis
 36vb non sequitur verbi gratia quod | corpus plumbi est gravius maiori se
 10 ferreo et maximo ligneo, quapropter aliquis potest dicere Forte cor-
 pus infinitum cuius potentia est finita erit non consimilium partium;
 quapropter non sequitur ut proportio gravitatis ad gravitatem sit
 sicut partis ad partem verbi gratia quod sit idem corpus continuum
 cuius alia pars sit ferrea et alia plumbea et alia cuprea. Aristoteles igi-
 15 tur dicit respondendo quod nulla differentia est in sequendo impos-
 sibile vel si ponatur hoc corpus esse consimilium partium vel non;

31 gravitati] -tatem B 32 corporis¹... gravitas] inv. BX 34 quod] et Z
 35 gravitati corporis] inv. W 37 est equalis] inv. B 41 dixit] -ximus XYZ | etiam
 erit] inv. B

49. 2 similis est] inv. W 3 Possumus enim] posuimus B 5 voluerimus] -lumus
 WYZ | acceperimus] -pimus BY | de] ab Z: ex B/Y 7 sequatur] -itur BX | corporis
 sit] inv. B: sit Y | nisi] ut Z 11 cuius] cum WY | non] om. XY 12 quapropter]
 propter quod BX | ut] om. XY 13 quod] qui W | sit] si B 14 alia¹] aliqua YZ:
 altera J: autem X 15 differentia est] inv. B/J

notum est enim quod corpus dividitur secundum gravitatem, et
 quod possibile est nobis dividere ipsum in partes equalis gravitatis,
 quamvis non sint equalis magnitudinis, et quod si duplicarem tales
 partes in infinitum, perveniremus ad corpus cuius potentia sit equa- 20
 lis cuicumque potentie finite posite; et cum ita sit, deductum est ad
 impossibile predictum.

Et cum dixit *Quamvis corpus non sit consimilium partium, nulla*
differentia est in eo quod diximus, potest intelligi quod si partes istius
 corporis infiniti, cuius gravitatem posuimus finitam, sint dissimiles 25
 adinvicem idest non eiusdem speciei, quoniam cum fuerint dissimiles
 non augmentabitur in eo scilicet corpore gravitas secundum propor-
 tionem augmentationis corporis. Sed in primo sermone accepit
 ipsum augmentari secundum eandem proportionem, quoniam
 quamvis non augmentaretur secundum eandem proportionem, 30
 tamen possumus pervenire in eo duplicando ad corpus cuius poten-
 tia erit equalis cuicumque potentie posite per se absque usu illius
 proportionis predictae. Cum enim corpus dissimilium partium non
 contingit quod proportio sui minoris partis ad maiorem sit sicut gra-
 vitas ad gravitatem; et ideo dixit *Possumus enim accipere ex corpore* 35
infinito multas partes equales in gravitate, diminuendo et augmen-
 37va | in partibus diversis quousque aggregetur ex hoc habens gravi-
 tatem equalem gravitati alterius. Et hoc intendebat cum dixit *Si ergo*
voluerimus addemus, et si voluerimus diminuemus, quasi igitur diceret
 quod bene possumus accipere ex corpore cuius partes sunt inequales 40
 partes equales in actu, quoniam in nobis est diminuere aut addere in
 eo quod accepimus. Et hec demonstratio fundata est in eo quod
 declaratum est in Prioribus Analeticis, quod falsum impossibile non
 sequitur ex falso possibili: quicumque enim ponitur hic sine diminu-
 45 tione est falsum possibile.

17 enim] igitur B 18 equalis] -les BXY 19 quod] om. Z 20 in] om. W
 21 posite] om. Z: potestate Y 23 non sit] inv. BX 26 cum] non B 28 primo]
 ipso B | accepit] -ceptum B/J 30 augmentaretur] -tetur WZ | eandem] om. B
 31 possumus] posuimus BX 32 erit] erat WXY 35 Possumus] posuimus B |
 enim] igitur Z 36 augmentando] augendo /WZ 37 ex] in Z 38 ergo] igitur
 BX 39 quasi igitur] ergo Z | diceret] -cit Z 40 inequales] equales YZ 41 in
 actu] om. Y: gravitatis J 42 fundata est] finita est Y: est finita Z: facta est X
 43 Prioribus] Primis BXZ | Analeticis] + scilicet WY | quod] quoniam Z | falsum] +
 est scilicet B 44 ponitur] -nuntur Z: -nit J 45 est falsum] inv. B

50. *Manifestum est igitur ex hoc quod diximus quod impossibile est quod gravitas corporis infiniti sit finita. Si ergo impossibile est ut sit finita, necesse est ut sit infinita; et si hoc est impossibile, scilicet gravitatem esse infinitam, impossibile est corpus esse infinitum.* 273b26 273b29

5 Et cum declaratum est quod impossibile est corpus esse infinitum habens gravitatem finitam, et necessarium est ut omne grave sit aut finitum aut infinitum, necesse est si corpus sit infinitum ut sua gravitas sit infinita; et si post hoc declaratum fuerit impossibile est esse gravitatem infinitam, erit manifestum corpus esse infinitum.

37rb7 51. *Et etiam dicemus quod impossibile est gravitatem esse infinitam; et demonstratio eius est ex hoc quod dicemus. Et est quod si quantitas huius gravitatis movetur per hoc spatium in hoc tempore, movebitur alia quantitas gravitas in minori tempore et etiam in minimo tempore. Dicamus modo quod coniunctio temporum adinvicem est secundum coniunctionem gravitatis adinvicem; sed coniunctio temporum differt a coniunctione gravitatis; si enim medietas gravitatis movetur per aliquod spatium in aliquo tempore, movebitur duplum illius gravitatis finiti per illud spatium per medietatem illius temporis.* 273b29 274a1 274a2

10 In hoc sermone narrat unam propositionem huius demonstrationis. Ponit enim quod cum aliqua gravitas movetur per aliquod spatium in aliquo tempore, et posuerimus aliam gravitatem maiorem, continget quod movebitur per illud spatium in minori tempore et quod proportio maioris gravitatis ad minorem est sicut proportio minoris temporis ad maius; et hoc intendebat cum dixit *Sed coniunc-* 15

50. 2 infiniti] *om. BWXY sed suppl. W₂ | sit¹ | om. BXY | finita JZ] infin- cod. cett.*
3 necesse] -ario YZ | ut sit] *om. BXY: post infinita Z | infinita] finita W | et—impos-*
sibile] si ergo impossibile est ut sit et hoc est B/G 4 est] et Y: + et W 5 Et] *om.*
B/J | esse] *om. Z* 6 finitam] B/X] *infin- cod. cett.* 8 fuerit] + quod J/W₂ | est] *om.*
B 9 infinitum] finitum JZ

51. 1 gravitatem esse] *inu. B/JX* 2 dicemus] -imus B 3 quantitas] -tatis BWX
4 gravitas] -tatis J/Y | etiam] *om. BW | minimo] minori BX* 5 modo] etiam Z
6 sed] si Z 6-7 sed—gravitatis¹] *om. X* 7 medietas] -tatis B 8 finiti] in- X:
finite JZ 10 propositionem] -portionem XY 12 aliam] illam W *sed corr. W₂ |*
maiolem] + illa W₂Z 13 continget] -git JZ 14 quod] quia WY | maioris gravi-
tatis] *inu. J/W*

tio tamen temporum differt a coniunctione gravitatis, et dixit *Movebitur autem quantitas gravitatis in minori tempore*, idest movebitur aliqua quantitas maior prima per illud spatium primum in minori tempore.

37va Deinde dixit *Et etiam in mi[nimo] tempore*, idest et cum acceperimus tertiam quantitatem maiorem secunda, inveniemus eam moveri per illud idem spatium in tempore minori secundo, et similiter de quarto et sic in infinitum. 20

Et cum posuit quod hoc accidit, scilicet gravitas et levitas secundum parvitatem et magnitudinem in corporibus diversis quando movebuntur in eodem medio, incepit dicere quod apparet ex hoc sensu quod necesse est in hiis gravitatibus quod proportio gravitatis ad gravitatem sit sicut temporis ad tempus, et dixit *Quod coniunctio temporum est secundum* etc., idest quod cum coniunxerimus tempora adinvicem, inveniemus proportionem inter ea sicut proportio gravitatum adinvicem; sed tamen proportio maioris gravitatis ad minorem non est sicut proportio maioris temporis ad minus, sed e converso ut diximus. 25 30

52. *Et etiam gravitas finita movetur per omne spatium finitum in tempore finito. Et cum ita sit, si gravitas infinita inveniatur, necesse est ut aut moveatur aut non; si igitur moveatur per aliquod spatium, secundum motum quantitatis | gravitatis finite, sed tamen movebitur per illud spatium in minori tempore; gravitas enim movetur in velocitate et tarditate secundum magnitudinem corporis. Cum enim corpus fuerit magnum, tunc gravitas eius movebitur in minori tempore tempore motus gravitatis minoris corporis; tempus autem minus attribuitur gravitati maiori. Et iam diximus superius quod gravitas infinita omnino non movetur; nulla enim est proportio inter gravitatem finitam et infinitam, nam gravitas finita movetur per spatium finitum in tempore finito.* 274a2 274a5 274a9

16 tamen] in Y: *om. BZ | temporum] -re XY* 17 autem—movebitur] *om. homoiotel. J/W | autem] aliqua Y | movebitur] -bunt Y | aliqua] alia B/JY* 18 maior—primum] gravitatis W | maior] minor X | prima] puta J 19 Deinde—tempore] *om. homoiotel. Y | minimo] minori X* 21 secundo] tertio B 22 in] *om. Z*
23 hoc] hiis JZ 25 movebuntur] -bitur WZ 28 cum] *om. B* 29-30 inveni-
emus—adinvicem] *om. homoiotel. X* 29 gravitatum] -tatis B/J

52. 3 moveatur¹] -vetur XY 4 gravitatis] *om. Z* 5 tarditate] gravitate BWY *sed corr. W₂* 7 tempore²] *om. X: quam ZG* 10 proportio] comparatio BX

Idest dicamus etiam quod principiorum positorum ad declarandum hoc est quod omnis gravitas finita pertransit spatium finitum in tempore finito. Deinde dixit *Et cum ita sit, si inveniatur* etc., idest et cum hee propositiones fuerint concesse et coniungatur eis gravitatem esse infinitam, necesse est ut moveatur et ut non moveatur: moveatur propter propositionem ut non moveatur propter impossibile quod sequitur ad ponendum illam mobilem. Deinde incepit declarare quomodo contingit ut non moveatur, et dixit *Si igitur moveatur per aliquod spatium* etc., idest quod si gravitas infinita moveatur per spatium equale spatio per quod moveatur gravitas finita, continget ut moveatur per ipsum in aliquo tempore, quamvis sit valde minimum; omne enim motum movetur in tempore.

Deinde incepit notificare quomodo sequitur ab hac positione ut moveatur, et non in tempore finito omnino, et quod positum est | mobile, et sequitur ab eo ut moveatur, et non in tempore est positum mobile et immobile, et dixit *Gravitas enim movetur in velocitate et tarditate* etc., idest necesse est ut gravitas infinita moveatur et non moveatur ex hoc; velox enim est quod in tempore minori movetur tempore in quo movetur tardum; et corpus gravius velocius est minori; et proportio gravis ad grave est sicut proportio velocitatis ad velocitatem et sicut proportio temporis ad tempus, scilicet quod temporis minoris est maior gravitas, et quod secundum magnitudinem eius est parvitas temporis. Deinde dixit *Et iam diximus superius* etc., idest cum positum est quod proportio gravitatis ad gravitatem in gravibus mobilibus est sicut proportio temporis ad tempus, si posita fuerit gravitas infinita, manifestum erit ex eo quod diximus scilicet quod si posita fuerit gravitas infinita omnino non movebitur. Omne enim quod movetur movetur in tempore, et omne tempus habet proportionem ad aliud tempus maius que est sicut proportio gravitatis ad

gravitatem; et cum inter gravitatem infinitam et finitam nulla sit proportio, continget ut nulla proportio sit inter duo tempora, quapropter in nullo tempore movebitur infinitum; et hoc intendebat cum dixit *Nulla enim proportio est* etc. Deinde dixit *Nam gravitas finita movetur per spatium* etc., idest gravitas finita movetur per omne spatium finitum in tempore finito, infinita autem gravitas in nullo tempore movetur per spatium, quod est impossibile: declaratum est enim in sexto Phisicorum quod omne quod movetur in tempore movetur, et omne tempus est divisibile.

38rb12 53. Gravitas autem infinita non movetur omnino per illud spatium neque in minimo tempore; et si movetur, nihil proficeret in ponendo quod gravitas infinita movetur, quoniam si ita esset, esset alia gravitas finita que moveretur per illud quo mota est gravitas infinita; continget ergo quod gravitas finita et infinita moveantur per idem spatium in eodem tempore, quod est impossibile. Si enim gravitas infinita movetur per aliquod spatium in aliquo tempore finito, erit etiam alia gravitas finita que movetur per aliquod spatium in illo tempore, quod est impossibile. 274a9 274a10 5 274a15 274a16

Cum declaratum est quod si sit gravitas infinita, necesse est quod moveatur in instanti, quod est impossibile, vult declarare quod etiam sequitur impossibile quamvis concesserimus quod movetur per spatium in tempore; et hoc intendebat cum dixit *Et si moveretur, nihil proficeret*, idest si concesserimus quod gravitas infinita pertransit spatium finitum in tempore, nihil proficit ei qui voluerit ponere possibile scilicet quod gravitas infinita possibile est moveri, et | quod non sequitur impossibile ex ponendo ipsam esse mobile.

41 infinitam ... finitam] inv. JZ 45-6 finita²—gravitas] om. homoiotel. BWXYZ sed suppl. W₂ 46 autem] + est Z: + et W₂ | gravitas] + autem XY: + que Z: + infinita B 48 in] ex BX | sexto] septimo W

53. 1 spatium] ditto. Z 2 minimo] minori BJ | si] nisi Y: suum B 4 moveretur] -vetur Y 7 in—etiam] om. B | aliquo] alio WZ | tempore] + sit Z | finito] om. X | etiam] et J 7-8 gravitas finita] inv. B 8 que] om. B | movetur] om. B: perambularer JG | per] om. BJ | aliquod] idem BJ 11 moveatur] -veantur Z 11-2 vult—impossibile] om. homoiotel. B 11 vult] + enim X | quod etiam] inv. J: + est Y 12 sequitur impossibile] inv. Y: impossibile X 14 idest] et AZ 15 proficit] -ciet JX: + et WY: + in Z 16 possibile] im- BX

12 Idest] om. JY | etiam] om. J: post quod B 13 quod] quia B | finitum] in- BWX 14 inveniatur] -niamus B 15 propositiones] -portiones YZ 16 et—moveatur¹] om. homoiotel. X 16-7 et—moveatur] om. homoiotel. B 16 ut²] cum Z | moveatur²] -veantur Y | moveatur³] om. WYZ 17 propter¹] per J | propositionem] pos- WY | ut] et JXY 21 moveatur] -vetur XY | continget] -git WZ 23 motum movetur] inv. B 25 et¹] om. B 26 est positum] inv. JZ: positum W 30 velocius est] inv. W 31 grave] -vem WXY | velocitatis] gravitatis ad gravitatem et tarditatis Z 35 gravibus] -vitatibus VX 37 erit] est Z | diximus] + superius Z 38 gravitas] om. VWYZ | gravitas infinita] inv. J 39 movetur¹] om. B: + non Y

Deinde dedit impossibile quod sequitur ex positione eius quod est gravitatem esse infinitam et mobilem, concedendo quod motus eius est in tempore, et dixit *Quoniam si ita esset, esset alia gravitas magna* etc., idest quoniam si posuerimus gravitatem infinitam moveri per spatium finitum in tempore finito, erit possibile inveniri gravitatem finitam que moveretur per illud spatium in illo eodem tempore; quapropter continget inveniri gravitatem finitam et infinitam que moveretur per idem spatium in eodem tempore; quod est impossibile.

Deinde incepit dicere quomodo invenitur hoc possibile, et dixit *Si enim gravitas infinita* etc., idest et hoc contingit quod si posuerimus quod gravitas infinita pertransit spatium finitum in tempore finito, possibile erit inveniri aliam gravitatem finitam pertranseuntem per illud idem spatium in illo eodem tempore. Et hoc quod dicit apparet secundum viam proportionis, quoniam cum posuerimus gravitatem parvam finitam, necessario pertransibit illud spatium in tempore maiori tempore in quo pertransivit ipsa gravitas infinita; cum ergo acceperimus ex gravitatibus aliquam cuius proportio ad istam gravitatem finitam sit sicut proportio minoris temporis ad maius, scilicet temporis in quo pertransivit spatium gravitas infinita, ad tempus in quo pertransivit minor gravitas illud spatium, necesse est ut ista gravitas maior finita, scilicet cuius proportio ad minorem gravitatem est sicut proportio minoris temporis ad maius, secet illud spatium, pertranseundo in tempore in quo pertransit ipsa gravitas infinita; quod est impossibile.

54. *Ostensum est ergo et declaratum quod impossibile est gravitatem esse infinitam, similiter et levitatem infinitam; et cum ita sit, manifestum est quod neque corpora gravia aut levia possunt esse infinita. Et etiam declaratum est ex hiis sermonibus particularibus corpus nullo modo posse*

18 impossibile] + est B 20 esset] haplogr. B 23 finitam] + et infinitam WX | illo] om. JW 23-5 quapropter—tempore] om. homoiotel. W 24 continget] -git J | moveretur] -ventur Y: -vetur X 26 possibile] im- J 29 aliam] aliquam Y 30 dicit] -xit BX 33 maiori] + illo Z | ipsa] ipsum B/: ipse X 36-7 spatium—pertransivit] om. homoiotel. Y 38-9 ad—proportio] om. homoiotel. B 39 proportio] om. W 40 ipsa] ipsum B/X

54. 1 est²] om. B/JXZ | gravitatem esse] inv. B/X 2 similiter] sic Z 4 particularibus] partibus WZ | nullo] in illo B | posse] om. YZ

esse infinitum. Et etiam declaratum est universaliter in libro quem fecimus de principiis mundi: illic enim diximus quomodo corpus est finitum et quomodo infinitum, hic autem diximus secundum alium modum et secundum speciem.

274a24

Recapitulat ea que dixerat, scilicet quod nulla est gravitas infinita et quod eandem demonstrationem habet gravitas et levitas; et cum hoc sit, declaratum est, et iam erat declaratum quod si corpus infinitum grave et leve inveniat, necesse est ut gravitas aut levitas eius sit infinita, manifestum est ex hiis duobus fundamentis quod corpus grave aut leve infinitum impossibile est esse. Et hoc intendebat cum dixit *Manifestum est et impossibile est ut sint corpora gravia aut levia infinita*, idest quod cum hec propositio scilicet gravitas aut levitas infinita impossibile est esse infinita, coniungatur propositioni hypothetice que prius declarata est, scilicet quod si corpus grave aut leve sit infinitum, necesse est ut gravitas eius aut levitas sit infinita, manifestum est quod corpora gravia aut levia impossibile est esse infinita. Et quia ex hoc apparet quod omnia corpora sint finita (corpora enim simplicia sunt tria, et in unoquoque eorum declaratum est quod sit finitum), omne igitur corpus est finitum, et quia mundus constat ex hiis simplicibus finitis quantitate et numero, ergo et mundus necessario finitus est.

Et quia hoc declaratum est in Phisicis, alio modo demonstravit hoc; et ne aliquis estimaret esse repetitionem eiusdem, et dixit *Et etiam declaratum est ex hiis sermonibus particularibus* etc., idest dicamus etiam quod differentia inter hanc demonstrationem, quam diximus in libro in quo diximus causas universales entium, est quod hec demonstratio est particularis, illa autem universalis, scilicet quod questio hic est particularis et illic universalis. Deinde dedit modum

7-8 alium—secundum] om. homoiotel. B 9 est gravitas] inv. XY 10 habet] -bent WY 11 est—declaratum] etiam JZ | iam] in que B 13 fundamentis] finitis Z 14 infinitum] post esse Z 15 et] om. X: quod JZ 16 propositio] -portio Z | scilicet] om. Z | aut] et Z 17 infinita¹] om. B/X | est] om. B | infinita²] om. WYZ | coniungatur] -gantur B 19-20 manifestum—infinita] om. homoiotel. BWXY 20 aut] ut Z 22 declaratum] determina- JZ 24 et²] om. YZ 26 declaratum] demonstra- Z 27 et¹] om. WXY | et²] om. JZ 30 est] om. WYZ 31-2 illa—particularis] om. homoiotel. Y | scilicet—universalis] om. homoiotel. X 32 dedit] dicit BXY

per quem demonstratio illic fuit universalis et hic particularis, et dixit
Illic enim diximus quomodo corpus est infinitum etc., idest quia in Phi-
 35 sicis consideravimus de infinito et declaravimus quomodo potuit esse
 et quomodo non, in potentia quidem, in actu autem non, hic autem
 declaravimus quod iste mundus est finitus in actu. Et etiam proposi-
 tiones per quas fuit hoc declaratum illic sunt universales istis, et
 etiam subiectum est universalius illic hic subiecto: illic enim declara-
 39rb 40 tum est quod im|possibile est inveniri corpus naturale simpliciter
 infinitum cuiuscumque fuerit nature, hic autem declaratum est quod
 iste mundus est finitus in actu tantum; et hoc fuit declaratum hic per
 ea que sunt propria unicuique corpori, et illic per universalia. Et hoc
 intendebat cum dixit *Hic autem diximus secundum speciem et alium*
 45 *modum*, idest hic autem diximus hanc questionem specialiter et
 magis proprie quam in priori libro et secundum alium modum
 demonstrationis.

55. *Volumus igitur etiam perscrutari alio modo de mundo utrum sit* 274a24
unus aut plures, dicendo quod si impossibile est ut corpus universale sit
infinitum, possibile est tamen plures esse celos. Forte igitur aliquis pers-
crutabitur de hoc et queret ipsum finitum, dicendo sicut mundus conti-
 5 *nens nos est ens permanens, non est prohibitum quin etiam sint alii*
mundi plures, immo non infiniti in multitudine. 274a28

Cum declaratum sit quod partes istius mundi sint terminate
 numero et etiam finite, declaratum est necessario quod iste mundus
 est finitus. Et quia anima non desiderat post hoc magis quam scire
 39va 10 utrum sit finitum aut infinitum, scilicet scire | utrum sit unus aut
 plures, dixit quod vult perscrutari de hac questione et vult studere in
 ea propter nobilitatem illius. Et quia est principium magnum in
 positione principiorum mundi (mundi enim si essent plures, princi-

33 per] propter XY | illic fuit] illic fuerit XY: fuerit illic JZ 34 est] om. BZ
 35 potuit] ponit Y 39 subiectum] om. B | est—illic¹ illius universalis est B: illic
 universalis est X | illic¹ illi J sed corr. J₂ | illic hic] hoc illic Y | hic subiecto] inv. J:
 hoc subiecto V | illic² illis B 42 hic] om. WYZ 44 secundum] om. B

55. 1 igitur] om. BJ 3 est tamen] inv. W 5 sint] om. Z: post mundi (6) WY
 6 plures] + sunt Z | immo] uno JX | in] om. BX: + multiplicatione vel Z 7 sint]
 sunt XYZ 9 non] om. XY

pia essent plura), dixit etiam *Si corpus universale impossibile est esse*
infinitum, possibile est ut celi sint plures, idest potest aliquis querere et 15
 dicere quod quamvis sit declaratum quod corpus quod est totum
 istius mundi impossibile est ut sit infinitum, quid ergo prohibet ut
 sint plures mundi? Quoniam celum dicitur tribus modis: dicitur
 enim de toto mundo, et etiam de corpore rotundo scilicet celesti, et
 etiam de superiori orbe, et hoc in lingua Grecorum secundum quod 20
 Aristoteles dicit post. Deinde dixit *Non infiniti in multitudine*: decla-
 ratum est enim universaliter quod hoc impossibile est scilicet corpus
 infinitum esse in actu. Deinde dixit *Sicut mundus continens* etc., hec
 est ratiocinatio accepta extrinsecus et non per se, et movet hominem 25
 naturaliter ad perscrutandum de hoc, et dat superficialiter hoc quasi
 esset possibile; videmus enim quod de individuis pluribus invenitur
 plus quam unum, quapropter aliquis estimat hoc de mundo cum
 mundus sit unum individuum, et vulgus opinatur esse possibile, et
 plures Antiquorum estimaverunt esse necessarium.

39vb 56. *Sed tamen oportet nos incipere prius et perscrutari quid est corpus* 274a29
infinitum. Et dicamus quod omne corpus aut est finitum aut infinitum,
aut totum fuerit consimilium partium aut dissimilium partium; si non
consimilium partium, aut erit ex forma finita aut erit ex forma infinita. 274a33

Cum declaratum est quod mundus est finitus, deinde voluit decla- 5
 rare utrum sit unus aut plures; et iam declarabat etiam in libro pre-
 dicto de infinito simpliciter, et illud quod declaratum fuit illic de esse
 infinitum in potentia fuit perfecte et bene dictum; esse autem corpus
 naturale in actu et infinitum impossibile declaratum est etiam illic
 universaliter; sed quia illic non declaratum fuit ab eo quot sunt cor- 10
 pora simplicia neque quot sunt loca numeralia, neque quod quodlibet

14 etiam] et BXY | corpus universale] om. JZ | est] + universale JZ 15-6 querere ...
 dicere] inv. B 16 quod³] om. B 18 Quoniam] quod Z | dicitur¹] post modis JYZ
 | tribus] partibus B | dicitur²] om. Z 19 enim] om. YZ 21 Aristoteles dicit] inv.
 W | infiniti] -tum B 27 hoc] om. Z

56. 2 infinitum²] + si infinitum Z 3 fuerit] erit B/X 4 finita] om. Y: in- B |
 infinita] finita B 6 etiam] om. JZ 8 perfecte] -tum JZ | autem] aut XYZ
 9 et] om. BXY | est etiam] inv. Z | illic] om. W 10 declaratum] + enim BZ
 11 quot] om. B | numeralia] natura- B/X | quod] om. B | quodlibet] qui- B

illorum est finitum proprie sicut est declaratum hic; et fundamentum demonstrationis in ea est super hoc quod si inveniatur corpus infinitum, aut erit compositum aut simplex: hic autem declaratum est ab eo quot sunt species simplicium corporum, et etiam declaratum est in unoquoque eorum ipsum esse finitum. Sed quia ita est, vidit quod si iteraverit illam demonstrationem quam induxit in predicto libro, erunt propositiones eius magis confirmate, et erit demonstratio eius perfectior et proprior in hac questione; ideoque dixit *Sed tamen oportet prius perscrutari quid est corpus infinitum*, idest et cum pervenimus ad hoc de cognitione specierum mundi corporum, et quod unumquodque eorum est infinitum, oportet nos antequam perscrutemur utrum sit unus, oportet nos | iterare perscrutationem universalem scilicet utrum corpus infinitum sit simplex; declaratio enim istius intentionis est firmior declaratione predicta. Deinde incepit dividere sillogismum hypotheticum disiunctum, et est idem cum eo qui est in Phisicis sed firmior, dixit *Omne corpus aut est finitum aut infinitum*, si infinitum aut simplex aut compositum, si compositum aut ex simplicibus finitis in specie idest forma, aut infinitis in specie; et hoc intendebat cum dixit *Aut erit forma finita aut infinita*.

57. Dicamus ergo quod impossibile est ut sit ex formis infinitis, et hoc manifestum est ei qui concesserit et conceperit propositiones predictas positas et sillogismos convenientes fundamentis. Dicimus enim si primi motus infiniti sunt, erunt etiam forme corporum simplicium finite necessario, | nam motus corporum simplicium simplices sunt, motus autem simplices sunt finiti, et omne corpus naturale habet motum necessario. Dicamus ergo quod si corpus infinitum sit ex formis finitis, erit quelibet partium eius infinita necessario, ut aqua et ignis, quod est impossibile omnino; iam enim declaravimus quod neque gravitas neque levitas sunt infinite.

12 illorum] eo- YZ 13 ea] eo WX 14-5 ab—est] om. homoietel. B 16 vidit] + et Z 17 iteraverit] numera- B: voluit X | predicto] primo Z 18 confirmante] -mantes B 20 quid est] om. X: qui sit B 21 cognitione] corruptione Z 23 unus] + scilicet JZ 24 sit] est B | simplex] + aut compositum etc. JW₂Z | enim] igitur Z: autem B 27 aut¹] B | est finitum] inv. Z: finitum J | aut²] + est XY 27-8 si infinitum] om. BZ 29 idest] et JY

57. 2 ei] eis B: illi J | conceperit] cep- Z | propositiones] om. W: duas Y: radices W₂ZG | predictas] + duas W | positas] om. B 4 etiam forme] forme etiam post simplicium J | finite] in- J 8 ut] et W

Cum dixit omnes modos destruendos sui sillogismi, incepit destruere quemlibet eorum ut concluderet hoc quod intendit, tamen tacuit hoc quod manifestum est esse destructum, similiter tacuit hoc quod est iteratum; et hic non est unus sillogismus sed plures hypothetici, quasi ergo diceret quod omne corpus aut est finitum aut infinitum, manifestum est quod si impossibile fuerit esse infinitum, necessario erit finitum. Deinde dixit Sed si fuerit infinitum, aut erit simplex aut compositum; sed simplex impossibile est esse, omne enim simplex aut est grave aut leve aut neutrum; declaratum est autem quod quodlibet eorum est finitum si non est simplex, necesse est esse compositum, si compositum et infinitum aut ex simplicibus et infinitis in specie: et omnia ea erunt finita in magnitudine aut ex finitis in specie, aut quedam eorum aut omnia huiusmodi scilicet infinita in magnitudine. Sed impossibile est ut sit ex simplicibus infinitis in specie, iam enim declaratum est quod modi simplicium corporum sunt tres; similiter impossibile est etiam ut unum eorum aut plura uno sint infinita, quia declaratum est quod omnia simplicia sunt finita; | corpus igitur infinitum, cum impossibile est esse simplex aut compositum (et omne corpus aut compositum est aut simplex), necessario tale corpus non erit. Deinde dixit *Ex formis infinitis*, idest ex corporibus simplicibus infinitis. Deinde dixit *Et hoc manifestum est illi qui concesserit etc.*, idest et esse corporum simplicium finitum in specie et forma, manifestum est ei cuius natura est comprehensiva primas propositiones quas diximus, et cognoverit modos sillogismorum quos posuimus concludentes recte; et hoc intendebat cum dixit *Et sillogismos convenientes in situ fundamenti*, idest positos in figura positione convenienti primis propositionibus in veritate.

Deinde dedit propositiones ex quibus apparet corpora simplicia esse finita, et dixit *Dicimus enim si primi motus etc.*, idest et unus ser-

11 concluderet] -dentes WYZ | tamen] cum Z: non W 12 quod] om. B 13 hypothetici] om. Z 18 aut²] + est B 19 autem] enim W 20 esse] om. W: est B | si] sed Z 21 et¹] om. B/JX | erunt] essent B 21-3 aut—magnitudine] om. homoietel. X 21-2 ex—aut¹] om. homoietel. BWY sed suppl. W₂ 22 finitis] infiniti Z | aut¹] om. Z: et JW₂ | omnia] om. B 24 corporum] om. WX sed suppl. W₂ 25 sunt tres] inv. B/JX 26 sint] sunt B: fuit Y 28 compositum²—simplex] est simplex aut compositum JZ 29 dixit] om. WY 30 Deinde] om. XY | dixit] om. WZ 31 esse] omne BX | finitum] -ta BXY 34 posuimus] com- BY 35 sillogismos] si nullus B | fundamenti] finiti WY: simplici Z: fundamentis J 37 apparet] -rent Y: oportet BX 38 primi motus] inv. BX

monum quos prius posuimus ad declarandum hoc est quod, si motus
 40 simplices sint finiti, necesse est ut forme corporum simplicium sint
 finite. Deinde dedit causam consequentie, dicendo *Motus enim sim-*
plicium corporum sunt simplices, idest quoniam necesse est ut quilibet
 modorum simplicium habeat motum simplicem, cum omne corpus
 naturale habet motum et in corpore simplici non inveniatur motus
 45 compositus. Et cum dedit causam istius continuationis, posuit ante-
 cedens et conclusit consequens, et dixit *Et motus simplices sunt finiti*,
 idest iam declaratum est superius quod motus simplices sunt finiti
 immo tres tantum; et cum ita sit, necesse est ut corpora simplicia
 sint finita dixit; et hoc quod dixit quod *Omne corpus naturale habet*
 50 *motum necessario*, dixit hoc ne aliquis diceret quod non sequitur ut
 40vb numerus corporum simplicium sit secundum numerum | motuum,
 quia impossibile est corpus naturale simplex esse immobile, sed
 semper quiescens; ipse vero dicit quasi respondendo quod hoc
 impossibile est secundum fundamenta posita in hac arte, et si fuerit
 55 hoc possibile in toto illius corporis simplicis, non erit possibile in
 partibus, sicut est de terra, que secundum totum est quiescens tamen
 secundum partes mobilis.

Deinde dixit *Si corpus infinitum est ex formis finitis* etc., idest et
 cum declaratum est quod modi simplicium sunt finiti in numero, si
 60 aliquod corpus inveniatur compositum ex eis infinitum, necesse est
 ut hec simplicia ex quibus componitur sint finita in magnitudine
 cum sint finita in specie, scilicet quod unum eorum aut plura uno
 sint infinita in magnitudine quoniam si simplicia essent finita in spe-
 cie et in magnitudine, necessario et compositum esset finitum.
 65 Deinde fecit rememorationem de hoc quod iam declaravit, quod cor-
 pus simplex infinitum in magnitudine est impossibile esse, et dixit
Quod est impossibile, iam enim declaravimus etc., idest quoniam si

39 declarandum hoc] *inv. Z* | hoc] *om. BWY* | est] *om. WXY* 41 dedit] dat *JZ*:
 dixit *Y* 42 corporum] *om. Z* 42-3 sunt—simplicium] *om. B* 43 modorum]
 corporum *JZ* | modorum simplicium] *om. X* 46 conclusit] -cludit *JYZ* 47 sim-
 plices] *post finiti B* 48 est] *om. Z* 52 impossibile] poss- *BWXY* 53 semper] +
 esse *Z* | vero] ergo *BX* 54 secundum] *om. B* 54-5 secundum—possibile] *om. X*
 56 de] *om. XY* | quiescens] + idest *B* 57 partes] -tem *B* 58 est ex] *inv. B*
 59 est] + et *Z* | modi] quatuor *Z*: + corporum *JW₂Z* | sunt] sint *Y*: sicut *B* | si] sci-
 licet *BY* 61 finita] in- *JW₂XZ* 62 scilicet] sed *Z* 64 compositum] cum possit
B 66 infinitum] finitum *WY* | esse] *post infinitum Z*

corpus compositum infinitum sit, aut erit necessario compositum ex
 gravi et levi, aut secundum commixtionem aut secundum vicinita-
 tem partium parvarum; corpus enim celeste nulli est elementum 70
 sicut ex nullo est elemento. Et videtur quod non dixit quod sequitur
 in unoquoque eorum, ex quibus componitur corpus infinitum esse
 infinitum in magnitudine, nisi quia elementa sunt contraria; et cum
 unum eorum sit infinitum, continget ut alterum sit infinitum, nisi
 infinitum corrumpere finitum. 75

Si igitur aliquis dixerit quod impossibile est inveniri corpus com-
 positum infinitum ex elementis finitis in forma et magnitudine, sed
 41ra infinitis in | numero, idest inveniri individua eiusdem speciei infi-
 nita, verbi gratia terre infinite, dicemus respondendo quod destructio
 istius sermonis apparet ex potentia illius sermonis. Si enim terre infi- 80
 nite invenirentur, possibile esset inveniri ex eis una terra contracta et
 additione adinvicem; et cum ita sit, possibile erit inveniri gravitatem
 infinitam. Et ipse propalabit hoc post et declarabit ipsum perfecte
 cum declaraverit quod locus elementorum est unus numero; et post
 hoc declarabitur quod unus est mundus. 85

58. Et etiam si forme sint infinite, et loca earum erunt infinita in 274b8
 magnitudine necessario; et cum ita sit, et motus eorum erunt infiniti, 274b10
 quod est impossibile si concesserimus propositiones primas scilicet quod
 41rb corpus vadens ad inferius impossibile est ut in infinitum va|dat, et quod
 corpus vadens ad superius vadat, impossibile est ut in infinitum vadat, 5
 quoniam impossibile est ut sit quod impossibile est esse: hic autem sermo
 susceptus est equaliter in qualitate et quantitate et situ. Et dico si corpus 274b15
 non sit album aut unius cubiti aut currens, impossibile est transmutari

68 infinitum] finitum *WY* | compositum] -suit *B* 69 et] ex *B* 71 sicut—ele-
 mento] *om. homoiotel. B* | elemento] -tum *XZ* | videtur] habet *W* 73 infinitum]
om. J: finitum *BWY* | et] + quod *W* 74 sit] est *BX* 76 corpus compositum]
inv. B 80 illius] istius *WX* | sermonis] demonstrationis *BX* | enim terre] *inv. X*:
 ratio enim *B* 81 contracta] -tractu *B*: -tacta *J*: -tactu *W* sed corr. *W₂*: -tactum *X*
 82 additione] *om. BZ*: a diminutione *Y*: *post adinvicem W* | adinvicem] + vel aggregata
 a diminutionibus scilicet partibus finitis *Z* | erit] esset *BY* 83 declarabit] -ravit *XZ*
 84 declaraverit] -ravit *XZ* | et] + cum *W₂Z*

58. 1 infinite] finite *WY* | earum] eo- *XY* 4 in] *om. B* 4-5 et—vada] *om.*
homoiotel. BWYZ 6 est]—esse] *om. BWY* sed suppl. *W₂* | ut sit] *om. X* | esse] *om. X*
 7 est] *om. BX* 8 sit] + necessario *Z* | currens] in Egipto *G*

in aliquod ex hiis que diximus, et impossibile est ire ad locum ad quem
10 impossibile est pervenire. 274b17

Vult declarare in hoc capitulo quod impossibile est quod aliquod corpus simplex sit infinitum in magnitudine per aliam demonstrationem, quamvis sit universalior predicta, et dixit *Et etiam si forme sint infinite*, idest et si forme corporum simplicium sint infinite in
15 magnitudine, necesse est ut loca earum sint infinita, et si hoc est, motus eorum infiniti necessario erunt aut in seipsis aut in suis partibus, necesse est enim quod partes corporum simplicium mobilium moveantur in infinitum, non enim movetur nisi ad locum totius; cum igitur locus totius sit infinitus, continget quod partes movebun-
20 tur in infinitum; motus autem illius quod in infinitum movetur necessario est infinitus; pars enim movetur ad totum, non secundum quod est totum sed secundum quod est in suo esse naturali; et locus totius corporis et partis est idem.

Et cum posuerit quod necessarium est, si elementa sint infinita in
25 magnitudine, quod motus partium eorum sint infiniti, dixit *Quod impossibile est* etc., idest et ponere motum infinitum impossibile est, secundum quod apparet apud illum qui concesserit primas propositiones quas naturaliter habemus in hoc; | videtur enim quod natura-
41va liter est nobis notum quod omne motum secundum rectitudinem non movetur nisi ad aliquid ad quod cum pervenerit quiesceret, nisi
30 motus eius esset otiosus. Et cum ita sit, manifestum est quod, cum videmus lapidem motum ad inferius et ignem ad superius, sciemus quod non moventur nisi ad loca extra que sunt, et cum pervenerint ad loca illa quiescunt: videtur igitur quod hoc intendebat cum dixit
35 *Si nos concesserimus et conceperimus propositiones primas*. Et secundum

9 aliquod] -quid WZ: -quo Y 11 impossibile—quod] dittogr. V | quod²] om. Y
13 Et²] om. B 15 earum] eo- JXYZ 15-6 et—partibus] om. BWY sed suppl. W₂
15 est²] et W₂Z 16 necessario erunt] inu. Z: necessario W₂ | seipsis] se Z 17 est]
om. WY | enim] om. XY | corporum simplicium] inu. BX 18 movetur] -ventur JXY
19 igitur] ergo BX 22 locus] + partis et locus W₂Z 23 corporis] om. BX: tempo-
ris Y | et partis] om. WYZ 24 posuerit] -suit BW | est] + quod BX 25 sint] sunt
Z 26 motum] -tus B 28 videtur] -demus BY 30 quiesceret] -cet WXX: -cat
J 32 videmus] -dimus B 33 moventur] -vetur BX | pervenerint] -nerit BJ:
-niunt Z 34 loca illa] inu. BX | videtur] + enim Z | igitur] enim Y

hanc explanationem erit sermo eius scilicet quod corpus vadens ad inferius aut ad superius impossibile est ut vadat in infinitum, et ex hiis propositionibus et potest intelligi, quod qui concesserit propositiones primas in hoc genere, credet quod corpus vadens ad inferius aut ad superius impossibile est ut vadat in infinitum; et hec explana-
40 tio est convenientior manifesto sermoni ipsius. Post enim dat medium terminum quo declarat hoc *Et est impossibile, enim impossibile est*, idest quod ponere motum infinitum est ponere mobile ad finem ad quem non potest pervenire: impossibile est igitur ponere motum huiusmodi, impossibile est enim incipere esse quod impossi-
45 bile est ut sit; et hac eadem demonstratione utebatur in fine sexti Phisicorum.

Et cum dedit propositionem (dicentem quod impossibile est ut sit) impossibile est incipere, incepit verificare hanc propositionem inducendo omnia predicamenta, et dixit *Et hic sermo susceptus est et*
50 *concessus equaliter in qualitate et quantitate et loco et situ*, idest quod hec propositio vera est in omnibus predicamentis: vera est igitur in
41vb ubi et motu sicut in qualitate et in aliis predicamentis. | Deinde dedit exemplum et dixit *Si impossibile est ut corpus sit album neque unius cubiti neque currens terminetur, impossibile est transmutari in aliquod*
55 *ex hiis que diximus*, idest verbi gratia de qualitate, idest si impossibile est quod aliquod corpus fiat album, impossibile est transmutari in album; et similiter si impossibile est quod aliquod corpus sit aliquorum cubitorum, impossibile est transmutari in aliqua hora inesse illorum cubitorum; et similiter si impossibile est quod aliquid perveniat
60 currendo et ambulando ad aliquid, non invenietur incipiens currere ad illum locum.

37 ad] om. B | ut—infinitem] ut infinitum vadat B 37-40 et—infinitem] om.
homoiotel. WXYZ 38 qui] om. B | concesserit] -cessit B 39 genere] om. B
40 explanatio] -positio BX 42 enim] om. X: est praem. B/W: esse praem. Z: + quod
Y 42-3 impossibile est] om. JX 43 motum] + est B 44 finem] + et Z
49 est] om. Z 51 et²] om. Z: in WY | et³] om. WY: + in J/W 52-3 vera²—
predicamentis] om. homoiotel. B 52 in²] numero Y 57 quod] ut WZ | fiat] fuit
Y: sit BJ 59-60 impossibile—cubitorum] om. homoiotel. Y 59 est] om. Z
60 quod] ut W 61 et] per Z | invenietur] -nirur J: -nirurur X 62 illum locum]
inu. Z

59. *Et etiam si forma corporis ignis inveniatur separata et disiuncta adinvicem, ut quidam Antiquorum inquiebant, erit ignis compositus ex omnibus diversis formis infinitis.* 274b18
274b19

Cum declaravit quod impossibile est invenire corpus simplex infinitum in magnitudine, et quod impossibile est inveniri corpus compositum ex eis unum, et aliquis potest dicere Forte est impossibile invenire unum corpus continuum infinitum discretum autem partium est possibile ut Antiqui dicebant de corporibus indivisibilibus; erunt ergo individua ignis infinita, et unumquodque eorum finitum. 10 Et cum ita sit, dixit respondendo quod contingit impossibile predictum: nam possibile est ponere istas partes congregatas, quapropter contingit magnitudinem unam infinitam esse, et sic continget infinitam gravitatem esse; et iam declaravimus hoc esse impossibile. Et hoc 42ra inten[debat cum dixit *Erit ignis compositus ex omnibus diversis formis* 15 *infinitis*, idest quod si partes infinite separate abinvicem inveniuntur, possibile est continuari adinvicem, et sic proveniet ex eis magnitudo infinita, quod est impossibile; impossibile autem non sequitur ex possibili, illud ergo quod ponebatur possibile est impossibile; et cum contingit quod possibile sit impossibile, continget quod positio propter quam possibile sit impossibile sit possibilis. 20

60. *Et iam diximus superius quod corpus vadit per omnes mensuras. Si igitur ita sit, quomodo erit possibile quod plura corpora dissimilia sint infinita ita quod unumquodque eorum?* 274b20
274b21

Intendit per omnes quantitates tres dimensiones, que sunt ad medium et a medio et circa medium, idest quod cum declaratum est quod motus sunt tres, et quod causa illius est quod dimensiones sunt tres, et necesse est quod corpora simplicia sint secundum numerum

59. 1 inveniatur] -niatur B/X 2 inquiebant] -quirebant B 3 formis] om. B 4 declaravit] -raverimus B 7 invenire] -niri WY 7-8 partium est] parvum est J/Y: est parvum Z: partium forte est X 8 possibile] proprie WXY 9 erunt] erant BZ 12 infinitam¹] finitam B 12-3 et—esse¹] om. homoiotel. WXYZ 13 gravitatem esse] inv. B 15 abinvicem] adin- Y 18 ergo] autem WZ 19 possibile] im- B 20 possibilis] im- JWZ

60. 3 eorum] ea- Y 6-7 sunt tres] inv. BYZ

motuum simplicium, et quod dimensiones etiam sint finite, ut declaratum fuit prius: quomodo igitur estimantur corpora dissimilia esse scilicet simplicia diversarum formarum, et infinite? Et quia in 10 demonstratione predicta non complevit declarationem in unoquoque modorum corporum simplicium quod impossibile est scilicet ut sit 42rb infinitum; sed tamen fecit hoc in simplicibus | mobilibus recte, quoniam cum perscrutatus fuit de corpore infinito et divisit ipsum in simplex et compositum, non incepit prius complere divisionem simplicium modorum et destruere unumquodque eorum esse infinitum, 15 deinde post hoc destruere corpus compositum esse infinitum ut oportet in recto ordine, sed dimisit loqui de modis corporum simplicium; et intendebat destruere hoc in corpore composito, quoniam in eo est destructio in hoc corporis simplicis. 20

Et hoc est cum dixit quod compositum infinitum aut est infinitum quia unumquodque simplicium ipsius est infinitum magnitudine, aut quia sunt finita magnitudine et infinita specie. Videt igitur quod bonum est et rectum facere hoc, sed quia corpus celeste est corporum simplicium et nullum est compositum ex eo, non intrat 25 istam destructionem, scilicet inveniri corpus infinitum corporum simplicium que sunt elementa corporum compositorum; quapropter revertitur hic ad complendum modos corporum simplicium et ad declarandum ex predictis quod impossibile est quod aliquod corpus sit infinitum in magnitudine, sive sit elementum compositi sive 30 non.

42va 61. *Et etiam si forma corporis sit consimilis, impossibile est etiam ut sit infinita, primo quod si alius motus a motibus predictis non sit, necessario hoc corpus habebit aliquem motum illorum motuum, et si ita sit, necessario est gravitas infinita et levitas infinita; et iam diximus hoc esse impossibile, et etiam non assimilatur corpori eunti circulariter in infinitum; impossibile est enim corpus infinitum ire circulariter. Qui ergo* 274b22
274b25

9 dissimilia] dum similia B 10 infinite] -ta XY 11 demonstratione] divisione BXY 13 tamen] tantum XY | recte] -to Z 20 destructio] distinctio Y: demonstratio BX 22 infinitum] + in JZ 24 corpus] om. XY 25 est compositum] inv. BX: compositum WY 27 compositorum] om. WYZ 29 corpus] illorum B/JX

61. 2 quod] quia WZ: quoniam J 3 illorum] horum B/JX 4 est] om. B | hoc esse] inv. J: quod omne B: + est J 6 impossibile] poss- WYZ

dicat iterationem circularem esse perpetuum, similis est dicenti celum esse infinitum; et iam declaravimus superius hoc esse impossibile, et etiam quod corpus infinitum impossibile est moveri omnino.

274b30

- 10 Iam diximus causam propter quam iteravit sermonem de destructione corporis simplicis infiniti in magnitudine; et dixit *Et si forma corporis* etc., idest cum forma corporis fuerit consimilis idest simplex non composita, impossibile est ut forma sit infinita; et hoc dixit quia, cum causa finitatis magnitudinis est forma, necesse est, si
15 magnitudo sit infinita, quod forma sit infinita. Deinde dixit *Quoniam si alius motus a motibus* etc., idest et cum declaratum est quod nullus motus est simplex preter tres motus quos numeravimus, et omne corpus simplex habet motum simplicem, necesse est ut hoc corpus positum infinitum habeat aliquem motum horum motuum.
20 Deinde dixit *Et si ita sit, necessario erit gravitas infinita*, idest et si
42vb necessarium fuerit ut hoc corpus infinitum habeat motum simplicem, aut erit circularis aut rectus: si rectus, aut ad medium et tunc erit grave, aut a medio et tunc erit leve; si autem corpus infinitum fuerit grave, necesse est ut sua gravitas sit infinita, secundum quod
25 prediximus, et similiter de levi; et iam declaravimus superius quod
T 48a impossibile est inveniri gravitatem infinitam aut levitatem infinitam. Deinde dixit *Et etiam non assimilatur corpori eunti circulariter*, idest et impossibile est etiam ut motus istius corporis simplicis sit circularis, ut sit simile corpori rotundo idest sue speciei, scilicet corpori
30 cuius motus est circa medium; impossibile est enim corpus infinitum moveri motu circulari, idest quia motus circularis est finite revolutionis, motus autem corporis infiniti est infinitus. Deinde dixit *Qui ergo dixerit itionem circularem esse perpetuam* etc., idest quod sermo dicentis motum circularem esse infinitum est similis in potestate sermoni
35 dicentis corpus mobile circulariter ut celum esse infinitum. Deinde

7 iterationem] itio- X: motio- B | 9 est] om. B | 11 infiniti] -ta XY | 12 etc.] om. WZ | etc.—corporis] om. homoiotel. BXY | idest] om. WYZ | 16 motus a motibus] modus a mobilibus Z | et] om. BX | 17 quos] + narravimus vel W | numeravimus] -ramus Z | 19 positum] com- B | 19-21 horum—motum] om. homoiotel. X | 19 horum motuum] omnium motuum horum B | 22 si rectus] om. B | 25 prediximus] dix- Z | 28 etiam] om. B | sit] om. Z | circularis] infinitus WZ | 33 dixerit] -xit B: -cit J | itionem] iteratio- Z: itatio- X: motio- J: motione B | 34-5 motum—dicentis] om. homoiotel. B

dixit *Et iam declaravimus superius hoc esse impossibile* etc., idest quod corpus rotundum impossibile est esse infinitum, cum declaravimus quod corpus infinitum impossibile est moveri neque motu recto neque circulari, aut intendit; et iam declaravimus etiam universalibus hoc, scilicet quod corpus infinitum impossibile est moveri omnino
40 aliquo modo motuum.

- 43ra 62. *Et etiam si possibile est corpus infinitum moveri, aut naturaliter aut violente: si violente, omnino habet alterum motum naturalem, habebit ergo alterum locum quo eat naturaliter, sicut in quo it violente, quod est impossibile.*

274b30

274b32

Hec est demonstratio alia a predictis, et est propria corporibus
5 motis recte; et quasi laborat in ea ad perficiendum ex divisione motus illud quod non fuit positum in demonstrationibus predictis: demonstrationes enim predictae fundatae sunt super hoc quod corpus infinitum mobile in rectum impossibile est moveri motu naturali: si enim moveatur motu naturali, non movebitur nisi per declinationem
10 que est in eo scilicet gravitatem et levitatem. T 48b

Declarat igitur illic quod si moveatur per gravitatem aut levitatem, necessarium est inveniri illic gravitatem aut levitatem infinitam. Deinde ostendebat hoc esse impossibile, propter hoc quod declaratum fuit corpus infinitum impossibile esse moveri naturaliter, quasi
15 igitur aliquis posset dicere Forte movetur violente; propter quod dixit respondendo quod si movetur violente, necessario habet motum naturalem: violentia enim non dicitur nisi in respectu nature, et si res non habuisset motum naturalem, non intelligeretur habere motum violentum. Deinde dixit *Habebit igitur alterum locum* etc., idest
20 secundum quod videtur quod locus in quo movetur idem corpus vio-

36 quod] om. BX | 37 impossibile—infinitem] infinitum esse impossibile BX

62. 1 possibile] im- XY | 2 violente¹] -lenter YZ | violente²] -lenter Y | alterum] alium Z | 3 eat] eant X: erat Z | it] id B: ut Z | 6 motis recte] inv. BX | 9-10 si—naturali] om. homoiotel. B | 10 declinationem] inde- JW | 11 eo] eis B | 12 Declarat] -ravat X | Declarat—levitatem] om. homoiotel. Y | igitur] ergo JZ | 14 hoc²] om. XY | 15 esse] est JW | moveri naturaliter] inv. B | quasi] quia Z | 16 Forte movetur] forme moventur B | violente] -lenter BY | 17 movetur] -veretur B | 20 Habebit] -bebat Z: -beo X: -bebitur B | alterum] + violentum B | 21 violente] -lentum WZ: -lenter XY

lente alius est a loco in quo movetur naturaliter. Et non invenitur ita in corporibus simplicibus, sed videmus quod locus in quo movetur terra violente est idem cum loco in quo movetur naturaliter; sed
 25 motus naturalis non differt a violento nisi secundum modum tan-
 43rb tum; motus enim in aere si | fuerit ad superius erit violentus, si ad
 inferius naturalis; sed tamen visum est quod non intendebat, per
 locum motus, locum in quo movetur, sed locum quo movetur, quasi
 igitur diceret Erit igitur alter locus quo movetur naturaliter.

63. Et dicimus quod corpus finitum impossibile est agere in corpus infi- 274b33
 nitum et recipere et ea recipere actionem abinvicem omnino, et demon-
 stratio huius est sic: sit ergo corpus infinitum A et finitum B, et sit tem- 275a1
 pus in quo movetur aut movet C; et expellatur corpus A, et recipiat
 5 aliquam formam B in tempore C; et sit D minus quam B, et hoc minus
 moveatur per alteram magnitudinem minorem in tempore equali primo, 275a5
 et sit H, quod movetur ex D; dicamus quod proportio D ab B est sicut
 proportio H ad aliud minus A, et est Z. 275a7 T 49a

43va

A	B
_____	_____
C	D
_____	_____

Hec est demonstratio universalis omnibus corporibus rectis et
 10 rotundis, et simplicibus et compositis. Omne enim corpus aut est
 agens aut patiens, aut utroque participans; et cum ita sit, potuit
 declarare corpus infinitum non esse, nam cum posuerit quod omne
 corpus aut est activum aut passivum, aut activum et passivum simul,
 et posuit quod corpus infinitum impossibile est agere aut pati,
 15 concluditur ei in secunda figura quod nullum corpus est infinitum,

22 a] in Z | ita] om. Z 25 tantum] ante secundum BX 27 non] om. B: tamen X
 28 locum³] locus in B

63. 2 et recipere] om. BZ | ea] eam Z 3 ergo] igitur BJ 4 corpus] om. WXYZ
 | recipiat] -piet YZ 6 per] om. B | minorem] + se WZ 7 dicamus] om. X:
 -cimus W 8 A] fine W: sine Y | Z] + infinito quod tamen est finitum B 10 et²
 om. B 13 aut³-passivum] om. homoiotel. B 14 posuit] -suerit WY 15 cor-
 pus] om. Z: -porum J

sed quia propositio dicens quod omne corpus aut est activum aut
 passivum est manifesta per se. Corpora enim celestia videntur agere
 in ea que sunt sub eis, ista autem videntur agere et pati adinvicem. Et
 altera propositio non est manifesta scilicet dicens quod infinitum
 impossibile est agere aut pati; hec autem propositio dissolvitur in 20
 duas, quarum una est quod infinitum impossibile est pati, altera
 autem quod infinitum impossibile est agere in rem finitam.

Incepit declarare propositionem dicentem quod corpus infinitum
 impossibile est pati a finito, et accepit eadem exempla utriusque
 43vb questionis, deinde divisit demonstrationem et dixit | Sit ergo corpus 25
 infinitum A etc., idest si aliquis finxerit corpus infinitum reperiri
 patiens aut agens, sit corpus infinitum linea A, et ponamus aliud cor-
 pus finitum et sit B, et ponamus tempus in quo egit A in B aut pati-
 tur A a B, et sit tempus C. Deinde incepit demonstrationem alterius
 istorum duorum, et est ut A infinitum patiat a B finito in tempore 30
 C scilicet secundum totum, et dixit Et expellatur A et recipiat aliquam
 formam B, idest impossibile est ut corpus infinitum patiat a finito, T 49b
 quod si sit possibile, ponatur quod A infinitum patiat secundum
 totum a B finito in tempore C posito. Et cum posuit propositionem
 quam intendit destruere, coniungit illi propositionem possibilem et 35
 dixit Et sit D minus B, idest et coniungamus huic propositioni possi-
 bile hoc scilicet ut aliud corpus sit finitum et minus corpore finito
 quod est B, hoc autem corpus sit D, idest quod ista positio est pos-
 sibilis, et non contingit ex ea per se aliud impossibile.

Deinde dixit Et moveatur hoc minus per aliquam magnitudinem 40
 44ra minorem in tempore equali primo etc., idest et ponamus quod corpus
 agens quod posuerimus minus corpore agente quod | est B, scilicet D,
 patiat a B finito in tempore C posito. Et cum posuit propositionem
 quam intendit destruere, coniungit illi propositionem possibilem et
 dixit Et sit H minus D, idest et coniungamus huic propositioni possi-
 bile hoc scilicet ut aliud corpus sit finitum et minus corpore finito
 quod est D, hoc autem corpus sit H, idest quod ista positio est pos-
 sibilis, et non contingit ex ea per se aliud impossibile.

17 est manifesta] inv. BY 19 altera] alia Z | infinitum] post est (20) B 21 altera]
 alia BJ 22 autem] est BJX | in rem] om. Z | finitam] om. Z: in- WY 25 ques-
 tionis] passio- B | Sit] si WY 26 finxerit] fix- WZ 27 patiens ... agens] inv. W |
 sit] om. J | linea] nam B: fit J | aliud] illud B 28 ponamus] sit B 29 sit] si B
 30 istorum duorum] inv. BX | patiat] om. BWXY sed suppl. W₂ 31 Et²] om. BX
 32 a finito] om. BWXY sed suppl. W₂ 33 sit possibile] inv. J: possibile B 35 coni-
 ungat] -tingit BY 36 possibile] + est B 37 sit] om. WZ 39 aliud] aliud BJX
 42 posuerimus] -suimus BX: -nimus J 43 aliud] aliud BX 44 patiat] -titur
 BY

45 pus quod patitur a minori agente scilicet D; et omne hoc est possibile. Et cum posuit hoc possibile, posuit quod sequitur ex eo, et dixit *Quod proportio D ad B est proportio H ad minus fine scilicet Z*, idest dico ergo quod necessarium est quod proportio minoris agentis scilicet D ad maius agens scilicet B sit sicut proportio agentis ex D minoris scilicet H ad corpus alterum agens minus corpore A infinito; et cum posuit quod hec proportio est necessario ita, incepit declarare hoc et dixit.

64. *Et dicamus etiam quod corpora equalia in magnitudine moventur et transmutantur equaliter; et propter hoc corpus minus movetur minori motu in illo tempore, et corpus maius movetur motu maiori in illo tempore; movetur enim secundum suam magnitudinem magis quam motu minoris temporis.*

275a7

275a10

44rb11 Idest quia videmus agentia equalia in patientibus equalibus, patiuntur ab eis in omnibus partibus in tempore equali, et videmus maius agens agere in patientia equalia in eodem tempore magis quam agens minus, et agens minus minus, et similiter agens maius patitur ab agentibus equalibus minus, et minus magis. Et cum contingit ex hoc quod cum ab agentibus diversis patiantur patientia diversa, quod proportio agentium ad agentia sit sicut proportio patientium ad patientia. Quomodo etiam ex hiis fundamentis positis declaratur quod intendit declarare, apparet sic. Cum enim posuerimus quod agentia equalia agant in patientia equalia eadem actione in eodem tempore, apparet ex hoc quod agentia equalia, quorum proportio adinvicem est sicut proportio patientium adinvicem, agunt actiones equales in temporibus equalibus: agentia enim equalia et patientia equalia sunt huiusmodi scilicet quod proportio agentium adinvicem est sicut proportio patientium adinvicem, sed tamen ista sunt

T 50a

46 posuit¹] -suerit YZ | eo] hoc Z 47 fine] om. BJY: sive Z 49 sit] om. B: est X 52 et dixit] om. B

64. 1 etiam] om. JX 2 equaliter] + in tempore uno WXY | et] quod WX 3 illo¹ tempore] inv. B | corpus] om. B | maiori] -re B 4-5 movetur—temporis] om. homoitel. BW 5 temporis] + Manifestum—comparationem (= textus [65], infra) J₂X (cf. Praefatio, p. 47*) 6 Idest] om. BY 10 cum] tunc BJX 13 posit] + quod B 14 posuerimus] -suimus BJ 15 agant] agunt W 16 equalia] om. BX 17 est—adinvicem] om. homoitel. X | patientium] agentium Y

inequali proportionione, alia autem in aliis proportionibus. Et cum hoc apparet in uno modo modorum proportionalium, apparebit | in aliis proportionibus; et cum hec propositio est verificata, scilicet dicens quod actiones omnium agentium, quorum proportio adinvicem est sicut proportio patientium adinvicem in patientia respondentia eis, scilicet actio precedentis agentis in precedens patiens, et consequentis agentis in consequens agens sunt actiones proportionales in temporibus equalibus; et cum ita sit, manifestum est quod querenda est eius conversa, et est quod agentia et patientia in temporibus equalibus sunt proportionalia.

30

Dicamus ergo quoniam ita est, verbi gratia ponamus duo agentia quorum alterum sit A, alterum autem B, et duo patientia quorum alterum sit C et alterum D, et ponamus quod totum C patitur ab A et D a B in eodem tempore, et sit tempus G; dico ergo quod proportio agentis ad agens est sicut proportio patientis ad patiens, scilicet quod proportio A ad B est sicut proportio C ad D et e converso.

35

A	C
_____	_____
B	D
_____	_____

44va13 Et demonstratio eius est quia si proportio A ad B non fuerit sicut proportio C ad D, sit ergo maior aut minor; si igitur proportio A ad B sit minor proportionione C ad D, secemus ex A aliquid cuius proportio ad B sit sicut proportio C ad D, sit ergo AH; proportio ergo H ad B sicut proportio C ad D, erit passio D a H et D a B in eodem tempore, sit ergo illud tempus G; sed iam posuimus quod in hoc tempore patitur C ab A, secundum totum cuius H est pars; ergo in eodem tempore patitur idem patiens eadem passione a duobus agen-

T 50b

21 inequali] -lia B: inequa XY | proportionione] om. B 23 hec] om. WX 25 patientium] partium B 26-7 in—agentis] om. homoitel. BY 26 patiens] agens WX 27 sunt] sint W 28 cum] + inquam JW₂ | sit] om. W 28-9 querenda—conversa] conversa eius querenda est Z 30 proportionalia] -nales BWXYZ 32 A] + et B 33 sit] est Z | ab] sub YZ 34 quod] + ista B 35 ad agens] om. B 36 e converso] + si enim actiones eadem in eodem tempore W₂Z 37 est] om. Z: + sic J: + sicut B 39 minor] maior JZ 40 sit¹] sint B 41 erit] + ergo BJ | D a H] C ad AH J: D ad H Z: D ab H X | a²] ad JY 43 cuius] a W | est] erit YZ: erat Z₂ 44 a] om. B

45 tibus quorum unum est maius alterum autem minus; quod est impossibile.

Et propter hoc dixit prius Aristoteles quod maius agit actionem maiorem in eodem tempore quam minus, scilicet in idem patiens; et quasi Aristoteles fuit contentus in hac demonstratione positione propositionum ex quibus sequitur hoc. | Omne ergo hoc videtur quasi omissum ab eo quia sequitur ex eis que posuit; sed non omisit hoc in sermone, immo omisit permutationem proportionis et impossibile contingens; cum enim permutaverimus proportionem, continget quod proportio agentis ad patiens primum sit sicut proportio agentis 55 secundi ad patiens secundum, scilicet quod proportio B ad AH, quod est pars infiniti, sit sicut proportio D, quod est agens secundum, ad H quod est patiens secundum. Et cum ita sit, continget ut in eodem tempore et ab eadem re et eadem passione patiantur duo corpora, quorum alterum est finitum scilicet AH, et alterum infinitum 60 scilicet totum A; quod est impossibile.

[65.] *Manifestum est igitur quod corpus infinitum impossibile est movere aliud corporum finitorum omnino, neque in aliquo tempore. Erit enim aliud corpus parvum quod movebit aliud minus se in illo tempore, secundum modum parvitatatis sue, et hoc erit finitum, nam nullam autem 5 habet corpus finitum et infinitum proportionem aut vicinitatem neque comparisonem.*

Et cum apparet ex hiis propositionibus quod corpus infinitum non agit in corpus finitum, dixit | *Manifestum est igitur quod corpus*

45 unum] unus B 49 quasi] quare X: quod Z | demonstratione] + et WZ
50 hoc¹] om. WY 52 sermone] + uno B | proportionis] -nibus B 54 primum]
om. BXY 55 secundum] + patiens B 56 est²] om. BY

[65.] 1-6 Manifestum—comparisonem] om. J₂X 1-2 Manifestum—omnino]
iterum nam ut (obsc.) ipsum movetur secundum modum magnitudinis sue et maioritatis
sue movetur plus quam moveatur corpus minus. Iam ergo ostensum est nunc quod cor-
pus infinitum non est possibile ut moveatur corpus aliquod ex corporibus finitis BW₂G
1 Manifestum] om. Z | igitur] + ex hiis J 2 aliud] aliquod Z | finitorum] in- YZ |
omnino] omnia Y | neque] enim Y | enim] om. B 3 aliud¹] alterum YZ | movebit]
-vet YZ | aliud²] alterum YZ: + corpus BJ | se] om. Z 4 secundum—nam] om. Y |
et—erit] ergo erit hoc iterum corpus BJG | finitum nam] infinitum Z | nullam] non est
BG | autem] om. BJG 5 habet] inter BG | proportionem] -tio B | aut] neque BJG
| vicinitatem] propinquitatem J 6 comparisonem] -tio BG

infinitum impossibile est movere aliud corporum finitorum omnino, neque in aliquo tempore, idest et manifestum est ex hiis que diximus 10 de proportionem questio secunda quam intendimus, et est quod est impossibile corpus infinitum agere in corpus finitum in aliquo tempore; quoniam quando duo agentia diversa agunt in idem patiens eadem actione, continget ut sit in temporibus diversis et ut sit pro- 15 portio agentis ad agens sicut proportio temporis ad tempus.

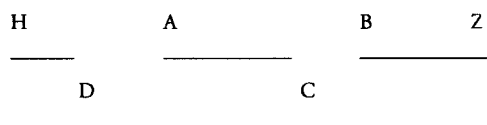
Si ergo posuerimus alterum agentium finitum ad alterum infinitum, continget ut infinitum agat in nullo tempore; quapropter nul- lam proportionem habebunt in actione cum nullam habeant in quantitate. Et si posuerimus ipsum moveri in tempore, scilicet infinitum movere finitum, possibile est reperiri aliud corpus finitum quod 20 in illo eodem tempore aget actionem infiniti secundum modum predictum; et sic igitur inveniemus duo agentia, quorum alterum est finitum et alterum infinitum, que agunt in eadem actione et in eodem tempore. Et hoc intendebat cum dixit *Erit enim alterum cor- 25 pus parvum quod movet alterum minus in illo tempore, et erit hoc etiam finitum*, idest quoniam quando posuerimus corpus infinitum movere aliquod corpus finitum in aliquo tempore, possibile est invenire alterum corpus finitum, scilicet minus quam infinitum, movere corpus minus quam quod movet infinitum in illo eodem tempore.

Cum ergo duplicaverimus agens scilicet finitum et similiter 30 patiens finitum parvum, possibile est pervenire ad corpus finitum quod movebitur in illo eodem tempore, corpus scilicet motum ab infinito, propter illam proportionem quam diximus de agentibus et patientibus; igitur in eodem tempore agunt eadem actione et in idem corpus duo agentia eiusdem speciei, quorum alterum est finitum et 35 alterum infinitum. Deinde dixit *Nullam habet corpus finitum et infinitum proportionem aut vicinitatem neque comparisonem*, idest et hoc impossibile non contingit nisi confessi fuerimus proportionem habendam; cum enim concesserimus corpus infinitum agere in tem-

9 corporum finitorum] corpus finitum B 10 neque] + enim Z | hiis] eis WXY
13 quoniam quando] inv. B 17 infinitum] finitum Y 19 si posuerimus] cum
posuimus J 20 reperiri] recipere BX 22 igitur] om. B: ergo X 23 et¹] om. W
| in¹] om. XY | in²] om. BX 25 erit hoc] inv. BZ: + erit Y 30-1 et—parvum]
om. BWXYZ sed suppl. W₂ 32 scilicet] om. BWXY sed suppl. W₂ 34 agunt] agent
JZ 35 est finitum] inv. W | et] om. JZ 36 finitum... infinitum²] inv. B
39 concesserimus] -simus Z | infinitum] finitum BWXY sed corr. W₂

40 pore, concederemus habere proportionem ad finitum; sed in rei veritate nullam habent proportionem, sicut dixit; quapropter continget necessario ut actio eius sit in illo tempore.

45va 65. [66.] *Et etiam corpus infinitum non movet corpus finitum in aliquo tempore. Sit ergo potentia infinita in linea A et corpus finitum in linea BZ, et sit tempus, in quo sit motus in linea C; D igitur movetur in C minus quam motus BZ, ergo erit proportio totius BZ ad Z sicut proportio motus D ad H; et cum ita sit, continget quod corpus finitum et infinitum moveant idem et in eodem tempore, quod | est impossibile. Iam enim diximus quod corpus maius movet aliquid in minori tempore quam minus, et hoc erit in omni tempore in quo invenitur actio quam agit per corpus finitum corpus infinitum et corpus finitum. Et impossibile est ut moveat aliquid in tempore infinito, quoniam non habet finem; motus autem est actio que non recipit formas.* 275a14
5
45vb T 51b
10 275a24

46ra Cum retulit quod ex propositionibus positis potest declarari secunda, scilicet quod impossibile est ut corpus infinitum transmutet corpus finitum, incepit declarare hoc per lineas, dicendo *Sit ergo potentia infinita in linea A*, idest sit corpus infinitum potentia et magnitudine, cum illud quod est infinitum in magnitudine est infinitum in potentia scilicet corpus agens in linea A. Deinde dixit *Et sit corpus finitum linea BZ* etc., idest et sit corpus finitum patiens ab infinito linea cuius una pars est B et reliqua pars est Z, et sit tempus
15
20 in quo patitur totum BZ finitum ab A infinito linea C. Deinde dixit

40 concederemus] -demus /XZ | finitum] in- XZ | veritate] -tem B 41 habent proportionem] inu. W 42 illo] nullo /X

65. [66.] 1 non movet] inu. Z | corpus²] om. W 2 et] + sit /Z 3 movetur] -vet Z: -vebit / 4 ergo—proportio¹] erit ergo proportio B/ : ergo proportio erit Z | totius] om. B 6 moveant] -veatur XY 8 minus] + et isti sunt modi litterarum omnium sicut vides hic W₂ZG 9 finitum²] in- Z | Et²] om. YZ 12 declarari] + potest Z 13 transmutet] -mutat /: transivit B 14 ergo] igitur BXY 15 infinita] finita B | sit] si BX 17 in²] om. BXY 19 pars² est] om. W: pars XZ

D igitur movetur in C minus motu B et Z, idest et ponamus aliud corpus scilicet D quod agit in corpus BZ finitum in quo egit A infinitum in illo eodem tempore, scilicet C; necessario igitur erit actio D in ipsum minor actione A, cum D sit finitum, A autem infinitum, scilicet quod D agit in alteram partem BZ, non in utramque, verbi gratia aut in parte A aut in parte Z. Et hoc intendebat cum dixit *D igitur movebit in C minus quam motus B et Z*, idest quod D agens finitum agit in tempore C in patiens BZ actione in parte minori omnium partium Z, scilicet quod agit in hoc tempore in aliqua parte BZ et non in toto.

Deinde dixit *Erit igitur proportio totius BZ ad Z sicut proportio D ad H et A*, idest erit proportio maioris patientis, quod est B et Z, aggregata ad minus patiens quod est B, sicut proportio minoris agentis quod est D ad partem agentem corporis infiniti, et sit AH. Et intendit quod cum permutaverimus proportionem, erit proportio agentis, quod est D, ad patiens minus quod est B, scilicet quod est pars BZ, sicut proportio maioris agentis | quod est pars infiniti scilicet AH, ad maius patiens quod est BZ, congregata. Et cum ita sit, continget necessario ut BZ patiatur ex AH finito in tempore C in quo patiebatur ex toto A infinito; patiens igitur totum BZ patitur in tempore C a duobus agentibus, quorum unum est finitum scilicet AH, et alterum infinitum scilicet A cuius AH est pars; quod est impossibile. Et hoc intendebat cum dixit *Et si ita sit, continget quod corpus infinitum et finitum moveant idem in eodem tempore, quod est impossibile*, idest quod moveant idem eodem motu et in eodem tempore. Et proportio in literis que ceciderunt a quo transtulimus istud, est conversa; posuit enim proportionem maioris patientis ad minus sicut proportionem minoris agentis ad maius, et hoc non potest esse, immo oportet ponere proportionem minoris patientis ad maius patiens sicut proportionem minoris agentis ad maius agens: patiens enim maius est ignotum, quod vult invenire per proportionem.

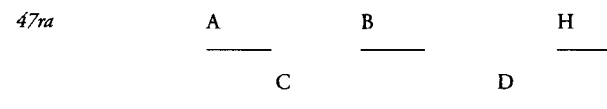
21 movetur] -vebit /W | et¹] om. XZ 22 agat] agit B | egit] agat W 24 minor] -re BWY sed corr W₂ : -ri Z 27 et] om. B/ 28 parte] -tem B/ 29 hoc] om. WYZ 31 Erit igitur] inu. B 32 et¹] om. /Z | et²] om. B/ 33 minoris] om. BXY 37 scilicet] quod est Z 38 patiens] agens BXY | congregata] aggregata—BZ] om. homoiotel. B 39 ex] ab W 41-2 scilicet—A] om. W 42 scilicet A] om. BX : A Y 44 infinitum ... finitum] inu. Z 45 quod] om. B | idem] + in B | tempore] + quod est impossibile B 46 ceciderunt] + in literis WXY 47 conversa] diversa Z: + idest B | minus] + patiens B 48 proportionem] -tio B 48-50 et—maius] om. homoiotel. B 51 per] om. BX: propter B₂

Deinde dixit *Iam enim diximus quod corpus maius movet idem in tempore minori quam minus*, idest hoc fuit impossibile quia iam diximus quod manifestum est per se quod corpus maius facit actionem quam facit corpus minus in tempore minori quam faciat corpus minus, nedum faciant eandem actionem in eodem tempore agens finitum et agens infinitum. Deinde dixit *Et hoc erit in omni tempore in quo erit actio quam agunt per corpus finitum corpus infinitum et corpus finitum*, idest et contingit secundum hoc ut hoc inveniatur in omni tempore in quo agunt per corpus finitum corpus infinitum et finitum, scilicet ut sit tempus equale.

Deinde dixit *Et etiam impossibile est etiam movere aliquam rem in tempore infinito quoniam non | habet finem*, idest et si aliquis posuerit quod infinitum movet in tempore infinito, hoc etiam erit impossibile: quod enim movet in tempore infinito, movet ad nullum finem; et quod movet ad nullum finem, otiose movet; hoc enim non contingit nisi in hiis que fiunt propter motum situalem et in localibus etiam in motis recte: iam enim declaratum est quod primus movens movet tempore infinito. Nam utilitas huius motionis est continuatio et perpetuitas essendi, quapropter necesse est ut sit infinitum; sed tamen declaratum est quod impossibile est ut tale movens sit corpus, quoniam si esset corpus, moveret in nullo tempore, ut declaratum est in ultimo octavi Phisicorum. Intendebat enim quod impossibile est ponere corpus infinitum movere aliquod finitum in tempore infinito, idest agere in idem numero tempore infinito, quoniam si generandum est, non complebitur sua generatio, et si afficiendum est, non complebitur sua qualitas, et si sit movendum, non perveniet ad finem quem intendebat. Et hoc sequitur in corpore celesti sicut in aliis, scilicet quod impossibile est ut corpus celeste moveat aliquid ex hiis que sunt sub eodem tempore infinito, verbi gratia aliquod esse decem predicamentorum. Deinde dixit *Motus autem est actio que non recipit affectiones*.

53 quia] quod B 54 facit] habet Z 57 infinitum] finitum Z 58 finitum] + et BX 59 hoc²] om. Z 62 etiam impossibile] inv. Z: impossibile BY | etiam²] om. JZ | aliquam rem] inv. YZ 63 quoniam] quam Z | aliquis] quis JY 64 tempore] + sed incipit B 64-5 infinito—mover¹] sed X 64 etiam] om. YZ | erit] est Z: et Y 66 ad] quod B 67 hiis] eis B | fiunt] sunt B/JX | propter] preter XY 68 etiam] et Z 69 movet] + in W | Nam] sed quia Z: si autem Y 72 sit corpus] inv. Z 76-7 generatio—sua] om. homoiotel. Y 76 afficiendum] affirman- Z 77 est] om. XZ 78 quem] quam Z | hoc] om. B 79 sicut] + et XY | impossibile est] inv. JZ 80 aliquid] -quod JYZ | eodem] eo JX

46ub15 66. [67.] *Dicamus igitur quod corpus infinitum impossibile est movere aliud corpus infinitum neque agere in ipsum aliquod. Sit ergo corpus infinitum agens linea A, et patiens corpus infinitum linea B, et sit tempus in quo agit corpus agens C et D, et moveatur ab A corpus finitum et sit H; A igitur agit in totum B et H, sed hoc impossibile est in eodem tempore, agit enim in minori tempore in minus corpus; A igitur movet B in D tantum. Dicamus igitur quod sicut est proportio D ad C, ita est proportio H ad aliquam partem B que est finita; tunc igitur movet A istam literam scilicet quandam partem in B in tempore C et D, et similiter agit A in corpus maius et minus, non quia actio eius est in tempore maiori aut minori; et hec est figura.*

Cum declaravit quod corpus finitum impossibile est ut agat in infinitum neque e converso, vult declarare quod neque infinitum in infinitum, et posuit corpus agens infinitum A, et patiens infinitum B, et tempus in quo completur actio CD, quod divisum est in duas partes scilicet C et D; et hoc manifestum est ex sermone eius. Et cum hic posuit hoc sicut diximus et sicut est manifestum ex suis verbis, dixit *Et moveatur ex A corpus finitum quod est H*, idest et ponamus corpus finitum, quod est patiens ab agente posito infinito scilicet A, et sit hoc corpus H. Deinde dixit *Erit ergo corpus A agens in totum B* etc., idest necessarium est ergo ab hac positione ut a corpore agente infinito scilicet A patiantur secundum totum duo agentia quorum unum est infinitum scilicet B et secundum finitum scilicet H; et posuit hoc corpus partem finiti, scilicet posuit corpus

66. [67.] 1 igitur] ergo BX | est] om. Z 2 Sit] si BW₂X 3 linea¹] nam B | patiens corpus] inv. B/JX 4 ab A] om. YZ | finitum] + scilicet pars W₂Z 5 agit] agens J/WX | hoc] om. YZ 7 Dicamus—sicut] om. J | igitur] ergo B 8-9 que—B] om. homoiotel. B 8 movet] -vebit J 9 in¹] om. JX 10 actio eius] inv. Y: actio non W: eius actio non Z 13 declarare] determina- YZ 16 scilicet] in YZ | et¹] om. BX 17 hic] om. W: hoc BXY | hoc] om. JZ | sicut¹] illud Y: quod hoc Z | est manifestum] inv. YZ 18 moveatur] -ventur Z 22 patiantur] -tiatur YZ

25 H partem A verbi gratia partem AH; et impossibile est ut hec duo
corpora patiantur ab eo in eodem tempore secundum totum. Prin-
cipium enim est quod ab eodem agente patitur minus patiens in
47rb minori tempore, nedum alterum patientium fuerit finitum et alte-
rum infinitum. A igitur movebit H in D tantum, idest selquitur
30 ergo ut corpus agens infinitum scilicet A moveat corpus H finitum,
quod est pars B patientis infiniti, in tempore quod est pars tempo-
ris CD in quo movit infinitum totum; ponamus ergo istam partem T 53b
D.

Et cum posuit istam partem, dixit *Et proportio D ad C est sicut pro-*
35 *portio H ad quandam partem B, et est finita*, idest et sequitur hoc
secundum hoc quod proportio temporis quod est pars temporis
totius scilicet D, ad totum tempus scilicet CD, sit sicut proportio
patientis finiti scilicet H, quod posuimus partem B infiniti ad illam
partem B finitam, cuius corpus H est pars, idest quod proportio H
40 ad ipsam est sicut proportio temporis D ad tempus totum DC. Et
ista proportio apparet eo quod concesserimus quod ab eodem agente
patiuntur agentia equalia in tempore equali et minus in minori. Et
cum ita sit, erit proportio agentis ad agens sicut proportio temporis
ad tempus, quoniam si ista fuerint proportionabilia equa propor-
45 tione, continget necessario ut sit eadem in aliis proportionibus; et
iam diximus de hac proportionem. Deinde dixit *Et cum igitur A move-*
bit hanc literam scilicet quandam partem B in tempore C et D, idest
47va necessarium est igitur | ut agens infinitum scilicet A moveat partem
B infinitam, cuius proportio ad partem minorem B scilicet H in tem-
50 pore CD in quo A infinitum movet B infinitum. Deinde dixit *Et*
similiter agit in corpus maius et minus etc., idest et contingit ex hoc ut
ab eodem agente patiantur maius corpus et minus in eodem tem-
pore, non in temporibus diversis; quod est impossibile.

25 verbi—AH] om. Z | gratia] + per J | partem AH] om. Y 26 eo] eodem BX
29 movebit] -bitur BX 30 moveat] -vebat Z 32 movit] -vet JZ: -vitur W
34 Et] + dixit et B | D—proportio] om. homoiotel. W 35 finita] in- BWY 36-
7 temporis—scilicet] totius temporis C XZ 37 sicut] sit tempus Z 38 patientis]
agentis BWXY sed corr. W₂ | finiti] om. B | illam] aliam BWX 41 eo] om. BWXY sed
suppl. W₂ | eodem] eo BWXY sed corr. W₂ 42 patiuntur agentia] patiantur patientia
J: patiuntur Z 43 ita sit] inv. W 44 quoniam—proportionabilia] om. Y | quo-
niam—proportionem] om. Z | si ista] om. BWX | fuerint] fiunt B | proportionabilia] -tio-
nalia BWX | equal equalia BX | proportionem] -ni Y 46 diximus] pre- BX | Et cum]
om. X: tunc JZ 49 infinitam] finitam JZ 52 ab—minus] om. B 53 in—
diversis] diversis temporibus Z

67. [68.] *Manifestum est igitur quod impossibile est ut corpus infinitum*
moveat corpus infinitum in tempore finito; et si hoc est impossibile, pos-
sibile est igitur ut sit in tempore infinito; et iam diximus quod tempus
infinitum non habet finem; corpus autem mobile habet finem.

275b2

275b4

Iam manifestum est quod corpus infinitum impossibile est agere 5 T 54a
in corpus infinitum in tempore finito; sed quia aliquis potest dicere
quod, si ageret, erit in tempore infinito, dixit *Et si hoc est impossi-*
bile, possibile est igitur ut sit in tempore infinito, idest et si aliquis
dixerit quod si hoc est impossibile in tempore finito, forte est pos-
sibile in tempore infinito. Et hoc quod dixit habet sufficientiam, 10
quoniam cum posuerit patiens infinitum, continget necessario ut
eius passio sit infinita; et si posuerit patiens infinitum et passionem
finitam, est quasi positio contradicens sibi. Et dicendum est ab ali-
47vb quo quod ponens hoc petit principium, estimandum est enim
quod nulla differentia est sive ponatur primo finitum quod est 15
contradicens questio, sive ponatur passio eius finita. Et cum ita sit,
dixit respondendo *Et iam declaravimus quod tempus infinitum* etc.,
idest et iam diximus in Phisicis quod tempus est infinitum et quod
non habet finem; et cum posuerimus hoc infinitum pati in tem-
pore infinito, tunc eius actio non habebit finem ad quem perve- 20
niret; erit ergo aliquod quod semper generabitur et numquam
complebitur; et declaratum est huiusmodi contrarium in sexto Phi-
sicorum.

68. [69.] *Et etiam omne corpus sensibile habet potentiam activam et*
passivam insimul; et cum ita sit, impossibile est corpus sensibile esse infi-
nitum.

275b5

275b6

Cum declaravit quod impossibile est in corporibus infinitis neque
agere neque pati, ponit secundam propositionem ut concludatur quod 5

67. [68.] 1 igitur] om. Y: + quia B 2 moveat—infinitem] post finito Z 5-
6 impossibile—infinitem] om. homoiotel. Z 6 aliquis] om. YZ 8 possibile] im- B
9 finito] in- BX | possibile] im- B 10 hoc] + est Z 13 positio] ponitur B
14 est enim] inv. BJX 17 respondendo] dicendo Z | declaravimus] dixi- JX
18 tempus] + quod BJ 19 posuerimus] -suimus JXZ 20 infinito] om. B | eius
actio] inv. BX | perveniret] -niet WY 22 huiusmodi] om. J: eius B

68. [69.] 1 etiam omne] inv. Z 4 est] + ut JZ 5 concludatur] -dat BX

nullum corpus est infinitum; et hec quidem proposito est quod omne corpus naturale aut est activum aut passivum aut ambo. Hoc autem videtur sensui, corpus enim celeste videtur agere in ea que sunt apud nos, alia autem que sunt sub eo videntur agere et pati insimul. Et

- 10 componitur sic in secunda figura: omne corpus aut est activum aut passivum, et nullum corpus infinitum est activum aut passivum, ergo nullum corpus est infinitum. Et intendit per sensibile sensibile tactu; et tacuit corpus celeste quoniam omnes Antiqui non credebant ipsum esse non patiens, immo omnes dixerunt ipsum esse aut ignem aut
15 compositum in quo dominatur ignis, et maxime de stellis.

48ra11 69. [70.] *Et etiam omne corpus quod est in loco est sensibile; et cum ita sit, nullum corpus infinitum est extra celum, quoniam illic neque est locus illic neque corpus finitum. Manifestum est igitur quod nullum corpus extra celum est omnino. Si ergo aliquis dixerit quod possibile est
5 quod extra celum sit aliud corpus spirituale, necesse est ei dicere quod illud corpus est in loco: extra enim et intra notant locum; quapropter erit sensibile etiam; et nullum corpus sensibile est nisi in loco.*

- Cum posuit quod omne corpus aut est activum aut passivum, et hec propositio est accepta a sensu, potest aliquis dicere quod corpus
10 infinitum possibile est esse extra mundum et quod sit neque agens neque patiens; et propter hoc videtur mihi quod inducit hunc sermonem post illam demonstrationem; et fundavit ipsum super duas propositiones, quarum altera est quod omne corpus quod est in loco est sensibile, secunda est quod corpus quod est extra mundum est in
15 loco; ergo corpus quod est extra mundum est sensibile.

48rb Deinde ponit quod omne corpus sensibile est finitum, quia est activum aut passivum, ergo non est extra mundum corpus infinitum; et secundum hoc explanavit hunc locum Themistius. Ipse

8 sensui] -su WXY 13 Antiqui] + qui BX 14 non—esse] om. homoiotel. B

69. [70.] 2 celum] + omnino Z 2-4 quoniam—est¹] om. Y 2 neque] nullus J: non X: si non Z 2-3 est locus] inv. J: locus Z 3 illic] om. B | corpus¹] + aliud Z | finitum] + omnino Z 4 est¹] ante extra X | ergo] om. J: enim B | quod] om. BJ | possibile] om. B: im- Z | est²] ante possibile X: om. B 5 quod¹] ut WXY 7 erit] est Z 10 possibile] im- B | extra mundum] om. B 14 corpus] -pora BX 16 ponit] -suit JZ | est¹] + non JZ | finitum] in- JY | est²] + aut BX

autem Aristoteles videtur secundum hanc conclusionem non propalasse nisi duas propositiones, quarum altera est quod omne corpus
20 quod est in loco est sensibile; et est maior propositio in sillogismo quem dixit Themistius, sed non manifestavit secundam dicentem quod omne corpus quod est extra mundum est in loco, neque propositionem dicentem quod omne corpus sensibile est finitum; sed videmus ipsum, postquam dixit propositionem dicentem quod omne
25 corpus quod est in loco est sensibile, quod dixit *Et cum ita sit, nullum igitur corpus infinitum est extra mundum*, et est conclusio.

Deinde induxit aliam propositionem quam posuit causam istius propositionis, et dixit *Quoniam nullus locus est illic*, et ista propositio
30 non habet cognitionem in aliquo cum prima, que dixit quod omne corpus quod est in loco est sensibile, nisi intelligatur conversa eius scilicet quod omne corpus sensibile est in loco; quoniam quando adiungebatur huic quod est extra mundum non est locus, concludetur quod extra mundum non est corpus sensibile; et cum huic
35 coniungeretur, quod si extra mundum est sensibile, et omne corpus est in loco, concludetur quod si extra mundum est corpus, est in loco. Deinde destruet quod illuc non est aliquis locus, et concludet quod nullum corpus est illic; et hoc apparet esse quod intendebat.

Et signum quod intendebat conversionem istius propositionis dicentis quod omne corpus quod est in loco est sensibile, est quia
40 post hoc dixit *Si aliquis igitur dixerit Forte possibile est quod extra celum sit aliud corpus spirituale*, idest si igitur concessum non fuerit hoc nobis scilicet | quod si extra mundum non sit corpus sensibile, quod omne sensibile est in loco, et dixit aliquis Forte illic est corpus

19 autem] om. B 22 quem] que X: quam Z | non] om. WYZ 23 omne corpus] illud WX: nullum B 23-6 extra—est¹] om. homoiotel. Y | neque—sensibile] om. homoiotel. Z 23 est²] post loco JZ 24-6 finitum—est¹] om. homoiotel. W 26 sensibile] equale Y | quod²] om. XY 27 conclusio] e converso Z 28 induxit] -ducit BX | aliam] -quam B 29 est] dittogr. W 30 cognitionem] contradictio- B: coniunctio- X: communitatem J | que] qua YZ: quam W 31 intelligatur] + sermo BX | conversa eius] inv. BXY 32 sensibile] + corpus B | quando] om. B 33 adiungebatur] -getur BX | est¹] om. BJ | concludetur] -ditur J 33-4 concludetur—corpus] om. B 34 extra—est] non est extra mundum J | corpus] om. WY | et] + si Z | huic] hac Z 35 coniungeretur] -getur BX 37 quod] quo B | est aliquis] inv. B: est X 39 Et] + dat JZ | Et—intendebat] om. homoiotel. B 40 dicentis] dicens Z | est³] om. JWYZ 41 igitur] om. J: enim Z | dixerit] + igitur W | Forte] om. J: post est Z | quod] quo B 42 aliud corpus] inv. JZ 43 si] om. JZ | corpus] + est BX 44 quod] quia JW₂Z | aliquis Forte] inv. Z

45 spirituale non sensibile propter quod non contingit ut sit in loco, respondebimus ei quod necesse est ei dicere quod illud corpus est in loco, quoniam extra et intra significant locum, ut declaratum est in Phisicis; et cum est in loco, est sensibile; et ideo posuit primo hanc propositionem. Deinde dixit *Et non est corpus sensibile nisi in loco*, et
50 ipse post declarabit proportionem dicentem quod extra mundum non est locus.

70. [71.] *Et etiam volumus perscrutari ad verificandum hoc quod diximus, et dicemus in hoc sermonem rationabilem quod corpus infinitum impossibile est moveri circulariter quoniam non habet omnino medium; et etiam quia corpus rotundum movetur circa medium. Et etiam impos-*
5 *sibile est hoc corpus infinitum moveri motu equali, quoniam si moveretur motu equali, indigeret alio loco infinito et sine fine, et indigeret loco*
48vb *ad suum motum accidentalem secundum substantiam loci sui motus naturalis.*

Hec est alia demonstratio a predictis, et est logica scilicet quia est
10 ex veris propositionibus sed non propriis, immo generalibus. Et compendium sermonis sui est quod si hoc est corpus infinitum, aut est
circulare aut rectum, et quaecumque sit, impossibile est moveri. Si enim fuerit rotundum infinitum, non habebit medium circa quod
15 movetur, aut quia omne habens medium habet extrema, aut quia circa medium revolvitur corpus rotundum; et quod revolvitur circa finitum est finitum; et hec est causa magis propria quam prima. Et si fuerit rectum et infinitum, necesse est ut locus in quo movetur sit maior eo; erit ergo infinitum maius infinito. Et hoc intendebat cum dixit *Indiget loco infinito et sine fine*, et etiam non tantum indiget uno
20 loco sed etiam duobus infinitis, scilicet loco in quo movetur naturaliter et loco in quo movetur violente, et utroque infinito. Et hoc

46 necesse] -arium Z | ei²] om. JZ 47 quoniam] + per Z | significant] notant JZ
48 ideo] inde YZ | primo] post Z

70. [71.] 3 medium] modum Y 5 moveri] om. Y: ante hoc BX | motu equali] inv. Z | moveretur] -vetur WYZ 6 equali] + et W | indigeret¹] -get Z: -gent Y | alio] om. J: alio modo Z: aliquo B: autem Y | indigeret²] -gent YZ 9 scilicet] om. Y 11 sermonis sui] inv. W | quod] quia JZ | hoc] hic B 14 aut¹] autem B | habens] om. BX 16 est causa] inv. B: causa X | quam prima] om. XZ 18 ergo] igitur YZ 19 loco] + in B 21 et¹] + in Z | et²] + in B

intendebat cum dixit *Secundum substantiam loci sui motus naturalis*, idest eiusdem modi infinitatis; erunt ergo duo loca infinita, quod est impossibile. Et non intendebat quod locus motus corporis naturalis est alius a loco sui motus accidentalis, quoniam locus in quo lapis
25 movetur naturaliter idest aqua et aer, est idem cum eo in quo movetur violente, immo intendit quod locus ad quem lapis movetur naturaliter est alius a loco in quo movetur violente: hoc est manifestum de motibus corporum simplicium, sicut est manifestum quod locus in quo corpus quod recte movetur quiescit naturaliter, est alius a loco
30 in quo movetur; et iam declaravimus hoc ante.

71. [72.] *Et etiam si motus corporis infiniti fuerit equalis, erit aut naturalis aut accidentalis, et erit potentia movens ipsum istis duobus motibus infinita. Potentia enim corporis infiniti est infinita, et corpus potentie infinite est infinitum, et omnino movens infinitum. Et iam diximus in libro de Motibus quod impossibile est quod in aliquo corpore infinito sit*
5 *potentia finita; si ergo corpus infinitum potest moveri naturaliter et accidentaliter, erunt res infinite secundum duas potentias.*

Compendium huius sermonis est quod si corpus rectorum dimensionum est infinitum, habebit duos motus, naturalem et accidentalem, et continget ut due potentie moventes secundum istos duos
10 motus sint infinite; movens enim corpus infinitum oportet esse potentiam infinitam. Declaratum est enim quod potentie corporum infinitorum sunt infinite, et etiam econverso quod potentie corporales infinite sunt corporum infinitorum; et cum ita sit, continget quod corpora infinita sint bina, scilicet corpus habens potentiam
15

22 loci sui] inv. Z 23 infinitatis] -finitis XYZ 25-6 lapis movetur] inv. YZ
26 idest] vel JZ | et] vel JZ 27 violente] naturaliter et loco in quo movebitur violente et utroque infinito Y 28 in] om. BX | est²] + enim W 30 a loco] locus Z
31 declaravimus] determina- BXZ

71. [72.] 1 equalis] naturalis B 2 erit potentia] potentia est Z 3 Potentia—corpus] om. homoiarch. W | Potentia enim] inv. J: potentia YZ | enim corporis] inv. Z | infinita] om. J: + potentia Z 4 et¹] erit B | infinitum²] finitum WY 5 sit] est Z 8 quod] om. Z 9 motus] + scilicet B | 11 motus] modos YZ | oportet] + ei Z 13 etiam econverso] inv. B: econverso Y 14 continget] -git YZ 15 sint] sunt W: fuerint Y | bina] bona Y: duo J | scilicet corpus] inv. WXY | corpus habens] inv. B

infinitam moventem naturaliter, et corpus habens potentiam infinitam moventem accidentaliter; et hoc intendebat cum dixit *Erunt res infinite secundum duas potentias*, scilicet secundum duas naturas, naturam que movetur naturaliter et naturam moventem aliam extrin-

20 secus violente; necesse est enim quod movens violente sit movens aliud a movente naturaliter, et quod deferens alteram potentiarum sit aliud a deferente aliam. Et manifestum est quod hec demonstratio est alia a demonstrationibus predictis, quamvis utatur in ea una propositionum declaratum in Phisicis scilicet quod corpus infinitum

25 impossibile est habere potentiam finitam. Et intendit per librum de Motu librum de Phisicis; et iam declaravimus hoc in hoc tractatu scilicet quod impossibile est reperire potentiam finitam in corpore infinito.

72. [73.] *Et etiam quod movet corpus infinitum aut est animatum aut non. Et si est animatum, quomodo potest animal esse infinitum? Et si movens est aliud non animatum infinitum, erunt duo infinita, movens scilicet et motum, sed differunt in forma propter potentiam.*

49va 5 Idest quod corpus quod movet corpus infinitum aut est animatum aut non; et quia necessario est ut sit infinitum, cum eius potentia sit infinita, oportet, si fuerit animatum, ut sit animal infinitum, quod est impossibile. Et si fuerit inanimatum, erunt duo corpora utrumque infinitum, movens et motum, et cum hec differunt secundum naturam; et hoc intendebat cum dixit *Sed differunt in forma*; et

10 innuebat per hoc aliud impossibile, et est quod si natura alicuius forme fuerit innata esse in corpore infinito, necesse est ergo ut natura

16 corpus] *om. B* | infinitam?] *om. Z* 19 que] *om. Z* | movetur] -vet *BJ*: -ventem *Z* | naturam moventem] *inv. Z* 20 est enim] *inv. BJ* 21 aliud] alio *W* | movente] violente *B* | potentiarum] -tiam *B* 22 aliam] alteram *WX*: altera *Y* 23 una] via *B* 25 finitam] in- *BW* 26 hoc!] *om. WY*

72. [73.] 2 *Er*] *om. XYZ* | est] *om. WXYZ* | animal] animatum *B* | animal esse] *inv. X*: animal *BJ* 3 animatum] *om. XY* | infinitum] *om. BJ* | duo infinita] *inv. Z* 4 sed] non *B* | differunt] deferens *Y*: diversantur *B* | propter] per *XY* | potentiam] virtutem *B* 5 Idest] *om. XY* 6 et] est *B* | necessario] -arium *Z*: -cesse *J* 8 inanimatum] anima- *BX* 9-10 secundum—differunt] *om. homoiotel. B* 12 forme fuerit] *inv. B* | innata] infinita *Z* | esse] erit *XYZ* | ergo] *om. BWXY*

istius forme sit eadem; forme enim diversarum naturarum innate sunt habere materias diverse quantitatis, cum diversitas formarum sit causa diversitatis quantitatum et magnitudinum recipientium formas. Et est manifestum quod si fuerit mobile per se si igitur fuerit rectum, continget ut sit aut animatum aut inanimatum, et si erit animatum, erit animal infinitum, et si fuerit inanimatum et fuerit rectum, contingent ei dispositiones predicte; et ideo tacuit complere istas divisiones.

49vb5 73. [74.] *Et etiam si corpus totius non fuerit continuum, et fuerit discretum separatarum partium, ut Democritus et Leucippus dicebant, necessario erunt motus omnium partium totius consimiles. Separatio enim et discretio earum fuit per figuras earum, natura autem est eadem, sicut aurum separatum in partibus diversarum figurarum et omnes partes sunt auree. Si ergo natura omnium partium est eadem, erunt motus etiam eorum omnes idem necessario, sicut diximus superius, quod quo movetur gleba et tota terra et quo movetur scintilla et totus ignis. Et in illo loco declaratum est etiam quod si hec corpora omnia fuerint discreta gravia, nihil erit in eis leve, et si omnia fuerint levia, nihil erit in eis grave.*

Cum declaravit quod corpus infinitum impossibile est quoniam si fuerit, aut erit simplex aut compositum, et declaravit quod si compositum fuerit, necessario erit in eo simplex infinitum in magnitudine, aut unum aut plura, si fuerit compositum ex simplicibus finitis in specie; si autem finita fuerint in magnitudine, erunt necessario infinita in specie, et si non, nullus modus esset propter quem compositum esset infinitum. Et quia aliquis posset dicere quod possibile est compositum esse infinitum ex corporibus finitis in magnitudine et finitis in specie, ita quod sint infinita in individuo aut partes indi-

13 istius] illius *Z* | forme?] forma *Z* 15 quantitatum] -tatis *W* | et] *om. BX* 17 continget] -geret *W* 17-8 aut¹—erit] *om. BXY* | aut²—inanimatum] *om. W* *sed suppl. W₂* 18 animal] aliud *Y* | infinitum—fuerit¹] *om. X* | inanimatum et] *om. BY*: animatum et si *X* | fuerit²] *om. BY* 19 continget] -get *BX*: -git *Y*

73. [74.] 1 fuerit?] fuit *Y* 3 consimiles] -lis *XYZ* 4 earum¹] *om. Z* | earum²] eo- *BZ* 6 motus etiam] *inv. W* 8 quo] + modo *B* | illo loco] *inv. Z* 11 declaravit] declaratum est *W* | est] + esse *JZ* 12 simplex] simul *Y* 15 finita fuerint] *inv. BX* 15-6 necessario infinita] *inv. W* 16 infinita] finita *Z* | esset] *om. WYZ* 19 aut] et *BX*: ut *JZ*

- 20 visibiles quas facit Democritus: iste enim ponit eas eiusdem nature et infinitas secundum individuum, immo etiam ponit eas discretas non contingentes se. Et ideo incepit contradicere huic sermoni, ut compleatur sermo de destructione infiniti, et dixit *Et etiam si corpus totius* etc., et est si aliquis dixerit quod corpus totius est infinitum, non
 25 quia est continuum sed quia partes eius sunt infinite secundum individuum separate in loco, ut ponit Democritus et Leucippus, necessario erunt motus istarum omnium partium consimiles idest aut ad superius aut ad inferius. Et cum hoc non sequitur nisi sermonem eorum, notificavit hoc dicendo *Discretio enim et separatio earum est*
 30 *per figuras, natura autem earum est eadem*, idest et contingit ut motus earum sit idem in specie; quoniam facientes hec corpora ponunt ea eiusdem nature in specie, et non differunt individua eorum nisi secundum figuram, ut frustra auri diversarum figurarum; omnia enim sunt eiusdem nature scilicet auree.
 35 Deinde dixit *Si ergo natura omnium partium sit eadem* etc., idest ut declaravit in primo istius tractatus, quia ab eadem natura non provenit nisi unus motus, ideoque quo movetur gleba et tota terra si esset imaginata extra suum locum. Et cum declaravit quod necessarium est
 40 quod motus istorum corporum sit idem in specie, dixit *Manifestum est igitur* etc., idest manifestum est quod si motus istorum corporum fuerint idem, necessario erunt alterius duarum naturarum scilicet aut omnia erunt gravia aut levia: si gravia, impossibile est corpus leve esse, si levia impossibile est corpus grave esse. Et hoc quod dixit non
 50rb sequitur positionem quod ista corpora | sint infinita, sicut sequitur positionem quod sint elementa totius, propter quod estimatur quod
 45 non proprie sequitur. Et hoc sequitur ex positione eorum quod sunt infinita, quia cum fuerint infinita, nihil reperitur extra ea; et propter hoc dixit Themistius in hoc loco quod non sequitur ex hoc sermone

22 ideo] + nunc JZ | ut] om. W 24 etc.—totius] om. homoietel. B 27 consimiles] -lis X: -libus BZ 28 nisi] ut YZ: + secundum X 29 hoc] om. WYZ | enim] autem B | earum] eo- XY | est] om. WY 30 earum] eo- BXY 36 istius] huius B/X | quia] quod WXY 39 sit] sint BX 41 fuerint] -rit X: finitum Y | alterius] aliud B 42 gravia] ... levia] inv. W | est] erit WXY | corpus leve] inv. J 42-3 leve—corpus] om. homoietel. B 43 non] om. BWXY 44 sint] sunt WY 45 positionem] privatio- Z | sint] sunt YZ 46 quod] que BX | sunt] om. W 47 quia] om. Y: et Z | cum—infinita] om. WYZ 48 hoc sermone] inv. Y

conclusio quam intendebat concludere, sed sequitur quod natura partium indivisibilium non est una.

50

74. [75.] *Et etiam si corpus infinitum aut est grave aut leve, est ergo aut in orizonte totius aut in eius medio; quod est impossibile, quoniam est corpus infinitum. Et omne corpus carens medio caret orizonte omnino, quidam ergo eius erit superius et quidam inferius. Et cum ita sit, nullus locus erit motus corporum, et cum non habent locum non habent motum omnino; corpora enim moventur aut naturaliter aut accidentaliter necessario, et sunt in suis locis terminata et in aliis locis etiam.*

276a6

276a10

276a12

Manifestatio istius sermonis est quod vult declarare quod si corpus infinitum fuerit tangibile, aut est grave aut leve; si grave, erit in medio, et illius quod est in medio est extra aliud corpus, et extra
 10 quod est aliud corpus terminatum est, et omne terminatum est finitum; si autem fuerit leve, erit in orizonte totius, et quod est in orizonte totius est terminatum ab orizonte continente ipsum, etiam et quod est huiusmodi est finitum; et cum ita sit, nullum corpus infinitum est tangibile, quasi ergo diceret omne corpus grave aut leve est
 15 contentum ab extrinseco: corpus autem infinitum non est contentum ab extrinseco.

T 58a

Deinde dixit *Et omne corpus carens medio caret orizonte omnino*, et manifestatio huius est quia est alia declaratio scilicet quia non sequitur a positione corporis tangibilis esse infinitum ut sit infinitum
 20 propter locum, immo et per positionem eius, quod est corpus esse infinitum, negatur esse locus omnino: locus enim aut est medium aut orizon. Et cum posuerimus corpus esse infinitum secundum tres dimensiones, necessario est infinitum secundum omnes dimensiones,

74. [75.] 1 si] om. WXY | est¹] om. B | grave ... leve] inv. W | est ergo] om. WYZ: est igitur B | aut³] + est Y 3 omnino] ideo B: ideo neque J 4 quidam¹] quoddam YZ | ergo] om. J | eius erit] inv. WY | quidam²] quoddam Z 7 locis etiam] om. Y 8 quod¹] quia BX 9 est] erit B 10 illius] illud B/X | aliud] om. X: aliquod B | extra²] om. B 11 aliud corpus] inv. Z | est²] om. WY 12 erit] om. BZ: et WXY | orizonte¹] + est Z 12-3 et—totius] om. homoietel. XY 13 etiam] om. JYZ 15 diceret] -cit J: -cetum B | omne] + ergo Z 19 est²] om. BX: post declaratio J | scilicet] om. B 20 corporis] om. X | tangibilis] -bile X: sensibilis Y 22 esse locus] inv. Z | aut est] inv. Bf: aut X 24 necessario—dimensiones] om. homoietel. X 24-5 necessario—dimensiones] om. homoietel. BWZ

25 et cum fuerit infinitum secundum tres dimensiones, non habebit medium, et cum non habuerit medium non habebit orizonta, et cum non habuerit medium neque orizonta, non erit locus, et cum non fuerit locus non erit motus neque naturalis neque accidentalis: cum ergo posuerimus corpus infinitum, non erit motus omnino.

50vb7 75. [76.] *Et dicamus quod si aliquod istorum corporum separatorum fuerit fixum, aut vadens ad aliquem locum accidentaliter, hoc accidens erit naturale alii corpori. Et verificatio illius est quoniam iste sermo convertitur: dicamus igitur quod omnia corpora non sunt tantum levia* 276a12
aut gravia, sed quedam gravia et quedam levia. Manifestum est igitur ex propositionibus et sillogismis quos diximus, quod corpus totius habet finem et quod impossibile est esse infinitum. 276a15
 276a17

Videtur quod sermo iste est ad affirmandum quasdam propositiones quas dixit ante. Accepit enim ante quod omnis motus aut est
 10 a medio aut ad medium: et aliquis potest concedere hoc in motibus naturalibus et negare in accidentalibus, et scilicet concedere quod superius scilicet et inferius sunt loca motus naturalis non accidentalis, quoniam negando superius et inferius negantur motus naturales et accidentales. Propter quod dixit *Dicamus quod si aliquod corpus*
 15 etc., idest et quod verificat quod loca motuum accidentalium sunt eadem cum locis motuum naturalium est quia, cum posuerimus aliquod corpus quiescens in loco accidentaliter aut etiam motum accidentaliter, necessario ille motus aut quies accidentalis sunt alii corpori in illo loco naturales loca ergo motuum accidentalium sunt loca
 51ra 20 motuum naturalium, et econverso scilicet quod si posuerimus corpus aliquod quiescens aut motum in aliquo loco naturaliter, necesse est ut quies aut motus in illo loco sint alii corpori innaturales.

25-6 habebit—non¹] *om. homoiotel. Z* 26-7 non²—medium] *om. homoiotel. Z*
 26 orizonta] + ergo non habebit orizontem *J* 27 et cum] *inu. B* 28 naturalis ... accidentalis] *inu. WY*

75. [76.] 1 quod] *om. YZ* 2 fixum] finitum *B* 3 alii] illi *B*: alteri *J* 4 igitur] ergo *Z* | tantum levia] *inu. BJ* 5 aut] et *BJX* | ex] *om. BWX* 6 quod] et *W*
 11 scilicet] + quod *W* | scilicet concedere] *inu. J* 12 scilicet et] *inu. B*: et *X* | sunt] sint *JY* 13-4 naturales ... accidentales] -ralis ... -talis *JY* 16 est] et *BX*
 19 naturales] -rale *B*: -ralis *J* | ergo] enim *B* 19-20 loca motuum] *om. B* 20-1 corpus aliquod] *inu. BX* 22 sint] sunt *B*

Et cum verificatum fuerit nobis ista conversio, verificabitur quod loca motuum naturalium eadem sunt cum locis motuum innaturalium; cum enim verificatum fuerit nobis quod ubicumque fuerit
 25 inventus motus accidentalis invenitur naturalis, et econverso verificabitur quod loca motuum naturalium et accidentalium sunt eadem. Ideoque, videtur mihi, dixit *Et quod verificatio illius est quod iste sermo convertitur, dicamus igitur quod omnia corpora* etc., idest quod hoc est contrarium ei quod sequitur a positione eius, quod est corpus
 30 esse infinitum, et est ut omnia corpora sint eiusdem speciei; aut enim sunt diverse speciei aut non sunt loca diversa: quasi ergo voluit per hoc dicere quod ponens hoc non potest ponere corpus simplex esse infinitum, negat enim multitudinem locorum et multitudinem corporum. Et cum declaravit hanc questionem proprie et generaliter,
 35 dixit suam primam intentionem propter quam declaravit hoc, et est quod corpus istius mundi congregatum ex sensibilibus corporibus, impossibile est ut sit infinitum in magnitudine, et dixit *Manifestum est igitur ex propositionibus et sillogismis factis ex illis propositionibus quod mundus est finitus in magnitudine et quod impossibile est esse infi-*
 40 *nitum in magnitudine.*

76. [77.] *Modo igitur volumus perscrutari utrum celi sunt plures, ut premisimus. Omnia igitur corpora aut moventur aut stant; si moventur, aut naturaliter aut violente, si stant similiter aut naturaliter aut violente. Et etiam dicamus ad locum in quo corpus stat non violente, movetur non violente, et in loco in quo movetur non violente stat non violente; et etiam si iste motus fuerit violentus, contrarium eius erit naturale.* 276a18
 T59a
 276a25
 276a26

Cum declaravit mundum esse infinitum in magnitudine, incepit perscrutari utrum sit unus aut plures, et hoc intendebat per celos.

23 verificabitur] -catur *YZ* 25 enim] *om. YZ* | verificatum fuerit] *inu. Z*
 26 invenitur] -nietur *WX* 28 Et] *om. Z* | quod¹] *om. J* 31 omnia] tota *W*: tunc
Y 31-2 aut—speciei] *om. homoiotel. BWXY* 32 aut] + ut *BZ* | sunt²] sint *BXY* |
 loca diversa] *inu. Z* | quasi] quod *B* 34 locorum—multitudinem] *om. homoiotel. X*
 36 suam] + positionem *Z* | primam] + et *Z* | propter quam] propter quod *Y*:
 quapropter *BX* 37 congregatum] + esse *WXY* 39 illis] istis *W* 40 et quod]
om. Z

76. [77.] 1 igitur] ergo *YZ* | sunt] sint *XY* | premisimus] promissus *JXY* 2 igitur] enim
BJ 4 ad locum] quod locus *WYZ* | violente] *om. YZ* 6 iste] *om. Z* 7 esse] *om. B*

51va Cel]um enim dicitur grece tribus modis, dicitur enim de toto
 10 mundo, et dicitur de parte eius que circulariter movetur, et etiam
 dicitur de orbe stellarum fixarum. Et manifestum est quod recto
 ordine fuerit hec perscrutatio post alteram, quoniam non desiderat
 anima scire hoc nisi post scientiam ipsius esse finitum in magnitu-
 dine, quamvis sit questio nobilior prima et difficilior.
 15 Et ipse proponit propositiones propter hoc, quarum una est quod
 corpora naturalia aut sunt mota aut quiescentia, et hec propositio
 manifesta est per se; secunda est quod illud quod movetur ex eis aut
 movetur violente aut naturaliter, et hec etiam manifesta est per se,
 similiter de quiescentibus scilicet quod aut naturaliter quiescunt aut
 20 violente, et hoc etiam est manifestum per se. Deinde addidit aliam
 propositionem, et dixit *Et etiam ad locum in quo corpus stat* etc.,
 idest et manifestum est etiam quod ad locum in quo corpus quiescit
 naturaliter non violente movetur illud corpus, quando extra ipsum T59b
 fuerit naturaliter non violente; et est etiam manifesta per se quoniam
 25 cum status terre naturaliter est in medio, necesse est ut motus eius sit
 naturaliter ad medium; et similiter de igne. Et conversio istius pro-
 positionibus manifesta est per se etiam, et est quod omne quod
 movetur ad aliquem locum naturaliter quiescit in eo naturaliter.
 Deinde induxit etiam aliam propositionem et dixit *Et etiam si iste*
 30 *motus fuerit violentus, contrarium eius erit naturale*, idest et etiam
 manifestum est per se quod cum aliquis motus fuerit violentus ali-
 cuius corporum simplicium, erit motus contrarius illi motui natu-
 ralis illi corpori, verbi gratia quia motus ad superius est innaturalis
 terre, erit motus ad inferius ei naturalis.

9 enim¹] igitur Z 12 fuerit] fuit JZ 13 ipsius] + que est ipsum JWZ
 18 movetur violente] inv. BX: violente WY | violente ... naturaliter] inv. Z | etiam]
 om. XZ 19 scilicet quod] inv. B | quod aut] inv. Z 20 hoc] om. JZ | est mani-
 festum] manifestum W: manifesta est JZ: est manifesta B 21 corpus] om. BX
 21-2 stat—corpus] om. homoiotel. WYZ 23 violente movetur] inv. W 24 fuerit]
 ante extra (23) B: om. X 25-6 sit naturaliter] inv. YZ 26 conversio] econverso B
 29 induxit] -ducit Y: adduxit J: dixit B | etiam¹] om. JYZ | aliam] alteram JZ |
 etiam²] + et Z 30 naturale] -ralis BWY 32 erit] est Z 33 quia] quod WZ |
 motus] movetur YZ | est] + non JWZ | innaturalis] naturalis B/

77. [78.] *Et etiam si terra que est extra istum mundum movetur ad
 medium istius mundi violente, movebitur a medio istius mundi ad illud
 medium naturaliter; et si motus eius a medio istius mundi ad medium
 illius mundi fuerit violentus, erit motus eius a medio illius mundi ad
 medium istius naturalis.*

276a27

5. 276a30

Cum posuit quod omne corpus naturale est aut motum aut quies-
 cens, et quod omne motum aut naturaliter movetur aut violente, et
 cum posuit quod omne quod violente movetur movetur naturaliter
 secundum contrarium istius motus, vult declarare impossibile conse-
 quens a positione duorum mundorum aut plurium, et est quod si 10
 posuerimus duos mundos esse, et posuerimus quod terra secundi
 mundi moveri possit ad medium istius mundi sicut movetur in illo
 mundo ad suum medium, necesse est ut motus eius a medio illius ad
 medium istius sit aut naturalis aut violentus, cum posuerimus iam
 quod nullus motus fugit istos duos motus. Si ergo motus eius a 15 T 60a
 medio istius mundi ad medium istius fuerit violentus, quia igitur
 impossibile est moveri a medio illius ad medium istius antequam
 moveatur ad circumferentiam mundi in | quo est, et notum est quod
 motus eius ad circumferentiam est violentus, necesse est ut motus
 eius in isto mundo ad medium sit violentus, idem est enim cum 20
 motu a medio illius mundi ad circumferentiam eius; et iam diximus
 quod ille motus est violentus, necessario ergo erit motus eius ad
 medium violentus, et cum ita sit, continget ut aliqua terra movebitur
 ad medium violente; quod est impossibile.

Et si concesserimus quod motus eius ad istud medium est violen- 25
 tus, erit motus eius ab isto medio ad illud medium naturalis, motus
 enim a medio contrarius est illi qui est ad medium; et iam diximus

77. [78.] 1 istum] illum Z | movetur] + a medio illius mundi Z 1-3 ad—
 medium¹] om. Y 2 istius¹] huius Z | violente] + ipsa Z 3 medium¹] om. Z
 6 motum] -tus B 7 motum] -tus B 8 cum] om. B | omne] + corpus JZ
 9 declarare] + quod X | impossibile] + est X 10 a positione] positionem J
 12 moveri possit] inv. BX | possit] posset JZ 13 illius] eius B 15 motus eius]
 inv. Z 16 istius¹] illius JX | istius²] illius Z | igitur] om. Z 17 est] om. W |
 illius] istius W 19-20 necesse—violentus] om. homoiotel. BYZ 20 isto] hoc J |
 sit] est WX | est enim] inv. YZ 21 motu—medio] a medio motu eius B | illius]
 istius BX | mundi] + motus JZ 22 ille] iste B/X 22-3 necessario—violentus] om.
 homoiotel. YZ 23 movebitur] -veatur Z 25 istud] illud WZ: aliud J 26-
 7 motus enim] inv. Y

quod si aliquis motus fuerit violentus alicui corpori, necesse est ut contrarium illius motus sit naturale illi corpori; continget ergo quod aliqua terra moveatur a medio naturaliter. Et similiter si posuerimus motum eius a medio istius mundi ad medium illius violente, erit motus eius a medio illius mundi ad medium istius naturalis: hoc ergo impossibile contingit si posuerimus mundos esse plures. Et quia hoc non contingit nisi post verificationem quod natura elementorum existentium in alio mundo est eadem nature istorum elementorum secundum speciem; et quod loca mundorum etiam sunt eadem secundum speciem, incepit verificare hoc.

52rb14 78. [79.] *Et etiam si celi et mundi fuerint plures, sunt ex partibus consimilibus in natura necessario. Et potentia cuiuslibet corporis eorum assimilatur adinvicem scilicet ignis, terre, et sunt inter ea; potentia enim illius ignis assimilatur potentie istius. Si ergo partes mundorum plurium non fuerint huiusmodi, erunt partes corporum illorum mundorum similes partibus istius mundi totius, nomine tantum non forma. Si igitur ita sit, erit totum ergo simile scilicet mundus iste similis illis nomine non in forma. Et si corpora mundorum sunt similia adinvicem, sicut diximus superius quod ille ignis assimilatur isti et similiter de aliis corporibus, manifestum est quod quedam eorum moventur ad medium et quedam a medio. Et iam declaravimus hoc cum posuimus motus corporum et determinavimus ipsos, et diximus necessario quod motus eorum sunt finiti.*

Cum posuit quod si posuerit duos mundos, continget ut corpora naturalia moveantur naturaliter duobus motibus contrariis insimul, quoniam terra inquantum movetur ab illo mundo ad medium istius mundi, continget ut moveatur a medio et ad idem medium a medio

29 corpori] + et BWX 31 violente] -lentum B: -lentus JX 32 illius] istius WYZ | mundi] om. BX | mundi—istius] om. W | istius] illius YZ 36 et] sed W: hoc est Z 36-7 et—speciem] om. homoietel. X

78. [79.] 3 ignis] + et Z | et] + eorum que J: + earum que Z 4 istius] + et potentia terre illius assimilatur potentie istius BEJ 5 similes] + erunt Z 6 non] om. B: + in WXY | ita sit] inv. B 7 totum ergo] inv. JY | iste] om. XY: illi J: istius Z 7-8 iste—mundorum] om. B 7 illis] om. J: illi X: illius Y 8 sunt similia] inv. W | sicut] om. B 9 ignis] + non Y 12 motus] movetur B: + omnium JX 13 continget] -git Z 15 quoniam] + si J | inquantum] + terra J 16 continget] -git WY | moveatur] -veantur Z 16-7 a²—medium] om. homoietel. Z

quidem illius mundi quia movetur ab illo mundo ad medium istius, ad medium autem quod est in illo mundo quia movetur a medio quod est hic ad illud medium. Et quia hoc non sequitur nisi cum posuerimus quod natura elementorum mundi positi eadem est cum natura elementorum istius mundi, incepit demonstrare hoc.

Et intendebat per celos corpora rotunda et per mundos corpora residua; et cum dixit *Sunt ex partibus consimilibus in natura*, intendit ex partibus convenientibus in specie; et hec propositio non fuit manifesta per se, sed acquiritur demonstratione: cum enim fuerit demonstratum quod impossibile est invenire corpus naturale simplex nisi moveatur ad medium vel a medio vel circa medium, manifestum est quod medium non est nisi per corpus spericum, et corpora sperica non sunt nisi per corpora existentia in medio; et cum ita sit, manifestum est quod si ponatur alius mundus esse ut sit ex corporibus simplicibus, necessario est ex motibus a medio et ad medium et circa medium. Et quia impossibile est estimare quod sit alius mundus non conveniens isti nisi in nomine tantum, sicut est inopinabile estimare quod fit alius homo non conveniens isti homini nisi in nomine tantum, quoniam qui tale ponit non ponit aliquid terminatum neque diffinitum, quapropter sequitur ut si aliquis posuerit alium mundum, ut ponat ipsum univoce cum hoc, et quia hoc est manifestius et probabilius, accepit hoc Aristoteles in hoc loco, quoniam illud quod diximus collocatum est in potentia in predictis, et ipse innuet ipsum post. Et dixit *Si igitur corpora mundorum plurium* etc., idest si individua plurium mundorum non fuerint sicut individuum istius mundi, erunt partes individuorum illorum mundorum convenientes cum individuo istius mundi in nomine tantum. Deinde dixit *Si igitur ita sit, erit etiam totum* etc., idest et cum partes mundorum que sunt extra istum mundum non conveniunt cum partibus istius

17 quia] quod W 18 quod] qui BX 22-3 per²—et] om. homoietel. X 22 corpora²] + rotunda Y 24 non] om. W | fuit] est WXY 26 impossibile est] inv. Z | simplex] similiter YZ 27 vel²] aut WXY | medium²] + et BX 28 est¹] + per se B 29 existentia] entia BWZ | medio] -dia BX 31 ex] a Z | motibus] mobili- BY 32 circa] contra Z | impossibile] inopina- JYZ | estimare quod] ut B 32-4 sit—quod] om. homoietel. WXYZ 33 tantum] ante in J 33-4 sicut—in] om. Z 34 fit] sit XY: si B | homo] mundus X | nomine] hom- WZ 35 qui] si W | tale] -liter B 37 hoc²—manifestus] manifestus est hoc Z 38 hoc Aristoteles] inv. Z 40 ipsum] om. W: ipsam YZ 41 sicut] secundum BXYZ 44 sit] est WY 45 extra] + ipsum B

mundi nisi in nomine tantum, continget quod individua istorum mundorum non convenient cum individuo istius mundi nisi in nomine tantum, in formis autem differunt, quod est inopinabile et impossibile. Et cum posuit quod si alius mundus sit, necesse est ut sit
 50 univocus cum isto, dixit *Et si mundi sunt similes adinvicem* etc., idest et cum posuerimus quod partes mundorum necesse est ut sint eiusdem speciei, manifestum est quod partium mundi positi extra mundum istum quedam moventur a medio quedam autem ad medium, erit ergo illic corpus celeste et elementa quatuor.

55 Deinde dixit *Et iam declaravimus hoc cum posuimus* etc., idest et hoc apparet ex eis que declaravimus prius de numero partium istius mundi et numero motuum cum declaravimus quod isti motus recti sunt finiti et ad loca terminata et ex locis terminatis. Et cum ita sit, et est necessarium si alius mundus sit ut sit conveniens isti mundo,
 53ra 60 necesse est ut partes eius et partes istius sint eedem specie, | cum T 61b manifestum est quod esse istius mundi ex istis partibus est necessarium, et impossibile est aliter. Et debes scire quod qui fuerit assuetus verbis loquentium difficile, aut omnino non poterit concedere istam propositionem et sibi similes, isti enim opinantur quod omnia sint
 65 possibilia, et nihil est necessarium, et primus Philosophus debet verba eorum destruere sicut omnium Sophisticorum, quorum sapientia est negare prima principia et destruere sapientiam.

79. [80.] *Si igitur unum elementorum dicatur habere aliquem motum, dicamus quod si motus corporum omnium mundorum fuerint idem, erunt elementa omnium mundorum eadem necessario. Et si ita sit, erit terra illius mundi mobilis ad medium istius mundi, et ignis illius mundi* 276b9

46 continget] -git W₂Z 46-8 continget—tantum] om. homoitel. XY 46 istorum] illo- J 47 convenient] -nient B: communicat J 48-9 inopinabile ... impossibile] inv. BXZ 50 sunt similes] similes sint B 52-3 mundum istum] ipsum istum mundum B 53 autem] + moventur Z 54 ergo] igitur BX 55 declaravimus] + prius de numero B 56 que] + iam Z 56-7 prius—declaravimus] om. homoitel. WYZ 58 et²] om. B 60 eedem] ea- B: + in JZ | cum] et JYZ: et cum X 62 est] + esse YZ | debes] -bemus BJ: -bet Z 64 sint] sunt BJX 66 verba—destruere] destruere verba J | sicut] sunt Y: om. J | Sophisticorum] -carum JXY

79. [80.] 1 unum] om. B | motum] -tuum B: + motuum X 3 elementa omnium] omnia elementa Z 4 illius^{1, 2}] istius B | mobilis—mundi²] om. homoitel. BY | illius² mundi] inv. W: mobilis Z

ad superius istius mundi mobilis; et hoc est impossibile quoniam si motus 5
 53rb *ignis et terre, qui sunt in illo mundo, sint sicut narravi* | mus, tunc move- 276b15
bitur terra ad superius necessario, quia movebitur desiderans suum mun-
dum, et ignis movebitur ad medium, et similiter erit motus istius terre
ab isto medio ad illud medium motu naturali; media enim et extrema
mundorum similia sunt adinvicem. 10 276b18

Cum declaravit quod necesse est ut partes mundi positi sint similes partibus istius mundi, revertitur et declarat hoc esse necessarium ex predictis; et est modus declarationis quem invenimus superius. Et dixit *Si igitur unum elementorum* etc., idest et si necessarium est quod quodcumque elementum sit positum in illo mundo, debet
 15 habere unum motuum istius mundi scilicet a medio aut ad medium aut circa medium, *Dicamus quod si motus corporum omnium mundo-*
rum etc.; et hoc quod dixit manifestum est quoniam si motus corpo-
 rum plurium mundorum fuerint idem in specie scilicet quod in quo-
 libet mundo sint tres motus, a medio aut ad medium aut circa
 20 medium, necessarium est quod partes omnium mundorum sint T 62a
 eedem in specie.

Deinde revertebatur dicere impossibile quod sequitur ex hoc, et iam utebatur ipso prius antequam posuisset propositiones ex quibus
 sequitur, et dixit *Et si ita sit, erit terra illius mundi* etc., et hoc quod
 25 dixit necessarium est, scilicet quod si natura terre illius mundi posite eadem fuerit cum natura istius terre, necessarium est ut moveatur ad medium quo movetur ista terra; et similiter de igne scilicet quod si fuerit cum isto idem in specie, necessarium est ut moveatur ad ori-
 zonta istius mundi. Et non potest aliquis dicere quod natura ignis qui
 30 est in medio illius mundi sit mo|veri ad superius illius mundi, et qui est in isto mundo moveri ad orizonta istius mundi; et similiter de terra que est illic et terra que est hic. Continget enim ex hoc quod natura ignis in illis mundis esset natura terre istius mundi, quoniam

5 istius] huius Z | mobilis] om. Z | est] om. WYZ 6 sint] sit WXZ 7 movebitur] -vetur J 8 terre] + et B 11 sint] sunt W 12 istius] om. Y: huius JW sed corr. W₂ 13 quem] quam W | invenimus superius] inv. JYZ 14 unum] + quodque JZ 17 corporum] om. XY 19 plurium] omnium Z 20 sint] sunt JWY 24 ex] om. Y: + se WX 27 moveatur] -vetur B 29 ori- zonta] -tem J 31 illius²] istius WZ 32 istius] illius YZ | et] om. B 33 illic] hic Z | hic] illic Z

- 35 quod movetur ad orizonta illius mundi, et quod movetur ad medium istius mundi movetur ad idem, et similiter quod movetur ad medium illius mundi movetur ad medium istius mundi; contingit ergo quod motus istorum elementorum sit accidentalis, aut quod eadem natura moveatur motibus contrariis.
- 40 Et cum declaravit quod necessarium est quod elementum grave illius mundi moveatur ad medium istius mundi, et similiter quod ignis illius mundi moveatur ad orizonta istius mundi, dixit *Et hoc est impossibile* etc., idest et si necessarium est quod terra illius mundi moveatur ad medium istius mundi, quia eadem est natura illius terre,
- 45 continget ut terra moveatur in illo mundo ad superius necessario; non enim potest venire ab illo mundo ad istum antequam moveatur in illo mundo ad suum orizonta. Deinde dixit *Quia movetur desiderans ad suum mundum*, idest cum fuerit nature istius terre, et terra que est hic movetur desiderio ad medium istius mundi, continget
- 50 similiter ut illa terra moveatur ad medium istius mundi. Et dixit *Ad suum mundum*, et potest aliquis dicere quod suus mundus non est nisi mundus in quo est, quia cum posuerimus ipsum de natura istius terre, erit suus mundus iste mundus necessario, scilicet mundus terre que est hic est iste mundus necessario.
- 55 Et ex hoc apparet quod impossibile est ut elementa habeant nisi unum mundum, quoniam si plures mundi essent, non esset superius
- 53vb naturale | neque inferius, sed in sola comparatione; et si ita esset, non diversarentur nature elementorum propter diversitatem motus, immo esset de motibus naturalibus sicut de motibus animalium, scilicet
- 60 quia animal movetur ad loca opposita. Deinde dixit *Et similiter erit motus istius terre* etc., idest et similiter continget quod terra istius mundi moveatur a suo medio ad medium illius mundi, mediorum enim mundi nature necessario debent esse eadem in movendo terram

36 mundi] *om.* YZ | movetur¹] -ventur Y: -veretur B 36-7 et—mundi²] *om.* W 37 mundi¹] + necessario J 41-2 medium—ad] *om.* homoitel. B 42 illius] istius YZ 44 eadem] *om.* B WXY sed suppl. W₂ | est] *om.* Z | natura] + huius et JW₂Z | illius] istius BX 45 continget] -git JW 47 Quia] quod W | movetur] -vebitur Z 48 nature] -ra BX 49-50 continget—mundi] *om.* homoitel. B 51 mundum] medium Z | et] quia JW₂ 53 scilicet] cum WX: est Y 53-4 scilicet—necessario] *om.* homoitel. B 54 hic] + et JZ | necessario] *om.* Z 55 ut] quod Z 57 esset] + tunc J 58 diversarentur] -retur JZ | nature] -ra BJZ 59 animalium] post naturalibus Z: illis Y 60 quia] quod W 61 et] *om.* JZ | istius²] illius YZ

ad ea cum fuerit extra ea; cum igitur ista terra fuerit in medio istius mundi, erit extra medium illius mundi, et cum fuerit extra medium, quodcumque illud medium fuerit, continget ut moveatur ad ipsum, et similiter continget quod terra que est in medio illius mundi, cum sit extra illud medium, ut ad ipsum moveatur.

80. [81.] Si igitur mundi non fuerint huiusmodi, non erunt nature corporum simplicium, que sunt in celis et in pluribus mundis, eadem. Si igitur fuerint huiusmodi, erit natura corporis eadem, et concedunt dicentes mundos esse plures hoc necessario, si posuerint medium et orizonta esse unum, scilicet quod medium omnium mundorum et orizontes omnium mundorum sint eadem; et cum ita sit, impossibile est quod mundi sint plures uno.

54ra

Vult in isto capitulo coniungere propositiones demonstrationis cum conclusione ut sint presentes coram considerante, ut sint apud intellectum sicut sensum, et incepit dicere *Si igitur mundi non fuerint huiusmodi* etc., idest et manifestum est, si omnes mundi positi non fuerint secundum modum quem narravimus quod in omnibus illis sint mobilia a medio et ad medium et circa medium, continget quod natura partium mundorum non sit eadem. Deinde dixit *Si igitur fuerint huiusmodi* etc., idest si necessarium fuerit in eis ut sint mobilia istis motibus, erit necessarium quod natura corporum ex quibus constituuntur plures mundi sit eadem natura. Deinde dixit *Et concedunt dicentes plures mundos esse hoc necessario*, idest et continget dicentes plures mundos esse concedere hoc necessario scilicet quod corpora ex quibus partes mundi componuntur sint eiusdem nature.

64 fuerit²] *om.* Y: ante ista J 68 illud] istud BJ | ad ipsum] post moveatur BX: *om.* Y

80. [81.] 1 Si] isti Z | fuerint] -erunt Z 2 in²] *om.* XY 3 corporis] -porum WXY 4 et] in B 5-6 et—mundorum] *om.* homoitel. B 5 orizontes] -tis Y: orizon J 8 isto] hoc W 9 ut¹ sint] cum fuerint Z | considerante] + scilicet BJW₂ 12 quod] quoniam W 13 sint] sunt JW | et¹] *om.* B 15 etc.] *om.* BX 17 constituuntur] ante sit JZ | mundi] + partes Z | sit] *om.* YZ | Deinde dixit] *om.* Z 18-9 hoc—esse] *om.* homoitel. BY | idest—necessario] *om.* homoitel. X 19 hoc] hic YZ 20 partes] plures WX | sint] sunt JY | sint eiusdem] inv. Z

Deinde dixit *Si posuerint medium et orizonta esse unum*, idest et
 continget eis, cum posuerint corpora simplicia ex quibus mundi
 constituuntur, quod orizon sit unus et medium unum, scilicet secun-
 dum quod mihi videtur; quia quo totum movetur et quiescit, illic
 25 moventur partes et quiescunt; aut intendit quod non contingit eis
 cum non posuerint unum orizonta et unum medium, et posuerint
 naturam elementorum in pluribus mundis esse unam, ut elementa
 moveantur contra suam naturam. Et dixit *Et concedunt dicentes* etc.,
 idest et concedunt mundum esse unum, et ideo contingit concessioni
 30 eius quod est mundum esse eiusdem nature, scilicet aliam concessio-
 nem scilicet quod orizon sit unus et medium unum; propter quod
 dixit *Si posuerint medium et orizonta esse unum*, idest si concesserint
 54rb quod sequitur a positione partium mundorum esse eiusdem nature,
 ut orizon et medium sit unum; et dixit hoc quod qui concesserint has
 35 duas propositiones, necessario concedet mundum esse unum. Et
 propter hoc dixit post *Et cum ita sit, impossibile est ut mundi sint
 plures*, idest et cum medium sit unum et orizon sit unus, impossibile
 est ut mundi sint plures. Hic autem induxit tres propositiones quibus
 nullus potest contradicere: quarum prima est quod partes mundo-
 40 rum necessario sunt eiusdem nature, et secunda est quod orizon et
 medium partium que sunt eiusdem nature est unum numero, et ter-
 tia est quod cum medium fuerit unum numero et similiter orizon,
 mundus erit unus numero; et omnes iste demonstrate sunt hic.

81. [82.] *Si ergo aliquis dixerit quod natura corporum simplicium, que
 sunt in pluribus mundis, est diversa secundum eorum remotionem a locis
 eorum secundum magis et minus, dicemus quod hic sermo est extra nor-
 mam. Corpus enim cum removeatur a suo loco parum vel multum, non
 5 diversatur in sua forma omnino, sed solummodo in quantitate remotio-* 276b22 T63b

21 dixit] + et Z | et²] om. Z 23 constituuntur] + concedere /WZ/ | scilicet] idest
 BXY 24 mihi videtur] inv. Z | quia] quod WX 25 moventur] -vent Z
 26 posuerint²] -suerunt WY 27 ut] om. X: et Y: + etiam Z 28-9 dicentes—con-
 cedunt] om. homoiotel. W 30 eiusdem] eius BXY 31 quod¹] quia BX
 32 dixit] -ximur BZ | posuerint] -suerimus Z 34 orizon ... medium] inv. B | sit]
 sint JZ 37 medium] + cum Z | sit²] om. BX 38 sint] om. Z 41-3 et—
 numero] om. homoiotel. X 42 cum] tantum Z 43 mundus] + igitur Z

81. [82.] 1 Si] et praem. BX | ergo] om. BX: igitur Y 2 secundum eorum] ergo
 secundum Z 3 hic] iste Z 4 removeatur] moveatur W

54va *nis, in forma autem non, sive appropinquet | suo loco sive removeatur;
 sed si appropinquaverit aut removeatur, omnino movebuntur, et motus
 eorum sunt manifesti, et hoc non indiget disputatione.* 276b27

Cum posuit quod causa diversitatis motuum corporum mobilium
 (scilicet motus eorum a locis oppositis) est diversitas naturarum, et 10
 posuit quod si inveniretur in eis ex locis oppositis plus quam unum,
 ut contingeret ut eadem natura moveretur duobus motibus oppositis,
 quapropter contingeret quod natura simplex non diversa esset
 diversa, non diversa propter positionem, diversa propter hoc quod
 movetur ad contraria scilicet a medio et ad medium, secundum quod 15
 dictum fuit quod continget si media fuerint plura uno.

Et cum hoc fecit, induxit questionem contradicentem huic propo-
 sitioni dicenti quod ab hiis naturis simplicibus non provenit nisi
 unus motus tantum, et dixit *Si ergo aliquis dixerit* etc., idest si aliquis
 dixerit quod non contingit quod terra illius mundi moveatur ad 20
 medium istius neque econverso, quamvis habeant eandem naturam
 in duobus mundis, similiter de aliis simplicibus: corpus enim idem
 ex eis non equaliter est propinquum in duobus locis consimilibus que
 sunt in duobus mundis; et quamvis igitur sit unum tamen semper
 movetur ad propinquiorem duorum locorum consimilium, verbi gra- 25
 tia terra istius mundi propinquior est suo medio quam medio alte-
 rius, quapropter movetur ad istud medium non ad illud; et si esset in
 illo mundo, moveretur ad suum medium; moveretur igitur duobus
 motibus contrariis, quamvis sit eiusdem nature propter propinqui-
 tatem et remotionem ab altero duorum locorum consimilium in 30
 54vb specie, oppositorum secundum ubi, verbi gratia quod motus a
 medio istius ad medium illius, quamvis sit oppositus motui a medio
 illius ad medium istius. Et corpus simplex, secundum quod est sim-
 plex, impossibile est moveri duobus motibus oppositis, tamen hoc
 possibile est secundum appropinquationem et remotionem; appro- 35

6 appropinquet] propinquet B 7 removeatur] -veantur XY | movebuntur] re- B
 8 indiget] + in BY 9 diversitatis] -tatum W 12 ut¹] om. JZ: per BWX | contin-
 geret] -veniret Z | ut²] quod Bf: ex Y | moveretur] -veatur Z 16 fuit] fuerit Z
 21 habeant] -bent X: -beat JZ 22 similiter] + et B | aliis] + corporibus Z
 24 tamen] tantum B 25 locorum] motuum Z 27 esset] non W 28 illo] alio
 BX | moveretur²] -vetur BX 33 illius] istius Y 35 appropinquationem] propin-
 quitatio- Z

pinquatio enim et remotio aliquid addunt supra simplicia. Continget ergo simplici ut sit compositum ex natura sua, et ex eo quod ei contingit ex propinquatione et remotione, ut compositum habeat duos motus oppositos in duabus horis.

- 40 Et Aristoteles dixit respondendo *Quod iste sermo est extra normam*, idest quia diversitas motuum corporum non est nisi propter diversitatem formarum substantialium, non propter diversitatem in relatione aut quantitate neque in alio predicamento; diversitas autem secundum appropinquationem et remotionem non est in substantia.
- 45 Et debes scire quod appropinquatio et remotio non operantur nisi in motibus rerum quarum movens est extrinsecum secundum appropinquationem et remotionem a movente; quapropter necesse est verificare in hoc loco quod motus elementorum non est ab extrinseco: quamvis manifestum sit per se, tamen ipse induxit sermones contradicentes sermonibus Antiquorum de motu et quiete elementorum, et maxime de terra. Antiqui enim ponunt causas existentes in quiete terre et in motu eius attractionem que est apud universam terram et locum universe terre et manifestum est quod non movetur terra ad universam terram ubicumque fuerit, quoniam si pars eius moveretur
- 50 ad universam terram, contingeret ut esset sicut motus ferri ad magnetem, et si ita esset, possibile esset ut terra moveretur natura ad superius. | Et universaliter si motus terre non fuerit secundum attractionem aut propter naturam loci, aut propter naturam corporis quod est in illo loco, neque secundum expulsionem propter motum celi,
- 55 manifestum est quod hoc quod dixit Aristoteles in hac demonstratione est verum. Et scire hoc, scilicet quod terra et elementa non moventur neque attractione neque expulsionem, est propinquum principiiis naturalibus; et hoc erit quando sciverimus causam attractionis

36 enim] igitur Z: illis B | addunt] -dit B: -det X 37 natura sua] inv. B/JX
38 propinquationem] ap- J 40 iste sermo] inv. YZ | normam] moram B
46 appropinquationem] propinqua- XYZ 47 necesse] om. J: -ario B 49 sit] post
se B | induxit] -ducit B: -ducet X: duxit W 50 Antiquorum] aliquo- YZ
51 causas] -sam J/WZ | existentes] om. J/Y: extrahens X 52 in] om. Z 52-3 in-
et] om. homoietel. BWXY sed suppl. W₂ 53 quod] + si Z 54-5 ubicumque—ter-
ram] om. homoietel. WYZ 55 terram] om. X 56 possibile esset] inv. JZ: possibile
B 57 attractionem] accidentem B 58 loci—naturam²] om. homoietel. W
59 illo loco] inv. Z: loco J 60 quod²] + hoc B 61 verum] manifestum Z
62 attractionem] abstrac- WY 63 quando] om. X: quoniam W: quoniam cum Z |
attractionis] abstrac- W

in aliis corporibus attractivis, et viderimus ipsum fugere res in quibus estimatur quod attrahant elementa; et similiter manifestum est etiam 65 quod neque secundum impulsionem; impossibile est enim invenire corpus naturale cuius motus non sit naturalis; et universaliter manifestum est quod motus eorum est per se. Et ideo dixit *Sed si appropinquaverint locis eorum aut removeantur, omnino movebuntur; et motus eorum sunt manifesti et non indiget disputatione*, idest quod 70 non indigemus disputatione ad hoc quod motus eorum sit per se et naturalis.

82. [83.] *Volumus modo perscrutari utrum motus corporum non sit vio-* 276b27
55rb *lentus, aut motus eorum naturales sint violenti etiam. | Dicamus igitur*
quod corpus quod impossibile est moveri omnino, impossibile est moveri
violente. Si igitur motus corporum mundorum sit naturalis, erit motus 276b30
partium consimilium formarum necessario ad eundem locum, scilicet aut 5
ad aliquod medium aut ad aliquem finem. 276b32

Quia fundamentum huius demonstrationis est super hoc quod elementa habent motus naturales, incepit perscrutari utrum motus omnium corporum sit violentus, aut omne corpus habeat motum naturalem. Deinde dixit *Dicamus ergo quod corpus* etc., idest quod 10 corpus quod est impossibile moveri omnino naturaliter impossibile est moveri violente. Et dixit hoc quia quod violente movetur, move-
tur contra suam naturam; quod ergo caret motu naturali caret vio-
lento. Deinde dixit *Si ergo motus corporum mundorum* etc., idest et
cum posuerimus quod motus corporum simplicem sit naturalis eis, 15
continget quod corpora simplicia convenientia in specie, que sunt in pluribus mundis, moveantur ad eadem loca, scilicet quod gravia

64 attractivis] abstractis Z | viderimus] -demus B/J | ipsum] om. B | fugere] fingere Z
65 attrahant] -hunt W: trahat J 66 est enim] inv. BYZ 68 appropinquaverint]
-verit B/JX 70 disputatione] om. W 70-1 idest—disputatione] om. homoietel. B
71-2 sit—naturalis] om. Y

82. [83.] 1 non] om. Z 2 naturales] om. JX 3 omnino—moveri] om. homoietel.
BW sed suppl. W₂ | omnino] + quod W₂Z 4 erit] erunt J/WY 5 formarum]
forma B | scilicet] om. Z | aut] sive Z 6 medium aut] inv. Z 9 sit] est J |
habeat] -bet J 11 est impossibile] inv. J/W 12 violente movetur] inv. Z: violente
Y 13 naturam] + scilicet contra motum qui est secundum naturam W₂Z | violento]
-lente WZ 14 ergo] igitur B

eorum moveantur ad media, levia autem ad fines; et intendit Et cum ita sit, continget impossibile predictum scilicet quod idem corpus movebitur duobus motibus contrariis, a medio scilicet et ad medium.

55va3 83. [84.] *Si aliquis ergo dixerit quod corpora que sunt in mundis, scilicet terra et alia elementa, sint eadem in forma, in numero autem plura, quoniam non assimilantur adinvicem neque universum universo, sed assimilantur adinvicem, scilicet quod partes istius mundi sunt similes* 276b32
 5 *partibus illius, et similiter partes ceterorum mundorum, quapropter non diversantur in forma sed in numero tantum. Ignis enim istius mundi est* 277a5
alius ab igne illius mundi numero; et cum corpora mundorum differunt in numero, differunt etiam in locis, quoniam partes corporis istius sunt
 10 *similes partibus corporis illius mundi, et eadem in forma, verbi gratia quod partes istius terre assimilantur terre alterius mundi.* 277a8

Hec est questio secunda, quod mundi sunt plures; potest enim aliquis dicere quod sicut videmus in omni quod est unum in specie plura individua, ita est de mundo et suis partibus; sed cum posuerimus sicut dicitis quod partes mundorum sunt similes adinvicem, 15 necesse est quod partes mundi et partes eorum sint idem in specie, et similiter de locis; et cum ita sit, necesse est ut mundi sint plures individui; et cum posuit hanc questionem, incepit dissolvere eam.

55vb5 84. [85.] *Si igitur diversitas corporum in numero esset causa diversitatis locorum, oporteret ut partes istius terre diverse in numero et gravitate, quod quodlibet corpus corporum eius haberet medium quo vadit; quod est impossibile.* 277a9
 277a10

18 et¹ | + hoc J 19 sit¹ | est BX | corpus¹ om. Z 20 movebitur¹ -vetur Z | duobus¹ + modis B

83. [84.] 1 ergo¹ om. WY: igitur Z: ante aliquis J 2 sint¹ sunt BJ 3 neque¹ + in B | universum¹ -sa XY 5 illius¹ istius BXY 7 mundi¹ + in J | numero¹ movebitur Y 8 istius¹ + mundi WX 10 assimilantur¹ -latur B 12 quod¹ quoniam B: quia WY | omni¹ om. Y: homine JZ 13 sed¹ et WY: quia BX 14 sicut¹ illud W₂YZ | dicitis¹ -centi W₂Z 15 partes¹ om. JXYZ | sint¹ sunt WXY

84. [85.] 2 gravitate¹ -tem Z 3 quodlibet corpus¹ inu. Z | corporum¹ om. YZ | eius¹ om. Z

Dicit et responsio huius questionis est si causa multiplicationis 5 T 65b locorum, scilicet esse plura media in numero et plures orizontes essent plura elementa in numero verbi gratia essent plures ignes in numero, scilicet quia ignis istius mundi sit alius ab igne ceterorum mundorum in numero, et similiter in aliis elementis, contingeret ut medium in numero diversaretur in eodem mundo propter diversitatem 10 partium elementorum in numero, verbi gratia si causa, in essendo duo media in numero in duobus mundis, esset quia terra unius mundi est alia a terra alterius mundi in numero, oporteret ut quolibet pars terre in eodem mundo haberet proprium medium: essent ergo media secundi numerum individuorum partium terre, 15 quod est impossibile; videtur enim quod locus cuiuslibet partium cuiuslibet horum elementorum sit idem numero, immo idem est numero locus totius et partis; impossibile est ergo quod esse plura elementa numero sit causa in essendo plura loca numero, scilicet prima loca que sunt medium et orizon. 20

56ra4 85. [86.] *Si ergo contradicens non poterit contradicere istis sermonibus et rationibus, necessario erit unum medium et unus orizon. Si igitur medium fuerit unum et orizon unus, et celum etiam erit unum per istos sermones et necessitates.* 277a10
 277a12

Vult affirmare in hoc sermone, et quiescere in hoc quoniam 5 dignum est, quod cum nullus poterit contradicere sermonibus affirmantibus medium esse unum numero et similiter orizonta, concedere celum esse unum. Et iste locus est probabilis, scilicet verificare rem cum non inveniatur ei contradicens secundum suam consuetudinem,

5 Dicit¹ om. J | responsio¹ -spondet JYZ | huius questionis¹ huic questioni JZ 7 essent¹ erunt WY: omne B | in¹ esse WY 8-9 scilicet—numero¹ om. homoiotel. Y 8 quia¹ quod B/X 9 elementis contingeret¹ inu. Z 10 propter¹ per X 10-1 propter—numero¹ om. B 11 elementorum¹ + in eo W | in¹ + eodem X | numero¹ + in eo Y 12 essendo¹ + in eo Z 13 unius¹ istius JZ | est¹ et W | alterius¹ istius Z 14 proprium medium¹ inu. BX 15 secundi¹ -dum BX | individuorum¹ -duarum B 17 cuiuslibet¹ om. JZ: eius B 18 impossibile—ergo¹ om. WYZ | quod¹ + est Z 19 sit¹ non est Z 20 prima¹ puta J

85. [86.] 2 necessario¹ -arium B | erit¹ est JZ 3 et¹—erit¹ om. X | etiam¹ om. B | unum² + etiam B/X 4 necessitates¹ -tem B 6 dignum est¹ inu. Z 7 orizonta concedere¹ inu. B 8 rem¹ iterum Z 9 inveniatur¹ -nietur B: -nietur X | contradicens¹ -trarietas W | suam¹ + Ari. BWCY

10 qui semper inducit sermones probabiles post demonstrationes. Aristoteles enim utitur eis duobus modis, aliquando preinducens eos ante demonstrationem et ad exercitandum et dubitandum, et aliquando post ut faciat convenire.

56rb11 86. [87.] *Et etiam terra vadit ad aliquem locum et ignis vadit ad aliquem locum, et hoc manifestum est. Omne enim mobile alteratur ab aliquo in aliquid, alterationes autem diversantur secundum formam; forma enim ex qua movetur corpus ad aliam diversatur; et omnis alteratio habet finem, verbi gratia sanabile enim alteratur ex infirmitate ad sanitatem, et similiter augmentabile alteratur ex parvitate ad magnitudinem, et similiter mobile in loco alteratur ex quibusdam locis diversis in forma ad quandam, et vadit ad locum qui est finis, non ad alterum, verbi gratia quia corpus sanabile movetur neque secundum transmutationem neque ubicumque voluerit movens, sed ubi est finis motus scilicet sanitas. Et cum ita sit, contingit quod motus terre et ignis non sint in infinitum sed ad finem, scilicet ad loca diversa illis locis ex quibus moventur: locus enim superior est diversus ab inferiori; ista autem duo loca sunt orizontes motuum.*

56va Cum accepit, in demonstratione quod mundus est unus, quod 15 motus simplices habent loca propria, hoc autem est fundatum super hoc quod motus simplices sunt finiti, incepit affirmare hoc et dixit *Et etiam terra movetur* etc., idest et etiam una propositionum receptatum in hac demonstratione est quod terra et ignis moventur ad loca terminata, et similiter aqua et aer, et nullum horum movetur in infinitum neque ad quemcumque locum.

Deinde incepit declarare hoc et dixit *Omne enim mobile alteratur ab aliquo in aliquid*, et intendit per alteretur transmutari ab aliquo terminato in aliquod terminatum idest a contrario in contrarium; et

10 inducit] -duxit Z 11 preinducens] -indicans YZ 12 demonstrationem] -nes B | et¹] om. BX

86. [87.] 1 vadit¹] om. BWXY: movetur J | ignis] + etiam JY 2 enim] igitur Z | alteratur] om. Y 4 qua] quo WYZ 5 enim] igitur Z | et] om. Z 6 ad] in WY 7 locis diversis] inv. Z 7-8 in²-alterum] om. X 8 non] om. Z | quia] quod Z 9 movetur] post transmutationem Z 10 sed] scilicet B 12 enim] om. BWXZ sed suppl. W₂ 13 autem] om. J 14 unus] + et Z 15 est fundatum] inv. Z 16 finiti] + et BX 18 moventur] -vetur B 19 et¹] om. BZ | et²] om. Z 22 in] ad Y | ab²] in WYZ

hoc declaratum est in Phisicis in motibus rectis. Deinde dixit *Alterationes autem diversantur secundum formas*, idest et hoc est causa diversitatis modorum transmutationum scilicet quod quedam eorum sunt in ubi, quedam in quantum, quedam in quale; forma enim ad quam pervenit transmutatio diversatur in unaquaque transmutatione; et hoc voluit notificare quia non quodcumque sit, transmutatur in quodcumque. Deinde dixit *Forma enim ex qua moventur corpora* ad aliam formam diversantur, et hoc est causa alterationum que sunt finite. Et cum declaravit ratione quod transmutationes sunt finite, secundum quod sunt ex contrariis et in contraria, incepit declarare hoc per inductionem, scilicet declarare esse contrarias aut esse finitas, et dixit *Omnis alteratio habet finem*, et intendit per alterationem transmutationem tribus motibus, quoniam unusquisque istorum motuum habet finem terminatum, et est ex contrario in contrarium, verbi gratia quod transmutatio in qualitate est ex sanitate in infirmitatem, et in quantum ex parvo in magnum aut econtrario.

56vb Et quia invenire contrarietatem motu locali est magis occultum quam in alteratione, dedit exemplum in motu alterationis ut videat considerans quod ita debet esse in motu locali, et dixit *Et similiter mobile localiter*, idest et similiter est de mobili naturaliter in loco ex corporibus simplicibus, quoniam transmutantur ex loco contrario ad locum contrarium idest ex superiori ad inferius aut econverso. Deinde dixit *Et non vadit nisi ad locum qui est finis*, idest et manifestum est quod mobile in loco non movetur nisi ad locum diversum a loco ex quo movetur, sicut est de alteratione; et universaliter necesse est in omni transmutatione, ut a quo est sit diversum ad quod est, nisi transmutatio sit otiosa. Deinde dixit *Movetur neque per transmutationem* etc., idest secundum quod mihi videtur, nisi in verbis ceciderit error, quod manifestum est ex sanatione, et sibi similiter quod

25 autem] enim Z | formas] -mam BJ 26 transmutationum] transumptio- Y: transumptionem Z 27 quedam in quantum] om. W 28 unaquaque transmutatione] unamquam- nem W 29 hoc] hic XY | sit] om. JZ: fit B 31 que] quod WXY 33 ex] in WYZ 35 et dixit] om. Y 36-7 istorum motuum] inv. W 39 parvo] magno Y | in²] om. WY: ad J | magnum aut] parvum et Y | econtrario] -verso BJY 40 invenire] -niri WXY | contrarietatem] + in XY | est] post occultum Z 43 idest] om. W 44 transmutantur] -tatur BX 45 contrarium] -tinuum Z 46 nisi] natura YZ 48 loco] quo B | sicut] illud Y | est] om. XY 49 transmutatione] transumptio- Y | diversum] + ab eo JW₂: + a loco Z 50 sit] esset WXY 52 similiter] -libus XY

non transmutantur ut transmutentur, neque transmutantur ad
 53 quamcumque transmutationem transmutans voluerit, ut in habenti-
 bus animam sed ad finem naturalem. Et iam declaravit quod motus
 locales recti sunt finiti in pluribus locis; et cum verificavit proposi-
 tionem dicentem quod omnis transmutatio est finita, dedit conclu-
 sionem et dixit *Et si ita sit, erit motus ignis et terre non in infinitum*,
 et ita componitur sillogismus: ignis et terra et alia simplicia sunt
 60 transmutabilia; et omne transmutabile transmutatur ex contrario in
 contrarium; ergo ignis et terra transmutantur ex contrario in contra-
 rium; sed omnia transmutabilia ex contrario in contrarium sunt
 finite transmutationis, ergo ignis et terra et alia sunt finite transmu-
 57ra 65 naturam et | ex quibus transmutantur, et oportet ut sint contraria.

T 67a

Et cum ita sit et apparet quod omnes partes uniuscuiusque corpo-
 ris eorum moventur ad eandem partem, manifestum est quod locus
 omnium individuorum terre est unus numero, et similiter de aliis
 elementis. Et hoc intendebat cum dixit *Et ista duo loca sunt orizontes*
 70 *motuum*, idest quod superius et inferius sunt ista duo loca que appa-
 rent esse finita; duo enim elementa levia moventur ad superius, alte-
 rum quidem simpliciter, alterum autem in respectu, et similiter gra-
 via ad inferius, aut simpliciter aut in respectu.

87. [88.] *Et etiam secundum aliquem modum est in motu circulari* 277a23
contrarietas per diversitatem, scilicet motus existentis in diametro circuli;
motus autem totius circuli non habet contrarium omnino. Manifestum 277a25
est igitur quod motus partium revolutionis sunt ad loca diversa finita.
 5 *Verificatum est modo sermonibus necessariis quod motus omnium corpo-*
rum habent finem, et quod non vadunt ad infinitum. 277a27

53 transmutantur^{1, 2}] -atur X | ut] vel B | ut—transmutantur] om. homoiotel. JZ |
 neque] in W 54 transmutans] om. Y 55 motus] + naturales Z 58 si] cum W
 59 alia] + sunt B 61-3 transmutantur—terra] om. homoiotel. WYZ 62 sed] et X
 63 finite¹] in- B 63-4 ignis—ergo] om. homoiotel. B 65 ut] quod Z 66 et²]
 om. B 67 moventur] -vetur XYZ 70 ista] illa JZ

87. [88.] 1 etiam] quod YZ: que W | aliquem modum] inv. WYZ 2 existentis]
 -tentes WXZ: -tens B 5 Verificatum] -catio Z 6 ad] in WYZ

57rb Cum posuit quod omnis motus necessario, secundum quod est
 motus, est ex contrario in contrarium, et hoc universaliter in omni
 motu (et iam declaratum fuit in motu circulari quod non habet
 contrarietatem neque est ex aliquo ad aliquod, et hic facit questio- 10
 nem), incepit dissolvere ipsam demonstrando quod in motu circulari
 est contrarietas secundum aliquem modum, secundum autem alte-
 rum non, scilicet quod in partibus eius invenitur contrarietas secun- T 67b
 dum aliquem modum et secundum alium non; cum autem movebi-
 tur eadem pars eius ex aliquo extremo diametrorum circuli ad 15
 extremum circuli, erit contrarietas; cum autem movebitur eadem
 pars ab aliquo puncto quousque revertitur ad idem punctum, non
 erit contrarietas. Et hoc intendebat cum dixit *Et etiam secundum ali-*
quem modum est in motu circulari contrarietas per diversitatem, idest
 quod in motibus partium revolutionis erit contrarietas, idest ex quo 20
 et ad quod, inquantum pars incepit ex extremo diametri, et pervenit
 ad extremum secundum, quapropter stella in uno extremo dicitur
 ascendens et in altero occidens, et ascendens dicitur contrarium occi-
 denti. Deinde dixit *Motus autem totius circuli non habet contrarium*,
 idest motus autem partium quarum motus est revolutio completa 25
 non habet contrarietatem omnino, quoniam ex puncto ex quo ince-
 pit, ad punctum ex quo incepit, pervenit.

Deinde dixit *Manifestum est igitur quod motus partium revolutionis*
etiam sunt ad loca diversa, idest manifestum est modo quod motus
 partium circuli sunt ad loca diversa ab eis ex quibus sunt, cum non 30
 compleverint revolutionem sed fuerint ab extremo diametri usque ad
 extremum oppositum. Et hec contrarietas non invenitur in circulo
 nisi propter diametrum: diametrum enim est linea recta, et contra-
 rietas non invenitur nisi in duobus extremis longitudinis recte, ut in
 tertio Phisicorum declaratum est, et in principio huius libri. 35

8 est] esse BXY 10 aliquod] aliquid WXY 11 ipsam] ipsum X: + in J
 14 aliquem] alium Z | autem] enim J 15 eadem] om. BX 15-7 eius—pars] om.
 homoiotel. Y 15 eius ex] ab Z | extremo] + diametri BX 16 erit] est Z | contra-
 rietas] + secundum Z 17 pars] om. W: + cadit Z | revertitur] -atur BX
 18 etiam] om. W 19 per] propter B: secundum J 22 dicitur] om. Z
 24 Motus] totus B 26 ex²] in Z 29-30 idest—diversa] om. homoiotel. BY
 29 modo] + secundum Z 30 partium] om. Z | circuli] -lares Z | loca diversa] inv. X
 31 compleverint] -pleverit BXZ: -pleavit Y | sed] si Z | fuerint] -erit BZ: fiunt W
 32 invenitur] + nisi Y 32-34 in—nisi] om. W 32 circulo] -cularibus J
 33 diametrum²] diameter JZ 34 invenitur] -nietur Z | nisi] om. Y 35 tertio]
 quinto J | et] om. XY | et—libri] om. B

57va14 88. [89.] *Et signum quod movens non movetur in infinitum est terra:* 277a27
terra enim quantocumque appropinquaverit medio, citius movetur, simi-
liter ignis quanto magis ad superius, tanto citius movetur. Si ergo motus
esset in infinitum, velocitas esset in infinitum; si ergo velocitas esset secun- 277a30
dum hoc, gravitas et levitas essent secundum hoc, scilicet in infinitum. Et
sicut eorum que ad inferius moventur quedam moventur citius secundum
diversitatem in gravitate, ita esset si additio gravitatis esset in infinitum. 277a33 T 68a

Hoc est signum aliud a predictis, quod motus elementorum sunt finiti, quamvis utatur in hoc quibusdam propositionibus predictis: 10
 ponit igitur primo quod manifestum est per se quod motus terre et ignis et aliorum elementorum videntur, cum appropinquaverint locis propriis, citius moventur; et cum ita sit, necesse est ut medium sit 57vb finitum similiter superius. Quomodo autem sequitur | hoc ex predictis patet et notum est per se, quoniam si motus eorum esset in infinitum, contingeret ut velocitas eorum cresceret in infinitum, quoniam superius et inferius ponuntur infinita; et si velocitas esset infinita, gravitas et levitas essent infinita, quod est impossibile secundum quod declaravimus. Cum ergo dixit *Si igitur motus eorum esset in infinitum, velocitas esset infinita*, intendit Et cum posuerimus quod 20
 quanto magis intraverit illam partem ad quam movetur, tanto movetur citius, et posuerimus quod illa pars in quam movetur est infinita, continget quod velocitas transeat in infinitum, et si inveniatur velocitas infinita, inveniatur gravitas aut levitas infinita. Et hoc intendebat cum dixit *Si igitur velocitas est secundum hoc, gravitas et levitas* 25
erunt secundum hoc, scilicet in infinitum.

Sed potest aliquis querere quod hoc sequitur a positione quod grave et leve moventur in infinitum, scilicet gravitatem esse infini-

88. [89.] 1 infinitum] + et B 2 citius] cuius XY 3 ad] advicinatur W₂ZG | tanto—movetur] om. BWXY sed suppl. W₂ 4 velocitas¹] -citer B: -cius W | in²—esset] om. homoiotel. Y 5 essent] om. Y: post hoc² BJ 7 gravitatis¹] -tas B | infinitum] + esset additio velocitatis in (ad G) infinitum JW₂ZG 8 predictis] preteritis B 10 igitur] ergo J 12 moventur] -veri BJ 13 superius] om. B | hoc] om. YZ 14 patet] om. XY | notum] motum Z | eorum] om. WYZ 15 contingeret] -get Y | contingeret—infinum] om. homoiotel. B 18 ergo] igitur JZ | igitur] ergo WY 19 Et] om. Y: quod Z 20 magis] + motus B | intraverit] + ad BX: + in Y 21 quam] qua BZ 22 continget] -git Z 24 levitas] velocitas BX 25 in] om. WY 26 quod¹] quare Z | quod²] om. B

tam, quamvis non ponatur quod quanto magis appropinquaverit motum, tanto citius movebitur, quid ergo prodest propositionis istius positio? Dicamus igitur quod ipse voluit notificare quod, cum declaratum est quod si motus equalis ponatur infinitus, continget ut virtus movens sit infinita, necesse est et dignius, cum ponatur motus transiens in velocitate in infinitum, ut sit a potentia infinita. Et ideo dixit *Si igitur velocitas secundum hoc, gravitas et levitas essent secundum hoc, scilicet in infinitum.* 30 T 68b 35

Deinde dixit *Et sicut eorum que moventur ad inferius* etc., idest et monstrat per hunc sermonem causam propter quam, si velocitas fuerit infinita, quod gravitas et levitas sint infinite, et est quia si cause diversitatis rerum in velocitate est diversitas eorum in declinatione 58ra | idest in gravitate et levitate, sequitur quod quanto magis fuerit grave aut leve, tanto magis erit velox, et manifestum est quod hoc convertitur scilicet quod quanto magis fuerit velox, tanto magis erit grave et leve; et cum ita sit et fuerit velocitas infinita, necessario erit gravitas et levitas infinita. 40

89. [90.] *Et etiam corpus vadens ad superius et corpus vadens ad inferius non vadunt ex aliquo movente violente, sicut inquirunt quidam homines quod elementa moventur per constrictionem. Et si ita esset, motus ignis magni esset tardus ad superius et motus terre magne ad inferius; sed nos videmus contrarium, ignis enim magnus citius movetur ad suum locum. Et etiam si motus elementorum esset constrictione, non esset motus terre et ignis, cum appropinquaverint suis locis, velocior: omne enim quod a suo expellente removetur, tarde movetur, et diximus quod ad locum ex quo elementa moventur violente, moventur naturaliter.* 277b1 277b5 277b8 10

Quia una propositionum ex quibus componitur demonstratio est 10 quod corpora simplicia moventur per se naturaliter, scilicet a princi-

28 appropinquaverit] -querit W: + ad X 29 tanto citius] inv. B 31 continget] -git Z 33 a] alia Z 34 igitur] ergo Z | velocitas] + esset JZ 35 in] om. B 37 monstrat] -stravit JY 38 cause] omne BX 40 sequitur] scilicet WXY: secundum B 41-2 velox—erit] om. homoiotel. B 41 et] om. WY 42 erit] om. WXY | et] vel BX: aut Y

89. [90.] 1 superius—ad] om. homoiotel. Y 2 non] om. BWXY sed suppl. W₂ | aliquo] alio BJX 3 constrictionem] + quia Z 5 nos] om. BJ 6 esset¹] + cum BJ 7 omne] esse XY 8 diximus] -cemus J 11 scilicet] om. WZ

piis existentibus in eis, non ab extrinsecis, potest aliquis dicere quod non moventur ad superius et ad inferius nisi ex causis extrinsecis violentis, ut plures Antiquorum credebant de terra quod violente stat in medio et violente movetur ad medium propter motum circularem, incepit contradicere huic ostendens quod non dignum est ut sit questio de motu per se, cum manifestum est quod ista moventur per se scilicet corpora simplicia.

Er posuit primam rationem super hoc, scilicet quod si terra movetur ad inferius violente et a movente extrinseco, oporteret quod terra maior moveretur tardius; et nos videmus quod quanto magis terra magnificatur, tanto citius movetur ad inferius, et hoc sequitur quando movens violente ponitur idem, scilicet quia idem movens, quando moverit duo corpora quorum alterum est maius alterum autem minus, movebitur motu tardiori. Et dicentes has scientia concedunt quod constringens elementa est idem, quoniam si ponatur quod sit motus totius, erit idem, et si ponatur quod quedam constringunt quedam, tamen causa earum erit motus totius.

Deinde dedit secundam rationem et dixit *Et etiam si motus elementorum* etc., iste sermo componitur in prima figura et secunda, in prima quidem sic: motum violente quanto magis appropinquaverit suo fini, tanto minus est velox, et quanto est minus velox, tanto magis tardatur | in suo motu, ergo tanto tardius movetur quanto propinquior suo fini. Deinde accipitur hec conclusio et componitur in secunda figura sic: omnia elementa quanto magis appropinquaverint suo fini, tanto magis velociter movebuntur, et mobilia violente non velocificantur cum appropinquaverint suo fini, ergo elementa non moventur violente. Ipse autem inducit ipsum in modum ipothetici,

T 69a

14 credebant] puta- BX 16 quod] om. Y: quia BX | non] om. X: numquam JY | est] et B 17 de motu] om. WXY sed suppl. W₂ | motu] om. B 19 si terra] inv. Z 23 quando] quoniam Y | scilicet] et Z | quia idem] om. Z: cum idem J 25 minus] + quod maius est JZ | scientia] sententiam JZ 28 quedam] + non quedam Z | earum] om. YZ: eo- J | totius] + est eadem W₂Z 30 secunda] prima B 31 motum] -tus B | appropinquaverit] tardabitur in B 32 fini] motu B 32-3 tanto¹-moveretur] ergo motus violentus tanto est minus velox Y 32 minus¹] magis X 32-6 minus¹-tanto] om. homoiotel. W 32 est¹] erit B 32-3 est¹-moveretur] tardabitur in motu et quanto magis tardabitur in suo motu, tanto erit minus velox cum appropinquaverit suo fini X | et-moveretur] om. B 32 est minus] inv. Z 33 propinquior] + est Z 34 accipitur] -cepit X 36 magis] minus W₂ (cf. supra, app. crit. ad 32-6) | violente] -lenter J 37 velocificantur] -citantur Z 38 ipsum in] inv. Z | modum] om. B: modo Y | ipothetici] -tico B

sed continuatio declaratur ex hoc quod diximus; et ipse dedit causam propter quam motus violentus quanto magis appropinquaverit suo fini tanto tardius movetur, que est remotio a movente extrinseco. Deinde dixit *Et dicebamus quod ad locum ex quo elementa moventur violente, moventur naturaliter*, idest quod talibus rebus non indigemus quod talia indigeantur declarari ratione, quoniam manifestum est per se quod ad omnem locum ad quem elementum movetur violente movetur eius contrarium naturaliter, verbi gratia quia terra movetur ad superius violente, ignis movetur ad superius naturaliter.

58vb 90. [91.] *Oportet ergo aspicientem in istis rebus et querentem eas concedere hoc quod diximus ex istis opinionibus et propositionibus concessione non dubia, et quod sit sufficiens et contentus sermonibus Phisicis Primis quos scripsimus, quoniam iam scripsimus hec et diximus quod motus circularis unus est sine principio sive sit in hoc mundo sive in aliis mundis; deinde invenimus ex isto motu quod celum est unum et mundus unus, et non plures ut alii inquirunt.*

277b8

277b10

T 69b

277b13

Cum declaravit quod mundus est unus ex propositionibus naturalibus, et hoc etiam apparet ex propositionibus divinis, incepit declarare quomodo apparet hoc ex duabus scientiis, et quod oportet propter hoc credere hoc quesitum, et dixit *Oportet ergo aspicientem* etc., idest et dixit hoc quia plures homines non possunt credere principia prima propter crementum eorum in opinionibus falsis, ex quibus infiguntur in eis propositiones probabiles, contrarie primis propositionibus manifestis per se, sicut opinantur per se in lege nostra quod Deus posset creare mundos infinitos nisi esset diminutus. Quasi ergo dixit *Oportet ergo aspicientem in istis propositionibus credere eas et*

41 movente] violente Z 42 dicebamus] -cemus JX | locum] + extra Z 43 indigemus] + scilicet Z 44 quod] quia BJ | indigeantur] -geant Z: -gent J 45 est] + hoc Z | se] + et Z | ad¹] om. B | quem] + aliquod WX | moveretur] + non Z | violente] + est Z 46 moveretur] motus YZ | contrarium] -rius Z

90. [91.] 1 et] om. BWXY 2 opinionibus et] om. Z | propositionibus] + et probationibus Z 3 Phisicis] philosophis BX 4 scripsimus¹] + hoc B | quoniam-scripsimus] om. homoiotel. XY | iam scripsimus] inv. J 5 sive²] + sit Z 6 ex] in YZ | et¹] quod Z | mundus] + est BJX 10 hoc] hee Y | et] om. YZ | quod] om. W 11 credere hoc] om. WYZ 12 idest et] om. X: et W 16 posset] -sit W 17 propositionibus] + positus JW₂XZ

scire que sunt necesse in hac scientia, et non dubitet in eis propter propositiones probabiles contrarias eis, aut propter estimationem quod principia istius artis debent esse in fide, sicut principia geometrie: ista enim duo faciunt dubitationem in propositionibus naturalibus.

59ra Et cum dixit quod hoc apparet ex rebus dictis in Scientia Divina, incepit dicere hoc et dixit *Quoniam scripsimus iam illic et diximus quoniam motus circularis* etc., idest iam declaravimus, in sermonibus positis quasi fundamenta in Scientia Divina, quod motus circularis debet esse unus sine principio et sine fine, et quod alii motus reducuntur ad istum motum scilicet ad motum circularem, sive ponamus istos motus accidentales in isto mundo sive in alio mundo, scilicet quod necessarium est ut reducuntur in unoquoque mundorum ad talem motum. Et hoc quod dixit declaratum est in octavo Phisicorum, quoniam hoc non declaratur in Scientia Divina, sed ponitur. Et secundum hoc debemus intelligere hoc quod dixit scilicet *Iam scripsimus*, idest iam scripsimus in Scientia Divinali, et declaravimus in Scientia Naturali scilicet quod motus naturalis debet esse in hoc mundo sine principio et sine fine, et similiter in quolibet mundo.

T 70a

Et cum dixit hoc, dixit *Deinde invenimus ex isto motu quod celum est unum et mundus unus necessario*, idest et cum verificatum est nobis hoc fundamentum positum in Scientia Divinali, declaravit quod motus localis circularis debet esse unus eternus, et quod movens et faciens ipsum non debet esse in materia. Et declaratum est illic quod omne quod non est in materia impossibile est ut inveniatur ex eo plus quam unum ens numero, scilicet quod impossibile est ut inveniatur ex eo duo, et declaratum est illic quod ab uno movente non invenitur nisi unum motum. Et cum ita sit, necesse est ut celum sit unum numero, ergo necesse est ut mundus sit unus numero; et hoc intendebat cum dixit *Deinde invenimus ex hoc motu quod celum est*

18 sunt] est YZ | necesse] -arie B/X | dubitet] -tare Z 19 propositiones] -portiones B | quod] quia Z 20 istius] huius Z 23 scripsimus iam] inv. YZ | illic] illis B 25 fundamenta] -tum YZ 26 alii motus] inv. Z 28 motus] modos Y | sive—mundo] om. homoitel. Y 29 ut] + quod B 31 Et] om. B 33 idest—scripsimus] om. homoitel. B | scripsimus] de- X | Divinali] divina B/Z 34 motus naturalis] inv. B 36 isto] primo Z 37 mundus] + est B/X 38 Divinali] + et B/ 40 Et] ut Z: + cum J 41 inveniatur] -niantur W 42 inveniatur] -niatur XYZ 44 invenitur] -niatur JY: -niuntur W 45 necesse est] om. W: et W₂ | sit] om. WZ

59b unum, idest quod invenimus ex uno motu quod movens est | unum et quod unum movens non facit nisi unum motum.

Et potest aliquis dicere, cum declaratum est quod movens non movet celum nisi desiderio existente in celo propter intellectum eius, quid prohibebit ergo quod non sint plures celi? Et unumquodque eorum desiderat hoc primum movens eiusdem modi intellectus, sicut in nobis unus intellectus movet plura imaginata, verbi gratia cibum esse utilem movet omne famelicum ad cibum, et forte sic est de celis. Dicamus igitur quod iam declaratum est quod imaginatum illic est idem imaginatum ex omnibus modis; et cum ita sit, imaginatio est eadem sicut imaginatum est idem, et cum imaginatio sit eadem, non invenitur nisi in eodem imaginato. In hominibus autem imaginatio non est imaginatio eadem ex omnibus modis, quapropter possibile est imaginari idem imaginatum pluribus imaginationibus et a pluribus imaginantibus; secundum hoc igitur debemus intelligere imaginationes corporum celestium, et iam declaravimus in eo quod scripsimus in ea scientia.

20 91. [92.] *Modo autem dicamus quod elementa particularia sunt tria, ergo et loca eorum sunt tria. Quorum unus est locus corporis descendens ad inferius, secundus est corporis rotundi et est ultimum, tertius est medius inter illa duo loca, et est corpus leve existens in isto loco necessario; quoniam si non fuerit in hoc loco, erit in alio loco extra loca predicta, quod est impossibile. Si ergo locus medius est accidentaliter corpori levi, erit naturalis corpori; sed nullum corpus erit preter ista corpora; et cum ita sit, erit locus istius corporis medius locorum necessario; et nos dicemus post diversitatem istius corporis. Iam ergo declaravimus qualitatem elementorum particularium et etiam quantitatem locorum et*

277b13 T 70b

277b15

277b20

47 movens est] inv. B/J: movens X 49 quod] + hoc est B: + hoc X 51 quid] quod Z | prohibebit] -hibet Z | sint] sunt Z 52-3 sicut—intellectus] om. homoitel. B 53 in] om. Z 54 esse] om. Z | ad cibum] om. Z | sic] sicut B | est] erit JZ: esse B 55 illic est] inv. B/ 56 cum—sit] est ita sic Y | imaginatio] -tione B | est] om. B 57 est] om. YZ 59 eadem] om. WXY 60 et] om. Z | a] om. B 61 imaginationes] -tionis B 63 ea] hac Z

91 [92.] 2 ergo—tria] om. homoitel. Y 4 medius] motus Z 5 si] + ita W | hoc] isto B/J | erit] est Z | loca] om. B/J 7 naturalis] + alii J | corpori] + alteri Z | erit] est B/X | ista] + tria B/ 8 corporis medius] inv. B | necessario] om. B 10 particularium] + et quantitatem eorum et locum cuiuscuiusque ipsorum ZG

numerum, et cum perfecte et sufficienter. Volumus ergo dicere modo 277b25
etiam quod mundus est unus, et non est possibile quod sint multi mundi;
et ostendam iterum quod sempiternus est, et non est factus ex aliqua re,
et non cadit sub corruptione. 277b29

- 15 Intendit per elementa particularia corpora simplicia que non sunt
ex corporibus prioribus eis, et sunt tria, grave, leve et neutrum; et
cum manifestum est quod corpora simplicia sunt tria, necesse est ut
loca sint tria. Et hoc non contingit nisi ei qui concesserit quod omne
corpus est in loco essentialiter, et Alexander noluit hoc; et etiam Ari-
20 stoteles dixit quod celum non est in loco essentialiter, quomodo ergo
dixit quod loca sunt tria? Dicamus ergo quod cum dixit in Phisicis
quod celum non est in loco, fundavit quod nihil est extra celum, et
hoc fuit acceptum illic pro constanti, et in hoc loco declaratum est.
Qui ergo posuerit quod mundus est plus quam unus, necesse est ei
25 dicere quod celum est in loco; et cum declaratum fuerit quod mun-
dus sit unus, declarabitur quod extra ipsum nullum corpus est, et
cum huic coniungatur quod declarabitur in Phisicis, idest quod cor-
pus quod non est in loco est extra quod non est aliquid, declarabitur
30 quod celum non est in loco. Videtur ergo quod dixerit hoc quod
sequitur dicentes mundos esse plures, scilicet quod celum est in loco
60a et quod ex istis tribus locis non inveniuntur | plura numero; et si ex
eis inveniuntur plura numero, continget quod pars et totum moven-
tur ad eundem locum numero elementorum motorum, recte igitur
hec tria loca sunt eadem numero, quoniam duorum utrumque fuerit
35 unum numero scilicet locus gravis et levis, continget quod locus ter-
tius sit idem numero, et est locus corporis neutrius; et cum mundus

11 cum] om. J: est Y: etiam X | perfecte] -tione W₂Z | ergo] om. BJ | dicere modo]
inv. WXY 12-4 quod—corruptione] om. BWXY (sed cf. infra, c. 91 [92], v. 77-84)
14 corruptione] + sed (sed autem Y: sed tamen X) volumus, antequam declaremus hoc,
querere et perscrutari de hoc B/WXY (cf. infra, t. 92 [93] et app. crit. ad loc.) 16 tria]
scilicet YZ | grave] + et BX 18 nisi ei] inv. J: ei Z | concesserit] -cesserat Z
21 dixit—loca] om. B 22 fundavit] + illud super hoc J/W₂Z 23 acceptum illic]
inv. YZ | et] om. B | est] om. WYZ 26 sit] est BX | declarabitur] + ei Z
27 declarabitur] -batur BJ 28 non¹: 2] om. BWXY sed suppl. W₂ 29 ergo] igitur
B/X 31 quod] quia W₂Z | non] om. WXY sed suppl. W₂ | inveniuntur plura] inv. YZ
| et²] sed W 31-2 et²—numero] om. homoiotel. YZ 32 eis] hiis J | continget] +
enim Z | totum] + non J | moventur] -veantur WXY 34 tria loca] inv. W: post sunt
Z 35 et] aut JZ

non inveniatur nisi in hiis tribus locis, et sunt eadem numero, ergo
mundus existens in eis est idem numero.

Deinde dixit *Quorum unus est locus corporis descendantis ad inferius*
quod est in medio, idest locus terre et aque; et quoniam hec duo ele- 40
menta numerantur in gravi, et iste locus in rei veritate est ultimus
aeris. Deinde dixit *Et locus secundus* etc., idest longitudo in qua ima-
ginatur corpus esse celeste, et potest intelligere per locum tertium hic
illud quod est corpus ultimum corporum celestium, quoniam omnia
que sunt extra illud sunt essentialiter in loco. Deinde dixit *Et est ulti-* 45
imum locorum, potest intelligi locorum imaginatorum vel locorum
partium celi preter ultimam partem, verbi gratia preter speram stella-
rum fixarum. Deinde dixit *Et locus tertius* etc., idest locus duorum
corporum levium scilicet ignis et aeris, que sunt media inter gravia et
neutra. Deinde dixit *Quoniam si non fuerit in hoc loco* etc., idest 50
necessarium est ut corpus leve sit in medio inter duo extrema scilicet
inter corpus grave et corpus neutrum: non enim est locus quartus; et
cum dixit quod hoc est impossibile, et potest aliquis dicere Forte iste
locus est ei accidentalis, dixit *Si igitur locus medius fuerit accidentalis*
corpori levi, erit naturalis alii corpori; sed nullum corpus est preter ista, 55
idest impossibile est ut iste locus medius sit accidentalis huic | cor- T 71b
pori, quoniam si ei fuerit accidentalis, continget ut alii sit naturalis;
sed non est corpus quartum cui sit ille locus naturalis, locus enim
naturalis non habet nisi unum corpus naturale et econverso, et ideo
si esset ei accidentalis, contingeret ut haberet alium locum naturalem, 60
et tunc contingeret quod loca essent quatuor, quod est impossibile.
Deinde dixit *Et nos dicemus post diversitatem istius corporis*, scilicet
corporis levis, idest quia dividitur in corpus calidum siccum et hoc
est ignis, et in corpus calidum et humidum quod dicitur aer; et dixit
hoc de levi tantum quoniam divisio gravis in duo manifesta est per 65

38 est] erit J 40 et²] om. YZ | hec duo] inv. Z 41 rei] om. YZ 42 idest] + et
XZ | longitudo] locus Z | qua] quo Z 44 est] om. Z: + preter BX | quoniam] quia
JZ 45 que] om. XY 47 preter] + ultimam Z 48 fixarum] pre- Y
49 gravia] + et levia Z 52 locus quartus] inv. JZ 53 hoc] om. Z | iste] ille WXY
54 est] om. BX | accidentalis] + vel acciderit B | dixit] dicere X: dicit Z 55 alii cor-
pori] inv. W 56 idest] + et BXY 58 sed—naturalis] om. homoiotel. BWYZ sed
suppl. B₂W₂ | quantum B₂X | cui] enim B₂ | sit] om. BX | ille] iste B₂ |
locus²] + naturalis Y 59 ideo] non W 61 contingeret] post quatuor B 62-
3 scilicet corporis] om. Y 63 idest] + et B | calidum] + et est quod diximus XY | sic-
cum] om. BWXY 63-4 et hoc est] om. W: et sic est J: et est hoc Z: et hoc et BX
64 et¹] om. X 65 hoc] quod B | manifesta] -tum WX

se, divisio autem levis in duo est comprehensum per rationem. Quapropter Alexander dixit quod corpus quod est illic non dicitur ignis cum hoc nisi equivoce; et iam perscrutati sumus de hoc in determinationibus Meteororum et in mineris et in determinationibus Generationis et Corruptionis.

Deinde dixit *Iam ergo declaravimus* etc., idest et hoc quod hic accepimus pro fundamento in declaratione istius questionis de cognitione qualitatum elementorum et numeri eorum et locorum iam declaratum est a nobis prius. Et voluit rememorare per hec omnia que declaravit de partibus mundi usque ad hunc locum; et ideo debemus intelligere ex sermone eius et quantitate eorum idest esse finita in magnitudine; et propter hoc dixit *Volumus etiam modo rememorare et dicere quod mundus sit unus*; et cum dixerimus hec omnia, volumus complere sermonem perpetuum aut aliquid eternum, quod mundus sit unus per declarationem inducentem maiorem dubitationem, deinde solvemus eam, deinde declarabimus mundum esse unum et eternum qui semper fuit et semper erit; et hoc intendit cum dixit *Et declarabimus ipsum esse etiam eternum perpetuum et non generatum neque cadentem sub corruptione*; et ipse perscrutabatur de hoc quoniam quidam Antiquorum opinabantur quod aliquid potest generari, deinde post remanere perpetuum, aut aliquid esse eternum quod semper fuit et potest corrumpi tamen post.

92. [93.] *Sed volumus, antequam declaremus hoc, querere et perscrutari de hoc. Potest enim aliquis querere et dicere quod impossibile est mundum esse unum, quoniam in quodlibet quod fit ex natura aut arte, dispositio forme solius est alia a sua dispositione cum materia verbi gratia orbis: forma enim*

66 levis] *om. BWXY sed suppl. W₂ | in] om. BW* 68 determinationibus] -tione libri W: + in libro Z 69-71 Meteororum—declaravimus] *om. X* 69 Meteororum] metaphysicorum B: methodorum WY | et¹—determinationibus] *om. Z* 72 declaratione] + est Z | questionis] + et B | cognitione] mixtione W 73 numeri] -ris J | numeri eorum] numerorum B | locorum] + et YZ 76 et] in JZ 76-7 esse finita] *inv. W* 77 etiam] post rememorare BX 78 et²] *om. Z* 79 volumus] + modo XY | sermonem] illud movere Z | quod] et Z 82 et¹] *om. BXZ sed suppl. Z₂: quasi Y* 83 eternum] + et BX 85 aliquid] -quis BXY 86 esse] *om. BXY*

92. [93.] 1-2 Sed—hoc VZ] post corruptione (t. 91 [92], v. 14) transp. BJWXY 1 Sed] + autem Y: + tamen X 3 quoniam—ex] omnia enim quae sunt J (cf. infra, c. 92 [93], v. 38) | quodlibet] quo- XY | fit] sit BX | dispositio] + in eis J

orbis secundum suam dispositionem est alia cum fuit cum cupro et auro, et forma circulationis est alia a cuprea aut aurea. Cum enim diximus rotunditatem, non collocatur in ea cuprum aut aurum quoniam non est substantie auri neque cupri; si ergo dixerimus rotunditatem auream aut cupream, tunc inducimus formam cum materia insimul; si autem dixerimus tantum rotunditatem, non manifestabitur materia omnino, orbeitate enim possibile est esse in diversis materiis. Cum igitur dixerimus orbeitatem aut rotunditatem, non intelligemus nisi formam | tantum, et cum dixerimus rotundum intelligemus formam cum materia; et sic debet esse in quolibet. Et cum ita sit, et celum sit sensibile, ergo est pars partium mundi; et omne sensibile est sensibile visu; Si ergo celum est unum particularium, cum ergo dixerimus celum simpliciter est aliud quam cum dixerimus hoc celum. Celum ergo simpliciter est forma, celum enim simpliciter est sola forma, hoc autem celum est forma cum materia. Et omne habens formam et figuram aut est plura aut possibile esse plura. Et iste sermo sequitur sermonem de exemplari mundi, sicut quidam dicunt quod mundus habet exemplar eternum apud creatorem. Et iste sermo intelligitur cum mundus non habuerit exemplar; videmus enim quod omne quod est forma in materia habet plures partes consimiles infinitas; manifestum est igitur ex hoc sermone quod celi aut sunt plures aut possibile est esse plures. Ex hiis igitur opinionibus et propositionibus potest aliquis estimare.

Hec est fortissima questionum opinantis mundos esse plures, et propter difficultatem huius questionis dubitavit Galienus. Et fundamentum huius sermonis est super propositiones quarum una est quod omne corpus naturale componitur ex materia et forma: | celum est naturale, ergo est ex materia et forma; et cum huic coniungatur quod de eis que sunt ex materia et forma, aut plura uno individuo

5 fuit] fuerit BJ | cum²] + in Z | et¹] aut Z 6 aut] vel JZ | diximus] -xerimus BXY 7 est] + enim Z 8 ergo] enim Z: igitur WY 10 materia omnino] *inv. BJ* 12 intelligemus] -ligimus Z 13 intelligemus] -ligimus Z | esse] post quolibet (14) Z 14 ergo est] *inv. Z* 15 visu] per materiam JG | ergo] igitur BX 17-8 celum³—forma¹] sola B/X 18 celum] *om. Z* | Et omne] Omne enim J 19 possibile] + est BY 21 Et] + etiam testificatur J (cf. infra, c. 92 [93], v. 100, et app. crit. ad loc.) | intelligitur] *om. J*: -ligi B: videtur (*obs.*) X 22 habuerit] -buit JZ | videmus enim] verbi gratia quia nos videmus J: videmus igitur Z 25 estimare] + et dicere quod celi (dei Z) sunt multi aut possibile est ut sint multi JZG 26 fortissima] forma B | questionum] -tio propositionis W | esse] *om. XY*: post plures JZ 27 huius] istius W: post questionis BJ 30 naturale] + celum Z | cum] *om. Z* 31 que] *om. WXY*

inveniuntur aut hoc est possibile. Forma enim innata est predicari de pluribus et inveniri in pluribus materiis, aut numero aut specie; et cum ita sit, contingit, inquantum mundus componitur ex materia et
 35 forma, ut inveniatur plura uno individuo, aut hoc sit possibile. Is enim est intellectus cuiuslibet forme; et ideo dicitur in diffinitione universalis quod sit natum dici de pluribus: forma enim est subiectum universalitatis. Et dixit *Omnia enim sunt ex natura aut arte*, idest omnia que sunt aut ex natura aut ex arte habent formam et materiam.
 40 Deinde dixit *Et cum dispositione forme* etc., idest et diximus quod omne naturale aut artificiale componitur ex materia et forma, et cum videmus quod in hoc subiecto est aliquid cuius dispositio abstracta apud intellectum est alia a sua dispositione extra intellectum, scilicet in materia verbi gratia rotundum; cum enim nos acceperimus
 45 ipsum intellectum abstractum a materia, dicitur rotunditas, cum materia autem verbi gratia in auro aut cupro dicitur rotundum. Et hoc intendebat cum dixit *Verbi gratia orbis* etc., idest forma enim scilicet rotunditas intellecta per se idest secundum quod est forma alterius dispositionis quam cum sit in cupro aut in auro.
 50 Deinde dixit *Et forma rotunditatis est alia a rotundo et cupro*, idest cum declaratum est quod forma rotunditatis est alia a rotundo et a cupro, manifestum est quod hoc individuum componitur ex duobus, materia scilicet et forma. Deinde dixit *Cum enim dixerimus rotunditatem* etc., idest et signum eius est quia cum nos diffinierimus rotunditatem, non recipiemus aliquam materiam omnino: natura enim
 55 rotunditatis | non est substantie auree neque alicuius materie, sed manifestum est quod substantia forme est alia ab essentia materie. T73a
 61va Deinde dixit *Si igitur dixerimus rotunditatem auream* etc., idest ex

32 possibile] im- B 33 aut²] + in B 35 inveniuntur] -niatur YZ 37 universalis] om. X: nisi B | natum] in- W | enim] autem BX 38 enim] + que JZ | aut] + ex B 39 materiam] naturam B 40 Et¹] om. WY | cum] om. JZ | dispositione] -tio JY 42 et] om. BX | cum] + ita sit JW₂ 42-3 abstracta apud] inv. Z: abstracta WY: abstracta in BX 43 intellectum¹] -lectu W 44 materia] essentia W₂YZ: esse J | enim] om. W | acceperimus] -peramus B 45 ipsum] + in B 46 autem] om. Z: aut Y | gratia] + non videtur debere dampnari B 47 enim] om. J: tantum W 48 rotunditas] + dicitur Z | forma] + est XY 49 sit] sint Z: fuit Y: fuerit BX 50 dixit] om. BJ | idest] + et B 50-2 idest—cupro] om. homoiotel. XY 51 a²] om. B 53 enim] igitur B 54 eius] huius X: hoc B | quia] om. Z: quod W | diffinierimus] -niamus Y: -nimus Z 55 recipiemus] -perimus Z 56 sed] scilicet XY 57 forme est] inv. WY | est alia] inv. J

quo declaratum est quod cum nos dixerimus rotunditatem auream, notabimus per hunc sermonem formam et materiam, et si rotunditatem non demonstramus nisi formam: formam enim orbeitatis possibile est inveniri in diversis materiis; et sic est de omnibus scilicet que componuntur ex materia et forma.

Deinde dixit *Et si ita sit, et celum est sensibile, ergo est pars partium mundi; et omne sensibile non est sensibile nisi per materiam*, idest et
 65 cum manifestum est quod omne sensibile componitur ex materia et forma, impossibile est enim sensibile esse per formam, quia est intelligibile secundum formam et sensibile secundum materiam, et similiter est de omnibus partibus mundi; et quia celum est sensibile et una partium mundi, necessario componitur ex materia et forma.
 70 Deinde incepit dicere quod modus est ex quo apparet in partibus mundi et celo, ne aliquis dicat quod in hac inductione non fuerint inducta omnia particularia, et dixit *Si igitur celum sit unum particularium* etc., idest si igitur est unum individuorum sensibilium, necessarium est ut componatur ex materia et forma: celitas enim est aliud
 75 quam dicere hoc celum, celitas enim dicitur de pluribus individuis; et sicut hoc invenitur in pluribus partibus huius celi, ita non est longe quin inveniatur plura uno individuorum totius celi. Et cum dixit *Celum enim absolute est sola forma*, intendit quod illud quod intelligitur de celo inquantum celum est sola forma: per sensum
 80 autem comprehenditur forma cum materia.

Et cum affirmavit quod celum componitur ex materia et forma,
 61vb | dixit *Omne enim habens formam et figuram* etc., idest et omnium habentium formam, aut in actu forma dicitur de pluribus numero, aut hoc erit possibile, quamvis illa pluralitas non fuerit in actu; et
 85 contradictio est quia forte hoc possibile est secundum formam, impossibile secundum materiam, cum possibile sit quod tota materia sit inclusa in hac forma secundum Aristotelem, ut dicit post in dis-

59 quo] hoc JX | est] + aliud B | quod] + quia B 60 notabimus] voca- Z 61-3 enim—componuntur] om. Y 61 orbeitatis] orbita- J: orbieta- W 62 materiis] + numeris B | que] quia BXZ 64 si] cum BJ | et²] om. Z | est²] om. WYZ 66 quod] + et B 67 est enim] inv. JXYZ 67-8 quia—formam] om. homoiotel. Y 69 et¹] om. W 71 quod modus] modum J | est] om. BJZ | apparet] + hoc Z 72 dicat] -ceret Z 75 aliud] apud Y 78 inveniuntur] -niatur B 79-80 intendit—forma] om. homoiotel. WYZ 81 autem] aut Z 85 fuerit] + maior Y 87 cum] est YZ | possibile] im- B: + enim Z | sit] est Z 88 ut] om. BWXY sed suppl. W₂: et Z | dicit] -xit Y: -cit J: docet W

90 solutione huius questionis. Si ergo demonstratum est quod impossi-
bile est mundos esse plures, necessarium est opinari quod materia
eius conclusa est in forma. Deinde dixit *Et iste sermo sequitur sermo-*
nem etc., idest et testatur huic sermoni, scilicet mundos esse plures,
qui ponit in creatore mundi exemplar secundum quod fecit mun-
dum: dicens enim exemplar esse, contingit ei necessario dicere ut
95 mundus habeat plura individua. Et quia quod contingit ab aliquo est
sequens ipsum, dixit *Et iste sermo sequitur sermonem* etc., et innuit
Platonem: cum enim dixit exemplar eternum esse secundum quod
creator fecit mundum et quod mundus est novus, continget ei neces-
sario possibile esse creare plures mundos.

100 Deinde dixit *Et etiam testificatur iste sermo cum mundus non erit*
exemplar, idest et iste sermo sequitur hoc quod diximus de composi-
tione mundi ex materia et forma, scilicet ut aut sint plures, aut hoc
sit saltem possibile quamvis non dicamus exemplaria Platonis; et
dixit hoc ne aliquis dicat ei Quare ducis rationem ex eo quod non
105 opinaris cum multotiens destruis exemplar esse? Deinde dixit *Verbi*
gratia quod nos videmus quod omne quod est forma in materia etc.,
idest bene potest quilibet concedere inductione ex omni habenti for-
mam in materia, in essentia inveniuntur plura individua aut infinita.

62ra Deinde dixit *Manifestum est igitur per hunc sermonem quod celi*
110 *sunt plures principaliter*, idest quod iste sermo non prestat omnino
esse plures, sed tantum dat alterum duorum aut plures esse actu aut
potentia; et sufficit in hoc sermone, quia est inductio in qua non
inducuntur omnes species habiture istud iudicium *Ex istis ergo opi-*
nionibus et propositionibus potest aliquis estimare, idest intendit, secun-
115 dum quod mihi videtur, per opiniones opinionem Platonis de exem- T 74a

91 conclusa] in- JZ 93 ponit] -nitur Z 94 esse] om. YZ | dicere] om. Z
95 quia] om. YZ | aliquo] alio Z 97 eternum esse] est eternum Z 98 creator—
mundum] creati sunt mundi Z | continget] -git BX 100 testificatur] rectifi- BY:
reedifi- Z | mundus] -do WXY | non] + esse aliud B 103 sit] om. Z | saltem] -tim
B 104 hoc] om. Z | Quare] quamvis WY : quoniam Z | ducis] in- J : tu dicis W₂Z
| rationem] post eo B 105 destruis] -struit Z | exemplar] -ria JY 106 quod¹
quia B/ | quod omne] inv. X: omne B 107 potest] + vel quis B | quilibet] quis X |
omni habenti] inv. Y | habenti] -te JW 108 in materia] om. Y: quia Z | in essentia]
om. BWX | aut] om. BXY 109 celi] + aut JZ 111 tantum] tamen B/X: terra Z |
esse²] om. Z 112 qua non] quantum Z 113 istud] illud Z | iudicium] indi- B |
ergo] om. Z

plaribus, et per propositiones hanc inductionem quam affirmavit et
rationem per quam induxit causam esse predicati in subiecto. Cum
enim declaratum fuerit predicatum esse in subiecto inductione, et
sustentatum fuerit hoc per causam esse predicati in subiecto, erit
magis sufficiens: hec autem est causa que dicitur, quia causa essendi 120
plura individua ex hiis compositis est quia res que componitur ex
materia et forma non est innata habere hanc materiam solam,
ideoque iste sermo est valde sufficiens. Et virtus imaginativa valde
iuvat in hoc: possumus enim imaginari extra mundum vacuitatem
continentem ipsum, et quod in illa vacuitate est possibile alium 125
mundum esse sicut dispositio de omnibus individuis que sunt hic,
quoniam quodlibet eorum existit in vacuo et extra ipsum inveniatur
aliud individuum: aer enim non comprehenditur visu, et hoc induxit
plures dicere esse vacuum. Et cum imaginatio assimilatur intellectui,
estimabant loquentes nostre legis vacuum esse intellectum primum; 130
et est necessarium dicenti quod mundus fuit postquam non fuit sci-
licet vacuum dicere esse.

27b12 93. [94.] *Necesse est ergo nobis cum fuerit sollicitudo nostra circa hanc* 278a22
intentionem querere de hiis opinionibus donec sciamus que est earum
rectum et que non. Dicamus ergo quod bene dixit dicens quod aliquod
secundum suam formam tantum est aliud quam secundum suam for-
mam et materiam, et iste est sermo rectus sine contradictione. Sed tamen 5 278a25
celi non sunt plures propter hoc; neque possibile est ut sint multi propter
hunc sermonem; celum enim factum est ex tota materia. 278a27

116 per] om. Z 116-7 et²—quam] om. BX: per Y 117 induxit] indicium BXY |
predicati] om. BXY | subiecto] causato B: creato Y: tanto X 119 hoc] om. WYZ
120 est causa] inv. JXYZ 121 res que] om. XY 123 ideoque] ideo J: ideo quod
WY | valde] om. Z 124 hoc] hac YZ | possumus enim] inv. Y: quia possumus J |
vacuitatem] + et B 125 et] ut Y 127 inveniatur] -nitur B/X 128 enim non]
inv. Z 129 cum] om. Z | intellectui] om. WY 130 estimabant] + autem Z
131 et] om. B | necessarium] + hoc JZ 131-2 scilicet vacuum] idest vacuum scilicet
JZ

93. [94.] 1 ergo] om. YZ | fuerit] fuit Z: est J | sollicitudo] locutio Z 1-2 hanc
intentionem] inv. Z 2 est earum] eorum est B/X 3 rectum] -ta W₂ZG | quod¹
quia B/X 4 suam¹] om. YZ | tantum—formam] om. homoietel. Y 5 est sermo]
inv. W 6 possibile] principaliter BY | est] om. XY: ante possibile Z: et B 6-
7 ut—sermonem] om. BWXY

Vult demonstrare quid est in isto sermone predicto de veritate et quid de falsitate, et incepit dicere quod ille cuius sollicitudo est perscrutari de hoc debet perscrutari de hac questione dubitante, et dixit *Oportet igitur nos cum sollicitudo nostra est* etc., intendit per intentionem hoc quod declaravit quod mundus est unus, et intendit per opinioniones propositiones positas in hoc sermone. Et quia iste sermo continet in se universaliter duas propositiones, quarum altera est quod omne sensibile | componitur ex materia et forma cum forma tantum aliud est ab habente formam scilicet quod coniungitur ex materia et forma, altera autem est quod in eo quod componitur ex materia et forma inveniuntur plura uno individuo aut hoc est possibile, incepit dicere quod prima propositio sit vera et dixit *Dicamus modo* etc., idest dicamus modo quod faciens questionem bene dixit in hoc quod dixit quod forma cuiuslibet est aliud a composito ex forma et materia, unde declaratum fuit ipsum esse compositum ex materia et forma.

Et quamvis ista propositio est vera, tamen conclusio quam concludit faciens questionem non est vera, quia altera propositio est falsa, et dixit *Sed tamen celi non sunt plures* etc., idest quamvis hec propositio sit vera, tamen conclusio non sequitur; secunda enim est falsa, et est quod ex omni facto ex materia et forma inveniuntur plura individua aut est possibile. Hoc enim non est verum nisi in eo quod factum est ex quadam parte materie ei convenientis, quod autem fit ex tota materia impossibile est reperiri duo individua in actu; et hoc quod dixit intellectum est per se.

8 quid est] *post* veritate *W* 9 est] *om. BX* 10 hoc] + et *Z* | debet] dixit *WYZ* | dubitante] -tare *Z*: -tatione *J*: -ficante *BX* 11 Oportet igitur] si igitur oportet *Z* | igitur nos] *inv. B* | etc.] + et *BX* 12 et] *om. WYZ* 15-7 cum—forma] *om. homoiotel. WX sed suppl. W₂* 16 formam] -mas *YZ* | coniungitur] -gatur *B* 17 materia] forma *B* | forma] + sed *Z* | autem] *om. Z* | in eo] *om. Y*: ex omni *BX* | quod²] *om. WY* 18 plura] *om. W* | possibile] im- *Z* 19 sit] est *WXY* | Dicamus] + ergo *XY* 20 bene] unde *Z* 21 quod²] et *Z* 21-2 ex—materia] *om. B*: ex materia et forma *J* 22-3 unde—forma] *om. YZ* 24 est] *om. B*: sit *J* 25 quia] quoniam *B* | propositio] -tionis *Z* 27 sequitur] + vera *Z* | enim] + sequitur *Y* 28 materia ... forma] *inv. BX* 29 aut] + hoc *BX* | est possibile] *inv. B* | verum] *om. B* 30 materie ei] matricis *Z* | convenientis] querentis *YZ* | fit] *om. B*: sit *Z* 31 reperiri] -perere *Bj* 32 est] *om. XYZ*

94. [95.] *Et nos inducemus exemplum ut sermo noster sit magis declinans et propinquior manifestationi. Dicamus ergo quod si simitas est profunditas in naso, ergo simitas est materia in carne; si igitur ex tota carne formetur una caro in qua est simitas, nullum aliud membrum erit membrorum corporis simum nisi illa caro tantum, et impossibile est esse in alio loco omnino; et similiter si materia hominis fuerit caro et os, tunc homo debet esse totaliter ex carne et ossibus; si igitur fuerit impossibile ut caro et ossa non dissolvantur neque diminuantur, impossibile est etiam aliud hominem esse omnino, et similiter de omnibus aliis. Et universaliter omnis substantia composita ex materia impossibile est inveniri ex ea sibi simile nisi fuerit alia materia similis materie ex qua composita fuit.*

Cum narravit quod impossibile est inveniri ex eo quod factum est ex tota sua materia aliud individuum existens cum eo in actu, vult declarare hoc per exemplum ut concessio sit manifestior, et dixit *Et nos inducemus exemplum* etc., idest ut sermo noster sit magis declinans ad declarationem. Deinde dixit *Si simitas est profunditas in naso aut in carne, ergo simitas est materia in carne*, idest verbi gratia quia diffinitio simitatis est profunditas in | naso: nasus autem est carnis, ergo materia simitatis est caro. Deinde dixit *Si igitur formetur ex tota carne* etc., idest si igitur posuerimus quod iam formetur ex tota carne nisi simi unus nasus simus, impossibile erit aliud hominem esse cuius nasus sit simus: simitas enim non existit nisi in carne propria, sed totam illam carnem posuimus in illum nasum simum. Et cum dixit *Nullum aliud membrorum corporis erit simum*, intendit ut mihi videtur quod nullus nasus nasorum corporum hominum erit simus nisi ille nasus in quo conclusa est illa caro recipiens simitatem. Et cum dicit *Impossibile est esse in alio loco omnino*, potest intelligi quod simitatem est impossibile esse in aliqua materia nisi in propria; et potest intelligi quod

94. [95.] 2 et] *om. X* | quod] *om. YZ* 3 naso] + aut in carne *EJZG* | ergo] + est *Z* 4-5 erit—simum] corporis simum erit modorum simi corpori *Z* 5 est] + etiam *BX* 6 materia] natura *B* 7 ex carne] *om. Y* | fuerit] sint *WZ* | impossibile] + est *YZ* 8 non] neque *WXY* 9 omnibus aliis] *inv. Z*: omnibus *W* | universaliter] + est *J* 10-1 ea sibi] casibus *B* 12 quod²] quo *B* 14 hoc] *om. J* | Et²] *om. WYZ* 16-8 in²—autem] *om. XYZ* 17 materia] forma *J* 19 igitur] ergo *Z* | formetur] -matur *B* 19-20 etc.—carne] *om. homoiotel. Y* 20 igitur] *om. BX*: iam *Z* | iam] *om. Z* 21 erit] est *JZ* 23 aliud] + membrum *WY* 24 mihi videtur] *om. Z* 25 nisi] aliusque *JZ* 26 cum] *om. WYZ* | dicit] -xit *BXY* 27-8 simitatem—quod] *om. homoiotel. Z* 27 est impossibile] *inv. JY*

simitas non erit in alio membro nisi in naso; cum enim simitas non
30 potest esse nisi in naso, et posuerimus quod tota caro nasi simi est
conclusa in uno naso, non invenietur nasus simus nisi unus tantum.

Et cum dedit exemplum de naso simo, dedit etiam de homine, et
demonstravit etiam conversionem huius sermonis et est quod, in illo
ex quo non invenitur nisi unum individuum tantum, materia est
35 conclusa necessario, sicut est necessarium ex illo in quo materia est
conclusa non invenitur nisi unum individuum. Et dixit *Et similiter si* T 75b
materia hominis fuerit caro et os etc., idest et similiter si materia homi-
nis fuerit caro et os, et posuerimus quod nullum ens est nisi unus
homo tantum, necesse est ut ille homo sit ex tota carne et ossibus,
40 sicut est necesse si aliquis homo fuerit creatus ex omnibus ossibus et
carne quod sit unicus. Deinde dixit *Si igitur impossibile fuerit ut caro*
et os dissolvantur etc., idest et si posuerimus quod iste homo, quem
63rb posuimus esse creatum ex tota materia hominis, impossibile est cor-
rumpi et dissolvi in ea ex quibus componebatur, impossibile est fieri
45 alium hominem omnino; et totum hoc manifestum est.

Deinde dixit *Et similiter contingit in generatione aliarum rerum*,
idest quia cum posuerimus aliquam materiam conclusam in aliquo
ente, impossibile erit ex eo esse plus quam unum individuum, et cum
fuerit non conclusa, in eo possibile est invenire plus quam unum
50 secundum quod possibilis est in illa materia partitio. Et ideo cum
fuerit necessarium individua esse infinita generabilia et corruptibilia,
materie autem impossibile est ut sint infinite in actu, ut sit hoc
secundum successionem idest quod in una materia succedant plura
individua, immo infinita. Et ideo, quia materie divisibiles sunt in
55 actu in partes finitas et est possibile ut succedant in qualibet materia
individua infinita, necessarium est ut sit dispositio individuorum

29 in²] + uno Z 30 et] + cum B/ | posuerimus] -sulimus JY | nasi] om. JZ
32 exemplum—dedit] om. homoietel. Z 34 tantum] ante unum W: modo X
36 non] nisi B | invenitur] -niatur B: -nietur XYZ 38 posuerimus] -suimus JY
39 necesse est] inv. JZ | homo²] om. Z 40 necesse] + ut B 41 ut] quod Z
45 totum] + ergo BX 46 dixit] + et similiter generatio in omnibus aliis idest BX
47 posuerimus] + quod B 48 erit] + inveniri BX 48-9 individuum—unum] om.
homoietel. YZ 49 non conclusa] inconclusa W | invenire] -niri WX 50 in illa]
nulla B | partitio] -ticipatio W 52 materie] modo Z 53 quod] quia Z
54 immo] numero W 55 finitas] in- W₂Z | est possibile] inv. Z: possibile Y
56 individua infinita] inv. B

generatorum et corruptorum in qualibet scilicet specie, scilicet inve-
niri ex quolibet generato plura individua finita in actu, infinita
secundum successionem eorum. Et quia istud non complebitur istis
individuis nisi inveniantur esse partem alterius individui quod est 60
totus mundus, contingit in hoc individuo ut sit unum numero, quo-
niam si fuerit plus uno, erit pars alterius mundi; et ille alter mundus
si esset plus uno esset pars alterius, et sic procederetur in infinitum
aut inveniretur unicus mundus numero ingenerabilis et incorruptibi-
lis; quapropter contingit ut mundus sit ingenerabilis et incorruptibi- 65
lis et quod eius materia sit conclusa in eo. Et propter hoc etiam dixit
post *Et universaliter ex omni substantia composita ex materia impossi-*
63va *bile est ut sit alia sibi similis nisi fuerit alia materia similis illi ex qua*
componebatur, idest et universaliter diximus quod omne individuum
compositum ex materia et forma cum non fuerit extra ipsum mate- 70
ria, sicut materia ex qua componebatur illud individuum, impossibile
est ut in eo inveniat alius individuum sibi simile; et si ipse fuerit
ingenerabilis et incorruptibilis, impossibile est inveniri ex eo aliud
individuum simplex scilicet neque in alia hora.

95. [96.] *Revertamur igitur et dicamus quod celum est unum composi-* 278b3
tum ex sua materia sicut alia corpora composita. Si igitur non fuerit
compositum ex medietate sue materie, sed ex tota, tunc erit unum non 278b5
plures; et cum dicitur celum absolute, est aliud quam cum dicitur hoc
celum; impossibile est igitur secundum hunc sermonem ut sint plures celi 5
neque sint plures omnino. Hoc enim celum continet totam materiam ex
qua fit; remanet ergo nobis declarare de celo cum sua essentia sit compo-
sita ex toto corpore naturali sensibili. 278b9

57 scilicet¹] om. B/X 59 istud] illud JZ | complebitur] + in JZ 60 inveniantur]
-niatur Y 61 hoc] toto B | ut] om. B 62 uno] + individuo B 63 procedere-
tur] -ceditur Z 64 numero] om. W | incorruptibilis] corrup- XY 66 etiam] om.
B/X 66-7 dixit post] inv. Z 68 sit alia] inv. Z | sibi similis] inv. B | alia²] illa Y
| materia] om. Z 69 componebatur] -nietur Z 72 in] cum JW₂XZ: cum in Y |
inveniat] -nietur B 73 incorruptibilis] corr- Z | inveniri] post eo W 74 sim-
plex] -pliciter JX | alia] aliqua XY

95. [96.] 1 igitur] om. Z: ergo X: modo WY 2 corpora composita] inv. B | Si igi-
tur] Et si J 3 compositum] -situs B | sue materie] inv. BX | unum] + et Z
4 celum] om. Z 6 neque sint] dittogr. Y: neque sunt X 7 fit] + et Z | ergo] om.
XZ | de celo] et Z | cum] quod JZ

63vb Cum declaravit quod impossibile est inveniri duo individua insi-
 10 mul ex omni composita ex tota sua materia propria, vult declarare
 quod mundus est compositus ex tota sua materia. Et ipse vult ante-
 ponere quod mundus est compositus sicut alia corpora composita, et
 dixit *Revertamur ergo et dicamus quod celum est compositum ex sua*
materia sicut et alia corpora composita, et intellige per celum totum
 15 mundum, idest manifestum est quod totus mundus est compositus
 ex forma et materia sicut alia corpora composita; et videtur (si intel-
 lexit per celum in hoc sermone totum mundum) quod sit illud quod
 est in eo quasi forma corpus neutrum, et quod est in eo quasi mate-
 20 ria corpora gravia et levia: corpus enim neutrum non habet materiam
 ex qua componitur, quoniam si haberet, haberet contrarium et esset
 generabile et corruptibile; et in principio istius tractatus probavit
 quod corpus neutrum caret subiecto et contrarietate.

Sed habet questionem utrum res intellecta ex hoc corpore est hoc
 sensatum aut aliud: si erit hoc sensatum, tunc erit res intellecta
 25 eadem cum sensata, si aliud, continget ut sit composita ex materia et
 forma; ergo habet potentiam ut corrumpatur; dicamus ergo quod
 ista natura neutra non est existens per se in actu sed est materia forme
 corporis celestis que est in actu. Si ergo ista materia non fuerit com-
 posita, non habebit formam ita ut sit intellecta, sed est una numero
 30 et individuata per se, et est intellecta in respectu ad aliud, sicut est de
 illa materia scilicet quod non operatur per corpus celeste nisi inquan-
 tum est subiectum forme operationis intellectus, sicut intelligitur
 64ra materia inquantum est subiecta forme tamen prima materia est in
 potentia et ista in actu; et ideo in hac nulla potentia est que denudari
 35 possit a sua forma, et non habet nisi potentiam ad ubi. Debemus
 ergo intelligere de corpore celesti ipsum esse neutrum ad hanc natu-
 ram que est secundum intellectus, non quod est aliquid habens for-
 mam et materiam, quoniam si ita esset, grave esset aut leve.

10 composita] -sito /W | sua materia] inv. Z 13-4 dixit—et²] om. homoioetel. YZ
 13 ex] in BWX 14 et¹] om. BX 16 forma ... materia] inv. W 20 haberet]
 haplogr. Y 21 istius] huius Z | probavit] -palavit BX 23 Sed] et W 25 sen-
 sata] -sato YZ 25-6 materia ... forma] inv. BX 27 non est] est et non J: non
 BWY | est²] ex BX | materia] + et B | forme] om. WY: forma B 28 in] om. Z
 29-30 sed—intellecta] om. homoioetel. X 29 sed] + ut YZ | est una] inv. B 30 et¹]
 om. J: est Z 31 illa] naturale autentico illa B: communi J: contrarie W: quiete YZ
 33 tamen] cum Z 34 denudari] individuari YZ 36 ad] om. WYZ 36-8 natu-
 ram—et] om. X 37 secundum] -dus Z: subiectum J | est²] habet Z | aliquid] om.
 Y: -quam Z | habens] om. Z 38 esset²] post leve JZ

Deinde dixit *Si igitur non fuerit composita ex medietate sue materie*
 etc., idest si igitur mundus non fuerit compositus ex quadam parte sue
 materie, impossibile est inveniri alium mundum; et dixit medium pro-
 prie quia si ponatur ipsum generatum ex plus quam medio, impossi-
 bile est inveniri alium mundum, quoniam materie plurimorum indivi-
 duorum terminate sunt quantitatis, scilicet quod necesse est ut sit
 45 quantitas materie Sortis equalis naturaliter quantitati materie Platonis;
 et si fuerit excessus inter eas, erit terminatus, quoniam sicut non ex
 qualibet qualitate materie fit quodlibet ens, sic est de quantitate.
 Deinde dixit *Et secundum hoc cum celum dicitur absolute est aliud quam*
cum dicitur hoc celum: modo revertitur ad hoc ex quo declaravit quod
 celum componitur ex aliquo quasi materia et ex aliquo quasi forma. 50

Et cum dixit Aristoteles quod si mundus fuerit compositus ex tota
 materia necesse est ut sit unicus, voluit declarare hoc etiam in mundo
 ut declaratur ex hoc ipsum esse unum, et dixit *Remanet nobis ultimo*
declarare de celo etc., idest et cum declaratum est quod celum idest
 mundus compositus est ex materia et forma, et declaratum est etiam 55
 quod illud quod compositum est ex tota sua materia est unicum,
 remanet nobis declarare quod mundus compositus est ex tota mate-
 64rb ria. Et differt | hec demonstratio a demonstratione predicta in hoc
 scilicet quod ista demonstratio propter quid, prima autem quia, aut
 demonstratio ducens ad inconveniens: demonstrationes autem 60
 ducentes ad impossibile sunt generis signorum; sed declaratio eius
 quod est causam esse acceptam pro medio termino in hac demon-
 stratione, accipitur ex demonstratione predicta. Demonstratio igitur
 predicta aut predictae prestant mundum esse unicum et cum hoc cau-
 sam propter quam mundus est unicus, et scire causam dat nobis 65
 scientiam huius rei cum sua causa, quod est perfectissimum modo-
 rum fidei, quapropter dissolvitur questio accidens in hoc.

39 Si igitur] et si J (cf. supra, t. 95 [96], v. 2) | composita] -tum JY 44 quantitatis]
 -tates Y | sit] sint B 46 erit] est Z 47 qualitate] quanti- Z 48 celum dicitur]
 inv. BX | aliud] + etc. idest est aliud WZ 49 dicitur] -catur WY 50 aliquo¹] -qua
 WXY | aliquo²] -qua Y 51 quod] om. YZ | si] om. B 52 hoc etiam] inv. BX
 53 dixit] om. XY | Remanet] + ergo JZ | ultimo] om. BX: alter Y 54 et] om. J |
 cum] om. Y 57 tota] + sua J 59 demonstratio] + est JZ | propter] om. W
 62 hac demonstratione] inv. W 63 demonstratione predicta] inv. Z 64 prestant]
 -stat XY: probant J: est Z | unicum] unum W 67 questio] quomodo Z: quo Y

96. [97.] *Et remanet nobis declarare de celo cum sit compositum ex toto* 278b8
corpore naturali sensibili; | sed antequam hoc faciamus, volumus hic
perscrutari prius quid intendimus cum dicimus celum, et quot modis 278b10
dicitur celum, ut sit illud quod querimus de hoc magis declaratum est et
magis manifestum ei qui utitur per nos per signum manifestum super
viam nostram ad quam clamamus ignorantes ipsam, et vadit in rectum
que intendit ipsam. Dicamus ergo quod celum dicitur secundum unum
modum ultimum motuum totius, et corpus naturale quod est in ultimo
motu totius; consueti igitur sumus appellare orizonta mundi et eius 278b15
superius celum, et dicimus quod illic habitant spiritualia. Dicamus
etiam secundum alium modum celum corpus continuum cum orizonte
motus totius mundi, ubi sunt sol et luna et quedam stelle; consuetudi-
nem igitur habemus dicere quod sol et luna sunt fixi. Et etiam dicitur 278b20
alio modo illud corpus contentum ex ultimo motu totius; et assueti
etiam sumus appellare perfectionem et totum celum; et manifestum est
igitur quod celum dicitur tribus modis. 278b21

Cum voluit declarare quod nihil est extra celum et quod materia
celi est conclusa in eo, vult ante narrare secundum quot modos dici-
tur celum apud eos, ut sermo eius sit magis manifestus; dixit ergo
20 *Celum dicitur uno modo* etc., et intendit per corpus totum neutrum
quod movetur secundum motum motu diurno: hoc enim corpus est
finis motus corporum naturalium motorum et mobilium recte. Et
hoc intendebat cum dixit *Ultimum motus totius et corpus naturale*
64vb *quod est in ultimo motu totius*, idest et ipsum est corpus natu|rale in
25 quo finitur motus corporum motorum mobilium ad superius, aut
intendit et ipsum esse corpus naturale cuius motus est ultimus motus

96. [97.] 1 remanet] -nit Z 2 hic] om. B: hoc WYZ 3 prius] om. XZ | quid]
quod Y: quo Z | dicimus] -ximus WYZ 5 manifestum¹] + est Z | utitur] duci- BX
7 que] qui WXY | Dicamus] + etiam Z | ergo] igitur BX | celum] om. BX 8 mo-
tuum] motus J | totius] om. YZ 9 consueti] assueti J (cf. infra, c. 96 [97], v. 29) |
eius] om. WZ: suum J 11 etiam] + quod Z | alium] alterum Z 12 totius] om. X:
motus Y 13 fixi] + in celo JW₂G: + in elemento Z 14 illud] om. WYZ 15 su-
mus appellare] inv. WY | perfectionem] -fectum JZ | et²] om. BX 15-6 et²-modis]
om. J (sed cf. app. crit. ad t. 97 [98], v. 1) 18 conclusa] + est B 21 motum] totum
B 22 et¹] om. J 26 et] om. WZ | corpus naturale] inv. Z

totius, motus enim celi totius est ultimus omnium illorum mobilium
que sunt apud nos, tamen vere est primus motuum.

Deinde dixit *Assueti sumus igitur dicere orizonta mundi et suum*
superius celum: dixit quia hoc nomen celum dicebatur apud eos de 30
toto mundo, et forte hoc erit magis famosum; ideoque dedit ratio-
nem et dixit *Dicimus quod illic habitant omnia spiritualia*, idest et
signum quod celum dicitur grece de corpore quod circulariter move-
tur est quia consuetudo Grecorum est dicere quod in celo habitant T 77a
spiritualia. Deinde dixit *Et celum alio modo* etc., idest orbis stellularum 35
fixarum, quoniam hoc corpus est continuum cum fine motus
omnium partium mundi que circulariter moventur, et propter hoc
dixit *Continuum cum orizonte totius mundi ubi sunt sol et luna* etc.,
idest quod est continuum cum fine motus eorum que sunt sub eo ex
corporibus celestibus in quibus sunt sol et planete. Deinde dixit 40
Habemus consuetum dicere quod sol et luna etc., hec est significatio
quod hoc nomen celum dicitur de orbe ultimo continente totum,
quoniam stelle sunt in eo fixe vere; et quasi hoc nomen celum non
dicebatur apud eos nisi de corpore in quo sunt stelle fixe.

Deinde dixit *Et etiam celum dicitur alio modo* etc., idest et dicitur 45
celum de toto mundo; et ideo descripsit ipsum quod est corpus
contentum ex motu totius, idest quod continetur sub ultimo
motuum, et hoc dicitur apud nos mundos non celum; et hoc inten-
65ra debat in hoc loco declarare esse unicum, quia extra ipsum nihil | est
ex sua materia, et quia de hac dicitur simpliciter et absolute totum et 50
complementum ut in principio dictum est; et nomen celi dicitur
etiam apud eos simpliciter, et complementum dedit rationem quod
hoc nomen celum dicitur de toto mundo.

27 illorum] om. BX 28 sunt] + mobilium B | vere est] universalis est Y: est univer-
salis Z 29 Deinde] om. BWZ 30 de] + eo quod est supremum in JZ 31 dedit
rationem] inv. W 32 dixit] + et BWX | Dicimus] om. YZ 33 quod celum] inv.
B | corpore] + ultimo JW₂Z 34 Grecorum est] inv. Z: Grecorum Y 35 celum]
+ etiam B | stellularum] + mobilium et JZ 37 que] qui WY 38 ubi] ut B | sunt]
om. JX | sol] om. W 41 Habemus consuetum] consuetum igitur habemus J: Habe-
mus consuetudinem B (cf. supra, t. 96 [97], v. 12sq.) | dicere] om. BXY 43 fixe] ante
in BX | vere] om. YZ | quasi] quod BWYZ 45 Et etiam] om. YZ 50 et¹] om. Z
51 complementum] -pletum Y 52 complementum] -pletum W

65rb2 97. [98.] Dicamus ergo quod totum continens ex ultimo motus et unius 278b21 T 77b
 est compositum ex toto corpore naturali sensibili necessario, quoniam
 extra celum nullum corpus est neque est possibile ut sit omnino. Volumus
 modo perscrutari de hoc etiam utrum extra celum est corpus, aut est pos-
 5 sibile ut illic sit corpus. Dicamus igitur quod si extra celum sit corpus, 278b25
 aut est ex corporibus simplicibus aut ex compositis, aut erit illic natura-
 liter aut accidentaliter, sed extra celum nullum corporum simplicium est
 omnino. Iam enim declaravimus superius et diximus quod impossibile est
 corpus rotundum mutare suum locum, et etiam impossibile est ut illud 278b30
 10 corpus sit corporum que moventur a medio neque ad medium; quoniam
 si esset aliquod istorum, tunc ille locus non esset naturalis ei: loca enim
 istorum corporum simplicium sunt alia ab illo loco, et sunt cognita et
 manifesta. Si ergo ille locus qui est extra celum fuerit accidentaliter illi cor-
 pori, erit naturalis alii corpori necessario; diximus enim multotiens quod
 15 cum aliquis locus fuerit accidentaliter alicui corpori, necessario erit natu-
 ralis alii; sed non videmus aliud corpus ab istis corporibus simplicibus,
 65va scilicet a corpore rotundo et a corpore quod vadit ad medium et a medio.
 Et cum ita sit, impossibile est quod aliquod corpus corporum simplicium
 sit extra celum; et cum hoc est impossibile, impossibile est etiam quod 279a1
 20 illic sit aliquod corporum compositorum, quoniam cum corpus composi-
 tum fuerit, necessario erunt illic corpora simplicia. 279a2

Cum declaravit quod individuum, cuius materia est in eo
 conclusa, est unicum numero, vult declarare quod hec est dispositio
 mundi, et dixit *Dicamus igitur quod totum continens* etc., idest et
 25 dicamus quod totus mundus, quod est totum continens omnia cor-
 pora naturalia, quod est ultimum rerum motarum quod est conti-
 nens omnia que sunt in eo, est compositum ex omnibus corporibus T 78a
 naturalibus sensibilibus, que sunt materia eius.

97. [98.] 1 Dicamus] Cum igitur celum tribus modis dicatur *praem.* J (cf. *supra*, t. 96
 [97], v. 15sq., et *app. crit. ad loc.*) | ergo] *om.* J: etiam Z | unius] totius JW₂Z
 2 quoniam] *om.* J 3 extra] + enim J 4 celum ... corpus] *inv.* B | est²] sit Z
 5 Dicamus igitur] Et dicamus J 7 sed] si BZ | est] esse Z 9 corpus rotundum]
inv. Z | suum locum] *inv.* J | locum] + non est possibile ut permutetur ex eo omnino
 ZG | etiam] dicamus etiam quod J 11 istorum] + corporum BJ 13 est] *om.* B
 14 corpori] *om.* X | diximus—multotiens] multotiens enim diximus Z 15 neces-
 sario] *om.* WZ: non Y 16 aliud] + ut B 19 cum] *om.* W | hoc] *om.* BX | est²]
om. BX | etiam] *om.* Z: ante est² W | quod] + corpus Z 20 sit] fit J 23 con-
 clusa] in-XYZ 24 igitur] *om.* J: modo BX: ergo Y

Deinde dedit causam et dixit *Extra enim celum corpus nullum est*
neque est possibile, idest et hoc est necessarium, quia nos declarabimus 30
 quod nullum corpus est extra celum neque potest esse in futuro.
 Deinde incepit declarare quod nullum corpus modo extra celum sit:
 si extra celum est aliquod corpus, aut est compositum aut simplex; si
 simplex, aut in loco ei naturali aut accidentali. Deinde dixit *Et dica-*
mus etc., idest dicamus quod impossibile est inveniri corpus simplex 35
 extra mundum: corpus enim aut circulariter movetur aut recte; si cir-
 culariter, impossibile est ut sit in alio loco accidentaliter; declaratum
 est enim quod impossibile est, quod corpus quod circulariter move-
 tur impossibile est transferi a suo loco, cum impossibile est ipsum
 65vb moveri violente. Et tacuit | ipsum esse possibile illic naturaliter, quo- 40
 niam si extra mundum esset corpus celeste in loco naturali absque
 hoc, contingeret ut illic esset alius mundus extra hunc mundum,
 quoniam de necessitate esse corporis celestis est esse corporis quies-
 centis circa quod revolvitur, et ex necessitate esse corporis quiescentis
 est corpus mobile esse scilicet ignem, et ex necessitate essendi 45
 extrema est medium esse scilicet aerem et aquam.

Et cum declaravit quod impossibile est ut extra mundum sit cor-
 pus rotundum, incepit declarare quod impossibile est illic esse corpus
 quod recte movetur, et dixit *Et dicamus quod impossibile est quod*
aliud corpus etc., idest dicamus etiam quod impossibile est ut extra 50
 mundum sit corpus simplex, scilicet quod recte movetur, scilicet aut
 grave aut leve, quoniam si illic esset aliquod istorum corporum, esset
 aut naturaliter aut accidentaliter: si naturaliter, impossibile est, locus
 enim totius idem est cum loco partis numero; neque etiam acciden-
 taliter, quoniam contingeret ut alii esset naturalis, ut videtur de cor- 55 T 78b
 poribus recte motis, verbi gratia quia superius est accidentaliter terre
 est naturalis igni et econverso de inferiori; et si esset naturalis alicui,

30 est¹] *om.* Z 32 modo] movetur X: post declarare JZ 33 si¹] + enim JZ 33-
 4 si simplex] *om.* W 34 dicamus] -ximus WZ 35 inveniri corpus] *inv.* B: corpus
 X 37 alio] illo BX 38 impossibile—quod²] *om.* J 39 impossibile¹] *om.* Z |
 est transferi] transferatur WZ 40 possibile] im- JZ 41 in] *om.* BWXY
 42 contingeret] -get YZ: -getur X | illic] illi Z 43 est] + cum W₂Z 45 est] +
 principaliter JZ | mobile] -lis XY 46 et] aut Z 47 ut] quod Z: + quod B
 48-9 illic—est] *om.* homoiotel. YZ 49 dicamus] + etiam J 50 aliud] illud JWX
 51 scilicet¹] *om.* BX 53 naturaliter ... accidentaliter] *inv.* JX | aut accidentaliter] *om.*
 Y 55 contingeret] -getur X | alii esset] *inv.* Z: alii Y: alii essent B 56 est] *om.*
 B 57 est] *om.* W 57-8 alicui contingeret] *inv.* B

contingeret duo loca numero inveniri uni corpori simplici, quod est impossibile, ut ante declaratum est. Et quia contentus est ex hoc
 60 quod apparet esse impossibile quod locus sit naturalis alii corpori, ad propalandum propria divisione istas duas partes oppositas sicut nos fecimus, scilicet ad dicendum scilicet quod si illic esset corpus simplex rectum aut illic esset naturale aut accidentale, quoniam posito illic esse ipsum accidentale, contingeret ut alteri esset naturale; et
 66ra 65 ideo excusatus fuit a propalatione | istius divisionis.

Et cum declaravit quod impossibile est illic esse corpus rotundum aut rectum, et ante non propalavit in suo sermone quod omne corpus simplex necesse est ei esse alterum istorum duorum modorum, propalavit hoc modo et dixit *Sed nos non videmus aliud corpus* etc., et
 70 hoc iam declaratum est in principio huius tractatus scilicet corpora simplicia esse tria; motus enim est triplex. Deinde dixit *Et cum ita sit, impossibile est* etc., idest si omne corpus simplex aut circulariter moveretur aut a medio aut ad medium; et declaratum est modo ut ali-quod istorum sit extra mundum esse impossibile, ergo impossibile est
 75 ut corpus simplex sit extra mundum omnino; et cum non simplex, ergo neque compositum; et quod dixit est intelligendum per se, quia compositum non fit nisi a simplici.

66rb 98. [99.] *Et etiam impossibile est quod extra celum sit corpus; aut enim, si fuerit, erit corporum simplicium, sicut diximus superius, aut compo-
 |sitorum, aut illic naturaliter aut accidentaliter. Sermo ergo et ratio quod impossibile est illic esse corpus est sicut sermo noster superius de ea; ratio
 5 enim eadem est scilicet quod nullum corpus est extra celum, neque est possibile omnino. Manifestum est igitur ex hiis quod extra celum non est corpus, neque est possibile ut sit in eo aliqua magnitudinum corporum;*

59 ante] post declaratum Z : post est¹ Y | est² + et quod B 60 alii] alteri BX
 62 ad—scilicet² om. homoietel. Y | scilicet² om. JZ 63 posito] ponendo BX
 64 accidentale] naturale BXY 66 declaravit] -ratum (+ fuit B₃) B | illic esse] inv.
 BJ : esse Y : illic X 68 duorum] om. Z 71 est triplex] inv. JX 73 et] + cum
 JW₂Z 74 esse] est WXY | est] om. B 75 cum] est Y 76 neque] nec W | est
 intelligendum] inv. Z : intellectum est J : est intellectum B : intelligendum W 77 fit]
 sit X

98. [99.] 1 etiam] om. YZ 3 aut¹ + est Z | ratio] ratiocinatio JWY : + non Z
 4 impossibile] poss- Z | ea] eo JXZ 5 celum] + et quod Z 5-6 neque—celum]
 om. homoietel. X 6 est¹] om. BJ 7 neque] + enim Z

*totus enim mundus est compositus ex tota sua materia convenienti; et
 iam diximus superius quod materia mundi est corpus naturale sensibile.
 Si igitur ita sit, manifestum est celos non esse plures modo, neque in pre-
 terito neque in futuro; hec igitur celum unum est perfectum sine simili.*

Cum declaravit quod extra mundum impossibile est reperire modo corpus in actu, neque simplex neque compositum, vult declarare quod non solummodo hoc declaratur ex hac demonstratione sed quod impossibile est etiam reperiri in hora alia. Et cum incepit declarationem istius quesiti, rediit ad demonstrationem predictam qua declaratur quod impossibile est reperiri in actu; et cum pervenit ex ea ad aliquantulum idest quia complevit contradictiones quas dixit in sillogismo hypothetico quo destruxit voces predictas, scilicet quod declaratio qua est necessarium accipere opposita omnium istarum contradictionum est eadem cum declarationibus predictis in demonstratione quam induxit super primam questionem, | dixit *Erit ergo sermo et ratiocinatio* etc., idest et secundum hanc viam complebitur demonstratio super hoc scilicet secundum viam qua completur super prius quesitum; ratiocinatio enim quod extra mundum non est corpus, aut quod impossibile est ut numquam sit, eadem est; cum enim impossibile est corpus esse in actu, impossibile est esse, nam possibili posito non sequitur impossibile, sed hoc posito contingit impossibile. Et cum declaravit quod extra mundum non est corpus simplex aut compositum, necessarium est ut ista materia sit conclusa in eo; quapropter necesse est unum esse.

Et cum declaravit quod nihil est extra mundum, dedit causam et dixit *Totus enim mundus compositus est* etc., idest quia mundus compositus est ex tota sua materia. Deinde declaravit quod est hec materia, et dixit *Et iam diximus superius quod materia mundi est corpus*

8 tota sua] inv. BJX : sua W | et] + quia Z 10 modo] om. Z 11 igitur] enim Z
 12 reperire] -riri Z 13 corpus] + neque Z 15 hora alia] inv. JZ : hora aliqua X
 16 rediit] reddit B : reducit WYZ | predictam] om. WYZ | qua] que B : quod Z
 18 idest] ibi JW₂YZ 19 quo] quod B | destruxit] -straxit B | scilicet] secundum B :
 dixit J 20 est necessarium] inv. Z 20-1 istarum contradictionum] inv. Z
 22 questionem] + et JX | ergo] om. W 23 et²] om. JYZ 25 ratiocinatio] ratio BX
 26 ut] quod B | est²] om. YZ 29 corpus simplex] inv. Z 31 est] om. Z | unum
 esse] inv. B 33 mundus²] + est Y 34 est hec] inv. YZ 35 superius] om. YZ |
 quod] om. B

naturale, idest corpora simplicia, quoniam ista sunt eius materia; et cum declaratum est quod nihil ex eis fit extra ipsum, declarabitur quod eius materia est conclusa in eo. Deinde dixit *Manifestum est igitur* etc., et intendit per celos mundos, et vult declarare quod numquam sunt plures, quoniam, in quacumque hora ponuntur plures, contingit impossibile. Quia igitur entia sunt plura uno individuo propter diminutionem sui esse, quoniam intentio fuit in hoc ut remanerent in specie eterna, cum impossibile fuerit numero, necessarium est ut illud quod non invenitur in eo nisi tantum unum individuum ut sit perfectum in esse, ideoque dixit *Hoc igitur celum est unum perfectum sine simili*.

66vb14 99. [100.] *Et etiam nullus locus est extra celum neque plenus neque vacuus, neque tempus; et hoc manifestum est; possibile est enim ponere in omni loco aliquod corporum. Vacuum autem descriptum est ab Antiquis dicentibus quod est illud in quo nullum corpus est omnino, et possibile est esse. Tempus autem est numerus motus, et motus non est sine corpore naturali.* 279a11

Cum declaratum est quod extra mundum non est corpus, declarabitur quod illud neque est locus vacuus aut plenus: si enim illic esset locus, aut illic esset corpus aut possibile esset; sed iam declaratum est quod illic non est corpus, neque possibile est, ergo neque locus, neque possibile est etiam ut sit illic vacuum. Dicentes enim ipsum describunt ipsum quod est illud in quo possibile est esse corpus: si igitur impossibile est illic esse corpus sicut declaratum est, ergo et

36 corpora] + tria B | simplicia] + tria J | quoniam] quod Z 37 eis fit] hiis sit BX: eis J 38 eo] ipso YZ : ipso idest in eo ipso J 41 contingit] -get Z 43 remanent] -neret BY | fuerit] fuit BX 45 ut] om. JZ | perfectum] perfecti tantum Z 45-6 in—perfectum] om. homoiotel. Y 45 ideoque] deinde Z

99. [100.] 1 etiam] om. YZ 2 est enim] enim B: est Y | ponere] + corpus J 3 aliquod corporum] om. B/WXY sed suppl. W₂ 4 nullum] intellectu W₂YZ | corpus] + non Z 4-5 et—est¹] impossibile B 5 est²] + nisi B 7 Cum] om. Z | declarabitur] + iam JZ 8 neque] non B | enim] igitur Z 9 locus ... corpus] inv. Y | esset¹] + possibile Z | esset²] + esse BJ | sed] om. Z 10 illic—est¹] neque est ibi Z | neque¹] + hoc JZ | possibile est] inv. Z | ergo] + quod Z | neque²] om. B 11 sit illic] inv. JZ 12 esse corpus] inv. B 13 illic] illuc Z | illic esse] inv. W | esse corpus] inv. B | sicut] sic B | ergo et] ergo Z : igitur Y

vacuum. Et similiter de tempore: tempus enim est accidentium motus, et ubi non est corpus non est motus, et etiam ubi non est locus non est motus; omnis enim motus est in loco. T 80a

67rb4 100. [101.] *Et iam declaravimus superius quod extra celum non est locus neque vacuum neque tempus; quapropter quod est illic non est in loco, neque tempus potest corrumpere ipsum; et nullum extrinsecum ab ultimo motus potest alterari et transmutari omnino, sed semper est permanens non transmutabile neque passibile. Vita ergo semper est illic permanens, perpetua secundum perpetuitatem seculi seculorum, quod non finitur neque destruitur, et est vita nobilissima. Et bene dixerunt Antiqui in explanatione huius nominis seculum; dixerunt enim quod finis et orizon continens tempus vite cuiuslibet rei vive post quod et retro quod non est tempus aliud naturale, est seculum illius rei. Secundum igitur hunc modum dicimus quod finis orizontis totius celi et finis continens totum tempus perpetuum est seculum celi; et hoc nomen derivatur a suo actu, quoniam semper est perpetuum; et in quibusdam rebus est semper manifestum, et in quibusdam parum. Et iam diximus in libris de Philosophia Extranea, quam posuimus vulgo, quod oportet spirituale ut non transmutetur neque corrumpatur, quoniam est | causa omnis esse, et post ipsam non est alia causa. Et est secundum hunc modum neque transmutabile neque alterabile, perfectum et completum et eternum per secula; supra ipsum enim non est alia causa nota ut moveat ipsum. Si igitur inveniatur alia causa, tunc erit etiam perfecta existens eterna, et post ipsam non erit alia nobilior. Et etiam diximus quod non recipit aliam occasionem illud spirituale, et motus eius est perpetuus sine abscissione. Et dignum est habere hunc motum quoniam omnes res quiescunt per motus cum perveniunt ad suum locum; hoc autem corpus nobile non quiescit* 279a16 279a20 5 10 279a25 279a30 15 279b1

14 vacuum] motum W₂YZ | tempore] + proprius B 16 locus] + ibi BJ | est²] om. Z

100. [101.] 1 iam] ideo YZ 2 neque tempus] om. Z 3 nullum extrinsecum] -lus -cus B 4 ultimo] + et B 5 non] om. Y | ergo] est igitur Y : igitur Z | semper] post illic JZ | est illic] om. Y | illic permanens] inv. W 9 continens tempus] -netur corpus Y 10 illius] istius Z 10-1 igitur hunc] inv. BXX 11 dicimus] -ximus WY 12 celi] seculi WYZ 12-3 suo actu] sua operatione JXY (cf. infra, c. 100 [101], v. 85sq.) 14 de] om. Z 15 spirituale] -lem B 16 quoniam est] est enim J | causa omnis] inv. Z | esse] cause B₂W 19-20 ut—causa] om. Y 21 alia] om. WYZ | aliam] aliquam BJ 22 occasionem] actio- WZ | et¹] quod Z | est] om. YZ 23 quoniam] quando YZ | motus] -tum BJ 24 nobile] mo- BJ

25 *omnino per suum motum, quoniam locus istius corporis rotundi est unus, scilicet quod locus principii motus est locus finis motus eius, quapropter est perpetui motus, et non quiescit omnino.*

279b3

Idest et si declaratum est quod extra mundum non est locus neque tempus, necesse est ut entia que sunt illic non sint in loco neque in
30 tempore; quapropter tempus non potest corrumpere scilicet quod non accidit eis transmutatio et corruptio accidens temporalibus
rebus. Et cum dixit *Que sunt illic*, possumus intelligere primam causam et posuimus intelligere primum orbem continentem, totum enim est secundum rationem Aristotelis unum rationabile; et iam
35 dixit Themistius quod Alexander dixit manifeste istas duas explanationes intelligi ex hoc sermone. Et cum intellexerimus ex eo primam causam, attribuit ipsum continenti Aristoteli, quoniam motio eius apparet prius illic, et ideo dixit in fine octavi Phisicorum *Movens igitur est illic* scilicet in convexo spere, et hoc manifestum est quod illud
40 quod non est in materia non est in loco neque transmutatur cum non sit in tempore.

T80b

Si autem intellexerimus ipsum orbem, manifestum est etiam quod secundum Aristotelem non est in loco: omne enim quod est in loco continetur sub corpore, sed extra orbem non est corpus, ergo non est
45 in loco, et etiam neque in tempore; orbis enim est causa temporis et non terminatur tempore, quoniam illud quod est contradurans super quod non superat successio non est in eo; quoniam cum diximus Hoc est in hoc, necesse est ut contineatur ab ipso, et omne quod est in tempore oportet quod tempus contineat ipsum et succedat in duobus extremis. Si ergo orbis non continetur a tempore, ergo non est in tempore; sed hoc quod intelligimus de orbe est aliud quam illud quod intelligimus de prima causa, scilicet dicere ea esse non in tempore. Et Alexander dixit, secundum quod narravit Themistius, quod

25 rotundi] + et B 26 motus¹] + eius BX 28 Idest] om. JWY 29 sint] om. Y: sunt BZ 31 eis] om. Z 32 rebus] om. WY 33 posuimus intelligere] om. JYZ: possumus intelligere X 34 enim est] inv. BX | Aristotelis] rerum YZ | unum] om. J: unde XYZ 37 ipsum] ipsi BY 38 prius illic] inv. JZ 40 non²— neque] neque in loco Y 42 etiam] om. BX 44 corpus] om. WY 45 neque] non est BX 46 tempore] -pori YZ | contradurans] concordans BX: condurans Z: semperdurans J 47 non²] vero Z: nam X | diximus] -xerimus BX 50 contineatur] -neatur J 51 orbe] + non J 52 prima causa] inv. BX 53 Et] ex B | Alexander] * Aristotel. B

ex sermone hoc apparet mundum esse eternum: cum enim omne generabile et corruptibile terminetur a tempore, ergo quod non terminatur a tempore est ingenerabile et incorruptibile.

Deinde dixit *Et nullum exiens ab ultimo motus alteratur aut transmutatur omnino*, et intendit per ultimum motus superficiem superioris orbis continentis totum, idest et nullum quod est in hoc loco, si dicitur locus, alteratur aut transmutatur: ex hoc magis apparet in
60 prima causa quam in orbe; et potest intelligi de orbe, et tunc intelligit per ultimum motus finem motuum corporum rectorum. Deinde dixit *Sed permanens* etc., et possumus intelligere vitam que est in orbe
68a et vitam que est extra orbem si dicitur quod est in illo continente T81a hoc ipsum extra. Deinde dixit *Et bene dixerunt Antiqui*, idest ex hoc
65 quod diximus apparet quod Antiqui bene dixerunt in nominatione eius quod intendunt per hoc nomen seculum: dicunt enim quod finis et orizon, idest quod ipsi appellabant tempus rei, continens esse eius et condurans cum eo et cum vita eius, aut esse rei perdurans cum hoc tempore ex quo non succedit tempus in quo sit illa res, neque
70 ante neque post seculum illius rei et eternitatem eius.

Deinde dixit *Si igitur hunc modum diximus quod finis* etc., idest secundum igitur hunc modum recte nominamus esse celi continentis esse temporis seculum celi: per finem autem et orizonta intendit ultimam rei primo, sed quia tempus rei perdurans cum suo esse aut
75 suum esse perdurans cum sua vita si habet vitam, est quasi terminans suum esse, dicitur orizon et finis, et ille orizon et finis dicitur seculum illius rei; seculum igitur celi est unum esse terminans esse omnium que continet celum, sicut seculum rei est suum esse terminans omnes partes sui esse et si celum non sit in tempore; et seculum
80 primi principium est suum esse terminans esse omnium entium

54 sermone hoc] inv. BJX 56 tempore] + non YZ | ingenerabile] generabile Z | incorruptibile] mortale WYZ 58 motus] -tum B 59 nullum] -lus BX 60 dicitur] + ibi JZ | magis apparet] inv. W 61 prima causa] inv. X: causa priori B 62 motus] -tum BJ | corporum] + corporum W: + et corporum YZ 66 bene dixerunt] inv. JZ | nominatione] nomine Y 67 enim] + igitur Z 69 condurans] durans WYZ 70 sit] fit W 71 illius] istius W 72 modum] mundum Y 74 esse] om. J | autem] om. Z | et] om. BX | orizonta] + et Z | ultimitatem] -tum B 75 rei¹] rem BXY 76 quasi] idest Z: enim Y 77 et²] om. WYZ | finis²] + enim Z | seculum] orizon Z 78 rei] + seculum Z | unum] unus B | esse¹] om. BJ 79 que] qui Z 81 primi] om. YZ | principium] om. WX: -pii JY | terminans esse] om. X: + omne BY

quamvis non sit in tempore. Et propter hoc Plato nominabat illud quod fuit antequam tempus fuisset seculum, quia tempus novum est apud ipsum; et intendit per seculum omne terminans omnia entia
 85 quod fuit ante tempus. Deinde dixit *Et hoc nomen derivatur ex sua operatione quoniam est semper perpetua*, idest et non dicitur eternum et perpetuum nisi ex sua operatione perpetua.

Deinde dixit *Et in quibusdam rebus manifestum est* etc., idest ut
 68rb mihi videtur quod nominatio rerum ex suis operationibus est ma-
 90 festa in quibusdam et in quibusdam non. Deinde dixit *Et iam diximus in libris* etc., et testatur huic propositioni quam diximus in nostro libro de Philosophia Vulgari, et est quod spirituali non contingit
 T81b transmutatio neque corruptio: transmutatio enim non accidit nisi propter corporeitatem. Deinde dixit *Est enim causa omnis esse et post ipsam non est alia causa*, et iste sermo est quasi ratio per se et est quod
 95 causa omnium causarum oportet quod non generabilis neque corruptibilis nisi habeat aliam causam; et potest intelligi quod necesse est spirituale non transmutari neque alterari quia est causa causarum; et de hoc sermone possumus intelligere primam causam et possumus
 100 intelligere orbem. Deinde dixit *Et est secundum hunc modum* etc., idest cum sit huiusmodi, necessarium est neque transmutari neque alterari, et quod sit perfectum: alterabile enim non est perfectum. Deinde dixit *Quod supra ipsum non est alia causa nota ut moveat ipsum*, idest et necessarium est quod causa causarum sit huiusmodi,
 105 quia nescimus aliam causam esse supra ipsam, ut transmutet et alteret ipsam, cum nihil possit transmutari absque causa transmutante; et omnes propositiones cum eo quod sunt famose sunt vere; et videtur mihi quod iste sunt propositiones quas dixit in Philosophia Extranea.
 110 Deinde dixit *Sit igitur inveniatur alia causa*, videtur quod induxit hoc quia sermo eius est de orbe; quia cum dixit quod necessarium est

82 sit] sint X 83 quia] quoniam BX 84 omne] esse B/W₂X | omnia] omne Z
 86 operatione] compara- YZ 87 operatione] compara- Z 88 ut] et W
 89 quod] om. YZ | ex] extra YZ 90 non] + aut quod operationes rerum sunt manifeste in quibusdam et in quibusdam non BJ 92 et] quod Z | spirituali] + quod Y
 95 quasi] quod Z 96 non] + sit BJ | neque] om. Y: aut BX 98 spirituale] -tuali W | non] neque Z | neque alterari] om. BWX 98-102 quia—alterari] om. homoietel. Y 101 est neque] om. W: est non BX 103 Deinde] et praem. Y 105 ipsam] ipsum BZ 106 ipsam] ipsum BZ 108 sunt] om. BWXY sed suppl. W₂ 110 igitur] om. Z 111 quia] quod Z | de] in YZ

ut orbis non sit transmutabilis secundum alterationem aut divisionem, quoniam ipse est causa omnium rerum alterabilium et nescimus hic aliam causam, dixit ante primum principium super cuius
 68va esse surgit demonstratio. Si igitur inveniatur hec causa secundum
 115 aliam viam, et causa etiam est dignior ut sit permanens non transmutabilis, et quod sit causa causarum simplex et quod non sit alia causa nobilior ea: hoc igitur possumus intelligere de hoc sermone. Et etiam possumus intelligere ipsum esse responsum dicenti Forte hic est causa corporalis prior orbe, et est causa transmutationis orbis in
 120 aliqua hora; et ipse dixit quod si ita sit, oportet ut sit hic causa corporalis non transmutabilis a causa transmutationis exeuntis in hoc orbe et in omnibus entibus; quocumque ergo modo ponant necessarium est ponere invenire corpus non alterabile neque corruptibile; et hoc est necessarium, quia alterans oportet esse corpus mobile neces-
 125 sario. Deinde dixit *Et dicimus etiam quod non recipit aliquam occasionem* etc., et hoc est manifestius in orbe quam in primo principio
 T82a inquantum narravit ipsum esse mobile; et secundum hoc intendit per spirituale corpus spirituale.

Deinde dixit *Dignum est* etc., idest dignum est hoc corpus habere
 130 motum eternum, quia corpora quiescentia non moventur nisi cum fuerint extra suum locum naturalem, et quiescunt cum perveniunt ad ipsum; hoc autem corpus, quia non habet nisi unum locum et est medium circa quod revolvitur, necesse est moveri in eternum, quoniam ad locum ex quo incepit si incipit revertitur. Quia igitur loca
 135 eius sunt infinita, impossibile est quiescere in hoc situ et non in alio, aut in hoc loco et non in alio, si nominentur illi situs loca; necesse est ut sit motum in omnibus. Et hoc intendebat cum dixit *Quod locus principii motus eius est idem cum loco finis motus eius*, idest econtrario

113 quoniam] quia JZ | est] om. B 114 hic] om. JX | aliam] quam YZ | ante] aut J: autem B | primum] om. Z | cuius] eius WYZ: prius X 115 hec] om. B: huic X: alia Z | secundum] extra Z 116 est dignior] inv. B 118 igitur] + ante Z 119 hic] hec J: hoc Z 120 corporalis] corruptibilis J 121 aliqua] alia JW | dixit] -cit BX | corporalis] corruptibilis J 122 transmutationis] + non WYZ 123 entibus] eunti- Z | ergo] om. BX 124 est—invenire] esse ponere in mente Y 125 quia] quod BWZ 126 Et dicimus] om. Z | etiam] om. YZ | occasionem] -num BX: actionem Z 127 etc.] + idest BJ | quam—principio] om. Z 130 idest—est] quod cum Z 131 motum eternum] inv. BJ 133 unum] + solum Y 135 si incipit] om. BJX | revertitur] -tetur YZ 136 infinita] finita ante eius Z 138 est] + igitur BJ 139 eius est] inv. B: est Z | econtrario] -traria W sed corr. W₂: -trarii Z: -verso X

68vb 140 | corporibus que naturaliter quiescunt; et debes scire quod hoc quod dixit de causa eternitatis motus eius non est causa complete, quoniam si ita esset, in corpore finito inveniretur virtus infinita, et est causa secundum necessitatem materie istius corporis, scilicet quia necessarium est ut hoc corpus moveatur semper, necessarium est ut materia eius sit huiusmodi, scilicet ut suus locus sit unicus; quoniam si non esset ita, oporteret ut moveretur violenter et si moveretur violenter, motus eius non esset perpetuus; et sic movens ipsum non esset in non materia oporteret ut quiesceret violente et ut contingeret ei necessario labor. Natura igitur materie eius est innata non moveri 145 violente et non quiescere naturaliter, et natura moventis est innata non quiescere violente; et cum non quieverit violente aut naturaliter, necessario erit perpetui motus.

69ra8 101. [102.] Et cum declaravimus et distinxerimus hoc, volumus perscrutari de celo utrum sit generatum ab aliquo aut non, et utrum sit corruptibile aut non. Sed ante dicamus sermones Antiquorum de hoc, ut rationes contradicentium sint questiones contradicentes eis ex adversariis eorum. Et nos, cum hoc fecerimus, tunc sermo noster erit dignior ut recipiatur apud eos qui sunt bone discretionis vel considerationis in discretionem ipsorum vel intellectu, et maxime cum audierint rationes contradicentium. Et iam sci- mus quod cum nos dixerimus in aliquo Necesse est ut sic sit, aut sic visum est nobis, et cum hac opinione et necessitate non dixerimus rationes 10 contradicentium in eis, tunc minus erunt recipiende apud audientes ex distinguentibus propositiones signorum et contemplationes intellectuum. Et oportet qui voluerit iudicare vere ut non sit contradicens et inobediens

141 complete] -ta XY 142 corpore] -porale X: -ruptione Y | et] sed B/JX
143 quia] quod WXY 145 materia] om. Y: natura J: motus Z | scilicet] idest BXY
146 violenter¹] -lente WZ | et—violenter²] om. homoiotel. Y | violenter²] -lente W
147 sic] si XY | movens ipsum] motus eius BX 148 materia] natura Z | violente] +
idest B 149 necessario labor] inv. BX 149-51 moveri—non¹] om. homoiotel.
WYZ 151 quieverit] -scretet Z: -scit J 152 erit] erunt J/WY | perpetui] -tuo B

101. [102.] 1 er²] quod Z 2 non et] om. Z 3 sermones] -nem Z 3-4 ut—
eorum] om. BWXY sed suppl. W₂ 5 fecerimus] -cimus YZ | erit] esset B 5-
7 apud—intellectu] om. BWXY sed suppl. W₂ 7 rationes] sermones WYZ 7-
8 scimus quod] om. Z 8 nos] om. W | sic²] om. WZ: si X: aut Y 9 et¹] ut Y
10 minus] unus Z | recipiende] -dum BX | ex] et Z 11 distinguentibus] -guentes
Z | intellectuum] -lectum Z 12 voluerit] -lunt YZ | ut] et Z | inobediens] obedi-
ens XY: odiens B/J

69rb eum qui contradicit, sed oportet esse diligentem ipsum et pacificum ei; et ex pacificatione est ut concedat ei sicut | concederet sibi de sermonibus recte et de scientia apud terminos demonstrationum.

15 279b12

Oportet ponere questionem per se utrum mundus sit generatus aut non, quamvis determinatum sit ex predictis; sed tamen volumus (ut sermo sit perfectior) ponere de hoc questionem per se; et quia est complementum sermonis est destruere rationes contradicentium, vult modo incipere perscrutari de hoc et ponere rationes eorum. questiones 20 per se, ut destructio eorum sit manifestior. Et hoc intendebat cum dixit *Ut rationes contradicentium sint questiones contradicentibus eis ex adversariis eorum*, idest ut sermo in destructione eorum non sit secundum defensionem alicuius opinionis sed ad querendum veritatem in se: plures ergo sermonum adversariorum in destructione suarum ratio- 25 num non sunt nisi ad vincendum, non ad sciendum veritatem in se.

Dixit igitur quod vult perscrutari de rationibus eorum, non secundum quod sunt eius adversarii sed secundum quod sunt questiones querende. Deinde dixit *Et cum hoc fecerimus* etc., idest cum nos ante destruxerimus rationes adversariorum, erit demonstratio nostra magis 30 recipienda; et quia hoc est utilius ante auditum demonstrationis post quam auditum, dixit *Et maxime cum audierint rationes contradicentium primo*; et causa eius est quia rationes contradicentium sunt contrarie rationibus nostris, et ideo contrarium manifestius erit cum adiunctum fuerit alii contrario suo, et maxime cum autem fuerit 35 auditum vilius contrarium antequam nobilius. Et cum dixit hoc, dedit rationem super hoc et dixit *Et nos scimus* etc., idest quia manifestum est per se quod, | cum aliquis dixerit de aliquo quod ita est aut non est, et dedit demonstrationem et cum hoc non dixerit rationes contradicentium neque destructiones eorum, demonstratio 40

13 pacificum] -cus WXY 14 concedat] acc- W | concederet] acc- W: concedetur X
16 generatus] + per se BX 17 determinatum] declara- BXY 18 est] om. B/J
20 modo] primo BX 22 contradicentibus] -centes Z | eis] om. X: eisdem J: + et B
23 eorum²] om. W 24 defensionem] dissensio- Z | opinionis] appositionis vel opi-
nionis W: propositionis Z | querendum] -dam B 25 sermonum] -mones JZ
27 Dixit] -cit B/JX 29 Et] om. B: + nos J 30 erit] post nostra JZ 31-2 post
quam] inv. J: quam post quam Z 32 Et] quod Z | cum] + non X 34 erit] est
BXY 35 contrario suo] inv. WY 35-7 cum—super] om. X 35 autem] ante
J/W: quando B 37 idest] om. WY: + et B 38 quod²] aut W₂Z 39 dedit] -dit BX | dixerit] -xit Z

eius tunc erit debilior apud audientes propter paucitatem exercitantium in distinctione demonstrationum et propositionum dantium fidem; et hoc intendebat cum dixit *Propositiones signorum*.

Deinde dedit aliam proprietatem secundum quam debet homo stare cum suo adversario si voluerit scire veritatem, et est ut non habeat odio suum adversarium sed sit pacificus in suis sermonibus: maxima enim causa diversitatis est amicitia et odium. Deinde demonstravit quid sit pacificum, et est ut recipiat ex sermonibus sui adversarii sicut ex suis, scilicet ut recipiat ex suo adversario demonstrationes que sunt secundum condiciones secundum quas ipse recepit ipsas sibi; et hoc intendebat cum dixit *Et scientia apud terminos demonstrationum*.

69vb4 102. [103.] Incipiamus modo et dicamus quod omnes Antiqui conveniunt quod celum est generatum, sed quidam eorum dicunt quod non habuerit principium neque finem in tempore quidam autem dicunt ipsum habere finem in tempore et cadere sub corruptione sicut alia corpora generata, quidam vero dicunt ipsum aliquando corrumpi aliquando generari, et quod ita est semper sine fine et sine abscissione, ut Empedocles Fragitensis et Heraclitus Fastinensis. Dicamus ergo quod sermo dicentis celum esse mundum maximum, et quod ipsum generat res et quod est perpetuum sine fine et sine principio, est impossibile; non enim concedimus nec credimus aliquam dispositionem nisi viderimus ipsam in omnibus rebus aut in pluribus; hec enim dispositio scilicet celi, dicere quod est generatum et quod non corrumpitur neque cadit sub corruptione, nos videmus contrarium in rebus, quoniam omnia generata corrumpuntur.

15 Cum declaravit quod vult perscrutari de sermonibus adversariorum de mundo, incepit numerare opiniones eorum et primo de comuni: omnes enim conveniunt in hoc quod celum est generatum, et

42 distinctione] destructio- Z 43 fidem] finem Y 44 dedit] dat JZ
46 habeat] -bet Z 48 sui adversarii] inv. JZ 50 condiciones] contradictio- JZ |
ipsas] + ipsum B 51 dixit] -xerit B

102. [103.] 2 eorum] om. JZ 3 habuerit] -buit XZ: -bere J | neque] aut JZ
4 sicut] ut YZ: et BX 7 Heraclitus] Eradicatus Y: Ervolutus X | Fastinensis]
Fastrensis X: Fradidensis Z: Ephesius J | ergo] modo JZ 8 maximum] magnum YZ
9 est perpetuum] inv. BJ | sine²] om. J 11 enim] autem JXY 15 declaravit]
narra- JYZ

70ra nullus ante ipsum dixit quod celum non est generatum. | Deinde incepit narrare proprias opiniones, et dixit *Sed quidam dicunt ipsum non habere principium aut finem in tempore*, idest sed quidam dicunt quod numquam corrumpetur neque habebit finem ita quod tempus succedat ei in futuro; et cum dixit *Non habere principium aut finem in tempore*, intendit quod nullum tempus veniet in quo dissolvetur in suum principium ex quo generatum est, neque esse eius habere finem in tempore futuro, et hec est opinio Platonis de mundo: videt enim quod generatus est postquam non fuit, tamen est incorruptibilis.

Deinde dedit opinionem secundam et dixit *Quod quidam autem dicunt ipsum habere finem in tempore*, idest quod fuit inventus mundus in tempore terminato et quod corrumpetur; et hec est opinio Anaxagore, sicut narravit de eo in principio octavi Phisicorum: Anaxagoras enim videt mundum esse generatum postquam non fuit, et corruptibilem, ita quod nullum ens erit ex eo omnino. Deinde dixit *Sicut alia corpora generabilia*, idest quod hoc est magis secundum cursum nature, scilicet quod, cum ponetur generatum, oportet ut ponatur corruptibile, cum plures partes eius sint huiusmodi preter celum.

Deinde dedit tertiam opinionem famosam in eius tempore, et dixit *Quidam vero dicunt ipsum aliquando corrumpi et aliquando generari*, idest quidam dicunt quod aliquando corrumpitur et aliquando generatur, et semper est huiusmodi; et sustinentes hanc opinionem dicunt quod iam generabatur infinites et corrumpebatur infinites, et generabitur et corrumpetur infinites, et sic dixit Empedocles. Opiniones autem de mundo sunt quatuor: aut credere ipsum esse non generabile aut corruptibile, et hec est opinio Aristotelis et ipse fuit primus dicens hoc Philosophorum Grecorum, et hoc tenebat lex Zabiorum antiqua, et hoc intelligetur ex verbis occultis Caldeorum;

18 nullus] + est Z 19 proprias opiniones] inv. JX 23 veniet] -nit BX 26-
8 tamen-fuit] om. homoiotel. X 26 est incorruptibilis] inv. Z 27 dedit opi-
nionem] dixit questionem Y | Quod] om. B | autem] om. JY: exp. W 28 habere]
esse Y 29 quod] om. B | est opinio] inv. J: opinio WY 30 narravit] dixit Z |
principio] primo XYZ | octavi] om. WYZ 32 corruptibilem] -bile X: in- Y: corpo-
ralem Z | omnino] numero W 33 hoc] om. BX 34 oportet ... ponatur]
apparet ut patiatu] W 35 corruptibile] corporale Z | sint] sunt B | preter] primi Y
36 dedit] dixit WXY 38 et] om. JW 40-1 corrumpebatur-et²] om. homoiarch.
BX 41 sic] sicut WX | Empedocles] + opinor aes de constitutione B 42 esse] om.
JZ 43 non] om. Z 44 Philosophorum Grecorum] inv. W | tenebat] -bit W
45 Zabiorum] rabio- W: tabio- X: talio- YZ: chaldeo- J

aut credere ipsum esse generabile et corruptibile, et hec est opinio Anaxagore ex Philosophis, et hanc sustinent tres leges que sunt modo note scilicet Maurorum et Christianorum et Iudeorum; opinio vero tertia est Platonis et est quod sit generabile et non corruptibile; quarta vero credere non generabile sed corruptibile, sed hoc nullus dicebat inquantum scimus nisi loquentes nostre legis, quamvis sit hoc tantum extra naturam.

Et cum dixit opiniones de mundo, incepit dicere quod contingit cuilibet opinioni de impossibili, et dixit *Dicamus modo quod sermo dicentis celum* etc., idest sermo vero dicentis quod celum, quod est mundus maximus, est generatum postquam non fuit, et quod ipsum generavit res cum generavit ipsum creator, et quod est perpetuum sine fine in tempore futuro, et quod non invenitur in eo ultimum neque principium in quod dissolvitur, est sermo valde impossibilis quia contradicit sensui. Deinde dedit causam de hoc et dixit *Non enim concedimus et credimus* etc., idest et iste sermo non creditur, quia inductio in qua inducuntur omnia particularia contradicit huic opinioni: sensimus enim quod omne generabile est corruptibile, hoc ergo iudicium, scilicet aliquid esse generatum et insimul non esse corruptibile, non sentitur neque in omnibus neque in pluribus, sed contrarium, et est quod omne quod est generatum est corruptibile.

Et hoc quod dicit est sufficiens, scilicet quod non debemus credere aliquid habere aliquam dispositionem donec inveniatur in maiori parte illius rei aut in omnibus; iudicium autem huius affirmatur per inductionem per demonstrationem iam affirmatum est, quamvis non sentiat neque in quibusdam neque in omnibus: sed tamen videtur quod intendebat dicere quod dispositio credenda impossibile est ut eius contrarium sit in quibusdam illius rei aut in omnibus nobis credentibus, quasi ergo diceret cum fides dispositionem quarundam rerum est sentiendo illam dispositionem existentem in omnibus illius

46 esse] *om.* X : + non Z 47 hanc] hoc BXYZ 48 note] nate W : + in nostro tempore B 49 generabile] -bilis J | et² sed BX 50 generabile] -ratum BJ 52 tantum] unum YZ : + unum JW₂ 53 quod] quid JY 55 vero] *om.* JYZ 56 fuit] fuerit Z 59 quod] quo B 63 sensimus] senti- B/X 66 est quod] *om.* WYZ | quod est] *om.* BX | est³ videtur BX 67 dicit] -xit BX | credere] *om.* BX 68 aliquid] -quod Z 70 inductionem] + et JZ 72 dicere] *om.* Z | credenda] + est JX 73 nobis credentibus] *inu.* BX 74 quasi] idest YZ | diceret] -camus Z : -cetur X | dispositionem] -tionum YZ 75 est] sit JZ

rei aut in pluribus, impossibile est igitur habere fidem de re cuius contrarium sentiatur in omnibus illius rei.

103. [104.] *Et etiam dicimus quod res in qua non est potentia qua alteratur ex sua dispositione, necessario sue alterationis est causa ut alteretur. Dicamus ergo quod si mundus fuit compositus ex rebus quarum dispositiones sunt primo aliter a dispositione mundi, et fuit impossibile illas dispositiones mutari, impossibile est ut mundus fiat ex eis omnino. Si ergo res possibiles sint alterari et transmutari necessario et non sint secundum unam dispositionem perpetuam, si ita fuerint cum alterabuntur ille res, possibiles erunt dissolvi et diminui etiam. Si ergo dissolvantur, componuntur etiam; erunt ergo secundum hunc modum dissolvi et componi in infinitum. Si ergo hoc sit secundum hunc modum, mundus cadit sub corruptione, non sicut dixerunt ipsum esse extra corruptionem et consumptionem.*

Idest quod res carentes potentia transmutationis et alterationis impossibile est ut transmutentur in aliqua hora, quoniam si ita esset, tunc alteratio esset causa suiipsius, idest esset alteratio sine possibilitate; et intendit per alterationem transmutationem simplicem. Et cum posuit hanc propositionem dicentem quod illud quod impossibile est alterari non alterabitur nisi esset idem causa suiipsius idest esset causa et causatum idem et inveniretur aliquid sine causa, dixit *Si mundus fuit compositus* etc., idest manifestum est per se quod ea ex quibus compositus fuit mundus secundum quod fingunt habebant contrariam dispositionem illi quam post habebant, et quod ille dispositiones mutabantur in alias quasi dicens quod ante mundum carebant positione et post habebant compositionem. Si igitur antequam ex eis componebatur mundus fuit impossibile componi ex eis, non

103. [104.] 1 dicimus] -camus Z 3 ergo] *om.* B 4 sunt] fuerit B : fuerunt J : fuerint X 5 ergo] igitur JZ 6 res] *om.* BWXY | possibiles] -bile XY 7 dispositionem] + mediarum W 8 possibiles erunt] -bile erit BX | etiam] *om.* B | Si] et *praem.* BJ | dissolvantur] -vuntur YZ | componuntur] et ponuntur BX 9 erunt] erit BJX | dissolvi ... componi] *inu.* Z 10 ergo] igitur BXY | sit] fit Z : ita Y : ita sit J | cadit] -der BJX 13 transmutationis] transumptio- Y 17 propositionem] + simplicem W 18 esset idem] *inu.* J : esset W | suiipsius] ipsius Y 19 causatum] -sarum B | et² quod Z 20 compositus] + fuit WY 21 habebant] -bebunt WZ 22 post] primo Z | habebant] -bebunt W | ille] iste JZ 23 alias] + secundum Y : + scilicet J | quasi] quod YZ : + quod X 24 positione] com- JX : dis- Y

fuit possibile componi ex eis nisi esset possibile ut idem esset causa suiipsius.

Et cum posuit quod mundus non generatur nisi a rebus possibilibus recipere formam mundi antequam reciperent ipsam, dixit *Si igitur res sunt possibiles alterari* etc., idest si igitur ille res ex quibus fit mundus possibiles sunt transmutari in formam mundi, et non remanere secundum eandem dispositionem cum alterabuntur, continget cum alterabuntur in formam mundi ex forma habita quod sint possibiles alterari ex forma mundi in formam primam quam habebant.

Et hoc intendebat cum dixit *Si igitur ita sit* etc., idest si igitur ille res sunt possibiles alterari in formam mundi, continget quod cum alterabuntur in formam mundi (secundum quod elementa alterantur ex privatione compositionis in compositionem) quod sint possibiles dissolvi ad primam compositionem.

Deinde dixit *Et si dissolvuntur componuntur*, idest et si possibiles sunt dissolvi, dissolventur, et cum dissolventur, cum fuerint possibiles componi componentur; non igitur cessabit mundus esse in generatione et corruptione perpetua. Deinde dixit *Si dixerint ipsum esse extra corruptionem*, idest contingit eis quod contrario sermoni eorum si dixerunt ipsum esse generatum et cum hoc immunem a corruptione; et declarabitur post quod impossibile est ut possibile non exeat ad esse in tempore finito.

104. [105.] *Ratio autem quam dixerunt, cum laborant in affirmando mundum esse generatum sed non corruptibilem non est vera, et destruitur per veram demonstrationem. Dixerunt enim: Sicut Geometre faciunt in figuris compositis ex pluribus lineis, ita fecimus nos in mundo. Geometre enim, cum voluerint docere quomodo figure sint, dicunt quod ista*

26 possibile¹) im- Z 29 recipere] -pant YZ : -pient W 31 remanere] + cum Z 32 dispositionem] + secundum JZ 33 sint] sunt JYZ 36 sunt] sint BW | formam] -ma Z | quod] ut W 38 compositionem] -tione BW 39 primam compositionem] inv. Z 40 Et¹) om. Z | si¹) + ergo Z | si²) om. Z 41 sunt] sint YZ | dissolventur] -vuntur JX | cum²) si BX | fuerint] sint W 42 igitur] ergo BX 43 dixerint] -xerunt JZ 44 esse] om. YZ | eis quod] eis X : eis ex Y : ei ex Z | contrario] + secundum motum B | sermoni] -mone Z 45-6 si—corruptione] eat Y 45 dixerunt] -xerint BX

104. [105.] 1 quam] qua B 2 corruptibilem] -bile XYZ 3 veram] naturam B 5 cum voluerint] conveniunt Y | docere] dicere YZ | sint] sunt WY

figura componitur ex ista linea deinde ex ista, ad demonstrandum hoc discipulis; et ita nos fecimus cuilibet qui dixit quod mundus sit, non quia tempus fuit et mundus non fuit, sed ut doctrina sit manifestior discipulis, quia ex hoc generabatur prius, deinde ex hoc, sicut fecimus in figuris.

Cum contradixerit dicenti mundum esse generatum et non corruptibile incepit contradicere exemplo eorum, scilicet quomodo imaginatur generabile non in tempore: tempus enim apud Platonem, dicentem hunc sermonem, sequitur motum celi, ut apud Aristotelem; et cum ita sit, continget ei aliud impossibile scilicet ut aliquid generetur non in tempore.

Quapropter Plato dat rationem in hoc de generatione figurarum ex superficiebus et lineis, dicendo Non diximus quod mundus sit ex rebus simplicibus ex quibus componitur ita quod simplicia sint priora compositis tempore: videmus enim quod tempus sequitur motum celi, sed volumus docere quomodo sint priora mundo scilicet hac forma composita, quoniam sicut Geometre volunt docere quomodo linea et superficies sint priores figura, et quod figura componitur ex eis et nullus intelligit per hanc prioritatem prioritatem temporalem, ita non est intelligendum ex sermone nostro quod res ex quibus mundus fit sint priora mundo secundum tempus sed priora tantum, et cum attribuuntur tempori, inveniuntur in eo insimul sicut est dispositio de lineis cum figuris; quasi igitur voluit declarare ex hoc quod omne in quo dicitur esse prius alio non dicitur tantum secundum tempus omnino.

Et hoc verum est, sed contingit ei, si hoc prius non fuit tempore, ut sit prius in esse tantum, et res priores in esse sunt simul in tempore et sunt eterne, sicut dispositio de superficiebus et lineis cum figuris est cum non sit tertius modus prioritatis; Plato autem ponit

7 nos fecimus] inv. BJX 8 tempus ... mundus] inv. Y | non] om. BXY 9 generabatur] -bitur XZ | prius] ante generabatur Z | sicut] ante ex² B : sed Z : + illud J 11 contradixerit] -dixit BX : dixerit Y | non corruptibile] incorr- B 12 imaginatur] -nantur B 15 continget] -geret Z | aliud] -quod J 20 sequitur] con- Z 22 volunt] nol- Z | volunt docere] inv. JW 23 priores] priora YZ | figura²) priora Z 24 et] quod Z : + quod J | prioritatem] haplogr. BYZ 27 insimul] ante in Z 28 quasi] quod BYZ | igitur] ergo Z 29 ex hoc] ante declarare (28) Z 31 fuit] fuerit BX 32 prius] prioris Z | priores] priora Z

35 illas res, ex quibus mundus fit, priora mundo secundum seculum; et nos loquemur de hoc cum Aristoteles contradicet huic.

71vb4 105. [106.] *Et nos contradicemus eis, dicendo quod hoc exemplum non* 280a2
convenit eis ex quibus sit mundus. In factura enim figurarum et ex com-
positione earum figura non fit completa perfecta nisi per omnes lineas ex
quibus componitur; et figura non fit figura nisi per alterationem linea-
 5 *rum ex quibus componitur, neque etiam fit figura nisi omnes lineae sint*
insimul. Si ergo voluerint dictum earum affirmare et verificare ipsum,
non manifestabuntur omnes lineae semel, sed declarabit lineam post
lineam donec perficiant omnes lineas totius figure. 280a4

Dicit quod hoc exemplum de generatione mundi ex simplicibus ex
 10 quibus componitur non convenit compositioni figurarum ex superfi-
 ciebus et lineis, idest quod altera duarum compositionum non assi-
 miletur alteri tribus modis. Quorum unus est quod figura non inve-
 nitur in aliqua hora diminuta in aliqua linea linearum ex quibus
 componitur essendo figura in actu; et hoc intendebat cum dixit
 15 *Figura non erit perfecta nisi per omnes lineas*, idest quod figura non sit
 in aliqua hora in actu si fuerit diminuta in aliqua linea; et non inten-
 debat per completa perfectionem ultimam, in hoc enim assimilatur
 figura et generatur. Secundus est quod figura non fit ex lineis per
 alterationem et transmutationem sicut generatum fit per alterationem
 72ra 20 | et transmutationem eius ex quo generatur. Tertius est quod lineae
 non inveniuntur in aliqua hora absque figura, elementa autem gene-
 ratu inveniuntur ante generatum; et intendit per totum hoc quod
 generatum invenitur in omnibus istis dispositionibus econtrario

36 loquemur] -quamur Y : -quimur X | huic] hiis W : illi Z

105. [106.] 1 eis] ei B | hoc exemplum] *inu. BX* 2 sit] fit BXY | et] *om. WYZ* |
 ex] *om. X* 3 fit] sit B | completa perfecta] perfecta et completa J | per—lineas] cum
 omnibus lineis Z 4 et figura] figura autem Z | fit] sit BY : est Z | nisi] *om. BZ*
 5 etiam] enim Z | fit] sit BW | figura] *om. W* | omnes] visiones B | sint] sui Y
 6 Si ergo] et si J : si igitur Z | dictum] -ta BX : domini Z 7 semel] simul JXZ
 10 compositioni] -tionem Y | figurarum] linearum W 11 assimiletur] -latur BXY
 12 alteri] aliis YZ | tribus] *om. WY* | invenitur] -nietur Z 14 hoc] *om. B*
 15 Figura¹] + enim WZ | erit] fit JZ : est Y | perfecta] + et completa J | non²] *om. W*
 | sit] fit YZ 16 in²] *om. WYZ* | aliqua] alia XY 18 generatur] -ratum BJ | fit]
 sit BY 19 alterationem¹] altitudi- B | generatum fit] *inu. W* 20 est] *om. Z*
 21 generati] -rari W

figure: fit enim per alterationem eius ex quo generatur, et invenitur
 generatum in actu ante complementum ultimum, et inveniuntur ele- 25
 menta eius ante ipsum tempore. T 86b

Dixit *Et si voluerint dictum earum* etc., idest et si voluerint assi-
 milare generationem mundi non compositioni figurarum ex lineis in
 se sed compositioni in doctrina; quoniam Geometre cum utuntur
 compositione ad docendum erit compositio temporalis, quoniam 30
 quod declaratur ex hoc est aliquid post aliquid; quasi ergo diceret
 quod hoc exemplum aut intelligitur per hanc compositionem scili-
 cet compositionem in doctrina, aut compositionem in se. Si igitur
 intendebat compositionem in se, ergo contingit quod ipsa ex rebus
 ex quibus componitur sit insimul: generatio autem non est ita si in 35
 doctrina erit compositio temporalis; sed ipsi non concedunt genera-
 tionem mundi esse in tempore; quia ergo posuerunt quod mundus
 cum eix ex quibus generatur non est simul, et posuerunt quod ante
 mundum non est tempus, continget eis ut sit prius et post sine tem-
 pore; et tunc non erit assimilatio eius compositioni figurarum ex 40
 lineis vera.

Defendentes autem Platonem dicunt quod assimilatio generatio-
 nis mundi (ex suis elementis) generationi figurarum (ex lineis et
 superficiebus) a Platone significat quod mundus semper fuit apud
 Platonem et quod ipse non intendebat per hunc sermonem nisi 45
 72rb quod | partes eius sunt priores natura data, non quod ipse fuit gene-
 ratus vere; et si hoc intendebat, nihil differt ab Aristotele; sed tamen
 male fecit in dicendo manifeste mundum esse generatum et non cor-
 ruptibilem: hoc enim non intelligitur ex generatione nisi cum diffi-
 cultate, et maxime cum dixit quod fuit quod efficitur ex non ordine 50
 in ordinem.

24 fit] sit B 25 ante] aut WZ 26 tempore] -pus XYZ 27 earum] + assimilare
 J 31 declaratur] -ravit W : -ratum est Y : -rant B | quasi] quod BZ 34 intende-
 bat] -debant BX : -dat J 35 in] *om. BWXY* 37 quia] qui Z | posuerunt] -suerint
 Z : -suit Y 39 continget] -git BJ | prius] proprius Z 42 Defendentes] -dentem
 YZ 43 generationi figurarum] -tionem figurant Y | ex²] + suis Z 44 significat]
 -navit WY : -nat XY 46 data] dat X : dante B : toto J | quod²] quia Z | fuit] fuerit
 BX : fiat Z | generatus] *om. Z* 47 vere] nature Y | nihil] nullus B | ab Aristotele]
ante differt Z 48 manifeste] *om. JYZ* | corruptibilem] -bile WXY 49 intelligitur]
 -ligi B : -ligit Y | generatione] + et corruptione vel sermone suo Z 50 fuit quod] *om.*
 J

106. [107.] *Compositio autem mundi non est huiusmodi; per ea autem* 280a5
ex quibus componitur iuvabimur in rationibus nostris, dicendo quod
mundus primo generatur ex hoc, deinde post hoc ex hoc. Hec igitur duo
secundum suum sermonem differunt in se; res enim erant sine ordine,
5 *deinde ordinabantur et fit ex eis mundus, et impossibile est ut ordinatum* T87a
et non ordinatum sint insimul, quoniam inter ea est tempus et generatio;
linearum autem que sunt in figura nulla est ante alteram, et prima 280a10
earum non est alterius dispositionis ab alia. Manifestum est igitur quod
impossibile est quod mundus sit generatus, et est perpetuus sine consump-
10 *tione et corruptione.* 280a11

72va Cum narravit quomodo figure componuntur ex lineis et res
appropriatas huic compositioni, incepit notificare quid contingit
eis quod compositio mundi est contraria huic compositioni, et dixit
Compositio autem mundi etc., idest quod compositio, quam fingit
15 habere mundum qua sit generatum non est secundum modum
compositionis figurarum. Deinde incepit narrare differentiam inter
duas compositiones, et dixit *Per ea enim ex quibus mundus* etc.,
idest ut mihi videtur quod natura rerum, ex quibus mundus com-
ponitur secundum quod fingit, differt a natura linearum ex quibus
20 componuntur figure; apparet enim nobis ex hoc error exempli
eorum et surget nobis ratio contra eos; quoniam ea ex quibus mun-
dus fit, quia sunt corpora existentia in actu, continget ut sint in
loco et tempore; et cum ita sit, necesse est ut sint priora mundo
tempore.
25 Et ideo nulla ratio est in sermone Platonis qui ponit ea priora per
seculum mundo: quod igitur innatum est reperiri in tempore non
invenitur sine tempore, et quod non est innatum inveniri in tempore

106. [107.] 2 iuvabimur] -bitur BX: -buntur JZ 3 primo generatur] inv. YZ |
hoc] om. WY | ex hoc] om. XZ 4 suum sermonem] inv. YZ 5 fit] sit BZ
8 est] + quidem BWX 9-10 consumptione—corruptione] spat. vac., deinde et con-
servatione Z: corruptione et consumptione WY 11 componuntur] om. Z
12 compositioni] -poni BWZ | notificare] notare XY: narrare W 13 quod] om. W
14 mundi] + et Z | fingit] figerit W: signat Y: significat Z 16 incepit] intendit YZ
17 enim] autem Y | ex—mundus] om. J 18 quod] quia XY 20 nobis] + hic BX
| exempli] -plo Z 23 priora] propria Z 24 tempore] om. WYZ: in tempore BX
25 sermone Platonis] inv. Z | ea] eam B 26 quod] quia Z | reperiri] inveniri W
27 invenitur] -nietur XY | innatum] natum JWZ

non habet prius et posterius nisi secundum esse, sicut est de lineis
cum figura, et magis de rebus abstractis, quoniam si aliqua generatio
fuerit ex rebus non temporabilibus, tunc ille res non erunt priores 30
nisi in esse tantum. Si igitur intendebant, cum dicebant mundum
esse generatum, quia est ex causis prioribus in esse, erit verum; sed
verba eorum non patiuntur hoc, aut ergo peccant aut deviant a veri-
tate aut male docent.

Et cum dixit quod ex natura illarum rerum apparet differentia 35
inter utrumque, scilicet exemplum et exemplar, incepit demonstrare
hoc et dixit *Quod mundus primo generatur ex hoc, deinde ex hoc*, idest T87b
72vb ut mihi videtur quod contin[git] eis ut ille res inquantum sunt entia
sint alicuius qualitatis qua inducunt esse inordinata: componuntur
igitur ex qualitate et quali et differenti et delato, et similis materie et 40
forme; erunt ergo ille res primo generate ex aliquo quod est ex eis
quasi materia; et erit iste mundus iste individualis primo generatus ex
istis rebus. Deinde dixit *Hec igitur duo differunt ut dicunt*, idest
contingit eis ut ea ex quibus mundus fit differant a mundo naturali-
ter sicut dixerunt. 45

Deinde dixit *Res enim erant sine ordine* etc., idest et similiter dixe-
runt ipsi in rebus ex quibus mundus generabatur cum mundo,
dicunt enim quod ea ex quibus mundus fit erant inordinata; *Deinde*
ordinabantur, et factus est ex eis mundus, idest quia erant non intelli-
gibilia neque recipientia diffinitionem, deinde efficiebantur recipien- 50
tia diffinitionem. Deinde dixit *Et impossibile est ut ordinatum et non*
ordinatum sint etc., idest et impossibile est ut eadem res sint reci-
pientia diffinitionem et non insimul, quoniam omnino erit privatio
diffinitionis prius tempore habitu diffinitionis; et non est ita de
lineis, que fiunt; et intendebat per hoc quod cum ponitur mundus 55

28 posterius] post BX 29 aliqua] qua Z 31 tantum] malum B | intendebant]
-debat Z | dicebant] -cebat Z | om. B 33 ergo] igitur BX | aut] hic
prae] Z: + hoc J 37 et] quod Z 39 sint] sunt JXZ | qua] quam BJ: quia WY
| inducunt] dicunt BJX | inordinata] om. YZ: -nate X: -natam J | componuntur]
-nitur Z 40 igitur] ergo JZ | et] om. JZ | differenti] + decenti Z | similis] -milibus
J: -mul Z 41 erunt] ergo inv. W 42 quasi materia] om. Y | iste] om. JYZ
43 duo] due Z | ut] et W 44 contingit] contra Z | differant] -ferunt W: + et B |
naturaliter] ante a mundo BX 47 ipsi] ipsum Z 48 mundus fit] inv. W | inordi-
nata] in orizonta W | Deinde] + dixit B 50 recipientia] -cuperantia Z 50-
1 efficiebantur—deinde] om. homoiotel. WYZ 52 res] om. YZ: exp. W | recipientia]
-cuperantia Z 53 privatio] principium B 54 diffinitionis] + est Z 55 hoc]
hos Y | quod] quia BJY | cum ponitur] componitur BXZ

esse factus, continget ut ea ex quibus fit sint priora eo tempore, et intendebat per hoc quod dixit quod generatio et tempus sint inter ea idest quod transmutatio eorum ex inordinatione ad ordinationem est generatio, et omnis generatio est in tempore. Deinde dixit *Linearum*
 60 *autem* etc., idest quia linee non sunt priores figura in tempore cum extra animam non inveniuntur nisi per figuram: intellectus autem abstrahit eas a figura. *Et non est prima earum* etc., idest et non inveniuntur linee primo idest per se secundum dispositionem oppositam
 73ra dispositioni habite cum fuerint in figura; | contingit igitur ut transmutatio earum a prima dispositione in ultimum sit alteratio, et quod
 65 sint priores figura tempore.

Deinde dixit *Manifestum est igitur* etc., idest ex hoc quod primo dictum est quod omne generabile oportet esse corruptibile: dicere
 T88a autem mundum esse generatum a nihilo sicut loquentes dicunt contingit eis ut non sit generatum; generatio enim non est ex privatione essentialiter, quemadmodum calor non fit ex frigore essentialiter nisi contrarium recipiat suum contrarium. Cum igitur privatio non recipit esse, quia essentia privationis non transmutatur in esse, aut mundus erit modo privatus aut semper fuit; sed impossibile est
 75 ut sit privatus, ergo semper fuit; ideoque quidem nullus Antiquorum dicebat hoc, quoniam est impossibile et inopinabile.

73rb 107. [108.] *Dicentes autem mundum generari aliquando et corrumpi, volunt ponere mundum semper esse sine consumptione, sed forma eius alteratur et transmutatur successive de forma in formam, verbi gratia ex pueritia in virum, ex viro in pueritiam; aliquando igitur corrumpitur*
 280a11
 5 *puer et fit vir, et aliquando corrumpitur vir et fit puer. Dicamus igitur quod iste sermo est falsus: cum enim elementa veniunt adinvicem, non fiunt ex eis dispositiones diverse sed una ordinatio et una dispositio. Et*
 280a15

56 eo] om. Z 57 quod²] om. Z : quia W | sint] sunt JXY 60 quia] quod YZ | figura] -rarum B 62 est] de B 63 idest] om. Z : + et X 64 fuerint] post figura B | contingit] contra Z 65 ultimum] + cum Z 66 figura] -gure Z : + in B 67 idest] om. W 72 igitur] enim Z 74 mundus] mundo B 75 ideoque] ideo quod Y : scilicet quod W | quidem] om. JXZ : quidam Y

107. [108.] 2 mundum semper] inv. YZ | consumptione] -sumatione Z 4 pueritiam] puellam Z 5 corrumpitur] om. YZ | igitur] ergo Y : nos J 7 fiunt] sunt WYZ : erant J | Er²] om. Z

ipsi concedunt hoc quia ponunt generationi et corruptioni causam, sed tamen causam corruptionis contrariam esse generationis. Dicamus ergo
 10 *quod si corpus mundi est continuum totum, et aliquando fuerit secundum hanc dispositionem et aliquando secundum aliam, et semper revolvitur secundum hunc modum, et fuerit compositio mundi et celi secundum quamcumque dispositionem sit, tunc mundus non erit generatus neque transmutabilis neque corruptibilis, sed dispositiones eius sunt que consumuntur et corrumpuntur.*
 15 28

Cum complevit contradictionem opinionis dicentis mundum esse generatum sed non corruptibilem, et contradictionem exemplorum, nunc potest contradicere opinioni dicentis ipsum esse generabilem et corruptibilem revolutione, scilicet quod semper transfertur ex generatione in | corruptionem et ex corruptione in generationem, et dixit
 73va *Dicentes autem mundum* etc., idest contingit eis qui hoc dixerunt scilicet quod mundus sit perpetuus secundum suam formam substantialem sine consumptione et generatione in substantia, quoniam transmutatio non est de forma in formam sed de accidente in acci-
 20 dens idest de dispositione in dispositionem. Et hoc intendebat cum dixit *Ex forma in formam*, et signum eius est quod post dixit *Verbi gratia ex pueritia*, idest quod hoc quod diximus de mundo est quemadmodum diximus in aliquo individuo ipsum esse eternum sed aliquando transmutatur ex pueritia in iuventutem et aliquando ex iuventute in pueritiam.
 25 30

Deinde incepit narrare modum ex quo contingit eis hoc, et dixit *Dicamus nos quod iste sermo* etc., idest quoniam dicentes hoc fingunt quod elementa ex quibus fit iste mundus congregantur aliquando et aliquando separantur, ex quibus fit generatio et corruptio. Et cum ita sit, substantie non erit generatio et corruptio, cum diffinitio elemen-
 35

8 concedunt] + et Z | quia] quod YZ | generationi ... corruptioni] -tionem ... -tionem Z 9 esse] cause WY | ergo] igitur WX 12 modum] mundum Z 13 sit] sed fit YZ : sic J 15 consumuntur et] om. B | sumuntur et Z 18 nunc] nec Y : non Z : vere B | et] sed non Z 20 in corruptionem] in -tione X : et -tione Y | in generationem] om. JZ 21 idest] + et Z | contingit] -get Z | hoc] om. BWXY 25 dispositionem] -tione B 26 dixit²] -ximus W 27 ex] quod YZ | quod¹] om. J 28 diximus] -cimur BX : ut diximus Z 29 transmutatur] -tantur BXY | ex] in Z 30 pueritiam] -tia B 31 Deinde] + dixit BWXY | eis hoc] inv. BXY 32 nos] om. Z 33 iste mundus] inv. BX 34 et corruptio] om. B 35 substantie] -stanti Z | erit] est Z

torum et ordinatio sit eadem apud congregationem et separationem; videtur igitur quod intendebat dicere cum dixit *Non erant ex eis dispositiones diverse*, idest forme diverse; et signum est huius quod dixit quod ex eis erit una ordinatio.

- 40 Et potest intelligi quod dispositiones ex quibus transmutantur elementa non erunt infinite in specie, sed ex eis erunt dispositiones eedem in specie, et diffinitione que semper iterantur in elementis secundum reciproca-
 45 tionem; et intendebat per hoc quod si dispositiones essent infinite in specie, contingeret ut omnis dispositio earum esset corruptibilis simpliciter, cum numquam revertatur; quasi igitur
 73vb vult demonstrare quod contingit sustinentibus opinionem hanc | quod individualis mundus sit eternus in substantia et in accidentibus eternus in specie. Et dixit hoc quia si accidentia eius non essent non
 T89a eterna in specie, possibile esset dicere ipsum aliquo modo corruptibilem; et necesse fuit ut illa accidentia sint eterna in specie cum illa
 50 accidentia sint opposita, et iteranda super mundum ut congregatio et separatio quam dixit dicens istius sermonis. Et ipse innuebat cum dixit *Et ipsi concedunt hoc quia ponunt* etc., idest quia ipse Empedocles concedit istas dispositiones contrarias, et ponit dispositionem
 55 quam dicit generationem causam aliam a causa quam ponit dispositioni, quam dixit corruptionem, idest quia ponit causam generationis amicitiam et causam corruptionis litem.

- Et cum narravit quod contingit eis quod elementa sint eterna individua in substantia eterna specie in dispositionibus, incepit
 60 demonstrare quod tale non debet dici absolute, neque esse generationem mundi neque corruptionem, et dixit *Dicamus etiam quod si corpus* etc., idest potest intelligi ex isto sermone quod si corpora ex quibus mundus componitur fuerint neque generabilia neque corruptibilia; et hoc intendebat cum dixit *Continuum totum*, et huius-
 65 modi corpora aliquando inveniuntur secundum aliquam dispositio-

nem et aliquando secundum aliam et semper reciprocentur, necesse est ut mundus sit eternus. Visum est igitur quod intendebat, cum dixit *Et erit compositio mundi et celi secundum quamcumque dispositionem sit*, idest ex hiis duabus dispositionibus reciprocantibus, scilicet ut intelligatur per dispositionem compositio que est in ipso
 70 mundo.

- 74ra Et possumus intelligere hic per dispositionem aliquam aliam intentionem, scilicet compositionem corporum ex quibus constat mundus, non compositionem mundi ex eis, idest dum non dissolvitur compositio illorum corporum simplicium ex quibus fit mundus
 75 secundum quemcumque modum sit compositio eorum, scilicet aut ex materia et forma, aut ex partibus indivisibilibus; hec autem corpora non transmutantur in dispositionibus nisi propter continuationem aliquando et separationem aliquando; contingit enim ex hoc quod mundus sit eternus, neque generabilis neque corruptibilis in
 80 substantia. Deinde dixit *Sed tamen dispositiones eius sunt que corrumpuntur*, et potest intelligi compositio corporum simplicium sicut diximus adinvicem et per compositionem apud congregationem et segregationem quas dixit Empedocles.

Et possumus intelligere per dispositiones congregationem et segregationem et per compositionem compositionem corporum simplicium in se, non cum adinvicem; hec enim compositio contingit eis
 T89b ut sit eterna, cum non sint hic corpora simplicia in que fiet dissolutio istorum corporum simplicium ex quibus mundus componitur. Necesse est igitur ut compositio corporum ex quibus mundus com-
 90 ponitur sit compositio necessaria: compositio autem mundi ex illis corporibus non est necesse apud eos ut sit necessaria; sed dissolutio huius compositionis non est generatio neque corruptio, cum generatio et corruptio apud omnes non est nisi in compositione corporum ex quibus mundus componitur; et propter hoc contingit eis secun-
 95

36 sit] fit BX | separationem] -parant B 37 erant] erunt Z 38 diverse²] om. WZ
 | est huius] inu. JYZ | quod] quid BY 41 infinite] -nita W 43 reciproca-
 replica- WZ 44 specie] -ciem B 45 revertatur] ever- YZ | quasi] quod Z
 46 opinionem hanc] inu. JZ 48 in] om. W | quia] quod YZ | eius] om. B | non²
 om. J : exp. W 50 illa¹] alia B : nulla Y 50-1 eterna—sint] om. homoiotel. X
 50 specie] -ciem B 52 ipse] ipsum YZ | innuebat] invenie- B 53 ponunt—quia]
 om. homoiotel. W | idest] om. Z | quia²] quod BXY | ipse] om. J : ipsi B 56 dixit]
 -cit XYZ 57 et] om. WXZ 58 sint] sunt JZ 62 etc.] om. XZ

68 erit] fuerit J : eat Y 73 compositionem corporum] inu. Z 74 compositionem]
 -tione B 76 modum] mundum WY | sit] fit YZ 81 tamen] om. J : cum Y |
 eius sunt] om. Z | corrumpuntur] -pitur B 83 et—compositionem] om. JXY
 84 segregationem] separatio- JW 84-5 quas—segregationem] om. homoiotel. BY
 85 segregationem] congre- W 87 cum] est YZ : tamen J | enim] igitur W 88 in]
 ut Z 90 corporum] + simplicium J 92 necesse] + est Z 94 apud] + eos J |
 est] sit J

dum hanc opinionem ut mundus non sit generabilis et corruptibilis in substantia, sed in accidentibus.

74rb12 108. [109.] *Dicentes vero quod mundus sit corruptibilis et non revertitur omnino ad generationem, respondebimus eis quod si mundus sit unus, impossibile est ut sermo eorum sit verus omnino, quia antequam mundus fuit, fuit illud ex quo componebatur; et nisi illud esset ante* 280a23
generationem, non diceremus quod illud alteraretur in ipsum. Si igitur 280a25
habuit potentiam ut alteretur, possibile est ut mundus ex eo revertatur; si autem mundus non sit unus sed plures, tunc forte verum dicunt de mundo. Et nos dicemus post utrum est possibile aut non. 280a28

10 Modo vult contradicere opinioni dicentium mundum esse generabilem et corruptibilem corruptione eterna sine generatione, et dixit *Dicentes vero quod mundus* etc., idest dicentes autem quod mundus corrumperetur post generationem et quod numquam revertetur ad generationem mentiuntur; et sic destruemus sermonem eorum, scilicet quod mundus non corrumpitur nisi in ea ex quibus generatur.
 74va 15 | Et hoc erit cum fuerit unus individuo: necesse est ut revertatur ad generationem cum hanc dispositionem habebat ante generationem. Ea enim possibilia sunt ut ex eis sit mundus post corruptionem sicut post generationem vel ante, et nisi essent possibilia ut ex eis fieret mundus, non esset mundus; cum ergo posuerimus hoc esse possibile
 20 post corruptionem quod ante est possibile, necessario exhibit in actu, T90a
 et si non, possibile reverteretur in impossibile; necessarium est ut generatio mundi revertatur; et hoc intendebat cum dixit *Et nisi illud esset ante generationem* etc., idest nisi illud ex quo generatus fuit esset possibile ut mundus sit ex eo ante generationem mundi, non dicere-
 25 mus in eo quod alteraretur et transmutaretur in mundum.

108. [109.] 1 revertitur] -tetur BJ 3 quia] om. BXY 6 habuit] -buerit W: -buimus X 7 mundus] om. W 8 post utrum] inv. Y: utrum Z | est possibile] inv. Z 10 sine] sive Z 11 Dicentes] -cente B 12 corrumperetur] -pitur J: -pere X | numquam] ante- YZ₃ 15 hoc] + etiam J | unus individuo] individui unus B: unus individuus Z 16 hanc] habeat Z | habebat] -bebant B | ante] autem Z 18 ex] om. B 19 mundus] mundum B 20 necessario] -cesse B 21 revertetur] -tetur BWY | necessarium est] inv. Z 23 esset] esse B 25 alteraretur] alteretur XYZ | transmutaretur] -mutetur XYZ

Deinde dixit *Si igitur habuit potentiam ut alteretur* etc., idest si igitur illud aut illa ex quibus mundus generatur habebant potentiam alterationis in mundum, necessario alterabantur in ipsum post corruptionem sicut ante generationem, mundus ergo revertetur post corruptionem multotiens. Deinde dixit *Si mundus non sit unus* etc., 30 idest si autem mundus corrumpatur secundum mutationem ex hac forma in formam illi contrariam diffinitione, ista autem forma secunda remaneat eterna, aut transmutetur in formam ei et prime contrariam scilicet tertiam, et sic in infinitum numquam revertetur illa forma. Deinde dixit *Et nos dicemus post* etc., hoc quidem iam 35 dixit superius scilicet quod impossibile est ut mundi sint plures uno et quod impossibile est transmutari in formam contrariam sue forme; et forte rectum est reverti ad sermonem de hoc et complere contradictionem huius positionis ex propriis illius, scilicet eius qui ponit plures mundos diversos in forma; et si declaratum est hoc esse 40 impossibile, cum sit impossibile esse corpora simplicia alia ab hiis corporibus, et impossibile est ut ex eis componatur mundus compositione alia ab hac compositione.

109. [110.] *Sunt autem alii qui dicunt Possibile est ut aliquid non generetur, tamen corrumpitur, et possibile est ut aliquid generetur et non corrumperetur, ut dictum est in Timeo quod celum est generatum et est* 28
perpetuum ceteris temporibus sine corruptione et consumptione. Nos vero
dicimus quod isti non celum disponunt nisi tantum sermone naturali. Et 5
nos perscrutabimur de huiusmodi verificatione perscrutatione continente
omnia. Si enim hoc fecerimus, manifestabitur tunc nobis utrum celum T
sit generatum sine corruptione. 28

Cum demonstravit mundum non esse generabilem aut corruptibilem, vult perscrutari utrum cum hoc sit in eo potentia ad corruptio- 10

26-7 igitur illud] inv. B 29 sicut] si W 30 Si] + autem JZ | non] om. B 31 secundum] + hanc Z 33 remaneat] -net BX | ei] eius B 35 illa] ista BJ 36 dixit] -ximus W 38 rectum est] post hoc Z | complere] -pleri BX 39 illius] illis YZ: illi X 40 esse] est BZ 42 et] om. YZ: non X 43 alia] illa Y

109. [110.] 2 est] om. Y 3 Timeo] Taneho Y: Tymeo X | est generatum] inv. BJ 4 perpetuum] + in BJX 5 naturali] + sive particulari Z | Et] om. JZ 6 huiusmodi verificatione] inv. Z 7 hoc] hec XZ 9 demonstravit] declara- W | non] om. Z | generabilem] demonstrabi- B 10-1 ad—potentia] om. homoiotel. Y

75ra nem; quoniam | qui concedit quod in eterno sit potentia ut corrup-
patur, possibile est apud eum ut aliquid generetur et remanet post
eternum vel perpetuum, ut Plato in Timeo; tunc enim habebit
potentiam ad corruptionem absque corruptionem, quoniam ante-
15 quam generabatur erat corruptibile in actu. Cum igitur generatum
fuit, corruptibile est in potentia, et similiter possibile est secundum
hanc opinionem ut aliquid quod in preterito semper fuit, in futuro
tamen corrumpatur; potentia enim corruptionis in eo tempore infi-
nito fuit scilicet preterito, deinde exibat in actum post tempus infini-
20 tum; et dixit, in sermone dicentis quod celum est generatum et non
corruptibile, quod non disponebant celum dispositione naturali,
quoniam manifestum est per inductionem universalem quod omne
generatum est corruptibile.

Et dixit *Nos autem perscrutabimur de hoc perscrutatione continente*
25 *omnia*, quia qui voluerit perscrutari de hoc in celo, et dimiserit per-
scrutari de hoc in eo quod est universalius scilicet in omnibus enti-
bus, est ille qui perscrutaretur de tribus angulis quod deberent esse
equales duobus rectis in triangulo equilatero, non de triangulo
simpliciter in quantum triangulo; declaratum est enim quod tales
30 propositiones non sunt prime neque essentielles; ideoque dixit *Cum*
igitur hoc fecerimus, idest cum perscrutabimur de hoc per proposi-
tiones essentielles.

75rb22 110. [111.] *Sed antequam hoc faciamus, dividamus prius intentiones* 280b1
generationis et corruptionis, et declaremus quid est dicere generabile aut
non generabile, aut non corruptibile aut corruptibile, quoniam cum
idem fuerit recipiens diversas intentiones que non distinguuntur, et ali-
5 *quis consideraverit illud sine distinctione et sine divisione, stupefiet in*
intellectu, et dicet de eo sermonem sine divisione et distinctione necessa- T91a
rio, nesciet enim de cuiusmodi natura dicitur illud, et cuius intentione. 280b5

12 remanet] -neat JYZ 13 enim] + non B 15 generabatur] -bitur W | igitur]
enim Z 16 est¹] om. WXY 17 ut] quod J | in¹] om. B 20 dicentis] -centium
Bf : -centi Y 25 dimiserit] -misit YZ 26 eo] hoc YZ | universalis] unus YZ
27 qui] quod YZ : quasi X | deberent] -bent JW 28 equilatero] -latere Z : -angulo Y
29 triangulo] -gulus J

110. [111.] 2 et²] om. W | quid] quod Y : quia W 3 non²] post aut² Z 4 dis-
tinguuntur] -gantur B 5 consideraverit] -ravir W | et—divisione] om. B | sine]
om. Z 6 distinctione] + et B 7 illud] om. Z

Quia vult perscrutari utrum aliquid sit eternum et deinde post
corrumpatur, aut aliquid sit generatum deinde post remaneat eter-
75va num, ge|nerabile autem et corruptibile et non generabile et non cor- 10
ruptibile dicuntur multis modis, vult primo determinare secundum
quot modos dicuntur hec nomina, deinde ostendere illud quod
intendit, quoniam si hoc non faceret, proveniret error sicut dixit. Et
dixit *Cum enim idem fuerit recipiens plures intentiones*, potest intelligi
per idem dictio, et quasi diceret quoniam cum aliqua dictio signifi- 15
cet plures intentiones; et potest intelligi per idem subiectum istius
questionis, quoniam cum idem subiectum fuerit diversis intentioni-
bus, et non distinguantur ille intentiones et accipiantur quasi
eodem, necessario apparebit illud subiectum habere diversas disposi-
tiones quoniam tunc erunt propositiones non eodem, ut dictum est 20
in Peri Hermenias, et hec explanatio est quasi apertior. Deinde dixit
Nescit enim etc., idest quia nescit de cuiusmodi natura dicitur una-
queque earum intentionum cum ille intentiones dicantur de naturis
diversis.

75vb 111. [112.] *Dicamus modo quod aliquid dicitur non generabile multis* 280
modis. Quorum unus est cum primo fuerit in non esse et deinde post fuit
in esse sine generatione et sine alteratione, ut quidam dicunt de tactu et
motione: dicunt enim quod tactus et motio non sunt generabiles. Dicitur
etiam alio modo cum antequam fiant est possibile ut fiant, sed non fiunt 5 280
nisi per generationem. Et dicitur etiam non generabile alio modo cum
fuerit impossibile generari et sine potentia in eo ad generationem, et non
sit aliquando, et aliquando non sit. 280

8 Quia] qui Z 9 remaneat] -net B 10 autem] om. Y | et¹] + non Z
11 dicuntur] -centur B 12 quot] hoc B | ostendere] -det BX : -deret Y 13 face-
ret] -cerit B | proveniret] per- /WY | dixit] -cit B | Et] om. YZ 14 dixit] om. WYZ
| idem] om. Z | fuerit] fuit illud Z 15 dictio¹] dictum Z : ductio B 15-
6 dictio¹—idem] om. homoiosel. X 18 ille] illius W₂Z | et²] ut YZ | quasi] quod Z
19 diversas dispositiones] inv. J : dispositiones B 21 Peri Hermenias] perāf B : periaf
X : pervatāf Y | hec] huic YZ | explanatio est] inv. B | quasi] quod Z 22 natura]
non B 23 intentionum] + sunt Z : + et X

111. [112.] 1 modo] om. Z | dicitur non] inv. B 2 est] om. X : + unus est Z |
post] om. Bf 5 cum] quod W | fiunt] fuerint Y : fit J 8 sit¹] fit XY : fuit B |
non] om. JYZ

Intendit per esse formam, et per non esse privationem forme,
 10 quasi igitur diceret Dicitur non generabile cum aliquid fuerit prius
 privatum deinde post fuit ens, cum exitus eius ex privatione ad esse
 fuerit sine transmutatione et sine alteratione, scilicet quod generatio
 eius fit sine tempore. Et hoc intendebat cum dixit *Sine generatione et*
sine alteratione, sicut dicunt quidam de tactu et motu illos non esse gene-
 15 *rabiles*, quia caruit eo quod necesse est in generatione, scilicet quod
 exitus eorum sit a non esse ad esse per transmutationem et in tem-
 pore, et illud quod plus invenitur huiusmodi est in rebus relationis.
 Et manifestum est quod hoc non dicitur non generabile nisi per simi-
 litudinem, quia omne quod post non esse est necessario est genera-
 20 tum; et apparet ex hoc quod non dicimus ipsum non generatum pro-
 prie nisi apud suum esse; Themistius autem dicit quod dicitur in
 ambobus scilicet apud esse et non esse.

76ra Deinde dixit *Dicitur etiam alio modo* etc., idest et dicitur non
 generatum de aliquo non ente sed quod possibile est esse per trans-
 25 mutationem et in tempore; et dixit hoc quia illud quod non est
 movens apud suum non esse potest dici non generabile, sed tamen
 conditionatur in eo ut sit possibile esse ad differentiam eius ad
 impossibile; impossibile enim dicitur semper non generabile, hoc
 autem non dicitur non generabile nisi in aliquo tempore. Sed tamen
 30 hoc non generabile, quod dictum est hic, non opponitur generabili,
 quapropter visum est quod non numeravit hanc intentionem de
 intentionibus non generationis et dimisit intentionem de qua dicitur
 non generabile apud suum non esse cum fuerit possibile, sed suum
 esse est sine causa generationis, quoniam cum fuerit ens non dicitur
 35 generabile sed etiam dicitur non generabile, quasi igitur vult hic
 numerare de modis non generabili illud quod in sua compositione
 dicitur generabile, cum illud de quo vult hic perscrutari sit huius-

9 per²] om. W 10 Dicitur] + enim Z 11 fuit] fuerit BX | ex] a JY 12 trans-
 mutatione] -sitione Z | sine²] om. B 13 fit] sit JX | Sine²] om. YZ 14 dicunt
 quidam] inv. BX 15 caruit] -ret JZ : -rent XY 16 sit] est J : fiat B | a] om.
 BWXY 17 relationis] -solutionis B 19 post] potest WY | est] om. WYZ
 21 suum] + non J | dicit] -xit BJ 22 et] om. B 25 et¹] om. Z | non est] inv.
 BX : est WY 26 movens] ens JX 28 enim dicitur] inv. B | semper] om. BX
 29 tamen] cum Z : in Y 31 non] affirmative J : cum Z 32 dimisit] divi- JZ
 34 dicitur] -ceretur Z : -cere B 35 quasi] + diceret WY | igitur] + diceret Z
 36 numerare] innum- B | modis] modo X : mundo B | generabili] -bilis J : -bilibus Y

modi generis. Themistius autem dicit quod non dixit possibile in eo
 nisi ad distinguendum inter ipsum et impossibile; et intendit per
 possibile grave possibilitatem.

Deinde dixit *Et etiam dicitur non generabile alio modo cum aliquid*
fuerit impossibile ut generetur, idest et dicitur etiam de aliquo ente esse
 non generabile cum fuerit impossibile generari, quia caret potentia
 ad generationem, et hoc est quia aliquando invenitur ens et ali-
 quando non ens. Et hoc intendebat cum dixit *Sine potentia que sit in*
eo ad generationem et non sit aliquando et aliquando non sit, et addidit
 hanc conditionem quia aliquod ens non est impossibile generari nisi
 cum in eo non fuerit potentia ad generationem; et hoc est de quo
 76rb vere dicitur | non generabile, scilicet quod numquam fuit non ens
 neque habet potentiam ad non esse. Et secundum hoc non intelligi-
 tur ex non generabili impossibile sicut intellexit Themistius, sed
 dignius ens, ut videmus quod Themistius intelligit ex hac tertia
 intentione impossibile.

Hec enim intentio tertia dividitur in duo, quorum alterum est
 quod in eo non sit aliqua potentia omnino, et hoc est impossibile, 55
 alterum autem est ut non sit in eo potentia nisi difficilis, sed ipse
 Themistius dicit quod hanc intentionem secundam earum duarum
 divisionum oportet intelligere ex secunda intentione prime in qua
 scilicet dixit *Et dicitur etiam non generabile alio modo*, et fingit quod
 Alexander explanabat hunc sermonem secundum intentionem qua
 60 nos explanavimus idest res generabilis antequam generetur.

Et cum explanatio fuit secundum Themistium, tunc non genera-
 bile dicitur tribus modis: dicitur enim de eo quod fit absque causis
 generationis, et de difficili generationis tamen possibilis, et de impos-
 sibili generationis, et secundum hoc dividitur ex eis de quibus dicitur
 65 non generabile illud quod est magis famosum dici, et est illud quod

38 dicit] -xit JWY 40 grave] -vem XYZ : + per WY 41 etiam] om. Z 42 ut]
 om. JYZ | generetur] -rari JY 42-3 idest—generari] om. YZ 44 quia] quod BZ
 45 sit] fit YZ 46 non²] om. JYZ 47-8 generari—generationem] om. WYZ
 48 non] om. BX 49 vere dicitur] inv. Z 50 Et] + hoc W 51 ex] de W |
 intellexit] vult lex BX 52 ens] est Z | intelligit] -lexit JW 55 sit] fit W 55-
 6 et—potentia] om. Z 56 potentia] + omnino W : + aliqua omnino Y 57 secun-
 dam] -dum XYZ 58 divisionum] -sionem YZ | secunda] sua Z 62 cum] om.
 WZ | fuit] fuerit BJX | non] om. Z 63 dicitur] -cetetur WXY 64 de¹] om. BX :
 dici Z | de²] dum Z : deinde B : cum Y 65 secundum] om. B | dividitur] -mititur
 J : -minuitur BX | de] ex W

intenditur scilicet eternum quod numquam fuit generatum, et etiam
diminuitur ex hoc illud quod non est generatum tamen possibile est
facile generari. Illud enim de quo dicitur non generabile aut vere dici-
tur aut non vere dicitur: si non vere dicitur de generato absque cau-
sis generationis, et de eo quod est difficilis generationis, dicitur enim
non vere, quia collocatur sub diffinitione generati, quod est ens post
quam ens non fuit; de hiis igitur duobus dicitur non generabile non
vere. Vere autem similiter dicitur de aliis duobus scilicet de non gene-
rato in actu idest in aliquo tempore, et de non gene[rato] simpliciter
sed neque in aliqua hora; et hoc quidem dicitur de eo quod semper
est et dicitur de eo quod semper non est: triangulus enim non est
generatum simpliciter, et habere plus quam tres angulos est non gene-
ratum etiam simpliciter in rei veritate; ergo sunt quinque modi.

Videtur ergo quod forte Aristoteles aggregavit ens simpliciter, et
non ens simpliciter sub tertio modo, et aggregavit non ens in aliquo
tempore quod est difficilis generationis, et facilis generationis sub
secundo modo, et secundum hoc erunt intentiones quas dixit tres,
tamen vere sunt quinque; et hoc fecit propter breviloquium.

112. [113.] *Similiter dicitur generabile multis modis. Quorum unus est, cum aliquid fuerit impossibile generari, deinde fuit in postremo non ens, aut per generationem aut sine generatione, et est aliquando ens et aliquando non ens. Et dicitur etiam generabile alio modo, cum aliquid quod non fuit est possibile generari. Et etiam dicitur generabile alio modo, cum aliquid non fuit et deinde fuit per generationem.*

76vb

Cum finivit de numeratione intentionum de quibus dicitur non
generabile, vult dicere de quibus dicitur generabile. Et quia una
intentionum de quibus dicitur non generabile est illud quod est pos-

70 non¹—si] numere sed Y 72 quia] quod Z | est] om. WYZ 73 ens—fuit] fuit
non ens BX | de] ex W | igitur] ergo BX 74 Vere²] om. YZ | aliis duobus] inv. Z |
de²] om. Z 76 sed] scilicet BX 77 non² est] inv. JZ 79 sunt quinque] inv. YZ
80 aggregavit] congre- JZ 80-1 ens—aggregavit] om. homoiotel. B 81 aggregavit]
congre- J

112. [113.] 1 Similiter] simplic- Y: Et praem. J | dicitur] + non Y 2 in] om. Z |
non] om. Z : exp. BW 5 est possibile] impossibile est Z | dicitur generabile] inv. YZ
6 fuit¹] fuerit XY 7 finivit] finium B : fiunt Z sed corr. Z₂ : + dictum J 8 vult—
generabile] om. homoiotel. BZ 8-9 vult—generabile] om. homoiotel. Y 8 dicitur
generabile] inv. X | Et] om. B 9 non—est²] om. B

sibilis generationis quod adhuc non est; hoc autem est duobus
modis, aut fiendum per causas generationis aut sine causis eius; et
quia hoc est, oportet ut hoc nomen generabile dicatur etiam de
oppositis harum duarum intentionum scilicet de eo quod est in actu
post non esse absque causis generationis, et de eo quod est in actu
cum causis generationis.

Et ideo incepit et collocavit has duas intentiones in uno sermone,
et dixit *Et similiter dicitur generabile multis modis, quorum unus est cum aliquid fuerit impossibile generari, deinde fuit in postremo non ens, aut per generationem aut sine generatione*, idest quia generabile
dicitur de eo quod fuit in actu postquam non fuit, deinde post non
est; et hoc est duobus modis quorum unus est ut fiat sine causis
generationis, alius cum causis. Et dixit *Cum aliquid fuerit impossibile generari*, idest et non dicitur de istis esse non generabile nisi secun-
dum statum in quo non est generandum scilicet cum fuerit in actu,
quoniam cum aliquid fuerit completum in generatione, impossibile
est generari. Et ille due intentiones in quas prius divisum fuit non
generabile sunt contente hic in hac prima divisione; et utraque ista-
rum divisionum dicentium sunt opposita duabus intentionibus de
quibus dicitur non generabile scilicet prime sue explanationis et
secunde. Et possibile est generabile et non generabile ex eis dici de
una intentione sed diversis modis: generatum enim absque causis
generationis possibile est dici apud suum esse | generabile et non
generabile insimul: non generabile vero quia est sine causis genera-
tionis, generabile autem quia est postquam non fuit; sed tamen
melius est ut non dicatur non generabile nisi apud non esse et gene-
rabile apud esse; quapropter dixit *Cum aliquid fuerit impossibile generari* etc.

Et cum dixit hanc intentionem huius nominis generabile que
opponitur duabus primis intentionibus huius nominis non genera-
bile, dixit etiam secundam intentionem generabilis et dixit *Et etiam*

12 etiam] om. YZ : et BX 13-4 de—generationis] om. Y 18 aliquid] post impos-
sibile YZ : aliud X 20 deinde] dictum YZ | post] primo Y 21 est¹] esse WYZ
22 aliquid] —quod Y 23 de] in XY 24 scilicet] sed YZ | fuerit] fuerint B
26 prius divisum] inv. Z 28 divisionum] divisio XY 29 non generabile] ingener-
abile B 30 Et¹] om. B 30-2 de—dici] om. homoiotel. Y 34 quia] om. X :
quod B 35 non²] om. BY | generabile¹] om. B : signabile Y 39 opponitur]
compo- B 40 generabilis] -bile Z

dicitur generabile alio modo etc., idest dicitur generabile etiam de eo quod est generatum potentia, non generatum actu; et Themistius intelligit ex hac intentione illud quod est difficilis generationis, et dixit quod hec intentio secunda quam dixit ex hoc nomine generabile
 45 eadem est cum opposita secunde intentionis quam dixit ex eis de quibus dicitur non generabile scilicet ei quod est difficilis generationis secundum suam sententiam non secundum sententiam Alexandri.

Deinde dixit tertiam intentionem, *Et dicitur generabile alio modo*, etc., idest et dicitur generabile de eo quod est generabile in actu vero,
 50 et est illud quod prius fuit non ens deinde fuit ens via generationis. Et estimatur de hoc esse collocatum sub primo dividente; et quod dixit in eo cernit aut per generationem aut sine generatione; tamen videtur quod non vocavit ipsum hic generabile nisi inquantum ens est post non ens secundum viam generationis, non inquantum est
 55 ens post non ens, quod intendebat in primo modo; et Themistius dixit quod intendebat per hoc illud quod necessario generatur; sed tamen visum est quod illud quod necessario generatur non fit secundum viam generationis sed per alterationem.

77rb14 113. [114.] *Et similiter corruptibile dicitur multis modis. Quorum unus est, cum aliquid fuerit primo ens et postremo non ens sive per alterationem sive non. Et forte dicitur corruptibile alio modo, cum aliquid fuerit possibile ut non sit non ens per corruptionem; et dicitur etiam corruptibile alio modo, cum aliquid fuerit velocis corruptionis, ut illud quod est facilis corruptionis.* 280b25

41 etiam] post eo W: et J 42 est generatum] inv. J: generatum B: generatu X
 43 intelligit] -lexit BJ 44 generabile] + verum Y 46 ei] om. WYZ 48 inten-
 tionem] + et dixit J 48-9 alio—generabile] om. homoiotel. B 49 vero] vere J:
 retro B: natura Y 50 prius] primum W | ens¹] + et B 51 esse] omne B |
 primo] -ma Z 52 cernit] om. BX: crevit Y | aut¹] om. YZ 53 ipsum] + esse Y |
 hic] hoc JZ 54 est¹—ens] om. homoiotel. WXYZ 54-5 secundum—ens²] et B
 54 non²] om. Y 55 quod] + non W | modo] om. W 56 necessario generatur]
 inv. W 56-7 sed—generatur] om. homoiotel. YZ 57 tamen] om. X

113. [114.] 2 primo] post BZ 3 dicitur] -cetor Y: vocabimus J 4 etiam cor-
 ruptibile] inv. B 5 illud] quo B 6 facilis] fallacis B: facit Y

Idest quorum unus est cum aliquid fuerit prius ens deinde post fuit non ens; dicitur enim in eo apud non esse suum consequens esse
 T93b quod est corruptibile et quod iam corruptum est, sive suum non esse fuerit per alterationem, scilicet corruptione vera aut sine alteratione; 10 et hoc est corruptum in actu.

Deinde induxit secundam intentionem et dixit *Et forte vocabimus aliquid corruptibile alio modo* etc., idest et forte dicemus corruptibile cum aliquid fuerit possibile non esse per aliquam causam causarum corruptionis, ad demonstrandum quod cum hoc nomen corruptibile
 77va dicitur de eo quod est in potentia | huiusmodi, scilicet quod intrat 15 ipsum non esse sine causis corruptionis, dignius est dici de eo quod est in potentia non ens cum fuerit non ens per causas corruptionis; et Themistius, secundum quod reputo, intelligit ex pronuntiatione hac corruptionis cum corrumpitur sine alteratione et sine corrup- 20 tionem sicut corruptione fluvii magni cum transmutatur de loco in locum.

Deinde dixit tertiam intentionem, et est illud quod non est corruptum in actu sed est facilis corruptionis (de hoc enim dicitur etiam corruptibile), et dixit *Et dicitur etiam corruptibile alio modo* etc., 25 intendit dicere quod illud quod est in potentia dicitur duobus modis de difficili (et hoc raro et in similitudine remota) et de facile corruptibili (et est hoc magis in usu). Et abbreviatio huius est quod corruptibile dicitur de corrupto in actu et in potentia: in actu dicitur de eo quod corrumpitur per alterationem sue substantie et transmutatio- 30 nem, et de eo quod corrumpitur per transmutationem alterius et eius transmutationem; in potentia dicitur de eo quod est difficilis corruptionis, et de eo quod est facilis corruptionis.

7 est] + etc. W₂Z | aliquid] om. Z 8 suum consequens] inv. B 10 corruptione
 vera] -nem -ram Z 11 corruptum] -ruptio Y: corpus Z 12 Et²] quod Z
 13 dicemus] -cimus XY: + quasi W 16 quod¹] + non B 18 est] post ens¹ B
 20 hac] huius J 21 corruptione] -ruptio JY | in] ad JZ 23 intentionem] muta-
 tio- Z 24 enim] etiam B | etiam] om. B: et Z 25 etiam] om. YZ 28 est hoc]
 inv. BJ | quod corruptibile] inv. B 31 transmutationem] -sumptionem Z: alte-
 rationem J 32 transmutationem] -sumptionem Z 33 et—corruptionis] om.
 homoiotel. WYZ

77vb8 114. [115.] *Et similiter dicitur illud quod non cadit sub corruptione multis modis. Quorum unus est, cum aliquid fuerit aliquando ens et aliquando non ens, ut tactus: aliquando enim est ens et aliquando non ens absque esse sub corruptione. Et dicitur etiam non corruptibile alio modo*
 5 *illud quod est ens et habet potentiam ad non esse, vel illud quod in futuro erit non ens modo autem est ens, et est secundum hoc cadens sub corruptione, in futuro enim erit non ens. Modus vero verus, scilicet quod non cadit sub corruptione, est ut illud quod modo est ens et non habet potentiam ad corruptionem ita quod non sit modo ens et post non ens. Et*
 10 *etiam dicitur non corruptibile alio modo, cum non corrumpitur et possibile est in postremo ut sit non ens sine causa corruptionis. Et etiam dicitur non corruptibile alio modo, cum aliquid non cadit velociter sub corruptione, sicut illud quod non est facilis corruptionis.*

280b25

280b30

T94a

281a1

Idest dicitur non corruptibile illud cuius corruptio est sine causis
 15 corruptionis, sicut dicitur non generabile illud cuius generatio est
 78ra sine causis generationis. Iste autem modus potest dici corruptibile et non corruptibile duobus modis diversis: corruptibile vero inquantum non est post esse, non corruptibile autem quia suum non esse non est per causas corruptionis. Ista autem sunt, sicut dixit, que aliquando
 20 sunt et aliquando non sunt, quorum esse non est per causas generationis et quorum non esse neque per causas corruptionis verbi gratia sensus tactus: sensus enim tactus non est transmutatio ut fiat aut corrumpatur in tempore, sed est consequens transmutationem, unde est non in tempore; et similiter omnia elementa.

25 Deinde dixit *Et dicitur etiam non corruptibile alio modo*, idest et dicitur non corruptibile de eo quod est corruptibile in potentia et est

114. [115.] 1 illud] om. J 2 et] om. JZ 3 ut—ens³] om. homoiotel. X 4 etiam] + illud Z | non] om. WY | corruptibile] in- WYZ : + illud VWXY 6 erit—ens¹] non est J | modo] modus Y 6-7 modo—ens] om. homoiotel. X 6 ens²] om. JY 7 erit] om. J | vero] autem JZ | quod] quia XY 8 et] + tamen B 9 ens²] est Y : est ens Z 10 etiam dicitur] inv. JZ | cum] + res J : + aliquid adhuc Z 10-2 non²—cum] om. homoiotel. BWXY sed suppl. W₂ 10 corrumpitur] -patur adhuc J 11 est] om. W suppl. W₂ | Et] Et—corruptionis (v. 9-11) iter. W₃ Z 12 aliquid] -quis B 14 est sine] fuit Z 15 dicitur] post generabile B 16 Iste] ita YZ | modus] om. WYZ 18 autem] aut Y | quia] quod Z | non³] om. BX 19 Ista] isti B : ita Z | que] quia B 20 et] om. Z 21 neque] non est J 22 enim] om. X : autem Z 23 consequens] -tingens Z 24 elementa] relativa JX : relatam B 26 dicitur] + et B

ens in actu et est possibile ut non sit post. Deinde dixit *Aut illud quod in futuro non est modo autem est*, et hec est altera pronuntiatio eiusdem intentionis scilicet corruptibilis in potentia.

Deinde dixit *Et modus autem verus* etc., idest modus autem de quo
 30 dicitur non corruptibile veriori nomine est illud quod est ens in actu, in quo non est potentia ad non esse ita quod aliquando sit ens et aliquando non ens. Deinde dixit *Et dicitur etiam incorruptibile alio modo cum aliquid adhuc non corrumpitur et possibile est in postremo ut sit non ens*, et post hoc esse illud quod in postremo est non ens sine
 35 causis corruptionis, et differt per hoc ab eo in quo primo dixit cum aliquid fuerit ens et habet potentiam ut sit non ens.

Deinde dixit *Et dicitur etiam non corruptibile alio modo cum aliquid non cadit velociter sub corruptione*, et hoc etiam manifestum est esse quod est aliud dividens a predictis; et abbreviatio huius sermonis est quod incorruptibile dicitur aut quia corruptio eius sit sine
 40 T94a causis corruptionis aut | quia est non corruptum in actu; et possibile est corrumpi in futuro, et hoc est duobus modis, aut sine causis corruptionis aut cum causis; dicitur itaque de hoc non corruptibile duobus intentionibus, prima scilicet et secunda; tertius autem est verus,
 78rb 45 et est illud quod est ens in actu et non habet potentiam ad corruptionem neque est possibile ut in aliqua hora sit corruptum; quartus vero est illud quod est difficilis corruptionis.

115. [116.] *Et cum de generatione et corruptione et suis intentionibus iam diximus aperte, perscrutemur modo de illo de quo dicimus ipsum habere potentiam aut non habere potentiam. Incorruptibile enim verum est illud in quo non est potentia ad recipiendum corruptionem, neque habet potentiam ut aliquando sit ens et aliquando non ens. Illud autem*
 5 281a quod non generatur est illud quod non habet potentiam ut sit temperatum naturaliter.

281a

27 Aut illud] inv. B 28 autem] aut XY | hec] om. B | altera] alia BX 29 scilicet] om. Z | corruptibilis] corporalis Z 30 Et] om. JZ | autem¹] aut Y : alter BX 31 veriori] verior Z : veriorum Y | est²] om. B 32 et] om. YZ 35 post hoc] potest hic J | illud] aliud J 37 fuerit] fuit Z 39 etiam] om. JYZ 40 esse] om. JZ 42 quia] quod Z 44 itaque] autem W 47 quartus] quamvis Y 48 illud] om. BX : id J

115. [116.] 1 et³] om. B 3 aut—potentiam] om. homoiotel. WYZG 4 neque] non BY 5 sit] + non Z 6 temperatum] -ratus B : equale JG

78^{ua} Idest perscrutandum est ante introitum in eis que intendimus
 quid est dicere Hoc habet potentiam aut non habet; illud enim de
 10 quo dicitur vere non corruptibile est quod non habet potentiam ad
 corruptionem neque etiam est possibile ut aliquando sit ens et ali-
 quando non ens. Deinde dixit *Illud autem quod non generatur* etc.,
 idest illud autem quod vere non generatur est quod non est in poten-
 tia in aliquo tempore; et cum ita sit, est igitur illud in quo non est
 15 potentia ut sit ens, in quo enim est potentia ut generetur, cum gene-
 ratur non habebit potentiam iam ad generationem; illud ergo quod
 non generatur non habet potentiam ad generationem. Et hoc inten-
 debat cum dixit *Non habet potentiam ut sit equale naturaliter*, idest
 quia semper fuit equale per naturam; et intendebat per equale natu-
 20 raliter illud quod est in sua perfectione; et innuit per hoc, secundum
 quod reputo, opinionem Platonis dicentis quod mundus ante hoc
 fuit equalis per naturam idest equaliter in potentia, deinde post hoc
 fuit equalis per naturam. Et est hec ordinatio quam intendebat cum
 dixit quod mundus prius fuit non ordinatus deinde post venit ad
 25 ordinationem; et voluit hic notificare quod mundus si semper fuit
 ordinatus non est in eo potentia ad ordinationem, et si venit ex inor-
 dinatione ad ordinationem, potentiam habet ad ordinationem et non
 ordinationem.

T95a

78^{ub} 15 116. [117.] *Dicamus modo quod si potentia alicuius fuerit moveri per* 281a8
centum miliaria et ferre centum harenas, poterit etiam in partibus que 281a10
sunt inter ea; oportet ergo nos diffinire potentiam. Dicamus ergo quod
diffinitio potentie est ultimum potentie rei: quod enim potest ambulare
 5 *per centum leucas potest ambulare per duas leucas, et quod potest ferre*
centum libras potest ferre duas libras. Manifestum est igitur quod poten-

8 Idest] *om.* Y | ante] autem Y | introitum] intextum B : innotum Y 9 enim] vero
 Z 10 dicitur vere] *inu.* JYZ 13 non¹] *om.* Y 15 in quo] *om.* Z : in aliquo Y |
 enim] *om.* WY : non WZ | generabitur] *om.* Z 16 potentiam iam] *inu.* JZ 16-
 7 illud—generationem] *om.* homoietel. W 18 naturaliter idest] qualiter enim Y
 19 equale¹] -lis X : -liter WY | equale²] -liter YZ 20 per] ex JZ 21 hoc] + non
 JY 22 equaliter] -lis WXY 23 est hec] *inu.* JZ 24 prius fuit] *inu.* B : fuit X
 25 ordinationem] ordinem JYZ | si] non WYZ 26 inordinatione] ordine Z
 27 potentiam habet] *inu.* BX | et non] in B

116. [117.] 1 modo] *om.* X : + etiam J 2 ferre] forte W | harenas] aurenas BJ :
 leucas J 5 centum—per] *om.* homoietel. Y | potest¹] et post X

tia diffinienda est in fine eius quod potest; debile autem diffinitur per 281a15
minus quam potest, quoniam si aliquid non potest ferre aliquod pondus,
non poterit ferre maius, verbi gratia si non poterit ferre centum libras,
 10 *non potest ferre centum et unam, et quod non potest ambulare per mille*
leucas non poterit ambulare per mille et unam. 281a17

79ra Cum narravit quod oportet perscrutatore de potentia scire ante
 quid est dicere Hoc habet potentiam super hoc aut non habet, et
 utrum (cum de aliquo dixerimus ipsum habere potentiam ad esse) est
 in toto tempore sui esse aut est in ultimo istius temporis, et similiter 15
 utrum cum dixerimus quod aliquid non habet potentiam ad esse,
 utrum sit in toto tempore sui non esse aut in suo eterno vel suo prin-
 cipio, et dixit *Dicamus modo etiam quod cum potentia alicuius fuerit*
in moveri per centum leucas etc, idest et cum manifestum est per se
 quod si aliquid potest aliquem actum quod potest illud quod est sub 20
 eo, manifestum est quod potentia eius non est diffinienda nisi per
 ultimum illius actionis; et cum ita sit, manifestum est quod potentie
 rerum non terminantur nisi per suos fines et per eos distinguitur que- 25
 libet potentialium rerum habentium potentias diversas, verbi gratia
 quod cum voluerimus diffinire potentiam illius quod potest moveri
 per centum leucas, non dicemus quod habet potentiam moveri per
 minus quam per centum; et cum ita sit, potentia igitur non diffini-
 tur nisi per finem sui actus, non per illud quod est ante finem.

T95b

Et cum demonstravit quid est dicere Hoc habet potentiam, et
 quod ipse intendit per hoc finem potentie non quemcumque, incepit 30
 dicere modum ex quo diffinitur debilitas potentie et suum defectum,
 et dixit *Debile autem terminatur per minus quam potest*, idest defectus
 autem potentie terminatur per minimum in posse; cum enim non
 poterit minus, necessarium est ut non possit maius, econtrario deter-

8 potest²] poterit WXY 9 poterit²] potest BJ | centum] duas W₂YZ 10 potest¹]
 poterit WXY | et¹] *om.* YZ | unam] libras YZ | mille] tres Z 11 mille] tres Z
 12 perscrutatore] -scrutari XZ | scire ante] ante scire autem Z 14 cum] *om.* WY :
 inde Z | dixerimus] -ximus X : -camus Z 15 toto tempore] *inu.* Z | est] *om.* XY
 17 suo¹] *om.* Z : sui J | eterno] post suo² WZ : termino J | vel] *om.* Z : + in BX
 18 dixit] -ximus Z | etiam] *om.* YZ 19 et cum] *om.* B | est] + quod potentia B
 23 et—eos] per eas B 28 illud quod] aliquid B 29 quid] quod WZ 30 que-
 cumque] quamque Z : quantum quia B 31 modum] -dus B | suum defectum] suus
 -tus J 33 autem] *om.* JYZ | posse] possibile Z 34 est] *om.* B | maius] minus
 WXY

35 minatione actionis potentie, scilicet quia potentia diffinitur ex fine
sui actus, defectus autem eius diffinitur et primo in posse; cum enim
non poterit ferre quinque libras quod est plus, dicemus quod est
79rb impotens | ferre quinque libras et non plus, quoniam si quinque non
potest, necessario plus non potest; et cum ita sit, manifestum est cum
40 dicimus Hoc habet potentiam, intendimus terminum potentie idest
finem; et similiter cum diximus Hoc non habet potentiam, non
intendimus nisi terminum.

117. [118.] *Sic ergo terminus potentie finis eius potentie est ultimum* 281a18
eius potentie secundum magis. Non igitur estimetis si aliquis dixerit
nobis quoniam forte aliquis contradicet sermoni nostro, quod diffinitio 281a20
per quam diffinimus potentiam non est necessaria neque recta: qui enim
5 *videt aliquid per distantiam unius leuce, potest videre minus ex distan-*
tia minori una leuca. Sed contradicet huic sermoni, quia qui potest
videre punctum aut audire minimam vocem potest videre plus quam T96a
punctum et audire magnam vocem. Dicamus ergo quod hoc non destruit
79va *nostrum | sermonem de diffinitione potentie, quia diffinitur aut in fine*
10 *rei aut in ultimo sue potentie.* 281a25

Idest sit ergo terminus iste potentie secundum magis quod est finis
sue actionis; et quia in hoc quod dixit de potentia est questio, ince-
pit munire homines ab illa questione, demonstrando eius contradic-
toriam, et dixit *Non igitur estimetis* etc., idest audientes nostrum ser-
15 monem non estimetis ipsum esse falsum propter sermonem alicuius
contradicientis, quia qui diffinit potentiam per maius non recte facit,

35 quia] que WXYZ 36 diffinitur] + vel Z : + per minus JZ | posse] possibile XZ
37 quinque libras] inv. Z | quod¹—plus] om. BJ 38 libras] om. Z | et] om. XY |
non¹] om. JZ 41 similiter cum] inv. W | diximus] -xit JZ 42 intendimus] -ten-
dit JZ | terminum] + Sic—magis (t. 117. [118.], v. 1sq.) WYZ

117. [118.] 1-2 Sic—magis] iter. WYZ (cf. app. crit. ad c. 116. [117.], v. 42)
1 eius] sue JY₂ : suus W sed corr. W₂ 1-2 est—potentie] om. homoiotel. X 2 igitur]
enim Z | aliquis] -quid Z 3 quoniam] quod XY | sermoni nostro] inv. Z
4 diffinimus] -nivimus X : destruimus Y 5 per—leuce] leuca J | distantia] om. J
6 una] om. J 7 aut] vel JZ | minimam] minorem B 11 Idest] om. XY | sit] sint
BZ | terminus] om. BZ : + iste J | magis] maius WX 12-3 quia—illa] om. X
14-5 etc.—estimetis] om. homoiotel. JYZ 14 idest] + quasi W : + et X : + o' B | nos-
trum] hunc X 15 falsum] factum Y : finem WZ 16 contradicentis] dicentis Z |
qui] om. BZ

qui enim videt aliquod quantum terminatum ex spatio terminato
potest videre minus ex minori spatio, et non potest videre illud
minus ex spatio ex quo vidit maius; non ergo omnis potentia que
maius comprehendit potest minorem comprehendere, nec etiam 20
omnis potentia habet finem terminatum in sua actione, nam qui ali-
quid ex una leuca comprehendit comprehendit maius ex illa leuca et
maius minori et sic in infinitum. Et hoc intendebat cum dixit *Qui*
enim vidit aliquid ex leuca potest videre minus ex minori leuca, idest
quod non potest videre illud minus ex leuca et videt maius ex illa 25
leuca; *Sed huic est contradictio sermoni* etc., idest sed hoc quod appa-
ret de visu contrarium est dicto iam enim dictum est quod illud cui
data est aliqua potentia non potest agere plus illa potentia, et hic
apparet de potentia visus esse econtrario, quoniam si minus compre-
hendit maius comprehendet, et similiter de voce, nam qui aliquam 30
vocem ex aliquo spatio audierit, audit maiorem ex illo eodem spatio.

Deinde incepit dissolvere hanc questionem dicendo *Dicamus igitur*
quod hoc non destruit nostrum sermonem etc., idest et hoc exem-
79vb plum non destruit uni|versalitem sermonis predicti: omnis enim
potentia aut est activa aut passiva; si activa, terminatur per ultimum 35 T96
finem eius quod agit, si passiva per minimum eius a quo patitur;
nam cum a minori patiatur, patietur a maiori, et potentia que est for-
tioris passionis patitur a minori; hec quidem est dispositio potentie
visus. Cum enim patiatur a grano milii ab aliquo spatio, patietur a
maiori ex illo eodem spatio; sensus igitur fortes sunt qui comprehen- 40
dunt minimum eorum que sunt possibilia ut comprehendantur de
spatiis ex quibus desperatur visio; et cum ita sit, potentia non termi-
natur nisi ex suo fine, sive fuerit activa sive passiva.

17 qui] quod WY 18 videre¹] -deri W | minori] -nore Z 19-21 que—potentia]
om. homoiotel. X 20 maius] magis WY 22 una leuca] sua Z | comprehendit]
haplogr. Z | maius] magis BYZ 23 minori] maiori BJX 24 potest—leuca] om.
homoiotel. X | videre] -deri W | minori] -nore Z 26 huic] post contradictio BX
27 contrarium—dicto] dicto est contrarium JZ 28 agere] om. B 29 econtrario]
-verso Z | comprehendit] -det JZ 30 comprehendet] -dit B | et] om. JYZ | voce] +
si YZ | nam] autem YZ 31 audierit] om. Z 33 nostrum sermonem] inv. BXZ
35-6 si—passiva] om. homoiotel. Y 35 terminatur] -nanda est BX 40 maiori]
minori Z 41 comprehendantur] -datur BX 42 desperatur] -pertur B : separatur
Z

118. [119.] *Volumus modo, postquam hoc distinximus, scilicet poten-* 281a28
tiam et debilitatem, determinare residua per ea que sunt similia. Dica-
mus igitur quod si aliquis habuerit potentiam ad esse et non esse, omnino
 80ra *est tempus distinguens inter suum | esse et suam destructionem, scilicet* 281a30
 5 *tempus in quo illud habet potentiam ad esse et non esse. Et hic quidem*
sermo est in omnibus predicamentis, ut homo et album et tricubitus et
aliis predicamentis; si igitur hec potentia non fuerit in aliqua hora tem-
poris et tempus eius fuerit continuum, et non inveniatur ei tempus neque
modicum neque multum, illud tunc habebit potentiam ad esse et non 281b1
 10 *esse in tempore infinito; quod est impossibile.* 281b2

Cum determinavit potentiam ex ultimo sue actionis, et defectum
 potentie ex prima re que non potest aliquid facere (et hoc in rebus
 activis et passivis), vult ostendere quod similiter contingit in rebus
 generabilibus et corruptibilibus: entia enim per potentiam que est in
 15 eis ad generationem generantur, et per potentiam que est in eis ad
 esse sunt, et corrumpuntur per defectum istius potentie. Et hoc
 intendebat cum dixit *Terminare residua per ipsum quod est simile*,
 idest per mutationem iudicii in hoc ad generabile et corruptibile.

Deinde dixit *Et iste sermo est in omnibus predicamentis*, idest et hec
 20 intentio potentie defectus est eadem in omnibus predicamentis, in
 substantia scilicet ut homo: in homine diximus ipsum habere poten-
 tiam ad esse centum annorum et non habere potentiam esse plus
 quam centum annorum; et similiter dicimus in quantitate et quali-
 tate et aliis predicamentis cum attribuimus eis potentiam, scilicet
 25 quia terminamus omnes has potentias et ultimus suarum actionum
 80rb in tempore scilicet ex ultimo tempore in quo possibile est ut | istud
 remaneat ens: corruptionem autem terminamus ex primo tempore in
 quo possibile est corrumpi, et similiter terminamus potentiam gene-

118. [119.] 1 distinximus] destruxi- Z: dixerit- X | scilicet] + et Z 3 aliquis] -quid
 B|XY | habuerit] -buit BXZ | et non esse] om. B 5 et] + ad WY 6 tricubitus]
 attributum WXY 9 modicum] medio Y 11 determinavit] declara- J: termina-
 X: demonstra- Z 12 aliquid facere] inv. BY: facere Z 17 Terminare] de- JX
 19 Et] om. B 21 homine] + enim W₂: + etenim J: + et Z 23 annorum] om.
 BXY | dicimus] om. JYZ 24 et] + in BX | attribuimus] -buerimus YZ | eis] ei W
 25 quia] quod JXYZ 27 primo] quo Y | in] om. YZ: ex in W 28 quo] quod Z
 28-9 et—est] om. Y 28 generandi] -rati B

randi ex primo tempore in quo possibile est generari cum hoc gene-
 rari in hoc sit hoc corrumpi.

Et cum demonstravit hoc de potentia, dixit *Si igitur hec potentia*
non fuerit in aliqua hora temporis etc., idest et cum apertum est de
 potentiis quod tempora earum sunt terminata: si igitur aliquis finxe-
 rit potentiam esse non terminatam in aliquo tempore, scilicet non
 habere principium neque finem, erit utraque potentia que est ad ali- 35
 quid et ad suum oppositum infinita; quod est impossibile.

80va10 119. [120.] *Incipiamus modo et declaremus quomodo est impossibile; et* 281b2
dicamus quod falsum et impossibile non sunt idem: sunt enim quatuor,
impossibile et possibile et verum et falsum. Possibile quidem est ut trian- 281b5
gulum esse isochelem; impossibile vero ut diametrum esse equalem coste.
Falsum enim et verum non sunt idem, sicut diximus superius: qui ergo 5
dicit aliquid surgere cum non surgit falsum dicit sed non impossibile; et 281b10
qui de cantore dicit ipsum cantare dum non cantat falsum dicit sed non
impossibile; dicere autem Sortem esse surgentem et sedentem simul non
tantum falsum sed impossibile. Impossibile enim est hominem habere 281b15
potentiam qua sit surgens et sedens insimul in eodem tempore, quia in 10
tempore in quo est ei unum est in illo tempore potentia alterum etiam:
quia in eodem tempore habet duo, tamen non in actu, sedurrectio in
uno tempore et sessio in alio. 281b18

Cum declaravit quod contingit dicenti quod in aliquo quod est
 80vb ens per tempus infinitum est potentia ad non esse, ut due potentie 15
 insimul sint infinite, et quod tempus actionis unius potentie non sit
 aliud a tempore secunde potentie; et narravit quod ab hac positione
 sequitur impossibile, incepit dicere quomodo sequitur, et proponit

29 possibile est] inv. Z 30 hoc] quo W 31 cum] om. WYZ | demonstravit]
 -straverit B 33 sunt] sint BX 34 in] om. WYZ 35 utraque] ita- B

119. [120.] 2 et] om. WX 3 verum ... falsum] inv. WX | quidem est] inv. B: est
 J 4 isochelem] -cheles BX | equalem] equale B 6 dicit] -xit BX 8 Sortem]
 om. B: idem J 9 tantum] enim J | falsum] + dicit W | enim est] inv. WX |
 hominem] om. WZ 10-12 in]—duo] om. G | quia—tempore] om. homoiotel. XY
 11-2 in]—tempore] om. homoiotel. BW sed suppl. W₂ 11 ei] ea Z | unum] + utro-
 rumque W₂Z 12 quia—tempore] om. Z | tamen non] inv. W 13 uno tem-
 pore] inv. W 14 est] om. B 15 ad non] et non ad Z 18 proponit] -posuit
 JZ: opponit huic B: preparavit Y: + huic X

hanc propositionem scilicet quod falsum est duobus modis impossi-
 20 bile scilicet et non impossibile, et quod falsum quod est non impos-
 sibile est illud quod est possibile ut sit quando ponitur ens in actu
 antequam sit, verbi gratia quod si posuerimus Sortem qui est surgens
 esse sedentem, est falsum possibile non impossibile; et universaliter,
 quemadmodum dixit quod sunt quatuor intentiones, falsum, possi-
 25 bile, impossibile, verum. Deinde dixit exemplum de possibili ut tri-
 angulum esse isoscelem, quod est esse possibile; et ideo laborant
 Geometre declarare quomodo possit inveniri; impossibile autem est
 ut diametrum quadrati esse communicantem coste, et hoc intendebat
 cum dixit equalem.

30 Deinde dixit *Falsum autem et verum non sunt idem*: ita fuit in libro
 primo; sed debet esse falsum autem et impossibile non sunt idem
 sicut diximus superius: impossibile enim est falsum sed non conver-
 titur, sicut dixit in surgentem qui non est surgens, quia falsum dicit
 non tamen impossibile cum possit quidem surgere: qui autem dixerit
 35 Sortem esse surgentem et sedentem simul falsum dicit et impossibile;
 falsum ergo est duobus modis, falsum possibile et falsum impossibile.

Deinde dixit *Quia in tempore in quo* etc., idest quia in tempore in
 quo habet unum oppositorum, non habet in illo tempore nisi poten-
 tiam ad secundum oppositum, non potentiam ad oppositum habi-
 40 tum in actu; quoniam quod habet in actu non habet potentiam ad
 81ra ipsum; cum ergo caruerit illo oppo[s]ito et habuerit secundum oppo-
 situm, convertetur hoc, ergo non inveniuntur in eo due potentie insi-
 mul sed cum non inveniuntur in eo due actiones insimul in eodem
 tempore; et voluit ostendere per hoc quod sic est de potentia ad
 45 opposita sicut de ipsis oppositis, scilicet quia sicut duo opposita non

20 scilicet] *om. JZ* 21 illud] aliud *BX* 22 Sortem] Socratem *J*: Sor *X*: secundo
BY: secunde *W*: secundum quatuor *Z* 23 falsum] tantum *B* | non] *om. X*: et non
JYZ 23-5 et—verum] *om. Y* 24 quod] *om. J*: que *Z* | falsum] + enim *W* | pos-
 sibile] + et *B* 25 dixit] + in *WXY* | possibili] -bile *B* 26 isoscelem] -cheles *BX* |
 esse possibile] *inv. JZ*: esse im- *X* 28 communicantem] -nicationem *Y*
 29 equalem] equale *Y* 30 fuit] sive *B* 31 autem et] et *J*: aut *Y* | impossibile]
 verum *Y* 32 sicut] ut *Z* | diximus] + sicut *B* | enim est] *inv. B*: enim *WXY*
 33 surgentem] -gente *YZ* | quia] quod *B* 35 Sortem esse] secundum esse *B*:
 secundo esse *W*: idem *JZ*: secundo *Y*: sor. *X* | simul] in- *WX* 37 quia²] *om. JZ*
 38 unum] + duorum *BX* 41 caruerit] + in *Z* 43 non] *om. JZ* 45 opposita]
 -situm *Bf* | sicut²] *om. WYZ*: sint *X*

congregantur insimul, sic et earum potentie non simul congregantur
 in eadem materia.

120. [121.] *Si igitur aliquis dixerit aliquid habere potentiam ad plura* 281b18
in tempore infinito, significavit quod illud non facit illas actiones in
tempore sed omnes in eodem tempore insimul. Et si ita est sicut dixit, erit 281b20
aliquid eorum cadentium sub corruptione semper in tempore infinito
habet potentiam ut non sit sub corruptione semper ad infinitum, quo- 5
 81rb *niam illud quod habet potentiam | ut non sit, erit etiam. Et si ita sit,*
erit illud generatum et non generatum insimul in actu; et hoc est falsum
non possibile: est quidem falsum, quia eius propositio fuit falsa; et nisi
esset falsa et impossibilis insimul, conclusio non esset impossibilis etiam. 281b25
Manifestum est igitur quod omne eternum in esse non cadit sub corrup- 10
tionem neque sub generatione; quoniam si caderet sub corruptione et esset
generatum, haberet potentiam ut non esset in tempore. 281b27

Cum declaravit quod potentie que inveniuntur in eadem re ad esse
 et non esse sint finitorum temporum et diverse, dixit quod si inveni-
 rentur in aliquo potentie ad oppositas res non terminatorum tempo- 15
 rum, sed tempus cuiuslibet potentie est infinitum, contingit ut ille
 potentie agant suas actiones in eodem tempore insimul, non quod
 unum eorum agat in tempore aliquo alio a tempore in quo aget
 secunda. Et hoc intendebat cum dixit *Si aliquis dixerit aliquid habere*
 etc., idest si aliquis finxerit aliquid eternum habere potentiam ad cor- 20
 ruptionem, finget quod aliquid habebit potentias ad res oppositas in
 tempore infinito: potentia enim ad esse et non esse invenitur in eo
 per tempus infinitum; et qui finxerit quod in eodem inveniuntur
 potentie ad res oppositas in tempore infinito ponet quod illud non
 facit illas actiones oppositas in temporibus diversis sed in eodem tem- 25 T97b

120. [121.] 1 aliquis] -quid *Z* 2 significavit] -cat *BXY* | facit] -cet *B*: habet *Z*
 3 sicut] sed *Z*: illud *XY* 5 habet] -bens *J* 8 non] nam *WYZ* | quia] quod *B*:
 quod quia *Y* | fuit falsa] falsa fuerit *B* 9 non esset] *inv. Z* | etiam] *om. JYZ*
 11 neque—corruptione] *om. homoiotel. Y* 12 in] de *WXY* 14 dixit] *om. BW*: et
praeem. J 18 tempore aliquo] *inv. J*: tempore *BXY* | alio] *om. WZ* | tempore²—
 quo] tempore quo *J*: quo tempore *Z*: tempore a quo *WY* 19 Si—dixerit] *om. Y*
 20 aliquis] -quid *Z*: quis *Y* | aliquid] -quod *BX* 21 finget] -git *B* | potentias] -tiam
B 22 non] + in *B* 23 per] quod *Z* 25 sed] et *W*

pore insimul, quod est impossibile scilicet actiones contrarias exire in actu.

81va Et quia dicens aliquid eternum habere potentiam ad corruptionem non ponit ipsum corruptum in actu, incepit narrare quomodo | sequitur impossibile hanc positionem, et est quod sequitur dicentem hoc ut positio duarum actionum insimul sit falsa possibilis non falsa impossibilis, et dixit *Et si sit sicut dixit, erit aliquod cadentium sub corruptione semper ad infinitum, quoniam illud quod habet potentiam ut non sit erit*, idest et cum declarate sunt hee propositiones, si ita fuerit sicut fingit hic dicens scilicet esse aliquid in quo est potentia ad corruptionem et illud esse semper in infinitum, necessarium est ut habeat potentiam ut non sit in tempore in quo existit in actu; positio ergo eius quod sit non consistens in actu est falsa possibilis, sed si ita fuerit, continget ut sit ens et non ens, quod est falsum impossibile; sed falsum impossibile non sequitur falsum possibile, ut dictum est in Analeticis; illud ergo quod positum fuerit possibile scilicet eternum corrumpi, impossibile est. Et hoc intendebat cum dixit *Et si ita sit, illud erit generatum et non generatum in actu, quod est falsum impossibile*, idest quod si in eterno esset potentia ad corruptionem, esset tempus actionis potentie cum tempore sui esse idem; quapropter necessarium est quod positio eius scilicet non esse ipsum in tempore sui esse sit falsa possibilis; sed est falsum impossibile, et falsum impossibile non sequitur possibile, eternum igitur non est possibile ut corrumpatur.

50 Deinde dixit *Et nisi eius positio esset falsa et impossibilis insimul, conclusio non esset impossibilis*, idest et nisi propositio dicens quod eternum est corruptibile esset falsa et impossibilis, non sequeretur eam impossibilem. Sillogismus autem ita componitur: mundus est

26-7 exire—actu] in actu exire JY: in actu sit exire Z 28 potentiam] -tias W
29 non ponit] om. X: inv. JZ: non Y | actu] -tum B 31-2 possibilis ... impossibilis] inv. J 32 et¹] om. JYZ 33 quoniam] quod B 34 sit] fit B | erit] erit etiam W: est etiam J: est Z: ens B | declarate] -terminate JZ | hee propositiones] inv. JZ 35 fingit] finxit B: fixerit X | esse aliquid] inv. JY: aliquod esse Z 36 semper] post infinitum Z: om. W | in] om. X 37 habeat] -beant Z 38 ergo eius] inv. B | consistens] exi- Y | actu] + in tempore in quo est existens in actu BX | falsa] -sum B 39 continget] -gens B 40 sequitur] + ad JW₂Z 41 fuerit] fuerat J: fuit BX 43 illud erit] inv. BX | actu] -tum B 46 scilicet] om. Y 47 sit] ut B 50 eius] om. BX | positio esset] inv. W 51 idest et] nisi et idest B 53 eam] eum W | Sillogismus autem] simul dum YZ

eternus et corruptibilis, ergo aliquid eternum est corruptibile, quod est impossibile; ergo illud ex quo sequitur est impossibile scilicet mundum esse corruptibilem; impossibile enim non sequitur falsum possibile. T98a

Deinde dixit *Manifestum est igitur quod omne eternum* etc., idest manifestum est igitur quod omne eternum caret potentia ad corruptionem ex hoc sermone; quoniam autem impossibile est ut aliquid sit eternum postquam generabatur apparet ex eo quod addidit hic, quoniam si fuerit non ens in actu in aliquo tempore, erit non ens in potentia cum fuerit ens in actu, necessario igitur erit in eo potentia sicut dixit ut non sit, et quia in futuro invenitur eternum, habebit potentiam ut non sit per tempus infinitum et ut sit insimul; et sequitur impossibile predictum. Et non debet aliquis dicere Forte cum fuerit ens in actu non habebit potentiam ad non esse; quoniam dicemus quia quod caret potentia ad aliquid, impossibile est omnino ut sit in eo; si igitur caret aliquid potentia ad non esse, impossibile est ut in aliquo tempore sit non ens; sed iam positum fuit possibile ut in aliquo tempore non sit ens: quod ergo impossibile est non esse possibile est non esse, quod est impossibile. Et etiam dicimus quod cum sit non ens in actu et non ens in potentia, utrumque (tempus sui esse in actu et non esse in potentia) est idem tempus; si igitur dicatur ipsum esse idem, erit non impossibile ut ponatur non ens et ens insimul; et hoc est falsum impossibile, non possibile; et si tempus non esse fuerit aliud a tempore actionis potentie ad esse, erit tempus duarum potentialiarum necessario finitum.

Et debes scire quod potentia ad esse aliquid non est infinita in preterito tempore cum fuit accepta in loco propinquo generationi scilicet finita ex duobus extremis; si autem potentia ad aliquid fuerit accepta in prima materia, tunc eterna fuit in preterito, | sed tamen

58 quod—eternum] om. Z 58-9 etc.—eternum] om. homoiotel. Y 59 igitur] om. X 60 impossibile est] inv. JZ 61 addidit] addit BJ 65 et²] + post Y 68 quia] om. JZ | omnino] in eo Y 69 in eo] omnino Y 70 in¹] om. Z | fuit possibile] est esse possibile J: possibile est Z: fuit BWXY 70-2 possibile—non] om. BWXY sed suppl. B₂ 72 esse] omne Y 73 non¹] om. JWY | non²] om. BWXY | utrumque] utrum XY | sui] + non BXY 74 in¹] om. Z | non] om. BWXY sed suppl. W₂ | in²] om. WZ 77 esse²] rem Y: + tunc J 79 debes] -bet Z | esse aliquid] inv. J: esse ad B | est] esse Z | infinita] finita WY: finita nisi B: infinita nisi X 80 fuit] fuerit B | scilicet] sed JW: s. BYZ 81 finita] + nisi B

diata; sed potentie succedunt in subiecto sicut contraria. Et quod dixit hic videtur propter hanc intentionem et propter illud quod pre-
 45 dixit scilicet quod in eterno non est potentia infinita neque finita ad corruptionem, quasi ergo dicat Et signum quod in eterno non est potentia ad corruptionem neque in tempore finito neque infinito est quod impossibile est ut congregentur contraria insimul.

Deinde dixit *Et cum ita sit, impossibile est* etc., idest et si impossi-
 50 bile est ut contraria congregentur, impossibile est ut aliquid sit semper ens et sit corruptibile in aliqua hora aut antequam generatur, ut dicunt facientes eternum generari, aut post ut qui ponunt eternum esse in preterito corruptibile in futuro. Deinde dixit *Sunt igitur* etc., et intendit per terminos duos generabile et corruptibile: res enim
 55 primo est generata deinde post corrupta; et qui posuerit eternum esse corruptum in postremo, ponet quod postremus terminus invenietur absque primo, quod est impossibile. Deinde dixit *Et cum ita sit, et res* T99b
eterna etc., idest et cum contingit quod corruptum non fuerit ante generatum: et generatum est illud quod in aliqua hora non fuit, eter-
 60 num autem est illud quod impossibile est ut aliquo tempore sit non ens; manifestum est quod eternum numquam fuit generatum, et cum non generatum, non corruptibile est.

83ra16 122. [123.] *Et etiam dicimus quod aluchanez eius quod habet poten-* 282a4
tiam ut semper sit ens, est illud quod non habet potentiam ut semper sit
ens; contrarium autem eius est illud quod habet potentiam ut semper sit
non ens, aluchanez etiam istius est illud quod non habet potentiam ut
 5 *semper sit non ens. Dicamus igitur quod possibile est ut inter ista alu-*
chanez sit aliquod medium quod possibile est ut sit ens et non ens in tem-

43 quod] om. WXY 44 propter¹] per B | predixit] dixit B 45 infinita neque]
 om. BWXY | infinita ... finita] inv. W₂ 46-7 quasi—corruptionem] om. homoiotel. X
 47 finito ... infinito] inv. Z | est] om. JZ 48 impossibile est] inv. JZ 49 est]
 om. Z 50 congregentur] -guntur WX | est²] om. BX | sit semper] inv. BX
 51 ut] et B 52 ut] aut B 53 etc.] + idest BX 55 deinde] om. JZ | post] om.
 Y: postea JZ 56 postremus] posterior JZ | invenietur] -nitur JZ 58 non] om.
 XY | ante] + quam XY 60 autem] om. WY: quod Z | impossibile est] inv. JZ | ut]
 + in W 62 est] erit BXY

122. [123.] 1 dicimus] -camus J: -cemus Z | aluchanez] -chonem B: -chenez Y:
 -chonez X: eluchanez Z: aleconem J 3 ens—sit] om. homoiotel. BY | eius] istius JZ
 4 aluchanez] -chanem B | istius] eius W 5 sit] om. BWX | aluchanez] -chanem B
 6 sit¹] om. B | sit²] om. XY

pore et tempore, quoniam aluchanez utriusque eorum erit non ens in 282a10
tempore ens et in tempore ens erit non ens, et hoc erit illud quod non
habet potentiam ut semper sit non ens, sed in aliquo tempore ens et
in alio tempore non ens, et quod sit in aliquo tempore ens et in aliquo 10
 83rb *tempore non | ens. Erit igitur in eodem potentia ut sit ens et non ens in*
tempore et tempore, et est medium aluchanez, sicut diximus superius. 282a14

Hec est demonstratio tertia, sed prosequitur ipsam per primam
 demonstrationem: omnes enim demonstrationes quas inducit in hac
 questione prosequitur per demonstrationem ducentem ad impossi- 15
 bile dicentem quod potentia eterni quod sit non ens est falsa non
 impossibilis, et dixit *Dicamus etiam quod aluchanez quod habet poten-*
tiam ut semper sit ens etc., idest et dicamus quod contradictorium ser-
 monis dicentis quod aliquid habet potentiam qua sit semper ens, est
 quod non habet potentiam ut semper sit ens: istorum enim duorum 20
 si alterum fuerit falsum, alterum erit verum. Deinde dixit *Contra-*
rium autem istius est illud quod habet potentiam ut semper sit non ens,
 idest contrarium autem sermonis qui est quod hoc habet potentiam
 ut semper sit ens est hoc quod habet potentiam ut semper sit non
 ens; et intendebat per hoc quod contraria habent medium, contra- 25
 dictoria autem non. Deinde dixit *Aluchanez autem istius est* etc., idest
 et sicut contradictorium eius quod habet potentiam ut semper sit ens
 est quod non habet potentiam ut semper sit ens similiter est contra-
 dictorium eius quod habet potentiam ut semper sit non ens, est quod

7 quoniam] quando B | aluchanez] -chanem B: allu- WZ | erit] est Z 7-8 in tem-
 pore] om. BY 8 ens¹] om. BY: erit ens Z | et¹] om. BY | erit¹—ens] om. J
 9 sit] + ens vel semper J | aliquo] alio Y | tempore] + non WZ [cf. infra, c. 122. [123.],
 v. 49sq.] 9-11 ens²—tempore] om. homoiotel. B 10 tempore] om. X | ens¹] +
 habebit (habebit J: erit XZ) igitur idem (idem J: in aliqua XZ) potentia ut sit semper
 (sit semper inv. XZ) non ens [XZ 10-1 et¹—ens¹] om. homoiotel. Y 10 quod] ut
 JZ 11 tempore] om. X | ens¹] + et hoc est impossibile JZ | Erit] habebit J | in—
 ens³] idem potentiam ut non sit ens et ut sit ens J | ens²—ens³] non ens et ut sit ens Z
 | et—ens³] om. B 12 diximus] -xit W 13 Hec] Et praem. BX | demonstratio]
 questio demonstrativa BX | primam] ipsam Z 14 inducit] -xit W 15 per]
 om. B | ducentem ad impossibile] om. homoiarch. B 16 falsa non] om. Z
 17 aluchanez] -canem B: -canez W: aleconem eius J/W₂: allichanez Z 18 semper
 sit] sit semper permanens W 19 qua] ut J 22 autem] om. Z 23 quod hoc]
 inv. BW 24 hoc quod] inv. Y: hoc WX 25 quod] quia BY 26 Aluchanez]
 -canez BW: aleconem J | autem²] om. Z: etiam J | istius est] inv. B: istius Z
 28 ut—ens] om. B 29-31 est—ens] om. homoiotel. Y

30 non habet potentiam ut semper sit non ens, est quod non habet potentiam ut semper sit non ens.

83va 35 Et cum declaravit contradictorium utriusque harum duarum propositionum contrarium scilicet hoc quod habet potentiam ut semper sit ens et habet potentiam ut semper sit non ens, ex quo declaravit eas esse contrarias non contradictorias, | dixit *Dicamus igitur quod possibile est ut ex hiis aluchanez sit aliquod medium*, idest et cum declaratum est quod dicere Hoc habet potentiam ut semper sit et hoc habet potentiam ut non sit semper, dicere hoc scilicet contraria sunt; et quia in pluribus contrariis existit medium, possibile est ut in istis
40 inveniatur medium, et est ens et non ens scilicet habens potentiam ut sit et non sit non in eodem tempore; et hoc intendebat cum dixit *Possibile est ut sit ens in tempore et tempore*. Deinde reddit causam huius possibilitatis et dixit *Quia aluchanez utriusque eorum erit non ens*, idest quia contradictorium sermonis quod hoc est ens in aliquo
45 tempore est quod non est ens in illo tempore; et voluit per hoc demonstrare quod non est impossibile dicere de eodem esse in aliquo tempore et non esse in illo tempore.

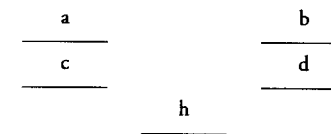
Et cum demonstravit hoc non esse impossibile, dixit quid est talis nature et dixit *Et hoc erit illud quod non habet potentiam ut semper sit*
50 *ens sed in aliquo tempore ens et in aliquo tempore non ens*, idest et hoc medium est illud quod non habet potentiam ut semper sit, sed in quibusdam horis sit et in quibusdam non sit. Deinde dixit *Habebit igitur idem potentiam ut sit semper non ens et ut sit in aliquo tempore non ens et in aliquo tempore non ens*, idest secundum quod reputo
55 quod si aliquis posuerit iudicium medii inveniri in uno duorum extremorum contrariorum verbi gratia in eo quod est non ens sem-

33 contrarium] -riarum X: -dictoriarum Y | quod] om. WXY: + semper BX 34 et] + hoc J 36 hiis] eis JYZ | aluchanez] aleconem J: albucaliz WYZ: albucanem B | idest] om. YZ 40 habens] -bet B 42 ens] om. WYZ | et] + ut non sit ens in JZ | tempore²] om. WX | Deinde] om. W 43 Quia] quoniam J: quod Z | aluchanez] aleconem J: albu- BWXYZ 44 ens¹] + in tempore ens et in tempore ens (et—ens om. B) erit non ens BX (cf. surpa, t. 122. [123.], v. 7sq.) | quia] quod W 45 est¹—tempore] om. homoiotel. Y | voluit] -lui Z 47 illo] alio J: aliquo W₂Z 48 quid] quod JYZ: quidem BW | est] om. B 50 ens¹] + vel semper non ens JW₂Z | aliquo¹] alio XY | aliquo²] alio X | tempore²] om. W 54 non¹] om. JBX | non¹—tempore] om. Y | aliquo] alio Z | non²] om. Z | secundum] + hoc B | quod] + ego BX 55 posuerit] + quod ponunt qui ponunt eternum generabile corruptibile aut utrumque W₂Z 56 est—ens] non est JZ

per, continget ut idem habeat potentiam ut semper sit non ens et
potentiam ut in aliquo tempore sit non ens et in aliquo ens; quod est
83vb impossibile. Deinde dixit *Habebit igitur idem | potentiam ut non sit ens et ut sit ens in tempore et tempore*, idest et est medium aluchanez sicut 60 diximus, idest et cum impossibile est ut habens potentiam ut in aliquo tempore sit ens et in aliquo non ens, sit illud quod habet potentiam ut semper sit ens, aut illud quod habet potentiam ut semper sit non ens, oportet quod sit medium inter hec duo extrema contraria, sicut superius diximus; et intendebat per hoc quod potentia que dat
65 alicui non esse in aliquo tempore non reperitur in eo quod semper est non ens.

123. [124.] *Sit ergo A et B contraria non cadentia in eodem insimul, et sit C contrarium ad A et D contrarium ad B. Et dicamus quod illud quod non est in A neque in B erit in toto C et D. Sit ergo H, quod est inter A et B: illud enim quod non est alterum duorum contrariorum, medium est inter illa; erit ergo H sicut C et D necessario.*

84ra

Cum declaravit ratione quod illud quod non habet potentiam ut sit in alia hora et ut non sit in alia hora non est illud quod habet potentiam ut semper sit, neque illud quod habet potentiam ut semper non sit, sed medium vult declarare hec litteris, et dixit *Sint ergo A et B etc.*, idest sit illud quod habet potentiam ut semper sit A, et eius 10

57 continget] -git BW 58 aliquo²] + tempore Z 59 non sit] inv. BXY 60 et¹—ens] om. B | et est] om. WXY | aluchanez] aleconem J: albucanez BWY: albucanez Z 61 et] om. JZ | aliquo] alio W 62 et] om. B | aliquo] alio WX 64 quod] ut W | inter] om. B 65 superius diximus] inv. BXY 66 esse] + est XY

123. [124.] 2 dicamus] + igitur JZ | illud] om. X: id Z 3 erit] est JZ | est²] om. WXY 4 illud] et praem. B 5 C et D] A et C Y 7 alia¹] aliqua BW₂ | et—hora] om. homoiotel. B | ut] om. X | alia²] aliqua W 9 sed] neque B | hec] hoc WZ | Sint] si B: sunt Z: sit WXY

contrarium quod semper non sit B, et sunt que impossibile est ut congregentur in eodem insimul. Deinde dixit *Et sit C contrarium ad A et D contrarium ad B*, idest et ponamus contrarietatem que est in hoc sermone verbi gratia illud quod est ens in aliqua hora et non ens in aliqua hora C et D, et sit C contrarium ad A quod posuimus semper ens: ex C ergo intelligendum est illud quod non est | in aliquo tempore, et erit D, quod est ens in aliquo tempore, contrarium ad B quod est semper non ens: erunt ergo tria, semper ens scilicet A, et semper non ens scilicet B, et esse et non esse scilicet B D.

Et cum posuit hoc, quesivit de qua re non dicitur esse et non esse, ad demonstrandum quia, cum non dicatur de extremis, necesse est ut dicantur de natura media inter duo extrema, et dixit *Dicamus ergo quod illud quod non est in A neque in B erit in toto C et D*, idest et cum ita sit, si posuerimus aliquod ens de quo non dicitur A quod semper est, neque B quod semper non est, necesse est ut dicatur de eo D et C scilicet ens in aliquo tempore et non ens in aliquo; quoniam inquantum non est ens semper, oportet | ut sit non ens in alia hora; et hoc intendebat cum dixit *Si igitur H* etc., idest et contingit in ista natura que est H ut sit media inter A et B. Deinde dixit *Erit ergo H sicut C et D necessario*, idest invenientur in A hec duo scilicet entia in aliquo tempore et non entia in aliquo tempore.

T101a

84rb

282a21

282a25

124. [125.] *Revertamus modo ad nostrum sermonem et dicamus quod illud quod est semper ens neque est generabile neque corruptibile. Et cum ita sit, manifestum est quod illud quod est generabile et corruptibile est non ens perpetuum eternum; si enim esset perpetuum eternum, habebit potentiam ut semper esset ens et semper non ens; quod est impossibile omnino, sicut diximus superius in eis que declaravimus.*

11 semper non] *inv.* W | sit] + contrarium W | que] quod B/ 13 contrarietatem]
om. WYZ | que] quod Z 14 quod] *om.* YZ | ens²] est Z 15 aliqua] alia JXY
 16 non est] + ens Y: est non ens BX 17 erit] est Z 18 erunt] sunt W
 19 B D] C D J 20 quesivit] que sunt B: cum finit Z | re] *om.* BWXY suppl. W₂
 21 non] *om.* B | extremis] + et B 22 dicantur] -atur JXYZ 23 illud—est] *om.*
 J | non est] *inv.* B | erit] est JZ 24 dicitur] -atur JY 26 aliquo¹] alio XY |
 aliquo²] alio BXZ 27 non²] *om.* WY 29 in] *om.* W | que] quod W 30 A]
 H J 31 aliquo²] alio XY | tempore²] *om.* WX

124. [125.] 1 sermonem] *om.* BWXY 1-2 quod illud] *inv.* Z 2 est semper]
inv. J 4 perpetuum² eternum] *inv.* B: eternum J 5 et—ens] *om.* homoiotel. Y
 6 diximus superius] *inv.* JZ

Cum declaravit quod illud quod dicitur non ens in aliquo tempore oportet dici ens in alio tempore, quoniam illud quod dicitur non ens in aliquo tempore impossibile est dici semper non ens aut semper ens; dicitur igitur in aliquo tempore ens et in aliquo tempore non ens. Et quia potest aliquis dicere quod hoc non est nisi ex sermonibus insufficientibus (quoniam possibile est ut aliquid sit generatum deinde numquam corrumpatur, et quod hoc manifestabitur ex hoc | sermone) est quod illud quod est ens semper in preterito et in futuro impossibile est ut non sit in aliquo tempore, et similiter illud quod semper est non ens in preterito et in futuro, impossibile est ut sit in aliquo tempore: quod autem est non ens semper in preterito non est impossibile ut sit in futuro, quemadmodum non est impossibile ut illud quod est ens semper in preterito sit in futuro; et propter hanc questionem contingentem sue demonstrationi confirmavit illam per primam demonstrationem, cum illa demonstratio sit firmior et illa est sustentamentum huius quesiti. Et dixit *Et dicamus ergo quod illud quod semper est ens* etc., idest et dicamus igitur quod si aliquid positum fuerit semper ens, continget ut semper sit in toto tempore, et quod illud in cuius natura est receptio eternitatis non recipit eternitatem in preterito absque futuro neque in futuro absque preterito.

84vb

T101b

10

15

20

25

Deinde fecit memorationem predictae demonstrationis et dixit *Si enim esset eternum, haberet potentiam* etc., idest quoniam si ita esset, si poneretur corruptibile, esset falsum possibile; sed est falsum impossibile, illud ergo quod positum fuit possibile est impossibile. Et debes scire quod impossibile est imaginari ens habere potentiam ad esse et non esse infinitum in tempore preterito absque futuro neque in tempore futuro absque preterito, nisi infinitum adderet super infinitum, quod est impossibile: quamobrem contingit, si aliquid inve-

30

8 oportet—quod] impossibile est quod semper Z 9 dici semper] *inv.* Y: semper
 dicitur Z: ut semper dicatur J 10 igitur] ergo JZ | in¹] *om.* BXY | aliquo²] alio
 BXYZ | tempore²] *om.* JZ 12 insufficientibus] suffic- BXY 13 corrumpatur]
 -etur BX | hoc¹] *om.* BXY 13-4 hoc sermone] *inv.* B 15 est] *om.* BW |
 aliquo] alio XY 16 in²] *om.* Z 17 est¹] sit JZ | non²] *om.* B 20 confirmavit]
 + demonstrationem JZ 22 Et²] *om.* WX 22-3 quod—quod¹] *om.* Z 23 est]
om. Z | si] *om.* Y: cum BX 25 quod] *om.* B | illud] + quod JZ | cuius] eius JWW
 27 memorationem] rememo- WXY 28 enim] igitur Z | esset¹] esse B 29 pos-
 sibile—falsum] *om.* homoiotel. Y 30 illud ergo] *inv.* JZ | possibile est] ponere non Y
 31 debes] -bet Z 32 infinitum] -tam BY 34 quamobrem] quoniam Y

35 niatur habens potentiam infinitam, ut actio illius potentie sit in tem-
pore; si igitur potentia fuerit infinita, continget ut sit non ens in
85ra omni tempore, et si | potentia ad esse fuerit infinita, contingit ut sit
ens in toto tempore; et si aliquis posuerit aliquid esse ens in toto
tempore, sed in eo est potentia ad corruptionem absque eo quod cor-
40 rumpitur, continget ut due potentie inveniantur insimul infinite sci-
licet potentia ad esse et potentia ad non esse; erit igitur altera earum
otiosa, cum nulla actio perveniat ex ea. Et in hoc non errat nisi qui
estimat hoc non esse impossibile propter hoc quod res non exit ex
potentia in actum nisi propter agens, quod si igitur agens non agat,
45 non est remotum ut remaneat et non exeat in actum, et hec quidem
imaginatio inducit Platonem in hunc sermonem.

Et tunc non est remotum dicere in responsionem huius sermonis
scilicet sermonis Aristotelis, quod si ita esset, oporteret ut aliquid
possibile, si poneretur in actu ens, esset falsum impossibile non pos-
50 sibile falsum: impossibilitas enim non hic sequitur naturam possibi-
lem sed sequitur defectum actionis agentis, quoniam corruptio
mundi ut dicunt possibilis est ex parte materie, impossibilis quoad
agens, aut quia agens aliquid non est innatum corrumpere ipsum, aut
quia agens sapiens non est innatum corrumpere suum factum, aut
55 quia corrumpens est contrarium generati aut quia non corrumpetur
omnino.

Et cum intuebimur istas omnes questiones, apparebit destructio
eorum ex demonstratione Aristotelis hic per quam incepit declarare
hoc quesitum: possibile enim aut est possibile ex se et ex rebus extrin-
60 secis, ut notum est de possibili simpliciter, aut quia aliquis dicet ali-
quid esse possibile in se et impossibile ex extrinseco, secundum opi-
nionem dicentis mundum esse possibilis corruptionis in se et
85rb impossibilis quoad extrinsecum. | Manifestum est igitur quod Aristo-

35 in] + toto JW_2Z 36 potentia] + ad non esse JW_2Z | fuerit] sit JYZ | continget]
-git BJ 37 infinita] finita Z | contingit] -get WXY 38 posuerit] -suit Z
39 corrumpitur] -patur JZ 40 inveniantur] -niuntur B : -nientur WXY 42 in]
om. B 43 exit] exeat JY 45 remaneat] -moveat B 46 inducit] -duxit BX
47 tunc] cum BXY | in] om. BZ | responsionem] -sione JXY : -sio Z 49 ens] eius
 Y | esset] esse BW_2 : est X 50 non hic] $inu. J$: hic Z 53 aut] quia] $inu. W$: aut
quod B 54 agens] + aliquid W 55 generati] + mundo autem genito non est
contrarium JW_2 57 intuebimur] -bitur X : -batur BZ | destructio] -stinctio Y
58 hic] om. Z 59 quesitum] que sint Z : que sunt B 60 dicet] -ceret JZ
63 quoad] quod ad B

telis quod potentia alicuius possibilis ex se et impossibilis ex extrinseco
est potentia contradicens diffinitioni possibili; dictum est enim quod 65
cum possibile poneretur esse ens, non sequitur impossibile scilicet
quia erit falsum possibile non impossibile falsum et cum concessum
fuerit quod diffinitio cuiuslibet possibilis est huiusmodi, si aliquis
posuerit aliquod possibile esse et impossibile ab extrinseco, continget
ut eius potentia in actu sit falsa impossibilis non falsa possibilis. 70

Et intendit Aristoteles ad declarandum hanc intentionem propter
hoc possibile, quia notum est per se quod illud quod est possibile ab
extrinseco est possibile ex se, sed econtrario latet scilicet quod illud
quod est possibile ex se est possibile ab extrinseco: estimatum est 70
enim quod non est impossibile quod aliquid sit possibile in se impos- 75
sibile ab extrinseco. Et dispositio in hoc de possibili est quasi contra-
ria ei que est de impossibili, quia concessum est quod omne impossi-
bile in se est impossibile secundum extrinsecum, et non est
concessum quod non est impossibile ex extrinseco impossibile ex se,
ideoque intendit Aristoteles istam declarationem quam diximus; et 80
etiam possibile non est possibile nisi in respectu agentis et patientis;
et impossibile est imaginari aliquid esse possibile in respectu patien-
tis et impossibile in respectu agentis, quoniam contingeret ut sit
patiens impossibile idest possibile impossibile.

Et possibile est uti in hac demonstratione accepta ex loco a contra- 85
rietate, et est quia impossibile ex se est contrarium possibili ex se et
impossibile ex se est impossibile quoad extra, ergo possibile in se est
possibile quoad extra scilicet quoad omnes causas extrahentes ipsum;
85rb sed demonstratio Aristotelis est firmitior quia est sumpta a diffi[ni]-
tione, hec autem a contrariis, quamvis iste locus intret scientias ali- 90
quo modo scilicet quando predicatum fuerit proprium contrario et

66 scilicet] sed JW 67 erit] est JZ : esse W 69 esse] + scilicet ex se JZ
70 ut] quod JZ 73 est] et cum B | econtrario] -verso W : conversio J 74-5 est
enim] $inu. Z$ 75 possibile ... impossibile²] $inu. Z$ 76 quasi] om. Z : quod Y
77 que] + est JW | impossibili] poss- Z 79 est] post extrinseco BX | ex] om. B |
impossibile²] + est JZ 81 nisi] om. Z 83 in] om. B 84 impossibile¹] poss-
 $BWXY$ sed corr. W_2 | possibile] + et W 85 possibile est] $inu. W$ | hac] hoc BJ |
demonstratione] + et B | a] ex B : et WY 86 est¹] om. B | possibili] im- B
87 ex—impossibile] om. $homoiotel. YZ$ | est²] om. BWY : + predicto Z 88 omnes]
om. WXY 91 predicatum fuerit] $inu. W$ | proprium contrario] proprium X : con-
trarium proprio YZ : contrarium predicato proprio J

subiectum habuerit aliquod contrarium, tunc necesse est ut contrarium predicati inveniatur in contrario subiecti.

125. [126.] *Dicamus etiam quod illud quod non cadit sub generatione, scilicet illud quod non est generabile, est eternum sine principio et sine fine necessario; et similiter illud quod non cadit sub corruptione est eternum sine fine. Et dico non generabile et non cadens sub corruptione vera intentione mei sermonis, quod illud quod est vere ens est non generabile, et illud quod est vere non ens est non cadens sub corruptione. Modo igitur volumus diffinire ea, et dicamus quod illud quod est non generabile est modo ens, et non dicitur quod non fuit primo non ens, neque dicitur quod postremo erit non ens. Et cum ita sit, erit alterum horum duorum consequens alteri: illud enim quod est non generabile non cadit sub corruptione, et omne illud quod non cadit sub corruptione est non generabile etiam. Et utrumque eorum necessario est eternum, quoniam si aliquid fuerit non generabile erit semper eternum, et si aliquid non cadit sub corruptione erit semper eternum; et hoc manifestum est et existens, et sunt ea que superius diximus.*

Cum declaravit quod impossibile est aliquod eternum corrumpi, manifestabitur ei quod illud quod non est generabile est eternum; et cum declaravit quod impossibile est ut aliquid sit generabile non corruptibile, manifestabitur etiam ei quod non corruptibile est etiam eternum; et cum declaratum fuit ei quod non corruptibile est eternum et quod non generabile est eternum, declaravit per hoc quod

92 habuerit] -buit JZ | contrarium¹] + et YZ : + aut X | tunc] cum Y : enim B : cui X : + enim W

125. [126.] 1 generatione] corruptio- Z 2 scilicet] est W | non] om. Z | generabile] -bilis W 3-4 est—corruptione] om. homoitel. Y 4 sine fine] om. JVVYZ | generabile] -bilem B | corruptione] + et B | vera] natura Z 5 mei] sui BX | vere ens] inv. JZ 6 est¹] om. Z | est²] om. WYZ | non²] om. BWXY 7 volumus] vult WY 8 primo] post W | non ens] movens Y 9 erit²] est Z | horum duorum] inv. B 10 est non] inv. B/JX 11 et—corruptione] om. homoitel. X | est] om. BWXY suppl. W₂ | non²] om. BYX | generabile] om. BWXY suppl. W₂ 12 etiam Et] erit B : etiam YZ | est eternum] eternum esse B | quoniam] quod B 13 fuerit non] inv. J | erit] om. Z 13 et si aliquid] post est (14) Z 16 corrumpi] + et B 17 quod²] om. Z 19 etiam ei] inv. WY : ei JZ | non] + illud quod Z | etiam²] om. JZ 21 et—eternum] om. homoitel. WYZ

non corruptibile est non generabile et e converso; et hec est sua intentio in hoc capitulo. Et dixit *Dicamus etiam quod illud* etc., idest et hoc est quod ante declaravit; et est una duarum propositionum quas posuit ad declarandum conversionem; deinde dixit secundam propositionem et dixit *Et similiter illud quod non cadit* etc., idest et similiter declaratum est ex nostro sermone quod illud quod est non corruptibile est eternum, cum demonstratum est quod impossibile est aliquid | esse generabile non corruptibile.

Et cum posuit has duas propositiones, scilicet quod non generabile est eternum et quod non corruptibile est etiam eternum que multis modis dicuntur, dixit quod non intendit in hoc loco nisi veram intentionem inter alias intentiones, et dixit *Et dico non generabile* etc., idest et intelligendum est ex nostro sermone non generabile et non corruptibile vera intentione. Deinde explanavit illam intentionem et dixit *Quod est vere ens est non generabile*, idest et est illud quod ante diximus, quod illud quod vere est ens scilicet existens non potest non esse, dicitur non generabile vere, et premunivit nos etiam in hoc quia non generabile etiam dicitur de generabili quod est sine causis generationis aut difficilis generationis; et similiter dicitur non generabile illud cuius generatio est finita in hora in qua finiebatur: intendit igitur per non generabile illud cuius esse non precessit non esse, non illud quod est impossibile de quo etiam dicitur non generabile.

Deinde etiam explanavit intentionem non corruptibilis, et dixit *Et illud quod vere est non ens est cadens sub corruptione*, idest et debes intelligere hoc per non corruptibile illud quod est oppositum ei quod vere est corruptibile, et est illud quod deficit post esse; quasi ergo diceret Debes intelligere per non generabile illud quod opponitur vere generabili scilicet enti post non esse, et per non corruptibile illud quod opponitur vere corruptibili scilicet non enti post esse.

22 non²] om. B | est²] om. B 24 ante] non YZ : iam W sed corr. W₂ 25 dixit secundam] dedit causam BX 26 Et similiter] om. Z 28-9 est aliquid] inv. W : aliquid BXY 29 generabile] + et JZ 31 est etiam] inv. B 33 Et²] om. YZ 34 generabile] -bilem B 35 vera intentione] -ram -nem B 36 dixit] + quod illud BX 37 vere est] inv. WYZ | ens] + quod JZ | non²] nunc Z 38 premunivit] -munivit B/J | quia] quod B/JX 39 etiam dicitur] inv. WXY : dicitur B | de] om. B : + non Z | generabili] om. B 40 dicitur non] inv. Z 41 in²] om. JZ 42 per] quod BX 43 etiam] om. Z : et WY 44 etiam] om. JYZ 45 non] om. B | est²] + non J/W₂ | debes] -bet JZ 46 quod¹] + non Z 47 est illud] inv. JZ 48 Debes] oportet JZ 49-50 et—esse] om. BW sed suppl. W₂ 50 non enti] om. X

Et cum posuit has duas propositiones, dixit *Modo igitur volumus diffinire* etc., idest manifestum est ex nostro sermone quod diffinitio non generabilis est illud quod modo est ens et ante non fuit non ens
 86rb neque in futuro erit non ens: hec | enim diffinitio est non generabilis quia convertuntur. Deinde dixit *Et cum ita sit* etc., idest quod non generabile et non corruptibile convertuntur adinvicem; deinde incepit declarare quod hec conversio apparet ex duabus propositionibus quas predixit, scilicet quod non generabile est eternum et quod non corruptibile est etiam eternum, et dixit *Et utrumque eorum est necessario eternum*, idest et signum conversionis eorum est quia eternum predicatur de utroque illorum predicatione conversionis; et cum idem predicatur de duobus predicatione conversionis, necessario illa duo convertuntur adinvicem. Et hoc intendebat cum dixit *Quoniam si aliquid fuerit non generabile erit eternum* etc., idest et cum de non generabili predicatur eternum predicatione conversionis, similiter etiam de non corruptibili, manifestum est quod omne non generabile est non corruptibile et quod omne non corruptibile est non generabile. T104a

Et quia hoc declaratum est ex Analecticis, dixit quod manifestum est, declaratio quidem sic existit: omne non generabile est eternum,
 70 et omne eternum est non corruptibile, ergo omne non generabile est non corruptibile. Deinde diximus omne non corruptibile est eternum, et omne eternum est non generabile, ergo omne non corruptibile est non generabile, que est conversa prime; et hoc declaratum est in Analecticis scilicet quod cum tres termini convertuntur adinvicem,
 75 necesse est ut conclusio convertatur.

86va8 126. [127.] *Dicamus igitur quod si aliquid fuerit corruptibile, necessario erit generabile; et si fuerit non generabile, non erit corruptibile; et si* 282b2

52 est] + igitur BX 53 non¹] om. B 54 futuro] + non YZ | non¹] om. B | diffinitio est] inv. WY: diffinitio BX | non²] om. B WXY 55 quia] quod JZ | ita] om. B | idest] + erit Z 56 incepit] cepit B 59 Et²] + etiam JZ 61 illorum] eo- B: duobus Y 63 convertuntur] -tentur Z 64 erit] est Z 67 corruptibile² ... generabile] inv. Y 68 ex] in WXY 68-9 manifestum est] inv. WXY 69 omne] om. WYZ 71 Deinde diximus] dicamus J 72 est] om. WYZ 73 conversa] diversa Z

126. [127.] 1 fuerit corruptibile] inv. JYZ 2 erit^{1,2}] est Z

aliquid fuerit generabile, necessario erit corruptibile; et si non fuerit corruptibile, erit igitur non generabile, sicut diximus superius. 282b5

Vult declarare in hoc capitulo quod generabile et corruptibile 5 convertuntur cum declaratum est quod non corruptibile et non generabile convertuntur, et dixit *Dicamus igitur quod si aliquid* etc., idest et cum declaratum est quod non generabile et non corruptibile convertuntur, manifestum est quod omne generabile est corruptibile. Demonstratio eius: quia si non fuerit corruptibile, erit non corruptibile; omne enim aut est corruptibile aut incorruptibile; si igitur non corruptibile, ergo non generabile; sed iam posuimus ipsum esse generabile, sed hoc est impossibile. Et cum omne corruptibile est generabile, demonstratio eius quod si non fuerit generabilis, erit ingenerabilis, quilibet enim aut est generabile aut non generabile, et 15 si fuerit non generabile, ergo non corruptibile, sed iam fuit positum corruptibile.

Deinde dixit *Si aliquid fuerit generabile, necessario erit corruptibile*, idest et etiam diximus quod omne generabile est corruptibile,
 86vb econverso prime. Deinde induxit demonstratio[nem] et dixit *Si igitur non fuerit corruptibile non erit generabile*, idest et demonstratio huius est quod si non fuerit corruptibile, est non corruptibile, et si fuerit non corruptibile erit non generabile; quod est inconueniens. T104b
 Et hoc iam declaratum est in Analecticis esse locum generalem scilicet quia cum fuerint duo termini oppositi dividentes verum et falsum, et fuerint alii duo termini dividentes verum et falsum, et fuerit alterum unius divisionis convertibile cum uno alterius divisionis et reliquum reliquo. 25

3 erit] est Z | si] + igitur JZ 7 igitur] ergo W 8 et¹] om. Y | cum] om. YZ 10 quia] quod JW | erit non] est non JZ : inv. X 13 est¹] om. BWY | Et] om. Z | est²] om. WXY 14 generabilis] -bile W | erit] est JZ 15 ingenerabilis] -bile WX | quilibet] quod-JYZ | est] om. WXY | generabile²] in-J : corruptibile Z 16 sed] et JW 18 erit] est Z 19 diximus] -cimus BX 20 Deinde] om. Z | induxit demonstrationem] om. YZ | et] om. Y 21 non erit] inv. Z : est non J 22 huius] eius YZ | quod] quia BX | est²] erit WXY 23 erit] est JZ 24 iam] om. Z | generalem] -rabilem YZ 25 quia—fuerint] quod cum fuit B 26 et¹] + si B | et¹—falsum] om. homoiotel. WYZ | fuerint] + etiam BX | termini] + oppositi J

127. [128.] *Si igitur non generabile et non corruptibile non sequantur adinvicem, ergo non sunt eterna. Et verificatio huius est quod alterum illorum consequitur alterum, quemadmodum ego sum dicens quod generabile est etiam corruptibile et omne corruptibile est necessario generabile. Et verificatio huius est illud quod | diximus superius, quod ex illo quod est semper ens et ex illo quod semper est non ens sit aliquod medium diversum ab utroque illorum, et est illud quod est generabile et quod corruptibile; habet enim potentiam ut sit ens et ut sit non ens, sed tamen in tempore et tempore, scilicet ut in tempore ens et in alio non ens.*

10 Cum declaravit quod non corruptibile et non generabile non convertuntur nisi ex eo quod declaratum est quod utrumque eorum est eternum, fecit de hoc rememorationem et dixit *Si igitur non generabile* etc., et quia declaratum est etiam, cum posuerimus quod omne generabile est corruptibile et quod hoc convertitur scilicet quod
15 omne non generabile est non corruptibile et quod hoc convertitur (et hec est conversio prime demonstrationis), voluit convertere secundam scilicet ut prima declaret quod omne generabile est corruptibile et e converso. Deinde ex hoc declarabitur quod omne non generabile est non corruptibile et e converso, et dixit *Et verificatio huius est quod*
20 *alterum illorum sequitur alterum quemadmodum modo sum dicens*, idest et iam declaratum est quod non corruptibile est non generabile, et quod hoc convertitur ex eo quod generabile et corruptibile convertuntur. Et hoc est conversum prime demonstrationis, et non est petitio principii, quoniam propositiones quibus utitur in una non utitur
25 in altera.

Et quia in hac declaratione vult ponere conversionem generabilis et corruptibilis esse fundamentum ad conversionem non generabilis et non corruptibilis, incepit declarare quod generabile et corruptibile convertuntur, et dixit *Quod verificatio huius est illud quod | superius*

127. [128.] 1 sequantur] -quantur JX: sequitur B 3 illorum consequitur] eorum sequitur Z 4 etiam] om. JZ 6 est semper] inv. WX: + non Y 7 medium diversum] inv. W | est¹] om. Z: cum Y 9 ut] om. W | et²] + non Z 10 non²] om. Z 12 eternum] + et B 13 etiam] et YZ 15 hoc] hec BZ 15-22 et²-convertitur] om. homoiotel. X 16 est] om. WYZ | conversio] om. Z | demonstratio[nis] + est W 17 declare] -raret WY 18 declarabitur] -bit B 20 alterum²] om. Z | modo] ego JYZ 23 Et¹] om. Z 27 esse] est Z 28 non] om. Z 29 illud] om. BXY

diximus quod ex eo etc., idest et verificatur quod generabile et corruptibile convertuntur ex eo quod diximus superius, scilicet quod impossibile est ut generabile sit non corruptibile aut corruptibile sit non generabile: hec enim duo sunt medium inter illud quod semper est ens et inter illud quod semper est non ens, et non est alterum eorum sed habet potentiam ut sit ens et ut sit non ens. Et cum dixit
35 quod hec duo sunt medium inter illud quod semper est non ens et inter illud quod semper est scilicet ens in aliqua hora et non ens in alia, incepit declarare hec literis.

128. [129.] *Dicamus igitur etiam quod omne corruptibile necessario est medium inter duo, sicut diximus superius. Sit igitur A illud quod semper est ens, et B illud quod semper est non ens, et C generabile et D corruptibile: manifestum est igitur quod C est inter A et B, A enim et B*
87va *non | habent finem neque ultimum in tempore. Generabile enim habet* 5
finem et ultimitatem in tempore aut in actu aut in potentia; A vero et 282b20
B non habent finem in tempore neque in actu neque in potentia, quoniam non sunt in aliquo tempore ens et in alio non ens, sed alterum
87vb *eorum est | ens in tempore infinito, et reliquum non ens in tempore infinito. Et similiter D habet finem et ultimum ut C, aut in actu aut in* 10
potentia. Omne ergo generabile est corruptibile, et omne corruptibile generabile; declaratum est igitur quod generabile et corruptibile se T105b
sequuntur. 282b23

a	b
—	—
c	d
—	—

32 aut] + ut JW₂ | corruptibile²] + ut Z 34 est³] + ens Z 36 quod¹] et Z | medium] -dia JZ 37 aliqua] alia J 38 alia] aliqua JW | hec] hoc BZ

128. [129.] 1 igitur] om. JZ | etiam] om. YZ 2 Sit] idest B 2-3 igitur—est¹] istud semper Z 5 enim] aut JZ 8 alio] aliquo BJ: + tempore W 9 et—infinito] om. homoiotel. BWXY sed suppl. W₂ 11 ergo] om. YZ: igitur J 12-3 se sequuntur] inv. Z: sequuntur B: se secantur X

87va10 Dixit *Dicamus etiam quod omne corruptibile necessario est medium*
 15 *inter duo*, et intendit per duo illud quod est ens semper et illud quod
 est non ens semper; deinde incepit demonstrare hoc literis, et dixit
Sit ergo etc.; deinde dixit *Manifestum est igitur quod C est inter A et B*,
 idest et cum ita posuerimus, manifestum est quod C quod est gene-
 87vb10 rabile cadit inter A quod est semper ens et in[ter B quod est semper
 20 non ens. Deinde dedit demonstrationem super hoc quod cadit inter
 duo extrema, et dixit *A enim et B non habent finem* etc., idest et
 signum quod generabile est medium inter illud quod est semper ens
 et inter illud quod est semper non ens est quia esse eius quod est ens
 semper et non esse eius quod est non ens semper est infinitum; gene-
 88ra 25 rabile autem habet finem in tempore idest quod est | ens in aliquo
 tempore et non ens in alio. Et iste sermo componitur sic in secunda
 figura; sequitur enim ex hoc quod illud quod habet generationem
 non est semper ens neque semper non ens, ergo necessario est
 medium, communicationem enim habet cum non esse quia inveni-
 30 tur post non esse, et habet communicationem cum esse quia exit a
 non esse ad esse. Et dixit *Generabile autem habet finem aut in actu aut*
in potentia, quia generabile, quamvis ponatur perpetuum, continget
 ut sit corruptibile in potentia quamvis non corrumpatur in actu; et
 potest intelligi quod finis quem habet est per alteram istarum dispo-
 35 sitionum, aut aliquando in actu aut aliquando in potentia, et est
 dignius, non quia intendit per hunc sermonem declarare quod gene-
 rabile in actu est corruptibile in actu.

Et cum posuit quod generabile habet finem in tempore aut in actu
 aut in potentia, dedit propositionem secundam ad eam declarandam, T106a
 40 et est quam primo posuit, et dixit *A autem et B non habent finem in*
tempore, idest illud quod est semper ens et quod est non ens semper.

14 Dicamus] -cimus W 16 hoc] om. YZ | literis] -teras Z 17 ergo] igitur BX
 18 cum] + hoc B | est¹] + igitur B 22 generabile est] inu. Y: generabile Z 23 est
 semper] inu. JXYZ | est²] om. WYZ 24 et—semper²] om. homoiotel. B | non¹] om.
 JZ | esse] ens Y | est²] in Z 25 quod] quia B/X | est] non WZ 26 tempore]
 om. YZ | et¹—alio] om. Y | non] om. W: + est J | alio] aliquo JZ 27 sequitur]
 semper B 28 neque—ens²] om. homoiotel. B 29 enim] + neque semper non ens
 nisi B 30 quia] quod WY | a] de BX 31 autem] om. BX 33 corrumpatur]
 -pat Z 34 quod] quia B | dispositionum] duarum propositionum BX 35 aut¹]
 ut Y | aut²] om. Z 36 non quia] inu. J 39 eam declarandam] inu. BY: declaran-
 dam X: + eam W 40 et¹] ut Z | primo posuit] posuit post Z: post posuit J
 41 semper ens] inu. BX | est non ens] ens non B

Deinde dedit declarationem super hoc et dixit *Quia non sunt in ali-*
quo tempore ens et in alio tempore non ens; et cum declaratum fuit ei
 quod necessarium est ut generabile sit medium inter ens semper et
 non ens semper, declaravit etiam quod corruptibile necesse est ut sit 45
 medium per illam eandem declarationem, et dixit *Et similiter erit D*
 etc., idest et similiter erit D, quod est corruptibile, habens finem in
 tempore aut in potentia aut in actu, econtrario illi quod est semper
 ens et quod est semper non ens.

Et cum declaravit quod generabile est medium inter hec duo et 50
 similiter corruptibile, conclusit quod corruptibile est idem cum gene-
 rabili, scilicet quod omne generabile corruptibile et econverso; et hoc
 88rb non verificatur nisi cum | concessum fuerit quod inter ens semper et
 non ens semper est tantum unum medium. Dicentes autem ens sem-
 per in preterito sed in postremo corruptum et generatum, sed perpe- 55
 tuum in futuro, ponunt tria media inter hec duo, scilicet generabile
 et corruptibile et generatum non corruptibile et corruptum non
 generabile; sed videtur quod Aristoteles non inducit tales declara-
 tiones nisi ad iuvandum, et fortitudo eorum non est nisi fortitudo
 inductionis in qua perficiuntur omnia particularia, et est primus 60
 ordinum certificationis. Et ideo confirmat ipsam per predictam
 declarationem que est sustentamentum huius capituli, et visum est
 confirmare hoc dicendo quod illud in quo est potentia ad esse aut
 non esse infinita, impossibile est ut sit in preterito absque futuro
 neque in futuro absque preterito: infinitum autem comprehendit 65
 duo tempora necessario, nisi esset infinitum maius infinito; ponens
 autem eternum corruptibile aut generatum perpetuum, ponit poten-
 tiam infinitam non comprehendentem duo tempora, quod est
 impossibile; et cum ita sit, generabile igitur est ens in tempore finito T106b
 et non ens in tempore finito; et cum ens in tempore finito et non ens 70
 in tempore finito convertantur, necesse est ut convertantur inter se.

43 alio] aliquo B/JZ 46 illam] aliam B | Et²] om. Z | erit] om. J: est Z 47 idest]
 om. Y | idest—D] om. Z | et] om. W 49 quod] om. Z 50 hec duo] inu. W
 52 generabile] + est J: + et B | et¹] om. B 53 inter] totum Z 54 semper¹] om.
 BWXY | est] om. B 55 perpetuum] post futuro (56) W 57 corruptibile¹] non
 generabile Z 59 eorum] ea- JZ 61 Et ideo] om. Z: alias (obsc.) non Y | confir-
 mat] -mavit J: non firmat Z 63 confirmare hoc] inu. JZ | aut] + ad YZ
 65 neque] aut JZ 67 autem] aut Z 69 finito] in- BZ: + et similiter corruptibile
 J 71 finito] in- B | convertantur¹] + cum generabili et corruptibili J

88va14 129. [130.] *Sit etiam non generabile A et generabile C, et non corrup-* 282b24
 88vb *tibile B et corruptibile H: dico quod C et H consequuntur se cum fue-*
runt | secundum quod narrabo ex literis hiis quas dicam; quia C et H
consequuntur se, A autem et C non cadunt super idem, sed hoc super rem
 5 *et hoc super aliam, et similiter H et B. Si igitur ita sit, erunt H et C*
consequentia se; sit igitur H non consequens C, tunc erit igitur C conse- 282b30
quens A; H enim et C non cadunt simul super idem, B autem et C cadunt,
H ergo consequetur ad B; quod est impossibile propter hoc quod superius
diximus. Et similiter erit actio de A et B, propter hoc quod A sequitur B. 282b32

a	b
c	h

89ra 10 Vult in hoc capitulo declarare quod cum fuerint duo termini
 oppositi dividentes verum et falsum in omnibus entibus, et duo alii
 similiter et unus unius divisionis cum uno alterius, tunc necessario
 reliquus cum reliquo. Et vult hoc declarare generaliter sicut fecit in
 Analeticis, ideo quod accepit literas loco oppositorum, et cum hoc
 15 declaravit declaratione universali, dicet quod generabile et non gene-
 rabile et corruptibile et non corruptibile sunt ex huiusmodi opposi-
 tis, quapropter concludetur quod cum unus duorum terminorum ex
 una divisione horum quatuor scilicet generabile et corruptibile et
 non generabile et non corruptibile, convertetur cum alio termino
 20 secunde divisionis, necessarium est ut reliquus cum reliquo. T107a

Incepit igitur prius, et posuit quesitum quod declarare intendit, et
 dixit *Sit igitur non generabile A* etc., idest et manifestabitur modo
 quod generabile et corruptibile et non generabile et non corruptibile,
 si unum consequitur unum, et reliquum reliquum ex eo quod dicam.
 25 Deinde dixit *Dico quod C et H consequuntur* etc., idest et dico quod

129. [130.] 3 quia] modo JZ 5 ita sit] inv. Z | erunt] om. BJ | C] + sunt BJ
 6 sit] si B | erit] est WZ : post igitur JX | C²] om. B : H W 7 B] A JZ | C²] B J :
 A W 8 ergo] igitur BJ | ad] om. WXY 9 erit] est WZ | et²] + de W
 10 quod] quia BY 12 et] + convertitur J : + convertat W | necessario] -cesse B
 13 reliquus] -quum BZ : -quo X 14 ideo quod] et ideo quod Z : ideo JX (leg.
 ideoque ?) 17 duorum] eo- Z 19 termino] vero (obsc.) Z 20 secunde divi-
 sionis] -dum divisionis B : divisionis secundum W 22 igitur] om. X | non] om.
 BXYZ 24 unum²] verum Z | reliquum²] falsum Z 25 Deinde] om. YZ | C] +
 etiam Z

generabile scilicet C et corruptibile scilicet H necessarium est ut
 convertantur cum posuerimus quod A scilicet non generabile et B
 scilicet non corruptibile convertuntur: declaratio huiusmodi est
 secundum quod narrabo cum acceperimus loco literarum opposita et
 cum declaraverimus hoc in eis. Et mutavit declarationem ad opposita 30
 in eo quod sunt opposita, quia cum hec intentio verificabitur in
 oppositis, verificabitur etiam in eis que sunt sub oppositis; et fecit
 hoc ut demonstratio esset essentialis et prima, ut declaratum est in
 Posterioribus Analeticis, quoniam si hoc declarasset in generabili et
 non generabili et corruptibili et non corruptibili, esset demonstratio 35
 89rb | accidentalis; et quasi declararet quod triangulus isochelus haberet
 tres angulos duobus rectis equales: hoc igitur intendebat cum dixit T107b
Cum fuerint secundum quod narrabo ex literis istis quas dicam modo,
 idest cum acceperimus has literas loco oppositorum simpliciter; et est
 illud quod narravit. 40

Deinde dixit *Et etiam C et H consequuntur se*, idest dico quod cum
 acceperimus has literas quas accepimus loco generabilis et non gene-
 rabilis et corruptibilis et non corruptibilis, loco oppositorum simpli-
 citer, ita quod A et B convertantur, et tunc C et H convertuntur;
 conditiones autem in istis duabus divisionibus sunt due, scilicet ut 45
 utraque divisio dividat verum et falsum in omnibus entibus, et ut
 unus unius divisionis convertatur cum uno alterius. Et cum posuit
 quod cum A et B convertuntur, necessarium est ut H et C conver-
 tantur, quamvis ipse non propalavit illud quod est quasi precedens
 sed illud quo est quasi consequens, induxit demonstrationem super 50
 hoc et dixit *A autem et C non cadunt super idem sed hoc super rem et*
hoc super aliam rem, idest et demonstratio huius est ut proponamus

26 scilicet¹] om. Z | C] om. YZ | scilicet²] om. Y | necessarium] om. B 28 declara-
 tio huiusmodi] inv. JZ 29-31 et—opposita] om. homoiotel. Y 31 sunt] fuerit B
 33 hoc ut] inv. B | esset essentialis] inv. Z 34-6 in—declararet] om. homoiotel. Y
 35 non¹] corruptibili Z 36 quasi] quod BZ | declararet] -claret B 37 rectis] om.
 B | equales] ante duobus BX 38 literis istis] inv. BX | quas] quasi W 41 Et¹]
 om. BY | etiam] quod BWY | se] om. W | idest] om. YZ | quod] om. JW : autem Z
 42 acceperimus] -pinus modo B 43 et¹] om. Z 45 divisionibus] om. WYZ
 46 entibus] essentiali- W 47 Et] + quod Z | cum posuit] composuit B
 48 quod] quia B | cum] om. Z | convertuntur] -tentur B : -tantur J | necessarium]
 -cesse BY : -cessario Z | H et C] Z et H BX 49 quasi] om. WZ 50 quasi] om.
 WYZ sed suppl. W₂ 51 C] + idest JWZ | super¹] sub B 52 et] om. WY

huic quod proponendum est ex eis que proposuimus, et est quod A scilicet unum oppositorum et C scilicet alterum oppositorum non dicantur insimul de eodem, et similiter alia duo opposita scilicet B et H. Et cum posuit has duas propositiones, dixit *Si igitur ita sit erit, H et C consequentia se* cum posuerimus A et B consequentia se.

Deinde dedit demonstrationem huius ducentem ad inconveniens, et dixit *Sit igitur C non consequens H* etc., idest quia cum C non sequebatur H, idest cum C non dicatur de H, necesse est ut dicatur de hoc oppositum C quod est A, cum C et A non dicantur insimul de eodem neque denudetur ab altero eorum ens. Et cum posuit quod si C non dicatur de H, necesse est ut dicatur A de ipso, contingit huic propositionem quam primo posuit, et est quod A et B dicuntur de se adinvicem, et dixit *A autem et B cadunt super idem*, idest et utrumque illorum iam positum est converti cum suo compari cum dicantur de eodem quod est eorum subiectum. Deinde dixit *Consequetur igitur H ad B, quod est impossibile*, idest cum posuerimus quod H consequatur A et B consequatur A, necesse est ut H consequatur B, idest quia si H fuerit, B erit; sed iam posita fuerunt opposita non convenientia eidem; quod est impossibile. Et cum declaravit quod si A et B convertantur, necesse est ut C et H convertantur, incepit declarare conversum, scilicet quod si C et H convertantur, necesse est ut A et B convertantur, et dixit *Et similiter erit actio de A et B*, idest et similiter comparabuntur in demonstratione quod A et B convertuntur adinvicem, cum posuerimus quod C et H convertantur.

90ra37 130. [131.] *Dico igitur quod non generabile scilicet A, differt a generabili scilicet C, et quod non est corruptibile scilicet B differt a corrup-* 283a1

53 quod¹] et W [proposuimus] -suerimus Y: posuimus Z 55 et²] om. BXY
56 cum] om. B | erit] om. BJ: est WZ 57 cum—se] om. homoiotel. WYZ | posuerimus] -suimus J 58 ad] om. Z 59 Sit] si B 60 sequebatur] -quitur X: consequatur W | sequebatur—non] om. homoiotel. B | cum] de Z | de] om. Z 60-1 necesse—hoc] om. XY 62 denudetur] divide- WX 63 ipso] om. JWZ
64 propositionem] -tioni YZ 66 illorum] alio- YZ | iam] etiam W 68 Consequetur] -quitur WXYZ 70 fuerunt] fuerint W: sunt B 71 eidem] eisdem Z: ei X 73 C... H] inv. BX 75 comparabuntur] operabuntur BX | in] om. YZ
77 convertantur] -tuntur BXY

130. [131.] 1 Dico] -cit Z: -camus J 2 et] om. Z | est] om. BJXY

90rb *tibili, scilicet H, et A et C non cadunt insimul super idem, | neque B et H cadunt etiam insimul super idem, sicut diximus superius. Impossibile est enim ut idem sit factum nove et semper eternum, et impossibile est etiam ut idem sit corruptibile et non corruptibile scilicet semper infinitum.*

283a3

Cum declaravit hanc conversionem in oppositis secundum quod sunt opposita, vult demonstrare quod in generabili et non generabili et corruptibili et non corruptibili inveniuntur conditiones que, cum inveniuntur in oppositis, inveniuntur in eis conversio ut concludat quod in generabili et non generabili et corruptibili et non corruptibili inveniatur conversio, et dixit *Dicamus modo quod non generabile* etc., idest quod generabile et non generabile sint opposita, et similiter corruptibile et non corruptibile. Deinde dixit *Et non cadunt A et C super idem*, idest et dicamus quod generabile et non generabile sunt opposita, quoniam non cadunt in idem insimul neque est aliquid absque altero, et similiter de corruptibili et non corruptibili. Deinde affirmavit ea esse non convenientia eidem, et dixit *Impossibile est enim ut idem sit factum et eternum* etc., idest et diximus quod generabile et non generabile non conveniunt in eodem, quia notum est per se quod impossibile est ut idem sit factum nove et non factum, et similiter de corruptibili et non corruptibili, idest quia impossibile est ut idem sit corruptibile et incorruptibile in eodem tempore.

25

131. [132.] *Manifestum est igitur quod C et H consequuntur se et cadunt super idem: idem enim potest esse generabile sub corruptione; omne ergo generabile est corruptibile et omne corruptibile est generabile. Et similiter A et B cadunt super idem et consequuntur se, quoniam*

[add. ad 283a3]

3 et A] om. BJWZ | C] om. JZ | cadunt] + A et C JZ 4 cadunt] om. W | insimul] similiter Z: om. BWXYZ | idem] + neque et H cadit etiam super idem Z 5 et²] om. WZ 6 est] om. W | etiam] enim Z | sit] + ut sit W 9 et] + in WY 10 et¹] om. JYZ | non] ante corruptibili¹ Y | corruptibili²] + non Z 11 conversio] -versis Y 13 modo] ergo BX 16 dicamus] -ximus XY 17 insimul] simul WXY 20 factum] + nove JZ 21 quia] quod Z: neque B 22 ut] quod Y

131. [132.] 1-7 Manifestum—generabile] paraphrasis textus Aristotelis translationem Arabicam secuta est 2 sub] sine B sed corr. B₂ 3 est²] om. WZ

5 *idem potest esse non generabile et non corruptibile; sicut igitur est non generabile, erit non corruptibile, et sicut est non corruptibile erit etiam non generabile*¹.

Cum declaravit hanc conversionem in oppositis simpliciter, deinde
in generabili et non generabili et corruptibili et non corruptibili,
10 dedit conclusionem quam intendebat declarare, et dixit *Manifestum est igitur* etc., idest et intendebat per C et H generabile et corruptibile, non opposita simpliciter sicut fecit ante. Et signum huius est hoc quod dixit *Quoniam idem erit generabile sub corruptione*, idest declaratum est igitur ex hoc quoniam omne generabile est corrupti-
15 bile et omne corruptibile est generabile, cum declaratum est quod termini qui conveniunt ex talibus oppositis in eodem, si unum convertitur et reliquum par convertetur. Deinde dixit *Et similiter A et B*, idest et similiter apparet quod non generabile et non corruptibile convertuntur ita quod omne non generabile est non corruptibile et
20 econverso.

132. [133.] *Dicens autem non esse impossibile ut aliquid generatum sit non corruptibile, et aliquod antiquum corruptum, destruit quasdam propositiones quas posuimus et sillogismos quos fecimus; facit enim non corruptibile generatum, et antiquum, non generabile facit corruptum.*

5 Contradicit per hunc sermonem dicentibus generabile esse eternum aut corruptibile esse eternum, et dixit quod qui hoc fingit, necessarium est ei destruere propositiones et sillogismos quod declaravit; dicet enim contradictorium illarum duarum propositionum, quoniam propositiones et sillogismi quod induximus dant ut eter-
10 num impossibile est esse generabile aut corruptibile.

5 idem] om. YZ 6 erit¹] est W | etiam] om. WXYZ 9 et²] om. JZ 10 dedit conclusionem] inv. Z | intendebat] -bant B 11 idest] om. BX 13 quod] et Z | Quoniam] quod Z | erit] om. W 14 quoniam] quod JZ 15 declaratum] demonstra- BXY 16 termini] eternum B | unum] + per JX 17 convertitur] -tuntur Z | par] om. Y 19-20 et econverso] om. Y

132. [133.] 2 et] om. B | destruit quasdam] inv. BJ 3 et] in YZ 6 aut—eternum] om. homoiotel. WZ sed suppl. W₂ | dixit] -cit BX 7 necessarium] -cesse WXY: -cessario Z | declaravit] -ravimus BX 8 contradictorium] -dicet Z | illarum duarum] inv. JZ: illarum B: suarum X 9 quod] quos XY | induximus] -dixit Y | ut] et Y

133. [134.] *Perscrutandum est igitur de hoc, dicendo quod quilibet habet potentiam aut patiendi aut agendi, aut ut sit ens aut ut sit non ens, et hoc aut in tempore infinito aut in tempore finito, habente principium et finem. Tempus autem infinitum est etiam terminatum, cum post ipsum non sit tempus neque invenitur tempus maius illo. Infinitum vero in aliquo tempore non est eternum infinitum, neque est etiam terminatum habens principium et finem.*

Vult perficere rationem istius capituli scilicet quod impossibile est ut aliquid sit generatum et post eternum, et ut aliquid sit eternum et post corruptum; et hoc intendebat cum dixit *Perscrutandum est*, idest
10 perficiende sunt rationes; et dixit *Quilibet habet potentiam aut patiendi* etc., idest potentia et actus attribuuntur rei quatuor modis, potentia vero duobus modis, aut potentia que agit scilicet activa, aut qua patitur scilicet passiva. Deinde dixit *Aut est non ens aut est ens*, idest actus vero aut datus est ad esse aut ad non esse scilicet aut est
15 non ens in actu aut ens in actu, quasi igitur diceret quia res aut erit in actu aut in potentia, et que in actu aut ens aut non ens, et que in potentia aut patiendi aut agendi. Deinde dixit *Et hoc aut in tempore infinito* etc., idest quod hec divisio est nota per se, scilicet quod
19 inter finitum et infinitum non est medium.

Et quia dicentes generatum remanere eternum et non corrumpi in postremo et eternum in preterito et corrumpi in futuro, faciunt tempus infinitum tribus modis, incepit destruere hanc opinionem de infinito, et dixit *Et tempus infinitum est terminatum* etc., idest et impossibile est ut sit tempus maius tempore infinito, quoniam si
25 esset, esset infinitum maius infinito; et hoc sequitur dicentem esse

133. [134.] 2 ut sit²] om. Z 3 finito] terminato BX | habente] -bentem Z 3-4 habente—terminatum] om. homoiotel. B 4-7 Tempus—finem] om. homoiotel. Y 4 autem] om. J | cum] etiam praem. B 5 neque] + etiam WZ 6 vero] om. X: non WZ sed corr. W₂: autem J | est etiam] inv. BJ 8 Vult] + etiam BX | istius] huius W 9 et ut] aut BX | sit²] om. BX 10 dixit] + et BX 12 modis] om. WXY 13 activa] accidentia Y 14 qua] que BJ: quia Y | est¹] erit BX | non] om. W | est²] om. XY: erit B: non W 15 datus] actus W | esse¹] + est ad esse W | non] post ad¹ BX | est²] erit XY 16 actu^{1,2}] actum Z | erit] est Z 17 in²] om. JWX | et¹] + quia W 18 patiendi ... agendi] inv. BX 19 est nota] inv. J: nota B 20 finitum ... infinitum] inv. BX 21 et²] om. Y | non] eternum BXY | corrumpi] -ruptum B 22 eternum] om. Z | preterito ... futuro] inv. JZ | corrumpi] om. XY | futuro] -turum BW 24 est] + etiam J | terminatum] + etiam BX 25 est] om. Z 26 sequitur] super Y | dicentem] -cente Z

infinitem in preterito et finitum in futuro, aut econverso. Et non debet aliquis dicere quod hec intentio non est deleta in tempore, quoniam si invenimus hoc tempus presens, invenimus quod tempus
 30 quod est ante ipsum est infinitum et quod est post ipsum est infinitum, secundum sententiam dicentis mundum esse eternum quoniam non invenietur hoc in tempore nisi accidentaliter, cum nihil ex tempore existit in actu.

Quod autem est impossibile est ut infinitum sit in actu maius infinito, et hoc aut potentia aut in esse, quoniam potentia que remanet in infinito in tempore preterito absque futuro, aut in futuro absque preterito, est potentia que potest facere aliquid infinitum; impossibile est igitur ut ponatur in preterito absque futuro aut in futuro absque preterito, nisi potentie infinite adderent supra se, quod est
 40 impossibile. Et ideo dixit *Quod tempus infinitum est terminatum*, idest impossibile est ut aliquid addatur supra ipsum scilicet tempus eiusdem potentie infinite; et cum ita sit, omnis ergo potentia aut agit in tempore finito aut infinito, et que agit in tempore infinito eadem potentia tantum; et manifestum est quod hec demonstratio differt a
 45 demonstrationibus predictis. Deinde dixit *Infinitem autem in aliquo tempore non est eternum infinitum, neque etiam | est terminatum*
 91rb *habens principium et finem*, idest illud autem quod habet potentiam infinitam in tempore terminato, aut in preterito tantum aut in futuro tantum, non est in tempore eterno quod non habet terminum neque
 50 in tempore terminato; et inter eternum et terminatum non est medium.

134. [135.] *Et etiam quod in primo est eternum ens, deinde fuit corruptibile in tempore eius quod est infinitum, scilicet in tempore eius quod non fuit primo non ens, deinde in postremo fuit non ens et in alio*

27 infinitum] -nito Z : + et hoc J | in¹ + tempore JZ | finitum] futurum Y 29 si] cum BX 31 secundum] om. Z 32 invenietur] -nitur XY 34 est²] om. X : + impossibile Z | ut] + sit WZ 35 que] qua Y 38 aut] et Z 40 ideo] non Y 41 supra] super BX 43 aut] + in tempore W | tempore²] + finito aut Y | infinito²] + est J 45 demonstrationibus predictis] inv. JZ 46 terminatum] eternum Y 47 autem] om. JZ | quod] om. BXYZ | habet] om. XY : autem B 49 quod] quia Y | quod—terminum] om. J | neque] om. BZ : nec J

134. [135.] 1 etiam] + illud JZ | quod] quia XY 2 quod] quia YZ 3 fuit¹] fuerit BJ | non²] om. XY | alio] aliquo Z

tempore. Si igitur tempora non diversantur quia sunt infinita, manifestum est ex quo diximus quod aliquid generatum fuit in tempore infinito
 5 et quod aliquid fuit corruptibile et est eternum infinitum in tempore; quod est impossibile. Generabile enim impossibile est ut sit eternum, et similiter corruptibile impossibile est ut sit eternum, sed tamen possunt esse ens et non ens, quoniam corruptibile habet potentiam ut non sit ens
 10 in postremo, et generabile habet potentiam ut sit non ens in primo.

Idest quod illud quod est eternum in preterito, deinde in postremo est corruptum, habet potentiam ad corruptionem in tempore infinito, et est tempus in quo fuit eternum; et hoc intendebat cum dixit *Scilicet in tempore eius quod non fuit primo non ens deinde in postremo fuit non ens*; et dixit hoc quia illud quod primo fuit non ens
 15 deinde post fuit ens est generatum.

Deinde dixit *Si igitur tempora non diversantur* etc., idest et si aliquid inveniat generatum postquam fuit non ens in tempore infinito, aut aliquid non ens postquam fuit ens in tempore infinito, tunc
 91va invenietur in generato potentia generationis in tempore infinito, | et
 20 in corruptibili potentia corruptionis in tempore infinito: sed tempus infinitum non diversatur ita quod possumus dicere quod tempus potentie ad aliquid in eo est aliud a tempore actionis, quapropter necessarium est ut illud quod est non ens semper non sit generabile, et quod est ens semper non sit corruptibile. Distinguendum est enim
 25 tempus esse a tempore eius quod est non esse; et cum posuerimus tempus esse aut non esse infinitum, non invenietur tempus quod dignius sit ad esse quam ad non esse, aut econverso; necesse est igitur ut illud quod est non ens in tempore infinito sit non ens semper
 30 scilicet in toto tempore, et similiter illud quod est ens in tempore infinito.

Deinde dixit *Generatum enim impossibile est ut sit semper* etc., potest intelligi Et propter hoc generatum impossibile est ut semper sit non ens quoniam tunc non esset generatum; et etiam eternum

7 Generabile] -ratum BJ | enim] igitur WZ 8 impossibile est] inv. Z 15 quia] quod BYZ | quod] + in WXY 17 tempora] om. WYZ | et] om. B 19 aut— infinito] om. J 20 invenietur] -venit Z 23 ad aliquid] om. B 24 non¹] om. XY 26 posuerimus] + ipsos B : + quod X 27 tempus esse] inv. B 30 est] + non Z 31 infinito] + sit ens semper JW 32 impossibile] quod possibile Y 33 Et] om. YZ 34 non esset] inv. JX

35 impossibile est ut sit corruptum quoniam tunc esset non corruptum; et potest intelligi quod generatum impossibile est ut sit semper ens, quia tunc esset non generatum, quia tempus non esse in eo non distinguatur a tempore esse, cum tempus esse est infinitum.

Et cum dixit quod generatum impossibile est ut semper sit ens, et
40 quod illud quod semper est ens impossibile est ut sit corruptum, demonstravit quod generabili contingit contrarium, et est ut aliquando sit ens et aliquando non ens, et similiter corruptibili, et dixit *Sed tamen possunt esse non ens et ens*, idest aliquando ens aliquando non ens. Deinde dedit differentiam inter generabile et non ens, in
45 hoc scilicet quod in generabili precedit tempus non esse ad tempus eius quod est non esse, et e converso in corruptibili, et dixit *Quoniam corruptibile habet potentiam* etc., idest sed corruptibile differt a generabili in hoc quod corruptibile habet potentiam ut in postremo sit
50 non ens, generatum autem habet potentiam ut in primo sit non ens.

Et secundum hoc quod explanavimus erit principium demonstrationis quia cum generabili ponatur ens in tempore infinito, contingit ut non sit generabile, et cum ens in tempore infinito ponatur corruptibile, contingit quod non sit corruptibile: corruptibile enim aut generabile est cum tempus sui esse est distinctum a tempore sui non esse.

55 Fundamentum autem predictae demonstrationis est quod nulla potentia est media inter finitum et infinitum, cum potentia infinita est una potentia tantum; demonstratio igitur in hoc capitulo super hoc est alia a demonstratione predicta in predicto capitulo. Themistius vero explanat capitulum predictum alio modo: dicit enim quod
60 primo declarat in eo Aristoteles quod omnis potentia est finita, sive fuerit in tempore finito sive fuerit in tempore infinito, et similiter quae est in tempore infinito est etiam finita; deinde posuit quod inge-

36 quod] quia WXY: quoniam B | sit semper] inv. Z 37 quia¹] quoniam BX | generatum] + et B 38 esse¹] + et B 41 generabili] -rabilis B: -raliter XY 43 non] post et JZ | ens³] om. X: + et B 44 non ens²] corruptibile JW 46 non] om. JW 48 quod] quia BX | ut] om. Z 49 ut] om. BZ | in] om. WXY 50 erit] est WZ | principium demonstrationis] inv. JZ 51 quia] quod B/X | infinito] finito B 53 contingit] -get BX 54 tempus] -pore Z 55 predictae] prime Z 56 potentia est] inv. BX | finitum] -nitam BX | infinitum] -nitam BX 57 potentia tantum] inv. J: potentia Z 58 predicta] om. B | predicto] -cedenti JZ 59 vero] autem JZ 59-60 quod primo] inv. Z: quod in primo B 60 declarat] -ravit JZ 61 finito—tempore] om. homoietel. Y | fuerit²] om. Z 62 etiam] om. YZ | finita] in- XZ

nerabili eterno et incorruptibili eterno contingit ut potentia sit infinita; et cum omnis potentia est finita, ergo positio istius potentie est impossibilis, et cum non sit potentia, non est generatio neque corruptio; potentia enim est generabilis et corruptibilis. Deinde declaravit in secundo capitulo quod potentia, quae est ingenerabili et eterno corruptibili necesse est ut sit infinita, et est una propositionum acceptarum in demonstratione unius modi, igitur erunt duae demonstrationes.

Et secundum hanc explanationem non intendebat (cum dixit in primo capitulo Et tempus infinitum est terminatum) declarare quod impossibile est quod potentia infinita sit maior potentia infinita, ut
92ra nos explanavimus, sed | intendebat docere quod potentia, quae est in tempore infinito in duobus extremis, est aliquo modo finita; quasi 75 igitur dicat quod omnis potentia est finita quoniam aut erit in tempore finito aut in tempore infinito, et quocumque modo sit, erit terminata: tempus enim infinitum est terminatum aliquo modo. Et secundum hoc est intentio sui sermonis etiam *Infinitum autem in aliquo tempore* etc., idest illud autem quod est eternum in aliquo tem- 80 pore potentia eius non est finita sicut potentia eterni in omnibus temporibus, neque potentia eius est sicut potentia eius quod est in tempore infinito.

Deinde incepit post hoc in eo quod est eternum in aliquo tempore, et dixit *Et etiam illud quod in primo est eternum ens* etc., idest 85 et dicamus etiam quod potentia eius quod semper fuit in preterito, et in postremo est corruptum ad corruptionem, est potentia infinita, et similiter potentia eius quod generatur postquam non fuit in tempore infinito ad generationem est infinita, ut concludat ex hoc quod in hoc modo entis non est potentia ad generationem 90 T11 neque ad corruptionem; et hec explanatio est propinqua nostre

63 eterno¹] om. WYZ | incorruptibili] cor- XY 65 potentia] om. Z | est] om. J: erit BXY 66 potentia] -tialis WY: possibilis Z | enim] ei praem. WZ | generabilis] -rabilis WXY: in generabile Z | corruptibilis] -tibilis WXY: -tibile Z 67 quae est] inv. W: est Z 69 unius] om. W: primi J | modi] + non J 72 tempus] tunc W 73 potentia infinita¹] inv. Z 74 docere] dic- JZ 75 aliquo] alio XY | quasi] a. (obs.) YZ 77 finito—tempore] om. homoietel. Z | aut—infinito] om. homoietel. X | in tempore] om. W | erit] est WZ 79 est] erit BXY | etiam] om. YZ 82 est sicut] inv. W 84 aliquo] alio Y 85 quod] + est Z 86 dicam¹] -cimus W: -catur Z 87 potentia infinita] inv. JZ 91 hec—est] hec expositione B: est explanatio Y

explanationis, sed differunt in predicto capitulo; nos vero posuimus ipsum capitulum declarationem per se, Themistius autem posuit ipsum dependens cum secundo; et bene tolerabiles sunt ambe explanationes.

135. [136.] *Dicamus etiam quod contraria non conveniunt insimul in aliqua hora temporis infiniti, quoniam si in aliqua hora convenirent, tunc idem haberet potentiam ut esset et non esset in tempore infinito; quod est impossibile, sicut declaravimus superius.*

92rb 5 Cum induxit hanc declarationem, confirmavit ipsam per declarationem super quam sustentatur in hoc, et est quod ponenti hoc contingit ut possibile sit impossibile, et dixit *Quod contraria non conveniunt* etc., idest quod cum positum fuerit tempus esse unius dictorum duorum contrariorum, et potentie ad esse alterius contrarii 10 tempus infinitum, continget ut duo tempora eorum sint idem; si igitur ponatur potentior illorum in aliquo tempore esse ens, contingit ut contrarium eius in illo tempore sit ens, quia suum esse est etiam infinitum in tempore; et cum ita sit, positio eius erit ad esse ens in actu falsa impossibilis, et illud cuius exitus in actu fuit impossibilis, 15 nullam potentiam habebit.

Deinde dixit *Quoniam si conveniunt in aliquo tempore, tunc illud idem habebit potentiam ut sit et ut non sit in eodem tempore*, idest et contingit ex hac positione duo contraria in actu esse, quia cum posuerimus aliquod ens habere potentiam ad esse in tempore infinito 20 et ad non esse, erit tempus exitus duarum potentialium in actu idem tempus, erit igitur idem habens potentiam ut sit et ut non sit in eodem tempore, verbi gratia quia si in Sorte est potentia ad surgen-

92 in] a JZ 94 dependens] -dere JZ

135. [136.] 1 Dicamus] Et *prae*m. BX 2 in—convenirent] conveniunt in aliquo tempore J 3 esset^{1,2}] sit J | et—esset] om. Z 4 impossibile] + sed W | sicut] sed Z 5 induxit] dixit B | hanc declarationem Z | ipsam] om. WYZ 6 ponenti] potenti Z 7 possibile ... impossibile] *inu.* XY | sit] et Z 8 quod] om. B 9 dictorum] om. WXY 11 potentior] -tia JW | contingit] -get BX 13 erit] ante positio BX | ad] om. BXYZ | esse] om. YZ | ens] om. W 16 conveniunt] -nirent Z | illud] om. YZ 17 idem habebit] *inu.* Z | eodem tempore] *inu.* JW 17-8 idest—esse] om. Z 17 er²] om. BX 18 esse] + in eodem tempore WXY 21 erit] est W 22 quia] quod B | Sorte] sor X : Socrate J : secundo BYZ : sectio (*obs.*) W

dum et sedendum in eodem tempore, necessario invenitur in eodem tempore surgens et sedens insimul, et si posuerimus hoc in eo cadens in tempore alio a tempore sui casus, erit falsum possibile non falsum 25 impossibile; quod est inconveniens.

136. [137.] *Et etiam dicamus quod potentia est ante actum scilicet quod res habet potentiam ut sit aliquid antequam faciat ipsum. Et cum ita sit, erunt res secundum quod dicunt semper sine fine, scilicet illud quod semper fuit ens | et illud quod in postremo fuit ens, ut semper sint sine fine, semper erunt res habentes potentiam ut sint et non habent potentiam ut 5 sint ens in tempore et ut sint non ens in tempore infinito insimul.*

Videtur quia cum declaravit quod impossibile est ut aliquid quod semper fuit et semper erit habeat potentiam ad corruptionem, aut quod aliquid quod semper fuit non ens et semper erit non ens habeat potentiam ad esse; continget enim ex hoc quod possibile revertatur 10 ad impossibile, vult mutare hanc declarationem ad illud quod positum est semper esse in preterito sed in postremo corrumpitur, et ad illud quod ponitur generatum quod semper est ens in futuro. Et preponit huic propositionem concessam, et est quod necesse est ut potentia eius quod generatur aut corrumpitur sit precedens secun- 15 dum tempus generationi aut corruptioni; et hoc intendebat cum dixit *Et dicimus etiam quod potentia*, etc.

Deinde dixit *Et cum ita sit* etc., idest et cum potentia generationis aut corruptionis precedit tempore generationem aut corruptionem, continget ut res que semper fuerint et in postremo corrumpuntur 20 habeant potentiam ad corruptionem in tempore infinito, et similiter necesse est ut res que generantur postquam non erant in tempore

23 necessario] -cesse B | invenitur] -niretur Z : -nietur XY 24 surgens ... sedens] *inu.* JW 25 alio] om. Y : aliquo Z | possibile] + et B

136. [137.] 1 etiam dicamus] *inu.* JZ 2 ut] om. Z | sit] faciat B 3 secundum] eodem Z : hee eodem Y 4 sint] fuit Z : sit BX 5 habentes] + habuerint XY | sint] sit ens in tempore B 6 in tempore¹] om. Z 7 quia] quod JXZ | cum] om. B 8 aut] ut YZ 9 quod¹] om. BWY : ad Z : ut X | erit] est Z | habeat] -bet B 10 ex] ut Z | quod] ut BX 11 mutare] -tari Z 13 quod²] quia Y : sed BX | est] erit BXY | preponit] propositionum Z 14 propositionem] -tioni WZ 16 genera- tioni ... corruptioni] -ratum ... -ruptum JZ 19 precedit] -cedunt B | tempore] -pus Z 20 fuerint] -runt Z : -rant B 21 similiter] om. Z 22 erant] erunt YZ

infinito habeant potentiam ad generationem in tempore infinito. Et
quia hoc non contingit eis nisi propter hoc quod ponunt generatum
25 semper remanere in futuro et corruptum quod semper fuit in prete-
rito, dixit *Secundum quod dicunt semper sine fine*. Et quia dixit *Erunt*
res demonstravit in quibus rebus contingit hoc, et dixit *Scilicet illud*
92vb *quod semper fuit ens* etc., idest et intelligo per res in quibus con-
tingit ut sit potentia aut res que semper fuerunt et in postremo non
30 sunt, et rem aut res que semper non fuerunt et in postremo sunt, sci-
licet quod per potentiam eorum in hiis duobus ut sint semper et sine
fine, contingit ut sit in eis potentia infinita, in uno vero eorum post
generationem, in altero autem ante corruptionem. Et hoc intendebat
cum dixit *Ut sint semper sine fine*, et hoc quod dixit *Semper habent*
35 *potentiam ut sint* est predicatum illius quod dixit *Erunt res secundum*
quod dicunt, quasi ergo dicat Et cum ita sit, erunt res secundum
quod dicunt semper sine fine habentes semper potentiam ut sint; et
intelligo per res illud quod semper fuit ens et in postremo corrumpi-
tur et illud quod semper fuit non ens et in postremo generatur.
40 Et intelligo per hoc quod dixit *Secundum quod dicunt semper sine*
fine ut sint huiusmodi semper infinite: una autem earum est non ens
in preterito in infinitum et ens in futuro in infinitum, alterum vero
ens in preterito in infinitum et non ens in futuro in infinitum; et
vult declarare per hoc quod contingit huic positioni ut tempus
45 potentie et actus sit idem et non idem, non idem vero quia tempus
potentie est aliud a tempore actus, idem autem quia tempus actus est
infinitum et similiter tempus potentie. Et forte intendebat per hoc
quod dixit complere declarationem predictam scilicet quod positio

24 non] *om. Z* | contingit] + in *B* | nisi] + postquam *Z*: + quod ponunt *XYZ*₂
25 et—preterito] *om. B* 26 Secundum] quod *B*: quis *YZ* | quod] qui *B* | dicunt]
-cit *J*: -xerunt *B* | dixit *Erunt*] erunt erit *B*: dicit erunt *J*: dixit erit *X* 27 quibus]
quibusdam *B* | Scilicet] sed *Z* 28 et] quod *Z* 29 aut] *om. JZ* 30 et¹—sunt]
om. homoiotel. XY | rem] *om. J* 31 per potentiam] *om. BX* 32 sit] post eis *Z*
33 generationem] -tiones *B* | autem] *om. Z* 34 semper¹] *om. Z* 35 sint] sicut *Z*
| predicatum] -camentum *Z*: -catur *B* 36 dicunt] -cuntur *YZ* 38 res] hoc *Z* |
et] *om. BX* 39 semper] *om. Z* | et²] + intelligo *B* | generatur] -ratum *WZ*
40 dixit—quod] *om. homoiotel. B* | dicunt] -cuntur *Z* 41 sint] sit *B* | semper] +
habentes semper potentiam ut sint *Z* | ens] + alter in vero ens *Z* 42 in²] *om. B* |
in⁴] *om. X*: non *B* 43 et¹—infinitum²] *om. homoiotel. Y* | in⁴] *om. X* 44 ut
tempus] in tempore *Z* 45 sit] *JZ* 46 est aliud] *inv. BX* 48 quod dixit]
om. BX: quod dicit *J* | declarationem] demonstratio- *Z*

possibilis sit impossibilis scilicet positio eius esse actu ens in tempore
potentie, et secundum hoc videtur quod non intendebat nisi ad dis-
tinguendum tempus potentie a tempore actus ut sit verificatum quod
positio eius esse ens est possibilis, quoniam qui ponit potentiam cum
actu non ponit possibilitatem ad actum esse ante eius esse, quapropter
in hoc non completur actu demonstratio.

93ra 137. [138.] *Et dicemus etiam alium sermonem per quem declarabimus* 283a24
errorem dicentis quod possibile est aliquid esse non generabile quod pos- 283a25
sibile est ut sit non generabile et cum hoc sit corruptibile, et quod incor-
ruptibile possibile est ut sit generatum. Erit ergo, secundum quod dicunt,
corruptibile non corruptum in aliquo tempore, quoniam si non corrup- 5
pitur, erit corruptibile et non corruptibile in actu. Tunc igitur possibile
est ut idem sit semper ens et non sit semper ens; et si hoc impossibile est,
ergo corruptibile corrumpetur in aliquo tempore. Et similiter igitur gene-
rabile fuit in aliquo tempore, et non fuit omnino, possibile est ergo ut ali-
quid sit generabile et non fuit semper ens. 10 283a29

Hec est quasi demonstratio generalis quod impossibile est ut ali-
quid quod semper fuit habeat potentiam ad corruptionem absque
hoc quod corrumpatur; hoc enim contingit dicenti aliquid esse gene-
ratum sed post eternum, et similiter dicenti aliquid eternum sed post
corruptum, immo manifestius est in hoc, et dixit *Dicamus etiam* 15
alium sermonem etc. Deinde dixit *Erit ergo secundum quod dicunt*
illud quod est corruptibile non corruptum in aliquo tempore, idest et
contingit eis propter hoc quod dicunt quod in aliquo eterno est

49 actu] *om. BXY*: non *Z* 51 tempus potentie] *om. YZ* 52 esse—est] est ens *Y*
54 actu] *om. X*: actum *Z*: comparatur *B*

137. [138.] 1 sermonem] *om. Z* 3-4 ut—est] *om. homoiotel. X* 3 et¹—corrup-
tibile] *om. B* | hoc] + quod possibile est ut sit non generabile et cum hoc quod possibile
est igitur *Z* | sit²] *om. YZ*: quia *W* | corruptibile et] *om. Y* | quod] *om. Z* | incor-
ruptibile] cor- *BY* 4 possibile est] *om. Z* | generatum—ergo] *om. B* 5 corrup-
tibile] *om. BWXY* | non] *om. XY* | aliquo] alio *XYZ* 6 non] post erit *Z* 7 sit
semper¹] *inv. JZ* 8 ergo] + ut *Z* | corruptibile] *om. B* | corrumpetur] -peretur *B*:
-pitur *J* | igitur] *om. WZ* 9 aliquo] *om. B/X* 11 generalis] -rabilis *WZ* | quod]
quia *B* 14 aliquid] + esse *JZ* 15 est] *om. JZ* 16 Erit] est *WZ* 17 aliquo]
alio *XY* 18 eis] + igitur *BX*

potentia ad corruptionem absque eo quod corrumpatur, ut illud in
 20 quo est potentia ad corruptionem non corrumpatur in aliqua hora.
 Deinde dixit *Quoniam si non corrumpitur* etc., idest et impossibile est
 ponere aliquid habens potentiam ad corruptionem absque hoc quod
 corrumpitur, quoniam continget ei, si non corrumpatur in aliquo
 25 tempore, ut non sit in eo | potentia ad corruptionem: hec enim est
 diffinitio eius in quo non est potentia ad aliquid scilicet ut numquam
 exeat in actum.

Deinde dixit *Tunc igitur est possibile ut idem* etc., idest et contingit
 huic positioni, si concesserimus in eo esse potentiam ad corruptio-
 nem, ut sit in eo potentia ut semper sit ens et ut non sit ens semper,
 30 et hoc est cum posuerimus in eo potentiam ad corruptionem essente
 in eo potentia ad semper esse, quoniam ex potentia corruptionis non
 est semper, et ex potentia ad esse est semper, est igitur in eo in poten-
 tia ad esse semper et ad non esse semper; quod est impossibile.
 Deinde dixit *Et si hoc impossibile est* etc., idest et quia cum posueri-
 35 mus aliquid habens potentiam ad corruptionem absque hoc quod
 corrumpatur, sequuntur hec impossibilia scilicet ut in eo sit potentia
 et non sit potentia, aut in eo sit potentia ad duo opposita insimul sci-
 licet ut sit semper et ut non sit; necesse est igitur ut habens poten-
 tiam ad corruptionem corrumpatur in postremo.

Deinde dixit *Et similiter igitur generabile fuit* etc., idest et cum
 40 verum est quod omne habens potentiam ad corruptionem omnino
 corrumpetur, non est verus sermo dicentis esse generatum sed non
 corruptibile, quoniam generatum in alia hora fuit non ens in aliqua
 hora in actu scilicet antequam generabatur; et cum ita sit, generatum
 45 est ens et in eo est potentia ut non sit semper ens. Et hoc intendebat
 cum dixit *Possibile est igitur ut aliquid sit generabile et non fuit semper*,
 idest possibile est igitur ut generabile non sit semper ens et cum in eo
 sit potentia ut non sit; et iam demonstratum est quod illud in quo

19-20 absque—corruptionem] *om. homoiotel. Y* 19 illud] aliquid *B/X* 21 cor-
 rumpitur] -petur *Z* 23 aliquo] alio *Y* 27 est possibile] *inv. BXY*: est impossibile
W 29 sit¹—eo] in eo sit *BX*: in eo devisit *Y*: sit in eodem *W* | ens semper] *inv. J*
 30 est] erit *BX* 32 est^{1,2}] erit *BXY* | est²] sunt *BX* | in potentia] potentia *X*: sem-
 per *Y* 34 impossibile est] *inv. WZ* 36 sequuntur] -quitur *BXY* 40 idest—
 cum] *om. Y* 43 aliqua] alia *JZ* 44 actu] -tum *Z* 45 sit semper] *inv. YZ* |
 ens²] *om. Y* 47 igitur] *om. JW* | semper] *om. Z* 48 quod] ut *Z*

est potentia ut non sit, omnino exhibit in actum, ergo omne genera-
 bile corruptibile est corruptibile necessario.

138. [139.] *Volumus etiam perscrutari de sermone eorum alio modo, et*
dicamus quod impossibile est ut generabile non cadat in aliquo tempore
sub corruptione, et impossibile est ut non generabile cadat sub corrup-
tione, impossibile est enim ut aliquid non generabile et non corruptibile
fiat sine factore casu: facta enim sine factore rara sunt, et cum fuerint,
cito destruuntur et consumuntur: permanens autem in eternum et per-
manens in tempore infinito non fit sine factore omnino. Et cum ita sit,
natura est faciens omnia eterna necessario, et ipsa facit ut idem sit ens et
ut sit non ens in tempore et tempore, et ut quedam sint semper entia et
quedam non entia semper in tempore infinito; et causa illius est forti-
tudo istius nature <et elementum eius>. Non est igitur possibile ut ali-
quid semper sit non generabile et semper corruptibile; quod si fuerit pos-
sibile, tunc contraria erunt in actu necessario; quod est impossibile.
Dicens enim quod modo est annus preteritus et quod annus preteritus est
modo, mentitur in suo sermone; et apparet falsitas in suo sermone quod
aliquid sit eternum et corruptum in aliquo tempore quia habet poten-
tiam ut sit non ens in aliquo tempore sed non est in tempore preterito
non ens, neque in tempore in quo est ens in actu.

Abbreviatio huius sermonis est quod si aliquid est non generabile,
 sive ponatur corruptibile sive non, et aliquid fuerit non corruptibile
 20 sive generatum sive non, manifestum est quod impossibile est quod
 sit casu, nam sicut quod fit casu raro fit, ita etiam parum existit, sicut
 dixit, quod cito consumuntur. Et cum ita sit, illud quod semper est

50 est] *om. BWXY* | corruptibile²] *om. B/X*

138. [139.] 1 eorum] illo- *B/XXY* 2 generabile non] *inv. JXY* | in aliquo tempore]
om. XY 3 et] *om. XY* | est] *om. W*: + enim *JZ* 3-4 non—ut] *om. JXY* 4 est
 enim] *inv. W* | non²] *om. JXY* 5 fiat] sit *W* | casu—factore] *om. homoiotel. Y* |
 facta] -tum *B*: -tu *X* | factore rara] factore tota *X*: actore raro *J* 8 omnia] omnino
YZ 9 et¹—et²] *om. Y* 11 et—eius] *supplevi* (cf. *infra*, c. 138 [139], v. 41, et *transl.*
Arab.) 12 fuerit] fuerint *Z* 13 contraria erunt] *inv. BZ* 15 apparet] + sua *BX* |
 falsitas] + eius *J*: factas eius *Z* 16 sit] fit *W* | quia] *om. BJ*: quod *X* | habet] + enim
J 16-7 habet—ens] *om. B* 16 potentiam] + in tempore *J* 17 in—tempore]
om. BJ | aliquo] alio *XY* | est] *om. WZ* 18 non ens] *om. JY* 20 corruptibile¹]
om. XY | fuerit] fuit *BXZ* | non²] *om. XY* 21 quod²] ut *BX* 23 dixit] -cit *J*:
 -ximus *Z* | semper est] *inv. Z*

non est semper nisi ex natura innata ad hoc, et est natura eius per
 25 quam est quod est. Nature igitur rerum dant eis aut ut sint semper aut
 ut non sint semper, aut ut aliquando sint aut aliquando non sint; si
 igitur invenietur aliquid generabile eternum non corruptum aut eter-
 num corruptum, esset possibile ut natura possibilis transmutaretur in
 necessariam, et necessaria in possibilem in agente et recipiente; quod
 30 est impossibile. Et dixit *Impossibile est enim ut aliquid sit non genera-
 bile* etc., idest impossibile est ut aliquid sit non generabile aut non
 corruptibile casu, sed necessarium est ut hoc sit ex natura faciente,
 quoniam omnia existentia casu non permanent nisi parum, sicut non
 fiunt nisi raro. Deinde dixit *Permanens autem in eternum* etc., idest
 35 non fit nisi quia substantia et essentia eius dat ei permanentiam.

Deinde dixit *Et si ita sit, natura est* etc., idest et cum causa esse aut
 non esse rerum naturalium sit ex natura naturalia autem sunt tribus
 modis, aut quorum natura dat eis ut semper sint, aut ut semper non
 sint, aut ut sint in duabus dispositionibus, idest et nulla natura dat ut
 40 sit semper et non sit nisi necessarium transmutetur in possibile.
 Deinde dixit *Et causa istius est potentia istius nature et elementum eius*,
 idest et causa diversitatis entium in istis dispositionibus est causa
 diversitatis nature in substantia sua. Deinde dixit *Non est ergo possi-
 bile*, idest non est possibile ut eadem natura dat eidem esse semper et
 45 non esse semper: hoc autem contingit dicenti hoc aliquid esse gene-
 ratum et post perpetuum, aut aliquid non generabile et post corrup-
 tum, scilicet quod necesse est ei ponere aliquid cuius natura dat ei ut
 94ra semper | sit et semper non sit.

Deinde confirmavit hoc per demonstrationem per quam sustenta-
 50 tus est in hiis demonstrationibus, et dixit *Si ergo fuerit hoc possibile*,
erunt contraria in actu necessario, quod est impossibile, idest et si aliquis
 posuerit quod possibile est ut in aliquo eterno sit potentia ad cor-

24 non] si Z 25 est—est] om. B | igitur] enim JZ : ergo W 26 aut²] om. BXY :
 + ut W 27 generabile] in- YZ | eternum¹] om. JX | non] om. XY : aut B | aut] om.
 BX | eternum²] om. J : + et Z 28 corruptum] om. B : in- Y 29 possibilem]
 impossibile Y : + est Z 30 est enim] inv. Y : enim WZ 31 idest—generabile] om.
 B 34 fiunt] fuerint BZ | in] et WXY 36 aut] et causa Z 37 autem] om. BXY
 | sunt] om. Z 39 ut¹] om. WY 41 istius¹] illius BXY | istius²] illius Z
 42 istis dispositionibus] inv. Z 43 substantia sua] inv. BX : substantia YZ | ergo] igitur
 BX 44 idest—possibile] om. homoiotel. WYZ 46 corruptum] -tibile B
 48 et] + ut BX 49 confirmavit] -mat JZ | per²] super BX 50 ergo] + non BXY
 51 erunt contraria] inv. J : erunt Z 52 sit] fit WZ

ruptionem absque eo quod corrumpatur, contingit ei quod in illo
 sint due potentie contrarie existentes scilicet ad esse et potentia ad
 non esse in actu; si ergo actio unius potentie fuerit in actu, necessa-
 55 rio est altera in potentia, cum impossibile est ut actiones duarum
 potentiarum sint insimul, scilicet non esse in actu et esse in actu, nisi
 idem sit et non sit in actu; quod est impossibile. Et si una illarum
 fuerit in potentia, erit positio sue actionis quod sit in actu falsa non
 possibilis, sed est falsa impossibilis quia inducit ad esse actionum
 60 duarum potentiarum insimul in actu, ergo illud quod positum fuit,
 scilicet potentiam esse ad contrarium non est in eternum falsum est
 et nihil possibile, quoniam impossibile est contrarium possibili, et ex
 quo sequitur impossibile est impossibile.

Et quia hec destructio non complebitur nisi in eo quod ponit
 65 adversarius generatum et post eternum, ita quod concedet quod
 potentia est in eo apud suum esse respectu futuri, et similiter contin-
 git in corrupto quod ponit ut apud suum non esse fuerit potentia in
 70 eo ad esse respectu futuri. Et quia dicens hos duos sermones potest
 prohibere quod potentia ad non esse in ente non est in respectu
 futuri neque potentia generationis in corrupto etiam apud suam cor-
 ruptionem est in respectu futuri, dixit *Impossibile est enim quod
 sequitur ex sermone*, et dixit *Dicens enim quod modo* etc., idest et qui
 94rb dicunt quod in generabili | non est potentia ad non esse apud suum
 esse in respectu futuri, dicunt impossibile, idest quasi dicat aliquis
 75 quod instans preteritum et presens est idem.

Deinde dixit *Quomodo sequitur hoc impossibile ex suo sermone et
 apparet falsitas eius* etc., idest et hoc impossibile sequitur dicentem
 aliquid esse eternum quod in preterito fuit non ens et quod modo,
 scilicet in sui esse tempore, non est in eo potentia ad non esse in
 80

53 quod²] ut Z | in] om. BY | illo] illic B : ille Y 54 existentes] + semper JX : +
 semper absque eo B 56 est¹] erit BXY | est²] om. Z 56-7 duarum potentiarum]
 inv. Z 57 scilicet] sed W | non] post et BX 58 idem] + ut Z 59 positio]
 primo W : potentia Y | non] et JZ 60 possibilis] impossibile B | est] etiam Z
 62 est¹] esse XY | eternum] -no B/X | falsum] factum Z 63 nihil] non Z | possi-
 bile] om. XY | est] om. WYZ 67 esse] + et Y 68 ut] cum BXY | potentia] post
 eo (69) B/X 69 ad] + non W | esse] + in WY | duos sermones] propter hoc Z
 70 esse] + apud scilicet non generatum W | in ente] et Y 71 generationis] om. WZ
 | apud] om. WZ 72 enim] om. BX 75 in—futuri] om. Y | dicunt impossibile] d.
 Arist. Y 76 preteritum] om. B 79 quod modo] quomodo BX 80 non¹] +
 enim B

futuro, quoniam illud quod erat non ens in actu in aliquo tempore, deinde exivit ad actum, fuit apud suum non esse non ens in actu et apud suum esse non ens in potentia. Et cum impossibile est ut hec potentia ad non esse inveniatur in eo in tempore preterito quoniam
 85 in tempore preterito fuit non ens in actu, neque etiam in tempore presenti in respectu futuri quoniam contingit predictum impossibile, remanet ergo ut sit in eo in presenti in respectu preteriti; et qui dicit quod aliquid habet potentiam ad tempus preteritum, facit de preterito futurum aut presens; potentia enim non intelligitur nisi in re-
 90 spectu futuri. Et dixit *Ut aliquid sit eternum et corruptibile in tempore*, idest et est cadens sub non esse in aliquo tempore sicut contingit dicenti esse generatum et perpetuum, quoniam ipse ponit eternum quod in aliquo tempore fuit non ens; et cum dixit hanc positionem, dixit quomodo contingit dicenti ipsam dicere quod eternum habet
 95 potentiam ad non esse, et dixit *Habet enim potentiam ut sit in tempore non ens*, idest et necesse est dicere in tali eterno quod in eo est potentia ad non esse, quia iam fuit non ens in actu in alio tempore. T116a
 Deinde dixit *Sed non est in tempore preterito neque in tempore in quo*
 94va *est ens | in actu*, idest sed ista potentia non est in respectu preteriti
 100 temporis neque temporis in quo est ens in actu: quasi igitur intendit quod contingit huic sermoni ut non sit in eo potentia ad preteritum sit futurum.

139. [140.] *Si igitur aliquis dixerit quod illud quod est in potentia possibile est ut sit in hoc, dicemus quod si hoc possibile: potentia enim non est in tempore preterito, sed in tempore in quo dicitur modo et in tempore futuro; et similiter dicimus in eo quod est primo eternum ens, deinde sit post non ens. Habet enim potentiam in tempore in quo non est actu ut sit non ens; si igitur hoc aliquis dixerit esse possibile, dicemus quod modo est annus preteritus.* 283b11
 283b15
 283b16

82 ad actum] in actum X : in actum suum J 84 in²] om. B 87 ergo] igitur YZ | in³] om. JZ | in³—preteriti] om. Y | preteriti] futuri XZ 90 Ut] quod J 94-5 dixit—potentiam¹] om. Z 95 ut sit] post tempore JZ 99 in¹] om. WYZ | non est] inv. Z 99-100 preteriti temporis] inv. BX 100 neque temporis] om. Y 101 ad] aut WXY 102 sit] sed B : sed ad J

139. [140.] 2 est] + etiam J | sit] + etiam BX | possibile] + est J 3 et] om. W 5 post] postremo JG : primo WYZ | est] + in JX 6 non] om. BXY | possibile] + est J

Hoc quod incepit dicere est quasi obiectio contra illud quod pre-
 dixit, scilicet quia posuerit potentiam ad non esse que est in generato
 perpetuo ex potentia si non fuerit posita in respectu futuri, continget
 ut non exibat ad actum, et cum non exibat ad actum non erit poten-
 tia; quasi ergo hoc dicens contradicit huic sermoni, dicendo quod
 94vb bene scimus quod omnis potentia possibilis est ut exeat ad actum, | et
 eius exitus in generato eterno iam preterit, et non est veniturus. Et
 nulla differentia est inter hoc quod exitus eius ad actum sit antequam
 non sit, quia potentia non dicitur nisi in respectu actus, quapropter
 ipse dixit respondendo *Dicemus modo quod si hoc possibile est* etc.,
 quia potentia non est in tempore preterito, idest dicemus respon-
 dendo si omne quod est in potentia possibile est ut exeat ad actum,
 ergo potestas et potentia non sunt nisi in respectu futuri, quoniam
 nihil potest in respectu preteriti quoniam actio que fuit in preterito
 iam preterit et impossibile est ut revertatur nunc, quapropter nulla
 potentia est ad ipsum omnino, et potentia non est nisi ad eius simile
 in futuro secunda vice et indifferenter, sive possibile fuerit ad esse aut
 ad non esse.

Et quia hoc quod dixit de potentia manifestum est in eo quod
 ponitur eternum et in postremo corruptum, scilicet quod apparet in
 eo quod potentia ad non esse est in eo in respectu futuri e contra illi
 quod estimant de generato perpetuo, dixit *Et similiter dicimus de eo*
quod est primo semper ens, deinde in postremo non ens, idest et simili-
 ter dicemus nos et adversarii nostri in eo quod ponunt non genera-
 bile et in postremo corruptum scilicet quod potentia ad corruptio-
 nem non intelligitur in eo nisi in respectu futuri. Deinde dixit *Habet*
enim potentiam in tempore in quo non est in actu ut sit non ens, idest
 quoniam potentia que est in eo ad corruptionem non est nisi re-
 spectu temporis in quo non est ens in actu, scilicet in futuro. Deinde
 dixit *Si igitur aliquis dixerit quod possibile est*, idest et si aliquis dixe-
 rit quod possibile est ut potentia ad non esse in generato perpetuo sit

8 obiectio contra] abstractio circa Y 9 quia] + qui XY 10 ex potentia] Z
 12 quasi] om. Z 14 veniturus] futurus JZ 15 differentia est] inv. Z 16 non¹]
 om. WZ | in respectu] om. B 17 etc.] om. BXY 20 potestas ... potentia] inv. JW
 | in] om. W 23 est²] om. XY 26 de] quod Y 28 futuri] + et BX | e contra]
 -trario Z : contra X 29 estimant] + est BY | similiter] om. Z 33 nisi] om. Z
 34 actu] -tum Z | idest] + et Y 35 quoniam] quia BJ | nisi] + in JZ 36 ens] om.
 WYZ

95ra potentia ad non esse pre|cedens, dicemus quod possibile est tunc ut
40 preteritum sit futurum aut presens.

140. [141.] *Et possumus perscrutari de hoc sermone et declarare errorem* 283b17
dicentis ipsum sermone naturali non universali, sicut fecimus ante. Dica-
mus igitur quod impossibile est ut aliquid primo sit eternum ens, deinde
post corrumpatur, aut ut aliquid primo sit non ens deinde post sit ens
5 *eternum. Omnia enim generabilia et corruptibilia alterantur et trans-* 283b20
mutantur, et non alterantur nisi ex suis contrariis ex quibus componun-
tur et generantur generatione naturali, et per ea consumuntur et cor-
rumpuntur etiam. 283b22

Vocavit istam demonstrationem naturalem et predictam universa-
10 lem, quoniam hec est ex propositionibus nature, illa autem ex pro-
positionibus logicis, ut hoc quod dixit quoniam falsum impossibile
non sequitur ad falsum possibile. Hec autem propositiones sunt
naturales, quod omne quod generatur a suo simili generatur, et omne
95rb quod corrup|pitur a suo contrario corrumpitur; omne igitur genera- T117a
15 bile habet contrarium, et omne corruptibile simile: et cum coniungi-
tur huic, quod omne generabile habet contrarium et omne habens
contrarium est corruptibile, contingit quod omne generabile est cor-
ruptibile. Et similiter si coniungitur huic, quod omne corruptibile
habet simile et omne habens simile est generabile, contingit quod
20 omne corruptibile est generabile: habens igitur contrarium impossi-
bile est ut remaneat per tempus infinitum neque in preterito neque
in futuro. Si ergo mundus fuit primo non ens, deinde generatus fuit
post non esse, necesse est huic contrarium ex quo fuit non ens ante-

40 aut presens] *om.* Y

140. [141.] 1 declarare] + sermonem YZ | errorem] -ris Z 2 dicentis] + sermonem
W | sermone] -monem WX | non] si Z | universali] -saliter J: nulli Z 4 aut] *om.*
BYZ | primo] post YZ 4-5 ens eternum] *inv.* Z 5 Omnia] omnino YZ 7 ea]
eas WXY 9 istam] illam Z 10 hec] hoc Z 11 quoniam] quod B
12 autem] enim Z 13 naturales] + scilicet JW | a—generatur] *om.* *homoiotel.* Y
15 simile] -liter JYZ 17 contingit—corruptibile] *om.* *homoiotel.* B 18 coniungi-
tur] -iungit BWY : -tingit Z 19 et—generabile] *om.* BWXYZ *sed suppl.* W₂ | con-
tingit] -get XY 20 igitur] + impossibile B 22 Si ergo] *inv.* Z: si igitur BJ | gen-
eratus] -ratum XY 23 necesse] -ario XY | est] erit BXY | non ens] movens WYZ

quam generabatur, et cum ei est contrarium, necessario corrumpetur
post generationem; et quod hec curret secundum ordinem, et sequi- 25
tur ex hoc ut iste mundus sit ex alio mundo, quoniam si ita non
esset, quare ergo dominatur in aliquo suum contrarium in aliquo
tempore et corrumpitur, et in alio generatur? Continget ergo neces-
sario ut mundus reducatur ad causas ad quas ascendunt omnia 30
generabilia et corruptibilia, scilicet secundum quod est dictum in
libro de Generatione et Corruptione; dicens ergo quod mundus
generatus fuit postquam non fuit omnino, et quod est corruptum
corruptibile sine regressu, non naturaliter loquitur, et similiter dicens
ipsum esse generatum non corruptibile aut non generabile et corrup-
tum postremo. 35

24 corrumpetur] -pitur BW 25 hec] hoc Z : *obsc.* BWY | et sequitur] consequitur B
26 ut] quod BX | iste—sit] sit mundus B | mundo] + continget ergo necessario mundus
ut reducatur ad causas ad quas ascendunt Z 27 aliquo¹] alio YZ 28 alio] aliquo
Z | Continget] -git B 32 est] erit B/XY 33 regressu] ingr- BYZ 34 et] *om.*
WXY : in Z | corruptum] -rumpitur XY 35 postremo] + explicit commentum libri
primi, incipit secundus tractatus cum auxilio Dei W₂